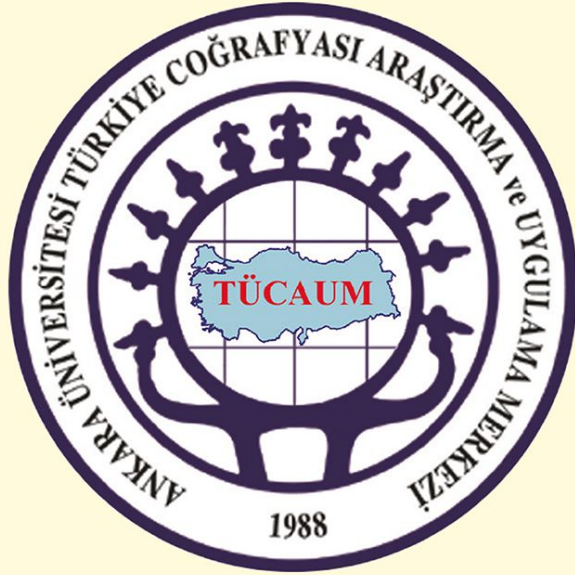

Bastlı / Print ISSN: 1303-5881
Elektronik / Online ISSN: 1308-9765

Coğrafi Bilimler Dergisi

Turkish Journal of Geographical Sciences

Cilt 16, Sayı 1, Nisan 2018
Volume 16, Number 1, April 2018

Ankara Üniversitesi Basımevi
www.ankara.edu.tr

Cilt / Volume : 16 *Sayı / Number : 1*

COĞRAFI BİLİMLER DERGİSİ / TURKISH JOURNAL OF GEOGRAPHICAL SCIENCES

Nisan / April 2018

TÜCAUM

Ankara Üniversitesi

Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi

Ankara University Research Center of Turkish Geography

Basılı / Print ISSN 1303-5881
Elektronik / Online ISSN 1308-9765

Coğrafi Bilimler Dergisi

Turkish Journal of Geographical Sciences

Cilt 16, Sayı 1, Nisan 2018

Volume 16, Number 1, April 2018

TÜCAUM

Ankara Üniversitesi

Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi

Ankara University Research Center of Turkish Geography

Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM)
Ankara University Research Center of Turkish Geography
Coğrafi Bilimler Dergisi (Turkish Journal of Geographical Sciences)
Basılı / Print ISSN:1303-5851, Elektronik / Online ISSN: 1308-9765
Cilt /Volume: 16 • Sayı / Number: 1 • Yıl/Year: Nisan/April 2018

Yayın Sahibinin Adı / Owner

Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Adına
Prof. Dr. Necla Türkoğlu

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Publisher Manager
Prof. Dr. Hakan Yiğitbaşıoğlu

Yayın İdare Merkezi Adresi / Correspondence
Ankara Üniversitesi
Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü
06100 Sıhhiye/Ankara-Türkiye

Yayın İdare Merkezi Telefonu
(312) 310 32 80 /1218

Fax
(312) 310 57 13

Sürdürüm ve İletişim
tucaum.cbd@gmail.com

URL
<http://dergiler.ankara.edu.tr/>
(<http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=33>)

Yayının Türü
Yayın sürelili yayın

Kapak Fotoğrafı / Cover Design
Anıtkabir, Hitit Anıtı,
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Basımcının Adı / Print Office
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaş Sokak No:10
Beşevler-Ankara

Basımcının Telefonu
0312 213 66 55

Basım Tarihi / Yeri
.....-Ankara

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ali Özçağlar (**Baş Editör** / Editor in Chief)
Prof. Dr. Hakan Yiğitbaşıoğlu (**Editör** / Editor)
Prof. Dr. Necla Türkoğlu (**Editör** / Editor)
Doç. Dr. Mutlu Yılmaz (**Editör** / Editor)
Doç. Dr. M. Murat Yüceşahin (**Editör** / Editor)
Dr. Öğr. Üyesi Kerime Karabacak (**İdari Editör** / Managing Editor)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Süheyla Akova, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Alpaslan Aliagaoglu, Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Meral Avcı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat Avcı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Füsün Baykal, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan Bulut, Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan Çiçek, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur Doğan, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Suna Doğaner, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Fuat Doğu, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Warren Eastwood, University of Birmingham
Prof. Dr. Barbaros Gönençgil, İstanbul Üniversitesi
Assoc.Prof.PhD. Ayiyuki Kawasaki, The University of Tokyo
Prof. Dr. Telat Koç, On Sekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Saliha Koday, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ramiz Mammadov, Azerbaijan National Academy of Sciences
Prof. Dr. Ivica Milevski, The Ss. Cyril and Methodius University
Prof. Dr. Mustafa Mutluer, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Ertuğ Öner, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Özçağlar, Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. E. Murat Özgür, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Sirkeci, Regent's University London
Prof. Dr. Mehmet Somuncu, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Saadettin Tonbul, Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Harun Tunçel, Bilecik Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Turoğlu, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Necla Türkoğlu, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Uzun, On Dokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet Yılmaz, On Dokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan Yiğitbaşıoğlu, Ankara Üniversitesi
Assoc.Prof.PhD. Georgi Zhelezov, Bulgarian Academy of Sciences

- Coğrafi Bilimler Dergisi, hakemli bir dergi olup 2003 yılından itibaren yılda iki sayı olarak yayımlanmaktadır.
- Coğrafi Bilimler Dergisi "TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı (SBVT)", "SOBIAD Atf Dizini" ve "Academia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS INDEX)" tarafından dizinlenmektedir.
- İsimler soyadı sırasına göre alfabetik olarak düzenlenmiştir.
- Derginin elektronik sürümüne <http://dergiler.ankara.edu.tr> adresinden ulaşılabilir.

Basılı / Print ISSN:1303-5851, Elektronik / Online ISSN: 1308-9765
Coğrafi Bilimler Dergisi / Turkish Journal of Geographical Sciences

Tüm Hakları saklıdır. Bu derginin tamamı ya da dergide yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezinin yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYE COĞRAFYASI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ (TÜCAUM)
Ankara University Research Center of Turkish Geography

COĞRAFİ BİLİMLER DERGİSİ

Turkish Journal of Geographical Sciences

Basılı / Print ISSN:1303-5851, Elektronik / Online ISSN: 1308-9765

Cilt /Volume: 16

Sayı / Number: 1

Yıl /Year: Nisan/April 2018

İçindekiler/ Contents

Sayfa/Page

Küresel Göçün Sosyo-Mekânsallığı: Ulusötesi Mekânlar / Yerelötesi Yerler, Topluluklar ve Kimlikler	1
<i>Socio-spatiality of global migration: Transnational spaces / translocal places, communities and identities</i> Ertuğrul Murat Özgür	
Türk Coğrafyacılığının Disipliner İlişkileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma	37
<i>An empirical research on the disciplinary relations of Turkish geography</i> Suat Yazan, Erdem Bekaroğlu	
Kapadokya Yöresi Geç Holosen Paleovejetasyon Koşullarının Fosil Polen Kayıtları ile Mekânsal ve Zamansal Bağlamda Rekonstrüksiyonu	69
<i>Reconstruction of the late Holocene palaeovegetation conditions of the Cappadocia Region in spatial and temporal context with fossil pollen records</i> Çetin Şenkul, Ahmet Köse	
Göksu Deltası Kıyı Çizgisi Değişiminin DSAS Aracı ile Belirlenmesi	89
<i>Shoreline Change Analysis in Göksu Delta by Using DSAS</i> Hatice Kılar, İhsan Çiçek	
Çok Ölçütlü Karar Analizi İle Erozyon Duyarlılık Çalışmalarında Erozyon Yüzeyleri Envanter Verisinin Kullanımı: Selendi Çayı Havzası Örneği	105
<i>The use of erosion features inventory data in erosion susceptibility studies with multi-criteria decision analysis: the case of Selendi River Basin</i> Yıldız Güney, Hüseyin Turoğlu	
Aksaray Üniversitesi Öğrencilerinin Aksaray Kent Merkezindeki Yeme-İçme Mekânları Algısı	121
<i>Perceptions of Aksaray University students about food-beverage places in the city center of Aksaray</i> Funda Varnacı Uzun , Aysu Altaş	
Savaş Alanları Turizmine Yönelik Motivasyon, Duygu ve Deneyimler: Metristepe ve İnönü Şehitlikleri-Bozüyük Örneği	135
<i>Motivation, feelings and experiences towards battle fields tourism: Metristepe and İnönü war grave-The case of Bozüyük</i> Ayşe Okuyucu, Feridun Erol	
Bir Kente Göçün Hikâyesi: Süreçler, Bütünleşme ve Aidiyet	153
<i>A story of migration to a city: Processes, integration and belonging</i> Hatice Turut, E. Murat Özgür	
Coğrafi Bilimler Dergisi Yayın İlkeleri	181

Basılı / Print ISSN:1303-5851, Elektronik / Online ISSN: 1308-9765

Coğrafi Bilimler Dergisi /*Turkish Journal of Geographical Sciences*

Tüm Hakları saklıdır. Bu derginin tamamı ya da dergide yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezinin yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYE COĞRAFYASI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ (TÜCAUM)
Ankara University Research Center of Turkish Geography

COĞRAFİ BİLİMLER DERGİSİ

Turkish Journal of Geographical Sciences

Basılı / *Print* ISSN:1303-5851, Elektronik / *Online* ISSN: 1308-9765

Cilt /Volume: 16 • Sayı / Number: 1 • Yıl/Year: Nisan/April 2018

Dergimizin bu sayısına gönderilen makaleleri değerlendiren hakemlerimize teşekkürlerimizi sunarız.

We gratefully acknowledge the referees who kindly helped us to evaluate the articles sent for current issue of the Journal.

HAKEMLER / REFEREES

Prof. Dr. Ertuğ Öner	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. E. Murat Özgür	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Gözde Emekli	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Harun Tunçel	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Prof. Dr. Helga Rittersberger Tılıç	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İsa Cürebal	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Somuncu	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat Avcı	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Meral Avcı	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Özdemir	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Kirami Ölgen	Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Sutay Yavuz	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE)
Dr. Öğr. Üyesi Olgü Aydın	Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Pınar Yazgan	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serdar Vardar	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Basılı / *Print* ISSN:1303-5851, Elektronik / *Online* ISSN: 1308-9765

Coğrafi Bilimler Dergisi /*Turkish Journal of Geographical Sciences*

Tüm Hakları saklıdır. Bu derginin tamamı ya da dergide yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezinin yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

Küresel Göçün Sosyo-Mekânsallığı: Ulusötesi Mekânlar / Yerelötesi Yerler, Topluluklar ve Kimlikler

Socio-spatiality of global migration: Transnational spaces / translocal places, communities and identities

Ertuğrul Murat Özgür^{1*}

¹ Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 06100 Sıhhiye-Ankara

Öz: Geçmişte araştırmacılar göçü, belirli nesiller için bireylerin memleketlerini terk etme ve yeni bir topluma/kültüre uyum sağlama süreci olarak ele alırken; göçmenleri, anavatanlarını geride bırakan ve başka bir topluma/kültüre sancılı bir katılım süreciyle karşı karşıya kalan kişiler olarak görmüştür. Ancak yakın zamanlarda yapılan araştırmalarda göç, hem göç-veren ve göç-alan ülkeleri, hem de göçmenlerin kendilerini, bu iki ulusal alandaki kişiler, kurumlar ve süreçler ile ilişkili hale getiren daha geniş kapsamlı bir hareketlilik olarak betimlenmektedir. Bu yüzden araştırmacılar tarafından eski göç kavramsallaştırmalarını sorgulayan ulusötesicilik, ulusötesi göç, ulusötesi mekânlar gibi yeni kavramlar önerilmiştir. Son yıllarda sözü edilen bakış açısını güçlendirmek ve yeni anlayışlarla genişletmek için kullanılan yerelötesilik veya yerelötesicilik kavramları da ilgi odağı haline gelmiştir. Bu yazı sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi, psikoloji ve beşeri coğrafyadan bazı çalışmaları birleştirerek ulusötesicilik bağlamında yeni sosyal coğrafyalar yaratan ulusötesi ve yerelötesi toplulukları, kimlikleri ve mekânları/yerleri ele almayı amaçlamaktadır. Ulusötesi ve onun genişletildiği yerelötesi ve yersel mercekler bize göçü, göçmenlerle birlikte göçmen olmayanları ve başka yerlere göç edenleri de hesaba katarak gönderen ve kabul eden yerler ötesinde çoklu yerler olarak değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Göçle ilgili yeni bakış açıları, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve demokrasi meselelerini yeniden düşünmeyi; süreçlerin tarihsel sürekliliğini izlemeyi ve metodolojik değişiklik yapmayı, yeni yöntemler geliştirmeyi de sağlamaktadır. Araştırmalar, ulusötesi/yerelötesi pratiklerin göçmenlerin gittikleri yere adaptasyonunu ve aynı zamanda köken bölgenin gelişimini destekleyebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda makale, ulusötesicilik/yerelötesilik ile bütünleşme ve göç ile kalkınma arasındaki mevcut ve olası bağlantıları keşfetmek için yeni araştırmalar yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küresel göç, ulusötesicilik, ulusötesi mekânlar, yerelötesilik, kimlik, göç-gelişme ilişkisi

Abstract: While researchers used to consider migration as the process of leaving the countries and adaptation into a new society/culture by the individuals for certain generations, migrants were seen as people who left their homelands and encountered a tough process during the incorporation into a different society/culture. However, migration has been described as the mobility with a broader scope that associates both immigrant-sending countries and immigrant receiving countries and the migrants with people, institutions and processes in these two national areas in recent studies. Therefore new concepts such as transnationalism, transnational migration, transnational spaces, which question former conceptualizations of migration have been suggested by the researchers. The concepts of translocality and translocalism, which are used for strengthening this perspective and expanding it with new understandings have become the center of interest recently. This article aims to address transnational and translocal communities, identities, spaces/places that have created new social

---

* İletişim yazarı: Ertuğrul Murat Özgür, e-posta: ozgur@ankara.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 19.01.2018

Makale Basıma Uygun Tarihi: 19.03.2018

geographies within the context of transnationalism by combining some studies from sociology, anthropology, political science, psychology and human geography. The transnational as well as translocal and placial lenses from which it has expanded offer us the opportunity to evaluate migration as multiple places that go beyond places which send and receive by also considering immigrants together with non-immigrants and those migrating to other places. New perspectives to migration also make it possible to re-think about identity, belonging and democracy issues; to monitor historical continuity of processes and make methodological changes as well as to develop new methods. Researches show that transnational/translocal practices may support adaptation of immigrants and development of the region of origin. In this context, this article emphasizes that it is necessary to conduct new researches in order to discover current and possible connections between transnationalism/translocalism and integration, migration and development.

Keywords: *Global migration, transnationalism, transnational spaces, translocality, identity, migration-development relationship*

1.Giriş

Birkaç nesil boyunca araştırmacılar, göçmenleri, kendilerini köklerinden koparmış, evlerini ve ülkelerini geride bırakmış ve başka bir topluma ve kültüre sancılı katılım süreciyle yüzleşen kişiler olarak görmüş (Glick-Schiller vd., 1995) ve göçü, belirli kuşaklar için kişilerin memleketlerinden ayrılma ve yeni bir topluma-kültüre yeniden uyum sağlama süreci olarak ele almıştır (Markley, 2011). Bununla birlikte yakın zamanlarda yapılan çalışmalarda, çağdaş göçmenlerin anavatanlarıyla ilişkilerinin bu kadar yalın olmadığına, tersine onların çoklu bağlantılar oluşturduğuna ve sürdürdüğüne işaret edilmiştir (Markley, 2011). Böylece göç, yalnızca coğrafi anlamda bir hareketlilikten ibaret olmayan, hem göç-veren ve göç-alan ülkeleri, hem de göçmenlerin kendilerini bu iki ulusal alandaki kişiler, kurumlar ve süreçlerle ilişkili hale getiren çok daha geniş kapsamlı bir hareketliliği içinde barındıran bir olgu olarak betimlenmiştir (Şenay, 2010). Bu nedenle göçmen kavramsallaştırmasını sorgulayan yeni kavramlar ortaya atılmıştır. Bu bağlamda keşfedilen kavramlardan biri olan *ulusötesi göç* (transnational migration), göçmenlerin, ulusötesi sosyal bir mekânda hayatlarını yaşayan ve hem köken ülke hem de gidilen ülke açısından yapılandırılmış kimlikler(1) geliştiren *ulusötesi göçmenler* (transmigrants) olarak daha iyi anlaşılabilceği ileri sürülmüştür (Glick Schiller vd., 1995). Uluslararası göçle uzun zamandır ilgilenen beşeri coğrafyacılar tarafından yürütülen teorik çalışmalarda da ulusötesi göç kavramının çağdaş göçmenlerin değişen deneyimlerini daha iyi yansıttığı savunulmuştur (Boyle, 2002). Artık yirmi birinci yüzyılın göçmenleri, iki topluma eş zamanlı aidiyet duymakta, göç ettikleri ülkenin gündelik yaşam kurumlarıyla ve patenleriyle kaynaşmaktadır. Onlar, aynı zamanda köken ülkeleriyle bağlantılar sağlamakta, kurumlar inşa etmekte, faaliyetler yürütmekte, hatta yerel ve ulusal olayları etkilemektedir (Glick-Schiller vd., 1995). İşte bu yüzden son yıllarda, akademik çevrelerde göçten toplumsal hareketlere ve küreselmeye kadar çeşitli bağlamlarda *ulusötesicilik* (transnationalism) kavramını benimseme konusunda artan bir ilgiye tanık olunmaktadır. Nitekim bunun bir yansıması olarak ulusötesicilik kavramının İngilizce karşılığı için yapılan bir Google araması, 76.700'ü akademik belge olmak üzere yaklaşık 1.79 milyon sonuç bulmaktadır(2).

Öte yandan günümüzde ulusötesiciliğin bir sonucu olarak görülebilecek *ulusötesi mekânları* (transnational spaces) anlamak da sosyal bilimciler için önemli bir görev haline gelmiştir. Çünkü ulusötesi (sosyal) mekânlar, birçok insanın günlük yaşamlarının gerçekleştiği ve toplumsal anlamın üretildiği sosyo-mekânsal bağlam olarak kabul edilmektedir (Dahinden vd., 2012). Ayrıca ulusötesi mekânların, gruplar ve kişiler arasında gerçekleşen günlük sosyal, ekonomik ve kültürel alışverişler sayesinde dünya çapında farklı yerler arasında görünmez köprüler kurma gücüne sahip olduğu varsayılmakta ve bu mekânları anlamının, sosyal teori üretiminin merkezinde yer aldığı düşünülmektedir (Dahinden vd., 2012). Mekânın gündelik yaşamlar için önemi, uzun süreden beri sosyal bilimciler tarafından gözlemlenmekte ve insanların gündelik sosyal etkileşimlerinin boşluk içinde değil, mekânda ve mekân aracılığıyla gerçekleştiğine inanılmaktadır. Bu yüzden ulusötesi

sosyal ilişkiler bağlamında mekânsal/yersel meselenin yeniden ele alınması, çağdaş sosyal teorinin gelişimi için de önem taşımaktadır.

Ulusötesicilik literatürü, genellikle çok sayıda insanın iki veya daha fazla ulus devlette, fiziksel yerler ve topluluklar arasında esnetilmiş veya ikili olarak konumlanmış olan sosyal dünyalarda yaşadığı; bu yaşam alanlarında bir araya getirilen deneyimlerin insanların kültürel dağarcıklarını oluşturmak, dolayısıyla da çoklu kimlikler inşa etmesini sağlamak üzere biriktirildiği gerçeğinin altını çizmektedir (örn. Hannerz, 1996). Her yaşam alanı, yerel aidiyet ve dışlanma hikâyelerini ve stereotiplerini, kültürel farklılığın ve sınıfsal/etnik ayrışmanın coğrafyalarını, ırkçı sosyo-ekonomik hiyerarşilerini içeren bir dizi kimlik-etkileme etmenini de temsil etmektedir (Vertovec, 2001).

Bazen ulusötesiciliğin eşanlamlısı olarak, ama çoğunlukla, bu köklü araştırma geleneğini güçlendirmek ve yeni anlayışlarla genişletmek için kullanılan *yerelötesilik* (translocality) veya *yerelötesicilik* (translocalism) kavramları da son yıllarda ilgi odağı haline gelmiştir (Greiner ve Sakdapolrak, 2013a). Burada ayrıca, 1990'lı yıllarda beşeri coğrafya ve antropoloji disiplinlerinde açık ve ilişkisel mekân/yer fikirlerini geliştiren *yersel* ve *mekânsal dönüş*lerden yararlanmak suretiyle göçmen ulusötesiciliğinin toplumsal karmaşıklığına dışsal bir bakış geliştirmeye ve kullanılan analitik araç setine yer perspektifi eklemeye çalışan kavramsal çalışmaları da unutmamak gerekir (Gielis, 2009).

Bu yazı sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi, psikoloji ve beşeri coğrafyadan bazı çalışmalarını birleştirerek ulusötesicilik bağlamında yeni sosyal coğrafyalar yaratan ulusötesi ve yerelötesi toplulukları, kimlikleri ve mekânları/yerleri ele almaktadır. Çalışmada önce, göç araştırmalarına yeni bir mercek sunan ulusötesiciliğin ortaya çıkışı ve genişletilmesi gözden geçirilmekte; hemen ardından gelen üçüncü bölümde ulusötesi göçü anlamada bir zemin oluşturmak adına küreselleşme-göç ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Dördüncü bölüm, ulusötesi topluluklara, onların temel pratiklerine ve ulusötesi kimliklere ayrılırken; beşinci bölümde, bu topluluklar tarafından inşa edilen ulusötesi mekânlar incelenmektedir. Çalışma, yeni araştırmalar yapılması ihtiyacına da dikkat çeken kısa bir sonuç yerineyle son bulmaktadır.

2. Ulusötesicilik, Yerelötesilik ve Yersel Bakış Açıları

2.1. Yeni Bir Bakış Açısı Olarak Ulusötesiciliğin Ortaya Çıkışı

Daha önce belirtildiği gibi uzun süre boyunca göç araştırmacıları, göçmenleri köklerinden koparılan, evini ve ülkesini geride bırakan ve farklı bir toplum-kültür içinde sancılı birleşme süreciyle yüz yüze gelen kişiler olarak görmüştür. Ancak göçle uğraşan akademik çevrelerde, son 25-30 yıl içinde göçmenlere bakış açısında önemli değişiklikler yaşanmış ve bu bağlamda göç araştırmalarında, ulusötesicilik kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Wahlbeck, 2015).

Basch ve arkadaşları (1994:8) tarafından ulusötesicilik, “göçmenlerin köken ve yerleştikleri toplumları birbirine bağlayan, çok katmanlı toplumsal ilişkileri şekillendiren ve sürdüren süreçler” olarak tanımlanmış; bu süreçler, birçok göçmenin coğrafi, kültürel ve politik sınırları aşan sosyal alanlar inşa ettiğini vurgulamak için kullanılmıştır. Daha yakın zamanlarda bazı akademisyenler ulusötesi göçü, göçmenlerin birden fazla toplumda eşzamanlı olarak *gömülülüğü* (embeddedness) sayesinde sürekli yeniden işleyen *akışkan sosyal mekânlar* içinde yer alması olarak ifade etmiştir (Levitt ve Glick-Schiller, 2004; Pries, 2005; Smith, 2005). Bu mekânlar, çok katmanlı ve çok yerlidir; sadece gönderen ve kabul eden ülkeleri değil, bununla birlikte göçmenleri aynı ulustan ve aynı dinden kimselere bağlayan dünyanın başka yerlerini de içermektedir (Levitt ve Jaworsky, 2007).

Göç araştırmacıları, göçmenlerin ayrıldıkları köken yerlerdeki insanlarla ve kurumlarla çeşitli şekillerde bağlantıyı sürdürdüğünün hemen hemen her zaman farkındaydı (Vertovec, 2001). Zira çağdaş göçmenler, ulusötesi yaşamları ilk yaşayan kişiler değildir ve günümüzde göçmenlerin

ulusötesi bağlantıları ve toplulukları için yeni dinamikler olsa da geçmişle önemli benzerliklere ve devamlılıklara sahiptir (Foner, 1997). Bunun yanısıra, her bir göç akışının karşı akışlarla sonuçlandığı bilgisi (Ravenstein, 1885, 1889), ulusötesi bağların birinci nesil arasında devam eden önemi (Thomas ve Znaniecki, 1918-1920), eski göçler arasında bile asimilasyonun başarısızlığı (Glazer ve Moynihan, 1963), geri dönüş göçü (Appleyard, 1962; Gmelch, 1980), göçmen ağlarının ve göçün içsel, birikimli süreçler olarak önemi (Massey vd., 1987), göç araştırmalarında tanıdık gelen yaklaşımları (Faist, 2004a), hatta toplumsal eleştirmen Randolph S. Bourne'ün (1916) kullandığı *Ulusötesi Amerika* (*Trans-national America*), bu konuda oldukça eski ve dikkate değer bir başlıktı (Kivisto, 2001).

Çoktan beridir göçmenlerin anavatanla olan bağlantı biçimlerindeki benzerliklere dikkat çekildiği halde; mevcut ulusötesi yaklaşım, bugünün bağlantılarının önceki biçimlerinden neden farklı ya da daha yoğun olduğunu anlamının üzerinde durmaktadır (Portes vd., 1999). Dolayısıyla, dün bulunmuş gibi görünse de ulusötesicilik yeni bir olguyu değil, yeni bir bakış açısını temsil etmektedir (Portes, 2003). Çağlar'ın (2001: 607) belirttiği gibi ulusötesicilik, "uluslararası emek göçünün tetiklediği kişilerin, malların, bilginin ve sembollerin dolaşimsal akışlarının artan yoğunluğunu ve kapsamını görünür hale getiren yeni bir analitik merceğe sunmaktadır".

Göç araştırmalarının çoğu, 1920-1930'lardan 1980'li yılların sonuna kadar, genel olarak göçmenlerin göç ettiği yerlere kendilerini adapte etme ya da toplumsal olarak dışlanmalarına odaklanma eğilimi içinde olmuştur (Vertovec, 2001). 1990'lı yıllara gelindiğinde Amerika'daki antropolojik tartışmalarda ortaya çıkan göçmenler arasındaki ulusötesi olayların analizi, sonra diğer disiplinlere de sıçramıştır. Bu tartışma, göçün ve onun sosyal sonuçlarının eskisi gibi aynı örüntüleri izlemediği ve çağdaş göçmenlerin sınır aşan sosyal alanlarını tanımlamak için yeni bir kavramsal çerçeveye ihtiyaç olduğu anlayışı etrafında yürütülmüştür. Bu doğrultuda bir dizi anahtar metin aracılığıyla 1990'ların başında göçmenlerin göç ettikleri ulus devletin sınırlarının dışındaki ailelere, topluluklara, geleneklere ve sorunlara bağlılıklarını vurgulayan bir göç yaklaşımının yükselişine tanık olunmuştur (bkz. Basch vd., 1994; Glick-Schiller vd., 1992a; Rouse 1991). Göç araştırmaları için bir perspektif değişimini ifade eden ulusötesi yaklaşım, 1990'lı ve 2000'li yıllar boyunca hızla gelişmiştir (3).

Kapitalist dünya sisteminin merkezindeki gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan ulusötesicilik kavramı, yeni göçmen topluluklarının kendine özgü ve karakteristik özelliklerini yakalama girişiminde bulunanlar tarafından benimsenerek göç araştırmacılarının sözlüğünde yerini almış ve kavrama yöneltilen eleştirilere rağmen geçen yıllar içinde de yaygınlaşmıştır. Hatta göç uzmanı bir kadronun özel bir dikkat vermesiyle ulusötesicilik yeni bir alt disiplin olarak şekillenmeye başlamıştır (Özkul, 2012a). Çoğu bilim insanı artık, birçok çağdaş göçmenin ve hatta mültecinin köken ülkeleriyle çeşitli bağlar kurduğunu, kendi ülkelerinde aktif olmaya devam ettiğini, fakat aynı zamanda onları kabul eden ülkelerin bir parçası haline geldiğini, yerleştikleri bu ülkelere katıldığını kabul etmektedir (Al-Ali vd., 2001; Levitt ve Jaworsky, 2007). Bu yüzden ulusötesi bir bakış açısı, eş zamanlı olarak hem yerleşilen hem de köken ülkeyle ilişkili olmaya ve sınır ötesi sosyal alanların bir sonucu olarak farklı lokasyonların birbirine karşılıklı bağlılığına vurgu yapmaktadır (Levitt ve Glick-Schiller, 2004; Vertovec, 2009). Bu haliyle göç çalışmaları alanında yeni bakış açısının, göçmenlerin göç ettikleri ülkeye adaptasyonunu açıklayan diğer iki perspektif (asimilasyon ile diaspora) arasında durduğu ileri sürülmektedir (Bradatan vd., 2010).

Artık bir dizi disiplin içinde akademisyenler, gittikçe küreselleşen bir dünyada ulusötesi toplulukların ve pratiklerin gelişimini tanımlamakta ve izler aramakta, kimlik ve vatandaşlık için etkilerini incelemektedir (Vertovec, 1999). Araştırmacılar, göçmenler ve onların soyundan gelenlerin yerleştikleri yerlerin bir parçası haline geldikçe; nasıl sınırların ötesine geçen ailesel, sosyal, ekonomik, dini, politik ve kültürel süreçlere katıldıklarını ele almaktadır (Basch vd., 1994, Faist

2000a, 2000b; Glick-Schiller ve Fouron, 1999; Guarnizo ve Diaz, 1999; Itzigsohn vd., 1999; Kivisto, 2001; Levitt, 2001; Østergaard-Nielsen, 2001; Portes vd., 1999; Smith ve Guarnizo, 1998).

Başlangıçta ulusötesicilik literatürü içindeki kuramsallaşma, ağırlıklı olarak Orta ve Güney Amerikalı göçmenlere vurguyla Amerika Birleşik Devletleri'ndeki deneyimler tarafından yönlendirilmişti (Al-Ali vd., 2001). Ancak ulusötesicilik ve ulusötesi topluluklar üzerine üretilen literatür zamanla genişleyerek ulusötesi sosyal, ekonomik ve politik pratiklere yönelmiş; Batı Avrupa'daki Türkler ve Kürtlerden (Faist, 1999; Wahlbeck, 1999) Avustralya'daki eski Yugoslavya'dan gelen gruplara (Skrbiš, 1999) ve dünya genelindeki Çinli işçilere (Ong vd., 1997; Wong, 1997) Hint kökenli göçmen topluluklarına (Voigt-Graf, 2004, 2005), Bosnalı ve Eritreli mültecilere (Al-Ali vd., 2001) kadar farklı bölgelerde ve gruplar arasında yapılan göç araştırmalarında bir özellik haline gelmiştir.

2.2.Ulusötesicilik Kavramının Genişletilmesi: Yerelötesilik

Ulusötesicilik teorileri, ulusal sınırları gittikçe aşan sosyal alanları kavrama, metodolojik milliyetçiliğin sınırlamalarını aşma ve mevcut ulus ve vatandaşlık kavramlarına meydan okuma gerekliliğinden ortaya çıktığında, öncelikle *yersiz-yurtsuzlaşma* (deterritorialization) süreçleri ve mekânsal olarak sınırsız topluluklar kavramlarıyla ilgilenmiştir (Appadurai, 1996; Castells, 2008a, 2008b, 2013; Wimmer ve Glick-Schiller, 2002). 1990'lı yılların ortalarından beri ulusötesicilik uzmanları, uluslararası göçün yerelleşme olgusuyla da uğraşmaktadır (Ley, 2004). Bu değişim, ulusötesiciliğin daha çok bölgeselleştirilmiş kavramlarına katkıda bulunmuş ve kentler, mahalleler, evler ve aileler gibi belirli yerel bölgelerdeki küresel ve yerel dinamikleri eklemlenmeye dikkat çekmiş, *yerelden-yerele ilişkiler* (Guarnizo ve Smith, 1998), *ulusötesi şehircilik* (Smith, 2001) ve *kültürel yerler* (Olwig, 1997) gibi konulara ilgiyi arttırmıştır (Greiner ve Sakdapolrak, 2013a). Bu, ulusötesiciliğin genişlemesi ve derinleşmesi anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda ulusötesi toplumsal ilişkilerin yersiz-yurtsuzlaşmış ağlarının göçmen aktörler tarafından şekillendirildiği bir mekân olarak nitelenen ve yerelden yerele ilişkilerin bir formu olarak kabul edilen *yerelötesilik* (translocality), yaygın bir biçimde *gömülü ulusötesicilik* (grounded transnationalism) şeklinde görülmeye başlanmıştır (Brickell ve Datta, 2011).

Yazarların sıklıkla ulusötesi yaklaşımların anlayışlarına dayandıran ve yerelötesilik kavramını kullanan araştırmacıların, gömülü ulusötesiciliğe doğru bir yöneliminin ardından yerel bağlamlar ve hareketli aktörlerin yerleşikliği (*situatedness*) ile ilgilenilmeye başlanmıştır. Bu araştırmacılar aynı zamanda, sınır aşmanın diğer boyutlarına ve göç tarafından yaratılan sosyo-mekânsal şekillenimlere dikkat vererek analitik odaklarını ulus-devlet sınırlarının ötesine genişletmiştir. Yerelötesilik üzerine gittikçe büyüyen literatür incelendiğinde; hareketlilik, *bağlantılılık* (connectedness), ağlar, yer, yerellik (lokalite) ve yereller, akışlar, seyahat, transfer ve sirkülasyon kavramları etrafında dönen terimlerle karşı karşıya kalınmaktadır (Greiner ve Sakdapolrak, 2013a). Bazı araştırmacılar, farklı sosyal teori birikimlerine (örn.Giddens) referansla bu terimleri sentezleyerek (örn. Brickell ve Datta 2011; Greiner ve Sakdapolrak 2013b), kavramsal tutarlılık arayışında olduğu halde; bazıları da hareketlilikleri ve mekânsal bağlantılılığın birden fazla şeklini tanımlamak için yerelötesiliği bir *şemsiye terim* olarak kullanmaktadır (örn. Grillo ve Riccio 2004; Ma 2002).

Yerelötesilik, hem birçok sirkülasyon ve transferden kaynaklanan olguların toplamına değinen açıklayıcı bir araç hem de bu olgulara ilişkin araştırmalarda kavramsal bir perspektif olarak kullanılmaktadır (Freitag ve von Oppen, 2010:5). Bu perspektiften, bölgesel sınırlamaları sorgulamada yararlanılmaktadır ve bu sayede dünyanın farklı ölçeklerdeki sınır aşan ve mekânsal farklılıkların üretilmesi ve yeniden üretilmesiyle sonuçlanan süreçler yoluyla oluşturulduğu vurgulanmaktadır. Yerelötesi bir bakış açısı, bu süreçlerin daha açık ve daha doğrusal bir şekilde araştırılmasını sağlamak ve yerler, kurumlar ve aktörler arasındaki bağlantılılığın çeşitli ve çelişkili etkilerini

yakalamaktadır (Greiner ve Sakdapolrak, 2013a). *Yerelötesi* (translocal), göçmenler tarafından yaratılan ve deneyimlenen iki veya daha fazla özel lokalite arasındaki bağlantıları tanımlamaktadır (Hoerder, 2013). *Yerelötesilik*, en basit anlatımıyla *birden fazla lokasyonla tanımlanmış olma* olarak ifade edilmekte; bu nedenle de bütüncül bir bağlamda *yerellikleri* ve hareketliliği eş zamanlı olarak ele almak için kullanılmaktadır (Greiner ve Sakdapolrak, 2013a: 375). Hareketlilik yoluyla yaratılmış mekânın ilişkisel boyutlarının anlaşılmasını kolaylaştırmak için de yerelötesiliğe başvurulmaktadır. Böyle bir yaklaşım, konteyner mekânlar kavramının ve *burada* ile *orada* arasındaki ikiliğin üstesinden gelinmesine yardımcı olmaktadır. Yerelötesilik, insanların, kaynakların, uygulamaların ve fikirlerin dolaşımını kolaylaştıran, çok yönlü ve örtüşen ağların ortaya çıkışını da ifade etmektedir ki bu yerelötesi ağların hem insanların eylemleri tarafından yapılandırıldığını hem de bu eylemlere yönelik bir yapı sağladığını belirtmek için Giddens'in (1984) Yapılandırma Teorisinden yararlanılmaktadır (bkz. Greiner ve Sakdapolrak 2013b). Yerelötesilik, insanların yaşamlarında yerelliklerin önemini göz ardı etmeden hareketlilik formlarını çoğaltmasına dikkat çekmektedir ve temel düşüncesi, *hareketlilik sırasında yerleşiklik* (Brickell ve Datta, 2011: 3).

2.3.Göçmen Ulusötesiciliğinde Yersel Bir Bakış Açısı

Yine yakın zamanlarda göçmen ulusötesiciliği çalışmalarına eklenen başka teorik yaklaşımlar da olmuştur. Bunlardan biri, ulusötesi göç araştırmaları için yersel bir dönüş yaratma çabaları çerçevesinde Gielis'in (2009) ileri sürdüğü *küresel göçmen yerleri anlayışı*dır. Gielis (2009), çeşitli sınır ötesi yerler boyunca sosyal ağların yaygınlaştırılması ve bunun sonucunda ortaya çıkan ağ üyeleri arasındaki karmaşık ilişkiler demek olan sosyal ağların *iç karmaşıklık* konusunda, göçmen ulusötesiciliği çalışmalarında iyi işler yapıldığını belirtmektedir (2009:272). Nitekim ulusötesi ağların iç karmaşıklığını kavramak için bu yazıda da sıklıkla değinilen yer ve mekân ile ilgili olarak ulusötesi toplumsal mekânlar (Faist 2000a; Pries, 2001) ve ulusötesi köylüler (Levitt, 2001) gibi bazı önemli teorik çerçeveler üretilmiştir.

Ancak Gielis (2009), ulusötesi göçmenlerin ait olduğu (hem sınır aşan hem de yeni yerleşilen ülke içinde), gündelik yaşamlarında etkileşim içinde bulunduğu, çeşitli sosyal ağların ve birbirleriyle ilişkilerin karmaşıklığını anlamak için göçmen ulusötesiciliğinde bir *dışsal karmaşıklık* kavramsallaştırmasına gereksinim olduğuna, bunun da *yersel* (placial) bir bakış açısıyla mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir. Ona göre ağsal bir bakış açısı, iç karmaşıklığın incelenmesi için kullanışlı olmasına rağmen, dışsal karmaşıklığın incelenmesi için fazla etkili değildir. Ulusötesi göçmenlerin gündelik yaşamlarında sosyal ağların nasıl etkileşime girdiğinin gerçek bir resmini elde etmek, bu ağlara analitik bir mesafeyle bakmayı gerektirmektedir ve bu mesafeyi bir ağ merceği kullanarak korumak çok zordur. Ev, işyeri veya köy gibi göçmen yerleri üzerine odaklanmak, bu analitik mesafeyi sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda birbiriyle ilişkili sosyal ağları, yerde görünür kılabilir ve çeşitli ağların o yerle nasıl keşiştiğini gösterebilecektir (Gielis, 2009:272).

Yerler (places) (4), beşeri ve sosyal yaşamda anlamlıdır; çünkü insanlar, somutlaşmış algılarında her zaman yerlerde bulunmaktadır (Gielis, 2009) ve yer olmadan benlik olamamaktadır (Casey, 2001:684). Yer olmaksızın bir *benlik* (self) olamayacağı gibi aynı şey, *sosyal benlik* için de geçerlidir. İnsanlar, sosyal dünyalarını *yersel* bir yöntemle algılamakta ve bu, her sosyal ağın kendine ait bir yeri olduğu anlamına gelmektedir. Tıpkı tenisin, tenis kortunda oynanması, okul arkadaşlarıyla sosyalleşmenin sınıfta, kantinde olması, çalışmanın işyerinde yapılması, aile üyeleriyle sosyalleşmenin evde gerçekleşmesi gibi. Tüm sosyal ağlar, tek bir yerde toplanmamasına rağmen onlar en azından bazı yerlere atfedilmektedir. Birisi ailesini düşündüğünde, evlerinde nasıl yaşadıkları ve okul arkadaşlarını hatırladığında, sınıf ortamında, kantinde arkadaşlarla yaşananlar aklına gelmektedir. Bu şekilde yerler, sosyal anlamlarla dolu; aynı zamanda da sosyal yaşamın özelliklerine sahip hale gelmektedir. Appadurai'ye (1995) göre, bu tür bir *yersel sosyal ilişkiler anlayışı*, ulusötesi göçmenler gibi sınırların ötesinde sosyal ilişkiler inşa eden insanlar için de geçerlidir. Söz konusu ilişkiler,

deneyimlenmiş yerelliklerdir ve bu şekilde ulusötesi göçmenler yerelötesiliklerde yaşamaktadır. Yerelötesilik kavramı, bir göçmenin sadece bedensel olarak durduğu yerde bulunan sosyal ilişkileri deneyimlemeye değil, yanı sıra yersel olarak başka yerlerde bulunan sosyal ilişkileri deneyimlemenin önemine de işaret etmektedir. Öte yandan Gielis'e (2009) göre, bir yer ile bir sosyal ağ arasında bire bir önemli bir ilişki yoktur ve bu, insanların bir yer içinde çok sayıda yeri (ve eşlik eden sosyal ağları) deneyimleyebileceği anlamına gelmektedir. Bu argüman, Gielis'in yaklaşımının temelini oluşturmaktadır.

Doreen Massey (1994), gittikçe daha da birbirine bağlı bir dünyada yerlerin artık ayrı ve sınırlandırılmış varlıklar olarak görülemeyeceğini; bunun yerine onların birbirine bağlı ve açık olarak düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır. Zaten günümüzde sosyal bilimler, yerlerin sadece yerel değil, aynı zamanda daha geniş dünyayla bağlantılı olduğu fikrini büyük ölçüde kabul etmektedir. Massey'e (1994:120) göre yerler, "sosyal ilişkilerin kesişimindeki özel anlar"dır ve bu yüzden onlar, sosyal yapılardır: "Yerellikler, somut sosyal ilişkilerin ve sosyal süreçlerin kesişimlerinden ve etkileşimlerinden üretilmiş yapılardır". O, her bir yerin dışındaki çok sayıda yerle ve ayrıca sosyal süreçle ilgili olduğunu ve dolayısıyla (bedensel olarak) durulan yerde, eşzamanlı olarak her yerde varoluş hissedilebileceğini iddia etmektedir (Massey 1994: 162).

Çoklu yer ve sosyal süreçle etkileşime atıfta bulunan bu *ilerleyen küresel yer anlayışı*, ulusötesi göç araştırmalarında yersel bir bakış açısı için yerlerin ilişkiselliğinin farkında olmayı öne çıkarmaktadır ki bu şekilde çeşitli sosyal ağların bir arada nasıl kesiştiği görülebilmektedir. Kaybolma riski altındaki tek bir ağın dalgaları üzerinde gezinmek yerine, bir yer merceği, yerde durmak suretiyle (tüm ağları ve ilişkileri olan) dünyayı dolaşmayı mümkün kılmaktadır ve bu anlamda ulusötesi göçmenlerin katıldığı çeşitli sosyal ağları incelemek için dolaylı bir yol sağlamaktadır (Gielis, 2009). Ulusötesi toplulukların dışsal karmaşıklığını kavramak için geliştirilen yer kavramsallaştırması, bize içedönük ve yerel bir göçmen yerleri anlayışından açık ve ilişkiyel göçmen yerleri anlayışına geçişi vermektedir.

Gielis (2009), göçmen ulusötesiciliğinin sosyal karmaşıklığının yerde gözlemlemek için iki yol önermektedir: *Sosyal ağların buluşma yerleri ve yerelötesilikler olarak göçmen yerleri*. Birincisi, göçmenlerin fiziksel olarak bulunduğu, ait olduğu çeşitli sosyal ağların toplanarak somutlaştığı ve birbirleriyle kesiştiği göçmen yerlerini anlatırken; ikincisi, ulusötesi göçmenlerin bedensel olarak lokasyon değiştirmeden başka yerlere (insanlara) ulaşma yerlerini, sanal ya da hayal edilmiş yerleri ifade etmektedir.

Göçmen yerleri, *arasındalık* (in-betweenness) durumuna atıfta bulunan yerelötesilikler şeklinde incelendiğinde; kavramsal olarak yerler, artık birbirinden ayrı düşünülemede; ulusötesi göçmen eş zamanlı olarak birkaç yerde yaşarken, onun bu yerin içinde ve dışında olduğunu söylemek mümkün olamamaktadır. Bu nedenle ulusötesi bir göçmen, daha ziyade yerin sürekliliği boyunca devamlı hareket halindeki; her zaman farklı yerler (insanlar) *arasındaki varlık* olarak görülmektedir.

3.Göç-Küreselleşme İlişkisi

Glick-Schiller ve arkadaşları (1992b) dünyanın küresel bir kapitalist sistem tarafından birbirine bağlı olduğunu kabul ederek ulusötesiciliği analiz etmeye başlamamız gerektiğini ifade etmektedir. Araştırmacılar, böyle bir bakış açısının, uluslararası göç akışlarını şekillendiren ekonomik güçleri ve göçmenlerin bu güçlere verdikleri cevapları ve onların dünya çapında tarihsel olarak farklı güç ve eşitsizlik bağlamında hayatta kalma stratejilerini, kültürel uygulamalarını ve kimliklerini incelememize olanak sağlayacağını ileri sürmektedir (Glick-Schiller vd., 1992b). Küreselleşmenin koşullarıyla insanların ulusötesi bağları ve faaliyetleri için fırsatların arttığı açıkça görülmektedir (Pitkänen, 2012). Ayrıca göçmenlerin yerler ile yerleri etkileyen eylemler arasındaki bağlantıları aracılığıyla yerel, ulusal ve küresel ölçekteki çağdaş dönüşümlerin aktif aktörleri olduğu ifade

edilmektedir (Glick-Schiller ve Çağlar, 2009). Bu nedenle ulusötesi göç, hem küreselleşme süreçlerinin bir dışavurumu hem de bir sonucu olarak görülebilir.

Göç, yeni bir şey değildir. İnsanlar her zaman kendi ülkelerinin içinde ve dışında, daha iyi ekonomik ve sosyal fırsatlar aramak için evlerinden ayrılmışlardır. Ancak günümüz dünyasında, insanlar ulusal sınırların ötesine geçmişte olduğundan daha sık ve uzak mesafelerde hareket etmektedir. Bu bağlamda ekonomik küreselleşmenin ülkeler arasındaki eşitsizliği arttırdığından birçok kişi için göçün, bir seçim değil ekonomik bir gereklilik haline geldiği ve küresel insan hareketliliğinde yeni bir dönüm noktası oluşturduğu düşünülmektedir (Čiarnienė ve Kumpikaitė, 2008). Uluslararası göç, özellikle Soğuk Savaş'ın iki kutuplu güç düzeninin çöktüğü, yeni büyük nüfus akışlarının önünün açıldığı 1990'lı yılların başında, aniden uluslararası siyasette, buna paralel şekilde akademide önemli bir konu haline gelmiştir (Castles, 2002). Son yıllarda da akademik çevrelerde sınır aşan nüfus hareketliliğinin küreselleşmeyi oluşturan diğer akışlarla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı ve çağdaş dünyada toplumsal dönüşümün kilit güçlerinden biri olduğuna ilişkin yaygın bir kanaat oluşmuştur (Li, 2008; McDowell vd., 2012). Bu bağlamda başarılı göçmenlerin döviz havaleleri yoluyla köken bölgelerde ekonomik ve sosyal yapıları yeniden şekillendirdiğine; genç yetişkinlerin yokluğunun, toplum dinamiklerini dönüştürdüğüne; bu dönüşümden kaynağını alan toplumsal cinsiyet dengesizliklerinin, aile yapılarını, toplumsal cinsiyet rollerini ve bakım paternlerini değiştirdiğine ve geriye dönenlerin, teknik bilgi, yeni sosyal tutumlar ve değişmiş kültürel değerler gibi sosyal havaleleri beraberinde getirdiğine sıkça vurgu yapılmaktadır (International Migration Institute-IMI, 2006).

Uluslararası göçmenlerin onları kabul eden ülkelere daimi olarak yerleşmesi, ev sahibi ülkenin sosyal ve kültürel, fakat aynı zamanda kentsel görünümünde başkalaşmaları da içeren değişiklikler meydana getirmektedir. Göçmenlerin kültürel kurumları, ibadethaneleri, restoranları, işyerleri ve farklı giyim-kuşamları, kabul eden ülke kentlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (Ehrkamp, 2005). Öte yandan Türkiye'den Almanya'ya gelenlerde olduğu gibi ilk nesil göçmenlerin başlangıçtaki memlekete geri dönüş planları ve istekleri, zamanla yerleştikleri ülkede çoğalan çocukları ve torunlarıyla büyük ölçüde değişikliğe uğramış ve gittikleri yerlerde kalmaya karar vermiş olsalar da onlar kendi ülkeleriyle yakın bağlarını da korumaktadırlar. Böylece onların yaşamak için kullandıkları yerler, göç ettikleri ülkelerin mekânlarının ulusötesileşmesine yol açmaktadır (Çağlar, 2001).

Genellikle uluslararası göçün küreselleşme dinamikleriyle gittikçe hızlandığı, göçmenlerin artık daha uzun mesafelerde seyahat ettiği ve göçlerin göçmenlerin kökeni ve varış yeri açısından çok daha çeşitli hale geldiği ileri sürülmüştür (Arango, 2000; Castles ve Miller, 2009). Hatta bu çerçevede göçün kabul eden toplumlarda benzeri görülmemiş düzeyde göçmen çeşitliliğine yol açtığına işaret etmek üzere *super çeşitlilik* terimi ortaya atılmıştır (Vertovec, 2007). Aynı zamanda uluslararası göç sistemlerinde toplumların artan bütünleşmesiyle gittikçe daha fazla sayıda ülkenin içeriye ve dışarıya göç olgusunu deneyimlediği ifade edilmiştir (de Haas, 2010). Uluslararası göçün hacmi, çeşitliliği, coğrafi kapsamı ve karmaşıklığı konusunda varsayılan artışlar, ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmelere ve daha genel olarak küreselleşme süreçlerine bağlanmıştır (Czaika ve de Haas, 2015).

Küreselleşmenin başlıca özellikleri, serbest ticaretin önündeki engellerin ortadan kaldırılması, dünya çapında ekonomik bütünleşme (Stiglitz, 2002), ulus devletlerin arasındaki politik, ekonomik ve sosyal karşılıklı bağımlılığın artması (Kritz ve Zlotnik, 1992), gittikçe daha fazla gözenekli hale gelen sınırlar, engelsiz sınır aşan mal, hizmet, sermaye, bilgi akışları, sayıları ve içerdiği ülkeler açısından sürekli artan uluslararası göç olarak belirtilmiştir (Castles ve Miller, 2009). Ana hatlarıyla “çağdaş sosyal yaşamın tüm yönlerinde dünya çapında birbirine bağlılığın genişletilmesi, derinleştirilmesi ve hızlandırılması” olarak tanımlanan küreselleşme (Held vd., 2000: 15), aynı zamanda teknolojik ve politik bir süreç olarak da görülmüştür (Czaika ve de Haas, 2015). Bu bağlamda, teknolojik

ilerlemelerin insanların kapasitelerini ve göç etme isteklerini arttırdığı değerlendirilmiştir (de Haas, 2009). Teknolojik değişim ilk olarak, seyahat ve iletişim maliyetlerini düşürerek hareketlilik üzerindeki kaynak kısıtlamalarını aşağı çekmiştir (Castles, 2010). Bu değişim ikinci olarak, köken ülkede geride kalanlara para göndermeyi ve köken ile hedef ülkeler arasında ileri-geri seyahat etmeyi kolaylaştırarak göçmen ağlarını ve ulusötesi bağları, aile ve arkadaşlarla bağlantıda kalmayı güçlendirmiştir (Faist, 2000a; Vertovec, 2001). Son olarak, uydu bağlantılı televizyon, mobil telefonlar ve internet üzerinden küresel bilgiye erişimin, yanı sıra okuryazarlığın ve eğitimin yükselmesi, insanların başka ülkelerdeki fırsatların farkında olmasını sağlamış ve bu yerlerin bilinirliğini arttırmıştır (Czaika ve de Haas, 2015).

Bununla birlikte, çağdaş küreselleşmenin sadece teknolojik ilerleme değil, aynı zamanda politik ve ideolojik değişim tarafından da desteklendiğini vurgulamak gerekir. Özellikle 1980'lerden beri, asimetrik olmasına rağmen, ticaret ve sermaye akışları için uluslararası engellerin kaldırılmasıyla birlikte başlayan (serbest) piyasa ekonomisine yönelik küresel bir politik yönelim olmuştur. Bu süreç, 1980'lerde hız kazanarak yerli ve uluslararası ekonomik düzenleme gündemi için itici güç haline almıştır. Küreselleşme eğilimi, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra piyasa serbestleşmesi, özelleştirme ve kuralsızlaşmanın önemine ilişkin Washington Uzlaşısının tahakkümüyle daha da hızlanmıştır (Gore, 2000). Böylece, küreselleşme teknolojik ilerlemeyle kolaylaştırılmış olsa da süreç, ideolojik değişimler ve Batılı liberal demokrasinin evrensel hale getirilmesi doğrultusundaki politik değişimler tarafından da yönlendirilmiştir.

Çağdaş küreselleşme, mekânla ilişki kurma konusunda büyük bir etkiye sahip olmuştur. Bu sayede insan hareketliliği önemli ölçüde arttığı ve uluslararası iletişim kolaylaştığı için birçok bireyin gündelik yaşamları yalnızca tek bir coğrafi lokasyona bağlı kalmaktan kurtulmuş, onları ulusal sınırları aşarak birden fazla ülkeyi kapsayan mekânlara bağlamak suretiyle yeniden konumlandırmıştır. Küreselleşme kavramıyla özdeşleşmiş artan ekonomik, sosyal ve kültürel bağlantılı olma halinin gittikçe çeşitlenen ve coğrafi olarak uzak mesafeli köken ile hedef ülkeler arasında daha fazla sayıda göçü kolaylaştırdığı (Czaika ve de Haas, 2015); emek göçünün çağdaş coğrafyasının, gittikçe artan sayıda ülkenin küresel göç sistemlerine katılımını sağlayan dünya ekonomisinin ve emek piyasalarının küreselleşmesini yansıttığı (Salt, 1992) ve bunun göçünün küreselleşmesi olduğu savunulmaktadır (Castles ve Miller, 2009).

Uluslararası göçmenler, doğası gereği her zaman ulusal sınırları aşmıştır. Fakat daha önce, onların ya bir ulus devletten diğerine kalıcı olarak gidecekleri (*kalıcı yerleşim göçü*) ya da bir süre sonra memleketlerine geri dönecekleri (*geçici işgücü göçü*) varsayılmıştır. Kalıcı olarak yeni gelenlerin köken yerleriyle bağlarını kesip koparmaları ve böylece onların ve sonraki nesillerin sonuçta kabul eden toplum içinde tamamen asimile olmaları beklenmiştir. Diğer yandan da misafir işçi alan ülkelerdeki geçici göçmenler, demokratik devletlerin sınır dışı etme konusunda aciz kaldıkları, sosyal haklarını reddedemedikleri yerleşimcilere dönüşmüştür. Küreselleşme koşulları altında bu, klasik göç alan ülkelerde, etnik toplulukların kendi dillerini ve kültürlerini ikinci ve üçüncü kuşaklarda sürdürmesiyle uzun vadeli kültürel asimilasyon beklentisinin geçerliliğini yitirdiğinin, kültürel koruma ve topluluk oluşumu haklarını tanımak ve bunları sosyal eşitlik ve ayrımcılıktan korumaya bağlamak demek olan çok-kültürlülüğün geldiğinin işareti olmuştur (Castles, 2002).

Çok-kültürlülük terimi, muhtemelen devlet öncülüğündeki toplum mühendisliğinin izlerini taşımasından dolayı 1990'lı yıllarda popülaritesini yitirmiş olsa da çok-kültürlü ve çok-ırklı toplum kavramları, Batılı ülkelerde önemli ölçüde yerleşmiştir. Bu, göçten kaynaklanan ve çeşitli alanlarda tanınması gereken kültürel ve toplumsal değişimlerin yaşamın gerçekleri olduğunun yaygın kabulü ve göçün en büyük etkilerinden biri olarak görülmüştür. Sadece birkaç nesilde, ulusal teklik ve homojenlik üzerine eski efsaneler yerle bir olmuştur. Küreselleşme, uluslararası göçün karakterinde önemli değişiklikler yaparak göçmenlerin ev sahibi topluma katılım bağlamını da yeniden

şekillendirmiş; yeni kimlik ve aidiyet biçimleri, ulus-devlet aidiyetinin ve çok-kültürlülüğün ötesine geçmesine neden olmuştur (Castles, 2002). Böylece 1990'ların başından itibaren göçmen aidiyetinin yeni biçimleri olarak ulusötesicilik ve ulusötesi toplulukların önemine ilişkin tartışmalar ortaya çıkmıştır (Faist, 2004a).

4. Ulusötesi Topluluklar, Diasporalar ve Kimlikler

Sanayileşmiş ve hizmet sektöründe gelişmiş Kuzey'e, daha az gelişmiş Güney'den çalışmak ve köken yerlerdeki aileleri için para göndermek (ve sığınmak) üzere gittikçe daha fazla sayıda insan göç etme eğilimindedir. Çoğunlukla kırsal kökenli ve vasıfsız olan bu göçmenler, nispeten uzun süre yaşadıkları, periyodik olarak döndükleri ve daha sonra gelirlerinin bir bölümüyle köken yerlere yatırım yaptıkları, onların veya ailelerinin en azından bir kısmının temelli olarak terk etme planları yapmadığı bir ulus-devletten gelmektedir (Bruneau, 2010). Bu insanların gündelik yaşamları, uluslararası sınırlar boyunca çoklu ve sürekli bağlantılara dayanmakta ve ulusal kimlikleri birden fazla ulus-devlet ilişkisiyle yapılanmaktadır (Glick-Schiller vd., 1992b). Onlar, gittikleri yerlerde artık misafir değildir, çünkü yerleşmiş ve oturdukları ülkenin ekonomisi ve politik kurumlarına, yerelliklerine ve gündelik yaşam pratiklerine katılmaktadırlar. Göçmenler aynı zamanda, bağlantılar kurmak, kurumlar inşa etmek, alış-verişi yönetmek ve göç ettikleri ülkelerdeki yerel ve ulusal olayları etkilemek suretiyle göç ettikleri ülkeden başka yerlere de bağlıdır (Glick-Schiller vd., 1995).

Uluslararası hareket edenler ile yerinde kalanların zaman içinde ve mekân boyunca yoğun ve güçlü sosyal ve sembolik bağlar aracılığıyla en az iki ülkede bulunan ağlar ve dolaşım örüntülerine bağlandığı durumlar için *ulusötesi topluluk* kavramı kullanılmıştır (Faist, 2000a: 207). Ulusötesi bağlar ve bağlantılar, göçmenler, onların aileleri, kolektif grupları ve ikamet ettikleri iki veya daha fazla yerleşim yerinde önemli ekonomik, sosyo-kültürel ve politik etkilere sahip pratikleri içermektedir (Levitt ve Jaworsky, 2007). Tüm bu pratikler, ulusötesi bir mekânın ortaya çıkışına katkı sağlamakta ve sınırların ötesinde insanların, malların, paranın, sembollerin ve fikirlerin hareketliliğini daha da arttırmaktadır (Faist, 2000a).

Her ne kadar tarihsel ontolojisinde farklı olsalar da *ulusötesi* ve *diaspora*, son zamanlarda birbiriyle örtüşen, hemen hemen eşanlamli kavramlar olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dağılma, ortak bir özellik olsa da her ikisi birden günümüzde dağılmış olduğu iddia edilen veya dağılık olarak görülebilen neredeyse her tanımlanabilir grup için bir etiket halini almıştır (Collyer ve King, 2015). Uzun zaman boyunca sadece Yahudilerin dünyadaki dağılımını tanımlamak için kullanılan diaspora terimi, artık günlük dilde, göçün tüm formlarına ve göçle ilgili olmasa dahi bir halkın her türlü dağılımına uygulanmaktadır (Kennedy ve Roudometof, 2002). Aslına bakılırsa modern anlamda diaspora kavramının sık kullanılır hale gelmesi, göç dalgalarının artmasıyla ve göç edenlerin gittikleri yerlerde oluşturdukları kimliklerin, anavatan ile ilişkilendirilerek anlaşılmaya çalışılmasıyla ilgilidir (Uysal, 2014). Diasporik ve ulusötesi göçmenler, köken ülkeyle bağlantı kurmak gibi bazı ortak özelliklere sahip olsalar da aynı zamanda yerleşilen ülkeyle olan bağları bakımından farklılıklar göstermektedir. Bu yüzden iki kavramın birbirine benzeyen ve ayırt edici özelliklerini belirlemeye çalışmak yararlı olabilir.

Safran'ın (1991) görüşlerini biraz değiştiren Cohen (1996: 515), diasporanın temel özelliklerini, asıl anavatandan, çoğunlukla travmatik olarak, iki veya daha fazla yabancı bölgeye *dağılma*; lokasyonu, tarihi ve başarıları da içerecek şekilde anavatan hakkındaki *kolektif bellek* ve mit; atalara ilişkin *anavatanın idealleştirilmesi* ve onun korunması, restorasyonu, güvenliği, refahı ve hatta yaratılması için kolektif bir taahhüt; topluca onaylanan bir dönüş hareketinin gelişmesi; uzun bir sürede devam etmiş ve ayırt edicilik duygusuna, ortak tarih ve kadere olan inanca dayanan güçlü bir *etnik grup bilinci*; ev sahibi toplumlarla sorunlu bir ilişki; diğer yerleşilmiş ülkelerdeki etnik grup üyeleriyle empati ve dayanışma duygusu şeklinde sıralamaktadır. Buna göre diasporik insanların

yaşamları, evlerine geri dönme acizliği nedeniyle orada yaşadıkları için onları kabul eden ülkeye ya çok az karışmakta ya da hiç karışmamaktadır (Bradatan vd., 2010). Diasporik bir göçmen, yalnızca etnik grubunun bir üyesi olarak kendisini tanımlamakla kalmayıp, aynı zamanda bu topluluğa güçlü şekilde bağlıdır. Bu yüzden de diasporik göçmen olmak, kimliği ve aidiyeti tek bir yere ve topluma sabitlenmiş bir topluluğun üyesi olmak anlamına gelmektedir (Özkuş, 2012b). Oysa ulusötesi göçmenlerin, köken ülkeyle bağlantısını sürdürmesinin yanında, kabul eden ülkede kökleşmiş ve ev sahibi toplumun sosyal yaşamında yer almış, bağlı oldukları yerler *değişken* ve aidiyetleri *akışkan* insanlar (Özkuş, 2012b) olduğunu burada hatırlamak gerekir.

Diaspora kavramının Yahudiler gibi kendi ulus devletlerini kurmadan önce dağılmış halklara uygulanması, milliyetçiliğin mitolojik bir yere, kurtarılacak bir toprağa, gelecekte bir ulus-devlet kurma projesine atıfta bulunduğu için daha uygundur (Kastoryano, 2006). Fakat diasporalar aynı zamanda, bir ulus-devletin oluşumundan sonra dini veya ulusal azınlıkların zorunlu sürgününden (örn. Ruanda Tutsileri, Asuri-Keldaniler, Sri Lanka'nın Tamil'i gibi) ortaya çıkmış da olabilir (Bruneau, 2010). Diğer diasporik grupların birçok özelliğini paylaşan bu tür diasporalar, henüz yerleşilmemiş bir ulus-devlet meselesi etrafında organize olmuşlardır ve onlar için vatan, geriye dönük bir inşadır (Cohen, 1996). Doğrusunu söylemek gerekirse vatan olmadığına, anavatan siyaseti ulus devletlerden toprak talepleriyle çatışmakta; bu gibi durumlarda da ortaya şiddet çıkmaktadır. Anavatan ya da ev sahibi ulus devletle mücadele etmeyen ulusötesi toplulukların durumu böyle değildir. Onlar, ekonomik perspektiflidir ve politik çıkarları, hem anavatan hem de ev sahibi ülkenin politikaları ile çevrelenmiştir (Bruneau, 2010).

Bruneau (2010), diasporaları ayıran şeyin, organizasyonel yapısının eşit olmayan yoğunluğu ve kendi köken ulusunun az çok uyguladığı etki olduğunu; buna bağlı olarak da günümüzde dinsel, girişimci, politik ve ırksal-kültürel dört ana diaspora tipi ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Dahası post-koloniyal dönemde ve göç bölgelerindeki toplumlarda, başka toplumsal oluşum türleri ortaya çıkacağı için diaspora kavramı, bir göç sürecinden kaynağını alan tüm dağılmış nüfus gruplarını tanımlamak için kullanmak uygun olmayabilir. Ancak yine de eski/yeni diasporalar, bir dizi sosyal organizasyon, hareketlilik ve iletişim yoluyla sürdürülen günümüzün ulusötesi topluluklarının bir türüne (Guarnizo ve Smith 1998; Vertovec, 1999), diaspora mekânı da ulusötesi bir mekân türü haline dönüşmüş olabilir (Dahlman, 2004).

4.1. Ulusötesi Göçmen Pratikleri

Sınır ötesi mekânlardaki faaliyet biçimleri, çeşitli boyutlarda değişmektedir ve bu konuya ilişkin olarak değişik görüşler vardır. Ulusötesi göçmen pratikleri için *yukarıdan ulusötesicilik* (küresel sermaye, medya ve siyasi kurumlar) ile *aşağıdan ulusötesicilik* (yerel, kökleşmiş faaliyetler) (Smith ve Guarnizo, 1998), *dar ulusötesicilik* (yüksek derecede kurumsallaşmış ve düzenli seyahatleri içeren devamlı faaliyetler) ile *geniş ulusötesicilik* (ara sıra, tek tük ya da hareketsiz) arasında ayırım yapan araştırmacılar bulunmaktadır (Itzigsohn vd., 1999). Guarnizo (1997) esas ulusötesiciliği, bireyin alışlagelmiş yaşamının ayrılmaz bir parçasını oluşturan; düzenli olarak girişilen ve örüntü haline gelmiş, dolayısıyla bir dereceye kadar öngörülebilir faaliyetler olarak tanımlarken; Portes (2001) analizin, formel ve düzenli olarak ulusötesi ekonomik, politik veya sosyo-kültürel faaliyetlerle uğraşan kişilerle sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Ulusötesi faaliyetlerin oluşumu ve karakteri, göçmenlerin köken yeri, orijinal ekonomik ve sosyal konumları ve göç koşullarına son derece bağlı bir kaynak olan sosyal sermayeleriyle yakından ilişkilidir (Portes ve Sensenbrenner, 1993). Bununla birlikte, göçmenlerin ekonomik, sosyo-kültürel ve politik ulusötesi faaliyetleri, yurtdışında gömülü oldukları bağlamsal koşullar ve kendi köken yerellikleri tarafından şekillendirilmektedir (Guarnizo ve Diaz, 1999).

Vertovec(2004) de ulusötesi göçmen pratiklerini, temel alanlardaki üç dönüşüm biçimi olarak nitelendirmektedir. Bunlar, ekonomik alanda finansal transfer şekillerini, kamu-özel ilişkilerini ve yerel kalkınmayı etkileyen *kurumsal dönüşüm*; sosyo-kültürel alanda göçmenlerin yönelimsel iki-odaklı olarak nitelendirilmesini sağlayan *algısal dönüşüm* ve politik alanda kimlikler-sınırlar-kurallar üçlüsü içinde anlamların *kavramsal dönüşüm*dür. Her bir dönüşüm kümesi, birden çok nedeni, bağlantılı süreçleri ve gözlemlenebilir sonuçları içermektedir. Ulusötesi pratikler, toplumsal eylemin tüm alanlarını kapsamaktadır ve üç farklı sosyal eylem alanı içinde incelenmektedir: Ekonomik, sosyo-kültürel ve politik (Portes vd., 1999). Sert (2012), yaptığı ulusötesi faaliyet tipolojisinde diğerleri yanında eğitimi ayrı alan olarak incelemektedir. Burada ekonomik, sosyal, kültürel ve politik ulusötesi pratiklerin bazı durumlarda iç içe geçmiş halde olduğunu belirtmek gerekmektedir.

4.1.1. Ekonomik Alan

Diasporaların ve göç tabanlı ulusötesi toplulukların, gittikçe küreselleşen bir ekonomi bağlamında göç veren ve göç alan ülkeler arasında köprüler oluşturduğu düşünülmektedir (Adamson, 2002). Göçmenlerin ulusötesi ekonomik pratikleri, esas itibariyle para havalelerini, ulusötesi girişimciliği ve toplumsal kalkınma desteklerini içermektedir (Guarnizo, 2003). Bazı bilim insanları (örn. Itzigsohn 2000, Portes, 2003) ulusötesi göçü, büyük sanayileşmiş ülkeleri ucuz ve sıradan göçmen emeğine; sanayileşmemiş ülkeleri de göçmen işçilerin anavatanlarına gönderdikleri havalelere bağımlı hale getiren geç kapitalizmin bir yan ürünü olarak görse de ulusötesi göçmen topluluklarının ekonomik pratikleri oldukça etkili ve kapsamlıdır. Şüphesiz bu pratiklerin en önemli şekli, göçmenlerin köken ülkelerdeki ailelere ve topluluklara gönderdikleri büyük miktardaki para havaleleridir (Orozco, 2005; World Bank Group, 2017). Zira para havaleleri, köken ülkeleri hem hane halkı düzeyinde hem de makro-ekonomik düzeyde etkilemektedir (OECD, 2016).

Göçün çoğu zaman, özellikle de sıkıntıların yaşandığı dönemlerde zorluklarla baş etmek için bir hane halkı stratejisi olarak kullanıldığı kabul edilmektedir (Massey vd., 1998). Diğer hane halkı stratejileri gibi göç, harcama veya yatırımı ve bu yatırım da geri dönüş beklentisini içermektedir. Göç bu şekilde düşünüldüğünde; para havaleleri yurtdışındaki kişilerden memlekette kalanlara basit bir tek yönlü aktarım değil, aksine bir tür değiş-tokuş süreci olarak görülmektedir (van Hear, 2002: 206).

World Bank Group'a (2017:2) göre, göçmenlerin anavatanlarına gönderdiği para miktarı, 2010 yılındaki 340 milyar dolar düzeyinden 2015'te, (%75'i gelişmekte olan ülkelere ait olmak üzere) 582 milyar dolara yükselmiştir. Bununla birlikte, insanların gerçekte ülkelerine gönderdikleri para miktarının resmi rakamlardan çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir (World Bank, 2006). Para havalelerinin GSYH'ye oranının %25'i aştığı Kırgızistan, Nepal, Liberya ve Haiti gibi ülkeler için bu transferler, en önemli yabancı para kaynağı durumundadır (World Bank Group, 2017). Çok sayıda gelişmekte olan ülkenin ekonomilerinin, ihracat, kalkınma yardımı veya turizme oranla önemli miktarlara ulaşan göçmen havalelerine gittikçe daha fazla bağımlı hale geldiğine vurgu yapılmaktadır (Vertovec, 2001; World Bank, 2006). Göçmenlerin gönderdiği paralar, bireysel ve ortaklaşa olarak kullanılmakta, geride kalan aile üyelerine destek sağlamakta ve çeşitli ölçeklerdeki işletmeleri finanse etmektedir (Sana ve Massey, 2005).

Ekonomik katılım, tedarikçiler, sermaye ve/veya piyasalar aramak için sınır ötesi bağlantılarını seferber eden ulusötesi girişimciler veya göçmen gönderen ülkelere dayanan fakat diasporadaki müşterilere uzanan girişimler anlamına gelmektedir (Pitkänen, 2012). Bazı göçmenler ara sıra sınır ötesi bir faaliyette bulunurken; bazıları, iş faaliyetleri için yurtdışına sıklıkla seyahat etmekte ve başka bir ülkede, özellikle kendi köken ülkelerinde bağlantı ve işbirlikleri aracılığıyla girişimlerde bulunmaktadır (Portes vd., 2002). Bu ulusötesi girişimciler, perakende ticaret, kişisel hizmetler, iş hizmetleri, iletişim, inşaat/emlak ve imalat gibi sektörlerde en az iki ülkede yatırım yapmakta, firmaları aracılığıyla ülkeler arasında ithalat/ihracat gerçekleştirilmektedir (Çağlar, 2001;

Deniz ve Özgür, 2010; Ehrkamp, 2005; Guarnizo, 2003; Guarnizo ve Diaz, 1999; Özgür vd., 2015; Şimşek, 2012). Ulusötesi girişimciliğin, bireylerin ve toplulukların ilerleyebileceği çeşitli yolları aydınlatacağı (Zhou, 2004) ve ulusal sınırların ötesinde sosyal ağları kullanmanın ve iki kültürlü/dilli becerilerden yararlanmanın göçmenlerin ev sahibi toplumda yaşadığı yapısal dezavantajların üstesinden gelmesine olanak vereceği ileri sürülmektedir (Levitt ve Jaworsky, 2007). Günümüzde ulusötesi girişimciler, sokakta geleneksel Afrika ürünlerini satan Nijeryalı bavul ticareti yapan kimselerden, Boston, Londra ve Karaci'de bayilikleri bulunan milyar dolarlık bir yazılım şirketinin genel müdürlüğüne kadar geniş bir yelpazeye sahiptir (Levitt ve Jaworsky, 2007).

Ulusötesi faaliyetler, Kolombiya örneğinde olduğu gibi yasadışı yeraltı ekonomisine dahi sızmıştır. Uyuşturucu örgütlerinin işgücü talebi, örneğin ABD'ye göçün Kolombiya'da belirli bölgelerde genişlemesine yol açmıştır (Guarnizo ve Diaz, 1999). Uyuşturucu kaçakçıları, göçmenleri kendi köken toplumlarına bağlayan ve para transferi, sık seyahat ve girişimcilik de dâhil olmak üzere suç örgütlerinin yarattığı birçok kurum ve uygulamadan ve New York, Florida gibi yerlerdeki Kolombiyalı anklavlarının varlığından yararlanmakta ve ulusötesi pratiklerin arkasına gizlenmektedir.

Genellikle gelişmekte olan ülkeler ve özellikle de yüksek düzeyde siyasi riske sahip devletler genellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekme mücadelesi vermektedir. Diaspora yatırımcıların hem siyasi riske tolerans göstermeye istekli hem de anavatana yatırım yaparken toplumsal olarak sorumlu ve kalkınma yanlısı davranışlarda bulunma eğiliminde olduğu bilinmektedir (Brinkerhoff, 2009). Göçmenler ve onların soyundan gelenler tarafından anavatanda gerçekleştirilen doğrudan yatırımlar, birçok gelişmekte olan ülkede önemli bir sermaye kaynağı haline gelmiştir (Graham, 2014). Ulusötesi topluluklar, mikro-finans ve diaspora tahvilleri gibi farklı yenilikçi finansman mekanizmaları yoluyla da kendi ülkelerinde kalkınma çabalarına katkıda bulunabilmektedir (OECD, 2016).

Öte yandan, ulusötesi girişimcilik, göçmen kabul eden ülke bağlamını da değiştirmektedir. Örneğin McEwen ve arkadaşları (2005), İngiltere'nin Birmingham kentinde Çin iş ağları, etnik gıda üretimi ve Bhangra müzik endüstrisi gibi etnik azınlık ekonomik faaliyetlerinin kentin gelecekteki ekonomik gelişimini olumlu etkileyeceğini savunmaktadır. Etnik işletmeler ve göçmen ortak kullanım alanları, örneğin Almanya'nın çeşitli kentlerindeki Türk göçmenlerin ulusötesi pratiklerini ve yerel mahallede yatırımlar aracılığıyla yerel bağlılıklarını yansıtmaktadır (Çağlar, 2001; Ehrkamp, 2005)

Göçmenler ile onların geldikleri toplumları birbirine bağlayan ekonomik faaliyetler, sadece aile ve tanıdıkları desteklemek ve karlı yatırım fırsatları aramak için yapılan parasal transferlerden daha fazlasıdır. Ekonomik işlemlerin üçüncü bir türü, daha geniş bir sosyal kapsamda, köken toplumdaki yerel topluluk kalkınma projelerini, hayır işlerini ve afet sonrası yardım çabalarını desteklemek için ortak kaynak transferlerini içermektedir (Guarnizo, 2003). Göçmen toplulukları, göç ettikleri yerlerden kendi memleketlerine ortaklaşa para havalesi yapmaktadır. Bu havaletler, göçmenlerin anavatanlarındaki sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde çalışan hemşeri derneklerinin aracılığıyla köken ülkelerdeki elektrifikasyon, bayındırlık işlerini ve sosyal hizmet projelerini desteklemektedir (Orozco, 2005). Nepal, ulusötesi toplulukların köken ülkelerine nasıl yardımcı olabileceğinin iyi bir örneğini oluşturmaktadır ki Nisan 2015 depreminden sonra göçmen örgütleri, buldukları ülkelerdeki para toplama kampanyalarından elde edilen fonları hızla Nepal'e yönlendirmiştir (OECD, 2016).

4.1.2.Sosyal-Kültürel Alan

Vertovec'e (2001) göre, göçmenlerin memleketlerine yaptıkları para havaletleri, sadece aileleri maddi olarak desteklemekle kalmamakta; cinsiyet ilişkilerini kademeli olarak yeniden yapılandırmak, eğitim ve mesleki becerilerin kazanılmasını desteklemek ve yerel topluluk gelişimini kolaylaştırmak,

yanı sıra yerel emek piyasalarını zayıflatmak, yeni statü hiyerarşileri ve ekonomik bağımlılık örüntüleri oluşturmak gibi başka sosyal sonuçlar da doğurmaktadır.

İnsanların ulusötesi hareketliliği ve onların aşamalı olarak yarattığı ulusötesi mekânlar, yalnızca bireylerin yaşam koşullarını dönüştürmekle kalmamakta aynı zamanda daha geniş sosyal ve kültürel yaşam örüntülerini de değiştirmektedir (Pitkänen, 2012). Bu bağlamda göç araştırmacıları, sosyal yaşamda çarpıcı değişiklikler tespit etmekte; akrabalık ve aile yapısındaki dönüşümleri ve bunların sınıf, toplumsal cinsiyet ve ırk yapılarına etkilerini belgelemektedir (Levitt ve Jaworsky, 2007). Araştırmalarda sosyal pratik olarak sıklıkla ulusötesi ailelerin gündelik yaşamlarındaki düzenlemelere, ebeveynlerin, çocukların ve yaşlıların deneyimlerine odaklanılmaktadır. Ek olarak bazı çalışmalarda köken ülkeyle bağlantıları sürdüren hemşeri derneklerine, yerel spor kulüplerine veya liglere ve yardım kuruluşlarına katılım, köken ülkedeki festivallere katılmak için seyahat etme (Itzigsohn ve Saucedo, 2002), köken ve yerleşilen ülkelerden sanatçıların, müzik gruplarının karşılıklı gösteri amaçlı ziyaretleri, kişiler ya da dernekler ve elçilikler aracılığıyla düzenlenen kültürel etkinlikler de sosyo-kültürel pratikler olarak incelenmektedir (Portes vd., 1999).

Pek çok göçmen topluluğu, evlilik ittifakları, dini faaliyetler, medya ve emtia tüketimi gibi gönderen ve kabul eden ülke bağlamları arasında yoğun bağlantıları ve değiş-tokuşları sağlamaktadır (Vertovec, 2001). Toplu hareketlilik veya akrabalık ağı içinde doğru evlilik stratejileri ve ev sahibi ülkede sosyal sermayenin biriktirilmesi gibi akrabalığın ulusötesi moral ekonomisi, sosyal alanda aileyi öncelikli hale getirmektedir (Levitt ve Jaworsky, 2007). Ulusötesi göçmenler köken bölgeden evlenmek suretiyle ya da ailenin yeniden birleşmesi aracılığıyla göçün ve ağların devamlılığını, köken bölgeyle bağ ve bağlantıların sürdürülmesini temin etmektedir. Bu yolla örneğin, Belçika'daki Türk göçmen topluluğu içinde, dil, din, sosyal ağlar, aile ilişkileri ve etnik kimlikler, göçmenlerin orijinal göç bölgelerinden esin kaynağı olmaya devam etmektedir (Timmerman ve Wets, 2011). Bununla birlikte evlilik veya çocuk yetiştirme noktasında ana-babalarının vatanını ve kültürünü daha az dikkate alan sonraki kuşaklardan bireyler bile, eş aramak veya çocuklarına değerlerini öğretmek için ulusötesi mekân içinde bağlantılarını harekete geçirmektedir (Espiritu ve Tran, 2002'den aktaran Levitt ve Jaworsky, 2007: 138).

Ulusötesi göçün sosyal yaşamdaki bir başka yansıması, göçle aile üyelerinin sosyo-mekânsal olarak birbirinden ayrı düşmesiyle ilgilidir. Ekonomik nedenlerle izinli veya belgesiz göçmen olarak başka bir ülkede, çocuklarından uzakta bulunan annelerin ya da babaların geride kalan diğer aile üyeleriyle ilişkileri ve bakım sorunları bu noktada öne çıkmaktadır: *Cep telefonu ebeveynliği* (Madianou, 2012) veya *telefonun ucundaki baba ve misafir kocalar* (Kalaycıoğlu vd., 2010). Bazı çalışmalarda uzaktan bakımın ebeveynler ve çocuklar için duygusal açıdan stres verici olduğu ve Batı'nın geçerli annelik normlarına bağlılıktan yüzünden ulusötesi anneliğin kötüleştiğine atıf yapılmaktadır (Hondagneu-Sotelo ve Avila, 1997; Parreñas, 2005). Özellikle Filipinli kadınlara ilişkin çalışmalar, ulusötesi annelik çıkmazını açık bir şekilde ortaya koymaktadır (bkz. Battistella ve Conaco, 1998; Graham vd., 2012) ve bir yeni annelik formu, ulusötesi annelik veya denizaşırı annelik gibi yeni alt kavramları da üretmektedir (bkz. Kang, 2012; Parreñas, 2010).

Bazıları ise gittikçe daha ucuz hale gelen iletişimin ve seyahatin, ebeveynlerin çocuklarının gündelik hayatlarında uzun mesafelerde bile aktif olarak yer almalarına izin verdiğine işaret etmekte (Madianou, 2012; Madianou ve Miller, 2011); göçmen ebeveynler ile çocukları arasındaki kuşaklararası ilişkilerin nasıl değiştiğini göstermektedir (Şenyürekli ve Detzner, 2008).

Göç, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden yapılandırılmasını ve evlilik kurumunda derin değişiklikler yapılmasını gerektirmektedir (Virikama vd., 2012). Kadınlar göç ettiğinde; toplumsal cinsiyet rollerinin değişme olasılığı yükselmektedir (Boyle, 2002; de Haas, 2009). Göçmen kadınlar geçimi sağlayan kimseler haline geldiğinde ve kendilerini erkeklerle daha eşitlikçi konuma

getirdiğinde, özgürleşebilmektedir. Örneğin Haitili göçmen kadınlar, ülkelerindeki geleneksel cinsiyet rollerine itiraz etmektedir (Gammage, 2004). Taylor ve arkadaşları (2006), Guatemala toplumunda göç ve sosyal havalelerin, geleneksel cinsiyet ve etnik rollerini aşındırdığını belirtmektedir. Kadınlar yurtdışında çalışmak suretiyle kadın göçüyle bağlantılı potansiyel damgalanmayı azaltmakta; geride bıraktıkları ailelere ekonomik destek sağlayanlar olarak rollerini sağlamlaştırmaktadır (Crivello, 2003). Şüphesiz bu konuda kadınların geriye para havalesi konusunda erkeklerden daha güvenilir olarak görülmesi de etkili olmaktadır. Bu sayede hem göçün devamlılığı hem de genişlemesi sağlanarak toplumsal cinsiyet rejiminin değişimine katkı sağlanmaktadır. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet ayrımları, bazen de güçlenmekte ve göç edilen ülkenin kültürü ahlaksız olarak algılandığından kadınları korumak için yeniden üretilmektedir (Çağlar, 1995). Kadınlar, hem anavatan hem de göç edilen ülke bağlamlarının kamusal ve özel alanlarından çoklu ve çelişkili mesajlar almakta ve bunları bir şekilde bağdaştırmak zorunda kalmaktadır.

Erkeklerin göçünden sonra da geride kalan ailelerinin yaşamında önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Örneğin Kalaycıoğlu ve arkadaşlarının (2010) Türkiye'den Avrupa ülkesine göç eden erkeklerin eşleriyle yaptığı çalışma, erkeğin göçünün ardından eşinden ayrı kalan kadınların, çocuklarının ve eşlerinin ailesindeki yaşlıların bakımından ve evin tüm işlerinden sorumlu hale geldiğini; kendi tercihleri dışında artan sorumluluklarının bir sonucu olarak *zorunlu güçlenme* eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan kadınların yılda ya da birkaç yılda bir, çok kısa süreliğine gördükleri, misafir kocalarıyla evlilikleri hayali gibidir; çocuklar ise babalarını *telefonun ucundaki baba* ya da *izin babası* olarak görmektedir (Kalaycıoğlu vd., 2010).

Karma evlilikler ve bu evliliklerden doğan çocukların oluşturduğu aileler, sosyo-mekânsal olarak iki yerli ve iki toplumlu olma eğilimi göstermektedir (Deniz ve Özgür, 2013). İki ayrı ulustan evlilikler, iki toplumu birbirine bağlayan ulusötesi köprüler yaratmakta, aile üyeleri özellikle çocuklar, iki yer, iki dil, iki kültür arasındalığı yaşamaktadır. Onların gündelik yaşam pratiklerinde bir melezlik hali kendini dışa vurmakta; bu durum çiftler tarafından ailelerinin yaşam seçeneklerini artıracak bir strateji olarak görülmektedir (Özgür vd., 2015).

Levitt (1998) yerel düzeyde, göçle yönlendirilen kültürel yayılma biçimlerini tanımlamak için *sosyal havale* terimini önermiştir. Sosyal havaleler, göçmenlerin kabul eden ülkelere gönderen ülke topluluklarına aracılık ettiği ve gönderdiği fikirleri, uygulamaları, zihniyetler setini, dünya görüşlerini, değerleri, tutumları, davranış normlarını ve sosyal sermayeyi anlatmaktadır (Mohamoud ve Fréchaud, 2006). Levitt ve Lamba-Nieves (2011), sosyal havalelerin en az dört türüne (normatif yapılar, uygulama sistemleri, kimlikler ve sosyal sermaye) işaret etmektedir. Onlar, ayrıca sosyal havale değiş-tokuşlarının göçmenler kendi ülkelerine geri döndüğünde veya orayı ziyarete gittiğinde; köken ülkedeki göç etmeyenler kabul eden ülkeye göçmenleri ziyarete geldiğinde ya da mektup, video, kaset, e-posta, blog postaları ve telefon görüşmeleri yoluyla gerçekleştiğini belirtmektedir (Levitt ve Lamba-Nieves, 2011:3). Levitt (1998) ayrıca, bu kaynakların göçmen girişimciliğindeki, topluluk ve aile oluşumundaki ve politik dönüşümlerdeki rolünü vurgulamaktadır. Göçmenler, köken ülkelerine çeşitli sosyal havaleler göndererek orada önemli etkiler yaratmaktadır (Markley, 2011). Göçmenler, göç ettikleri toplum içinde, farklı sosyo-politik normlarla, değerlerle, alternatif medyayla ve kurumsal bağlamlarla karşı karşıya kalmaktadır. Onlar tarafından zamanla benimsenen bu yeni normlar ve değerler, doğrudan (geri dönüş yoluyla) ve/veya dolaylı olarak (ağlar vasıtasıyla) köken ülkelere aktarılmaktadır (OECD, 2016).

Göç ve havaleler tarafından yaratılan sosyal ve kültürel değişiklikler, köken bölgede kalanların gelecekte göç etme eğilimlerini etkilemektedir. Bu bağlamda literatür, uluslararası göçün kişisel, sosyal ve maddi başarıyla ilişkili olduğuna ve başarısızlığa bağlı olarak memlekette kalınacağına, göçün istisna olmaktan çok norm haline geldiğine ilişkin bir *göç kültürü* yarattığına gönderme yapmaktadır (de Haas, 2009: 39). Sosyal havaleler sayesinde, göçmenler köken yerlerdeki demografik

eğilimlerin değişmesine dolaylı şekilde katkı sağlamaktadır. Örneğin göçmenler, özellikle Avrupa'daki düşük doğurganlıklı ülkelere gittiğinde, anavatandaki aileler de düşük doğum hızlarına dönüşen aynı paternleri benimseme eğiliminde olmaktadır (Fargues, 1997).

Ulusötesicilik üzerine yapılan araştırmalar, TV ve müzik gibi yeni kültürel üretimler için tüketimin önemini vurgulamaktadır (Aksoy ve Robins, 2000). Ulusötesi göçmenlerin sosyal pratikleri arasında hem köken hem de yerleşilen toplumun medyasını izlemek suretiyle gündelik yaşama ilişkin her türlü enformasyonun edinilmesi de bulunmaktadır. İki ülkenin izlenen TV kanalları, göçmen yaşamlarının nasıl iki topluma birden bağlı olduğuna ilişkin bir şeyler söylemektedir (bkz. Aksoy ve Robins, 2000; Şahin-Kütük, 2017). Uydu TV ve internet kaynakları gibi yeni kitle iletişim araçları, kültürel kimliklerin ve ona bağlı siyasetin teşvik edilmesinde etkili olmakta (Dahlman, 2004), eski ve yeni evlerinin ulusal ve yerel bağlamlarının ötesine geçen kimlik ve enformasyon kaynaklarını göçmenlere sağlamaktadır (Aksoy ve Robins, 1997; Ehrkamp, 2005).

Birden fazla kültür göç aracılığıyla buluştuğunda; eski kültürel kategoriler yıkılmakta ve yeni kategoriler oluşturulmaktadır; böylece tekil bir kültüre aidiyet zorlaşmaktadır. Farklı yerlerden insanlar birbirleriyle gerçek ya da sanal tarzda bağlantı kurduğunda, yaratılan farklı kültürel karışımlar ortaya çıkmaktadır. Gelenekler, küresel kültür endüstrileri tarafından elden geçirildiğinde ya da ulusötesi göçmenlerle ileri geri hareket ettiğinde; köken yerlerinden uzaklara taşınmakta ve yeniden yurtlar edinmektedir. Böylece karma ve melez mekânlar ve zamanlar söz konusu olmaktadır. Bir yandan köken ülke kültürlerine özgü etkinlikler, göçmen mekânları boyunca yayılmakta, değiştirilmekte; öte yandan anavatanlar, göçmenlerin geri gönderdiği kültürel materyalle yeniden donatılmaktadır (Levitt ve Jaworsky, 2007).

Din, göç deneyiminin tüm yönlerini (yolculuk, yerleşme, ağların ortaya çıkışı gibi) desteklemektedir. Dinsel aidiyet, sadece göçmenleri anavatandaki ve yerleşilen ülkedeki din kardeşlerine bağlamakla kalmamakta; küresel dinsel hareketler, üyelerini, dünyanın dört bir yanındaki aynı inanıştan diğer insanlarla birleştirmektedir (Marquardt 2005'ten aktaran Levitt ve Jaworsky, 2007). Göçmenlerin inanç topluluklarına katılımları ve diğer dini topluluklar hakkındaki algıları, kimlik inşasında birleştirici ve ayırıcı etmenlerden bazılarını oluşturmaktadır. Din, göçmenlerin anavatan ve yerleşilen ülkedeki yerel bağlılığın ve devam eden işlere katılımlarının sürmesini de sağlamaktadır (Ehrkamp, 2005). Dinsel ağlar, kutlamalar, ritüeller ve organizasyonlar, göçmenlerin sosyal sermaye inşa etmeleri için önemli bir yol oluşturmaktadır. Dinsel kurumlar, göçmenlerin yeni yerleştikleri ülke siyasetinde, sosyalleşmesinde de önemli bir rol oynamakta; ayrıca bu kurumlar, göçmen topluluklarının devlet yardımlarına erişmesi ve halkın tanınmasına fırsat vermektedir. Ulusötesi dinsel topluluklar, yeni dinsel yapılar oluşturmakta ve kendi ülkelerindeki dinsel pratiği dönüştürerek çoğunlukla politik ve sosyal sonuçları olan hem daha ılımlı hem de daha muhafazakâr inanç versiyonlarını dışarıya aktarmaktadır (Levitt ve Jaworsky, 2007).

Göçmen dernekleri, köken ülke, ortak bir miras, dil, din, soy bilinci gibi değişkenlere dayalı olarak geniş bir bağlam içinde bilinçli bir etno-kültürel grubun üyeleri olarak kendilerini tanımlayan bireyler tarafından oluşturulmuş, ortak bir çıkar ve etkili bir bağın bileşimi olan organizasyonlardır (Sardinha, 2009). Bu yüzden göçmen dernekleri, göç ve entegrasyon süreçlerini anlamada, kolektif ifade edilen ve onaylanmış kimliğin bir ölçüm aracı olarak önemlidir. Bu gibi organizasyonlar bize, göçmen gruplarının içindeki ve arasındaki, aynı zamanda da göçmenler ile kabul eden toplum arasındaki sınırlara ilişkin bazı şeyler söylemektedir. Kabul eden toplumun hükümetleri, göçmenleri uyumlu bir topluluk haline getirmek, bu topluluğa hitap etmek ve üyelerini sorumlu tutmak için göçmen organizasyonlarını kullanmaktadır (Schrover ve Vermeulen, 2005). Göçmenler veya onların soyundan gelenler de kendilerini temsil edecek sözcüler aramaktadır ki göçmen oraganizasyonları bu işlevi yerine getirmektedir (Bloemraad, 2005). Dahası, gönderen ülkedeki hükümetler ya da diğer

kuruluşlar, kendi uluslarını ya da ulusal kimliklerini korumak adına kabul eden toplum içinde uyumlu/etkili bir göçmen topluluğun oluşmasını teşvik etmektedir (Suurenbroek ve Schrover, 2005)

Sosyalleşme ve kültürel etkileşim, aynı zamanda politika mekânları olarak göçmen dernekleri, ibadethaneler gibi kurumlar, hem göçmenlerin ulusötesi sosyo-kültürel pratikleri deneyimlemesinde önemli rol oynamakta hem de sonraki nesillerin göç edilen ülkede etnik/ulusal kimliklerini ve kültürlerini korumalarına, yeniden inşa etmelerine yardımcı olmaktadır (Kaya, 2005; Vermeulen, 2005). Etnik organizasyonlara aidiyet, topluluk organizasyonları, kültürel değerleri ve köken ülkenin uygulamalarını göçmenlere, özellikle ikinci kuşağa aktaracak şekilde yapılandırıldığı için otomatik olarak ulusötesi pratiklerle ilişkili görülmektedir (Şimşek, 2012). Göçmen dernekleri, göçmenlerin eğitimle ve sağlıkla ilgili, daha da önemlisi kültürel ve sosyal ihtiyaçlarına ve taleplerine cevap vermektedir. Tercümanlık, hukuki ve idari danışmanlık hizmetleri sağlama, köken ve yerleşilen toplumun dilleri için kurslar düzenleme, çeşitli konularda seminerler verme, kültürel, sanatsal ve sportif, hatta politik organizasyonlar gerçekleştirme, topluluk üyelerinin sosyalleşmesine ve psikolojik sorunlarının çözümüne destek sunma, iş bulma, göçmen derneklerinin ev sahibi toplum içinde kendi etnik/ulusal/dini kimlikleri ve kültürleri ile bağ kurma ve onları korumaya, aynı zamanda da göç edilen ülkede sosyal, ekonomik bütünleşmeyi ve her iki ülkede de politik katılımı sağlamaya yönelik işlevleri arasında sayılabilir. Şimşek (2012: 115), Londra'daki bazı göçmen derneklerinin, köken ve hedef ülke dışında yan kuruluşlar kurmak suretiyle faaliyetlerini daha geniş bir ulusötesi alana taşıdığını da not etmektedir.

Örneğin Almanya'daki Türkiyeli göçmenler kültür, spor, siyasi, sosyal danışmanlık ve yardım organizasyonları, hemşeri dernekleri ve etnik azınlık örgütleri, yanı sıra belirli grupları ve bazı meslekleri temsil eden çeşitli türde birçok sivil organizasyon kurmuştur (Amelina ve Faist, 2008; Jacobs vd., 2006; Sezgin, 2011). Sezgin (2011), Almanya'da Diyanet İşleri Başkanlığı Türk-İslam Birliği, Milli Görüş İslam Topluluğu, Almanya Alevi Topluluğu, Almanya'daki Türk Topluluğu, Demokratik İşçi Dernekleri Federasyonu, Alman-Türk Forumu, İslam Kültür merkezleri Birliği gibi organizasyonların da içinde yer aldığı 25 Türk göçmen şemsiye organizasyonu olduğuna işaret etmektedir. Bu göçmen organizasyonları, politik, ekonomik, sosyal-kültürel ve dini faaliyetleriyle Türkiye'den Almanya'ya göç etmiş insanların gündelik yaşamda çeşitli gereksinimlerine cevap vermekte, iki ülke, hatta daha fazla sayıda ülke arasında köprü görevi görmekte ve göçmenlerin ulusötesi bağlantılar kurmasına katkı sağlamaktadır. Nitekim Argun (2003), Belçika'daki topluluk hemşeri derneklerinin, birçok Türk siyasi hareketini ve partisini canlandırmada önemli bir rol oynadığını belirtmektedir (aktaran Jacobs vd., 2006:151). Bosnalı mültecilere ilişkin İngiltere'de ve Hollanda'da bulunan topluluk organizasyonları da genellikle topluluk toplantıları, diğer mültecilerle olan bağlantıları korumak ve kabul eden ülke ve anavatanla ilgili konularda bilgiye erişmek için önemli yerler olarak algılanmaktadır (Al-Ali, 2002: 104).

4.1.3. Politik Alan

Çağdaş göçü çevreleyen ulusötesi olayların politik etkileri de geniş kapsamlı sonuçlar içermektedir (Vertovec, 2001). Göçmenlerin ulusötesi politik pratikler alanı, içerdiği çok katmanlı süreçler, yapılar ve aktörler kadar karmaşıktır (Østergaard-Nielsen, 2003a). Göçmenlerin/mültecilerin politik faaliyetleri, etkileşimde bulunduğu siyasal kurumları etkilemekte ve onlardan etkilenmektedir (Østergaard-Nielsen, 2001). Demokratik politik süreçler, esas olarak, köken ülkede demokratikleşmeyi ve kabul eden ülkede ise çok kültürlü demokrasinin evrilmesini ifade etmektedir (Østergaard-Nielsen, 2003a).

Politik pratiklere katılımı açısından göçmen ulusötesileşmesi, *dar* ve *geniş* biçiminde ayrılmaktadır: Birincisi, göçmenlerin partilere ya da hemşeri derneklerine gerçek üyeliğine atıfta bulunurken; ikincisi, toplantılara veya etkinliklere (ara sıra) katılımı ifade etmektedir (Itzigsohn vd.,

1999). Göçmen politik alanı, göçmenlerin yerleştiği ülkedeki hizmetlere erişimi, ayrımcılıkla mücadele etmesi veya gruplarının tanınması ve haklarının geliştirilmesi girişimleri gibi sosyal statüsünü iyileştirmek için üstlendiği politik faaliyetlere, bazen de anavatan kaynaklarına atıfta bulunmaktadır. Bu, özellikle vatandaşlık sorunlarına ve anavatan siyasetine ilişkin birçok şekil almaktadır (Vertovec, 2001).

Göçmenler zamanla, anavatanların ve kabul eden ülkelerin iç ve dış politikalarını birbirine iliştiiren bir iğne haline gelmektedir (Østergaard-Nielsen, 2003a). Göçmenlerin politik pratikleri, seçmen/aday olarak seçimlere katılımı; iki farklı ülkedeki siyasi kuruluşlara, partilere üyeliği ya da kampanyalarına dâhil olmayı; bir ülkenin yetkilileri üzerinde bir başka ülkeye yönelik politikalarını etkilemek üzere lobi faaliyeti yapmayı, hemşeri derneklerinin köken ülkedeki projelerine katılmayı ve bizzat ulus inşasını içermektedir (Levitt ve Jaworsky, 2007; Østergaard-Nielsen, 2003a).

Ulusötesi politik alandaki pratikler, gönderen ve kabul eden ülkelerdeki hükümetler, siyasi partiler ve göçmen örgütlerinin de içinde bulunduğu sivil toplum örgütleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Gönderen ülkenin hükümetleri, göçmenlerin çifte vatandaşlık elde etmesini, göç ettikleri ülkelerin politik yaşamına katılmalarını, anavatanına daha fazla para havalesi ve yatırım yapmalarını, orijinal kimliğin/kültürün korunmasına yönelik organizasyonları teşvik etmektedir (Itzigsohn, 2000). Gönderen ülkenin siyasi partileri, göç edilen ülkelerde şubeler açma, kampanyalar düzenleme, göçmenler arasında politik ve finansal destek sağlama çabası içerisindedir. Göçmen kuruluşları, çifte vatandaşlık ve çeşitli hakları talep etmek, köken ülkelerinde ulusal ve yerel kalkınmaya yardım etmek, göç edilen ülkede gündem yaratmak için örgütlenmekte ve ağlar oluşturmaktadır (Itzigsohn, 2000).

Köken ülke hükümetleri, yurtdışında yaşayan ve orada bir topluluk haline gelen çok sayıda göçmenin stratejik öneminin farkına varmasıyla onlarla duygusal ve ekonomik bağlarını geliştirmek için somut adımlar atmakta, yurtdışındaki vatandaşlarından sorumlu bakanlıklar, bakanlıklara bağlı kurumlar, ajanslar gibi organizasyonlar oluşturmakta ve vakıflar, dernekler gibi diğer organizasyonları desteklemektedir. Örneğin Hindistan'da 2004'te kurulan Yurtdışındaki Hintlilerin İşlerinden Sorumlu Bakanlık, Hint diasporası arasındaki hayırseverliği desteklemek için oluşturulan Hindistan Kalkınma Vakfı (Pitkänen vd., 2012), Yurtdışında Yaşayan Haitililer Bakanlığı-Onuncu Daire (Itzigsohn, 2000), Rusya Federasyonu'nun Yurt Dışında Yaşayan Yurttaşlar ve Uluslararası İnsani İşbirliği Federal Ajansı (Özgür vd., 2015), Türkiye'de Başbakanlık'a bağlı müsteşarlık düzeyinde bir kamu kurumu olarak 2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, gönderen ülke bağlamındaki politik yapılanmalara bazı örneklerdir.

Diğer taraftan göçmen kabul eden ülkelerdeki politika alanında, göçmen kökenli seçmenlerin ve politikacıların öneminin artışıyla (Jacops vd., 2006) hükümetler/yerel yönetimler, göç ve vatandaşlık politikalarıyla etkili olmakta, göçmen derneklerini mali olarak desteklemektedir; siyasi partiler, göçmenlerin oylarını çekmek için onların temsilcilerini aday göstermekte, kampanyalarda vaatlerde bulunmaktadır (Østergaard-Nielsen, 2003a). Sivil toplum kuruluşları(STK), amaçları doğrultusunda veya yardım amaçlı olarak göçmenlerle/mültecilerle işbirliği yapmakta, onlara hukuki, mali, psikolojik ve sosyal destekler sağlamaktadır (Şimşek, 2012). Aynı zamanda ulusötesi politik uygulamaların ev sahibi ülkede çok kültürlü demokrasinin gelişimine katkıda bulunabileceği de ifade edilmektedir (Schain, 1999; Sisk, 2017).

Göçmen veya mültecilerin anavatanları olarak algıladıkları yerde politik katılımları, yeni bir olgu değildir, ancak son on yıllarda böyle bir faaliyetin çoğalmasına tanık olunmaktadır (Al-Ali ve Koser, 2002). Göçmenler, mülteciler ve onların soyundan gelenler, anavatanında değişim yaratmak veya mevcut durumu korumak için harekete geçmekte ve çeşitli stratejiler uygulamaktadır. Bazı politik hareketler, ekonomik ya da askeri destek sağlayarak anavatanında doğrudan değişiklik yapmak isterken; bazıları anavatanındaki politik aktörlere baskı yapması beklentisiyle ev sahibi ülkenin politik

kurumları aracılığıyla dolaylı olarak çalışmaktadır (Ellis ve Khan, 2002; Østergaard-Nielsen, 2002). Adamson (2002: 160), anavatanda politik değişimi gerçekleştirmek için üç yol önermektedir: Ulusötesi mekânlar içinde yeni politik kimliklerin ve söylemlerin inşası; ev sahibi ülkelerin hükümetlerini ve siyasi partilerini, uluslararası örgütleri veya STK'ları içeren ağların ve üçüncü şahıslarla lobicilik ilişkilerinin geliştirilmesi ve anavatan içindeki politik aktörlere doğrudan maddi kaynak sağlanması.

Örneğin Østergaard-Nielsen (2002), Batı Avrupa'daki Türkiye'den gelen Kürtlerin diasporik politik faaliyetlerinin çok farklı biçimler aldığını belirtmektedir. O bunları, şiddet kullanımı (Alman ve Türk mülklerine yapılan saldırılar), habersiz ve/veya şiddet içeren gösteriler, siyasi duvar yazıları gibi *yasal olmayan ve çatışmacı eylemler*, politik kitlesel toplantılar, gösteriler ve açlık grevleri gibi *yasal ve çatışmacı eylemler*, Alman siyasi kurumlarıyla ortaklaşa düzenlenen etkinlikler: seminerler ve panel tartışmaları, bireysel politikacılarla yapılan toplantılar gibi *bağımsız örgütler olarak kurumsal katılım*, sendikalar veya siyasi partilerde üyelik ve temsil gibi *Alman siyasi kurumları içinde kurumsal katılım* şeklinde dört başlıkta kategorileştirmektedir (Østergaard-Nielsen, 2002:190).

Adamson (2002), topluluk seçkinlerine çok önemli kişiler gibi davranan ve onlara Kıbrıs sorunu konusunda lobi faaliyeti yaptıran, onlar için konferanslar düzenleyen Güney Kıbrıs örneğini vermektedir. O, ulusötesi toplulukların parasal havalelerden kaynaklanan ekonomik gücünün, olası politik güçle birleştirildiğini ve göç veren devletlerin, göçmenlerin politik gücünü onları kabul eden devletlerin politik sistemi içinde yerli aktörler olarak kullanmaya çalıştığını belirtmektedir (2002: 157).

Günümüzde ulusötesi göçmen toplulukları tarafından temsil edilen küresel akışlar ve sınır ötesi ağlar, toplumsal, ekonomik ve politik süreçlerin bir tür konteyner gibi işlev gördüğü ulus-devletin önceki varsayımlarını eleştirel olarak test etmektedir. Geleneksel ulus-devlet modeliyle kolektif bir kimlik duygusunun, bir sınır tarafından ayrılmış hükümler alanıyla bitişik olduğuna inanan insanları karakterize ettiği varsayıldığı halde; iki veya daha fazla ulus devlete yayılan ulusötesi mekânların ortaya çıkışı, ulusal olarak sınırlandırılmış toplumlar içinde göçmenlerin siyasal katılımı ve üyeliğine ilişkin çeşitli soruları gündeme getirmektedir (Pitkänen, 2012). Günümüzde göç, toprak egemenliğini, tek parçalı düzeni ve kimlik dayanışmasını zayıflatmaktadır (Heisler, 2001). Göçmen ulusötesiciliğin politik boyutları özünde kimlik sorunlarını da içermektedir (Vertovec, 2001) ve genellikle vatandaşlıkla ilgili düzen ve ev sahibi toplumların kaynaştırıcılığıyla ilgili tartışmalı konuları ortaya çıkarmaktadır (Vertovec, 1999). Bazı yazarlar küreselleşmiş bir dünyada, ulusötesi toplulukların ortaya çıkışının demokrasi içinde yer alan normlara ilişkin yeni düşünme biçimlerini gerekli kılacağına (Gould, 2009) ve bu toplulukların büyümesinin, uzun vadede vatandaşlık kavramının yeniden düşünülmesine yol açabileceğine işaret etmektedir (Castles, 2002).

4.2.Ulusötesi Kimlikler

Kimlik, sosyal bilimcilerin sözlüğündeki en kaygan kavramlardan biri olarak görülse de bir bakıma insanların kendilerini ifade etme ve başkaları tarafından ayırt edilme biçimine işaret etmektedir (Vertovec, 2001). Kimlik, *Ben kimim? Siz kimsiniz?* gibi sorularla ilişkilidir (Huang, 2011). İster ulusal, etnik, ailesel, isterse meslekle ilgili bir sosyal grup olsun, belirli bir gruba bağlı olarak kendini tanımlamak suretiyle sosyal bir kimlik kazanmak insanların doğal eğilimidir (Tajfel ve Turner, 1986). Hem kişisel hem de kolektif kimlikler, belirli sosyal dünyalar içinde bir tür *içsel* (kendi kendine atfedilen) ve *dışsal* (diğerleri tarafından yüklenen) diyalektiğin etkilemesiyle üretilmekte ve inşa edilmektedir (Jenkins,1996).

Öte yandan mekânın/yerin kimlik inşası açısından özel bir anlamı vardır. Kaya'nın (2007: 22) belirttiği gibi, "mekân, kimlik inşasının hem ortamı hem aracı hem de dinamik etkenidir", dolayısıyla kimlik ile mekân/yer birbirinden ayrı düşünülemeyecek kavramlardır. Kimlik, yer terimine atıfta bulunmakta; yerin ayırdediciliğini ve zaman içindeki sürekliliğini güvence altına alan bir dizi yer

özelliklerini anlatmaktadır (Lewicka, 2008). Twigger-Ross ve Uzzell'a (1996) göre yer, kişinin kendisini başkalarından ayırmak, süreklilik duygusunu korumak, olumlu özsaygı oluşturmak ve öz-yeterlik duygusu yaratmak için bir araç anlamına gelmektedir.

Kimlik, görünüşte aidiyet konusunda özcü bir bakışı içerdiğinden, sabit ve değişmez olarak kabul edilmektedir. Bu bakış açısı kimliği, çoğu kere *biz ve onlar* arasındaki ilişkiye odaklanarak bir ulusa, bir kültüre ve bir etnisiteye ait olmak şeklinde tanımlamakta ve bu nedenle de kimliği kolektif bir olgu olarak anlamaktır (Şimşek, 2012). Geleneksel ulus-devlet modelinde olduğu gibi, bir insanı karakterize etmek için *kimlik duygusu* (ulusal kimlik) kabul edilmekte; bu insanın/kimliğin sınırlarla sınırlandırılmış bir hâkimiyet alanıyla, sınırlar içinde belirli bir toplumsal ve politik düzeni veya sistemi destekleyen yasalarla birlikte olduğuna inanılmaktadır (Vertovec, 2004). Sınırın dışındakilerin farklı olduğunu varsayan bu toplumsal düzen, kolektif kimlik duygusunu hem kullanmakta hem de onu güçlendirmektedir. Kimlikler, resmi ritüeller ve kurumlar, eğitim, resmi devlet bürokrasisi ve gayri resmi sosyal ilişkiler, yazılı ve yazılı olmayan düzenlemeler, vatandaşlık ve kamusal davranış beklentileri aracılığıyla yeniden üretilmektedir (Vertovec, 2004: 979).

Günümüzde küreselleşmenin çeşitli süreçlerinin ve yönetişimin bölgesel, küresel veya kozmopolit yapılarının yükselişi; kimliklerin birleştirilmesi, sınırların dikkate alınmaması ve düzenlerin reddedilmesi suretiyle, ulusal kimliklerin temel bileşenlerine saldırmaktadır (Vertovec, 2004). Ulusötesi göç, bireysel ve kolektif kimlikleri önemli ölçüde etkilemekte ve yeni kimlikler yaratmaktadır (Heisler, 2001). Bradatan ve arkadaşları (2010) *ulusötesileri* (transnationals), göçmenlerin bir alt kümesi olarak düşündüğümüzde; "Bu insanların kendilerini diasporik olarak tanımlamak ya da yeni katıldıkları toplum içinde erimek yerine, ulusötesi bir kimlik üstlenmelerini sağlayan şey nedir?" sorusunu sormaktadır (2010: 173).

En azından köken ülke ve başka bir ülkeyi içeren kültürel, sosyal ve ekonomik değiş-tokuşlar, bir yandan, köken ülkenin kültürünü göçmenler ve onların sonraki kuşakları arasında yeniden üretirken; diğer yandan da yeni kimliklerin geliştirilmesine yol açmaktadır. Belki de bu yüzden Vertovec (2001), ulusötesicilik ile kimliğin, doğası gereği yan yana getirilmesi gereken kavramlar olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre bunun iki nedeni vardır. İlki, birçok insanın ulusötesi ağlarını, genellikle bir köken yere ve onunla ilişkili kültürel ve dilsel niteliklerden kaynaklanan bir tür ortak kimliğin paylaşıldığı algısına dayandırmasıdır. İkincisi ise, çağdaş göçmenlerden bazıları arasında, belirli bireylerin ve grupların kimliklerini, birden fazla yere yayılmış sosyal dünyalar içinde müzakere etmesidir (Vertovec, 2001: 573). Başka bir söyleyişle göçmenler, hem ulusötesi bağlamda yaşamaktan kaynaklanan ortak bir kimliğe sahip olmakta hem de onların kimlikleri bu bağlamda değişkenlik göstermektedir (Şimşek, 2012: 211).

Ulusötesi göçmenler, günlük yaşamları uluslararası sınırlar boyunca çoklu ve sürekli bağlantılara dayanan ve ulusal kimlikleri birden fazla ulus-devlet ilişkisiyle yapılandırılmış insanlardır (Basch vd., 1994). Göçmenler arasında ulusal kimliğin taşınabilirliği, birden fazla ülkeye üyelik talebinde bulunma eğilimiyle birleşmektedir (Vertovec, 2001). Ulusötesi bir topluluğun üyeleri, köken ülkelerinin vatandaşlık statüsünü korurken, göç ettikleri ülkelerin vatandaşlığını kazanmaya çalışmaktadır. Bu çifte bağlılık, yalnızca bir fırsat meselesi olarak görülmemekte, aynı zamanda seçilmiş bir yaşam biçimini de temsil etmektedir (Bruneau, 2010). Hemen eklemek gerekir ki göçmenlerin içinde bulunduğu ulusötesi mekân, en az üç farklı sosyo-mekânsal lokaliteyi (yaşanılan ülke-toplum, köken ülke/yer-toplum ve yaşanılan ülkede göçmenin kendi muhiti/göçmen topluluğu) içermektedir. Gündelik yaşam deneyimleri, bu mekân içindeki gerçek ve sanal etkileşimler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu yüzden içinde buldukları ulusötesi sosyo-mekânsal bağlam, onların yaşam deneyimlerini belirlemekte ve bu deneyimler de çoğu kere birden fazla kimlikle kendilerini tanımlamalarına neden olmaktadır (Şimşek, 2012: 224).

Örneğin Kaya ve Kentel'in (2005) *Avrupalı Türkler* araştırması, bu doğrultuda bazı ampirik kanıtlar sunmaktadır. Araştırmada katılımcılara en çok hangi ülkeye kendilerini bağlı hissettikleri sorulmuş; Almanya'daki Türkiyeli göçmenlerin %49'u Türkiye'ye, % 22'si Almanya'ya ve %27'si de her iki ülkede eşit düzeyde bağlılık duyduğunu söylemiştir (5). Hatta Kaya'nın (2004: 44) aynı konudaki başka bir yayınında, genç kuşakların kendilerini hem anavatan hem de yerleşilen ülkeye daha fazla bağlı hissetme eğiliminde oldukları ortaya koyulmuştur. Kaya ve Kentel (2005: 42), bu görünümü şu şekilde yorumlamaktadır: "Türkler artık anavatanlarını vazgeçilmez olarak görmüyor ve aslında Türkler arasındaki yaygın gurbetçi söylemine meydan okuyorlar. Artık gurbetçi değiller; zaten yeni ülkelerinde aktif sosyal aktörler haline gelmişlerdir. Gerçekten de iki ülkeyi, vatan ve ev sahibi ülkeleri birbirine bağlayan ulusötesi mekâna kendilerini yerleştirmişler". Özetle, göçün, iki ulusal alanı farklı bir düzlemde ve çeşitli formlarda birbiriyle kesişirmesi ve göçmeni (ve onun çocuklarını) bu farklı ulusal alanlarla buluşturan ve çok farklı ilişki ağlarını meydana getiren senkretik bir süreç (Şenay, 2010) olması nedeniyle ulusötesi göçmen kimlikleri de bağdaştırıcı kolektif kimliklerdir (Faist, 2000b). Çağlar (2000: 129), günümüzde giderek artan sayıda göçmenin kendisini birden fazla ulusal bağlılıkla tanımladığına; çoğul ve akışkan kültürel kimliklerini içeren öznelliklerinde rahatlıkla varolabildiğine atıf yaparak, çok-yerli ve yerelötesi bağlılıkları olan birey ve grupların kimlik oluşumlarının, kültürel şekillenmelerinin ve yaşam pratiklerinin karmaşıklığını yakalayabilmek için *melez, kreol, tireli ve diasporik* kimlikler gibi kavramların kullanıldığını belirtmektedir. Örneğin *tireli kimlik*, Avrupa toplumlarında yaşayan yerleşimcilerin kimliklerini ifade etmek için kullanılan tabirlerden biridir: Avrupalı-Türkler, Alman-Türkler, Britanyalı-Pakistanlılar, Fransız-Cezayirliiler gibi.

Sosyal kimlik, aynı zamanda aynı sosyal birime ait insanlarla etkileşim yoluyla yaratılmakta ve sürdürülmektedir ve dil, herhangi bir insani etkileşimde önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle, ulusötesi bir kimlik yalnızca, yerleşilen ve köken toplumun dillerine hâkim olmakla kalmayıp, aynı zamanda her iki ülkedeki insanlarla ve topluluklarla bağlantı kuran ve bağlantı kurma konusunda sosyal becerilere sahip olan göçmenler arasında gelişmektedir (Bradatan vd., 2010). Ulusötesi mekânda kurulan bağlantılar, göçmenleri daha önce hiç olmadığı kadar kolektif kimlikler oluşturma, sürdürme ve tartışma pratiklerine ilişkin olarak etkilemektedir (Portes vd., 1999). Gündelik yaşam pratiklerini de içeren bu bağlantı ve etkileşimler, sonraki kuşakların kültürünün ve kimliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çoklu yerlerde farklı toplumlarla etkileşim halinde yaşamak, belki de Bauman'ın (2000) her türlü toplumsal yapının köksüzlüğü anlamına gelen kavramı, *akışkan modernitede*, esnek bir kimlikle örtüşmektedir (Şimşek, 2012: 22).

Göçmenler arasında geri dönmek için güçlü bir istek olmasa da onlar büyük ölçüde telefon, e-posta ve internet tabanlı iletişimlerin artması; düzenliliği ve güvenliğine borçlu olunan aile ve topluluk bağlarının sürmesi nedeniyle köken yerlerinden vazgeçmemektedir (Bruneau, 2010). Anavatandaki tüm politik, ekonomik ve sosyal olaylar konusunda bilgilenmek şimdi fiziksel mesafe farkı kapandığı için şimdi her zamankinden daha kolay hale gelmiştir ve bu durum, göçmenlerin eski toplumlarına kendilerini bağlı hissetmelerine izin vermektedir (Faist, 2000a).

Ulusötesi kimlikler, karmaşık ve çelişkilidir. Mevcut göçmen kaynaşma biçimlerini tamamlayabilecek veya bunlara karşı işleyebilecek çeşitli şekillerde olabilir. Ulusötesi göçmenler, bazen kültürel sınırları aşan ve çoklu/melez kimlik oluşturma yeteneğine sahip kozmopolit insanlar olarak tasvir edilmektedir (Castles, 2002). Bireyler ve gruplar, kendi sosyal çevrelerine eş zamanlı olarak uyum sağlama ve bunları değiştirme gibi yaratıcı yöntemler bulmaktadır. Geliştirdikleri insan unsuru, sadece açık politik veya sosyal eyleme değil, aynı zamanda gündelik yaşam stratejilerine de uygulanmaktadır (Castles, 2002). Bireyler ve gruplar, ev sahibi toplumlara katılımları, kendi ülkeleriyle olan ilişkileri ve aynı etnik kökenden olanlarla bağlantıları konusunda sürekli seçenekleri üzerinde müzakerelerde bulunmaktadır. Yaşam stratejileri, hem ulusal hem de ulusötesi mekânlarda

varoluş unsurlarını bir araya getirmektedir. Ulusötesi göçmenler, karmaşık sosyal ilişkiler ağı içinde, hem kendi köken hem de yerleşilen toplumlara dayanan akışkan ve çoklu kimlikler kullanmakta ve yaratmaktadır. Bazı göçmenler, kendilerini bir yerle/toplumla diğerinden daha fazla tanımlasa da çoğunluk, onları eş zamanlı olarak birden fazla ulusa/yere bağlayan birkaç kimliği sahiplenmektedir.

Ulusötesi bağlar ve kimlik, bir grubun başka grupların deneyimlerine girdiği karmaşık yayılma ve uyarılma stratejileri aracılığıyla oluşturulmaktadır (Jørgensen, 2009: 297). Göçmenler arasında belli bir yere özel bir sadakat olmayabilir, ancak tıpkı başka insanlar gibi göçmenlerin de oturdukları yerlerde politik istikrar, ekonomik zenginlik ve sosyal refaha ihtiyacı vardır. Başarılı ulusötesi stratejiler muhtemelen kesişen kültürel beceriler ve çoklu sosyo-mekânsal koşullara uyumu içermektedir. Öte yandan kimliğin özgün bir türü olarak ulusötesi kimlikler, sınırlayıcı veya kapsayıcı bir katılım sisteminden türetilmemiş olsalar da algılanan ayrımcılığın bir sonucu olarak hem proaktif bir stratejinin parçası hem de tepki gösteren, marjinal bir strateji de olabilmektedir (Jørgensen, 2009).

Sosyal kimlik, insanların kendilerini algılama yolunda grup baskısının bir sonucu olarak da görülmekte ve çoğu kere iki farklı şeyi ifade etmektedir: Kimlik içeriğinin kendisi ve belirli bir sosyal kategoriyle birlikte olma gücünün göstergesi (Ellemers vd., 2002). Milliyetçilik, birinin ulusuna sadakati olarak tanımlanırsa; ulusötesicilik, *çifte milliyetçilik* olarak düşünülebilir. Bu bağlamda iki farklı ulusal topluluğa eşit derecede katılan bir kişi olarak ulusötesi göçmen, alışılmamış bir sosyal kimlik sergilemektedir. Ulusal kimliğin belirli bir örneği için kişi, belli bir ulusal gruba ait olduğunu kabul edebilir ve bunun farkında olabilir; ancak bu, o kişinin o özel topluluğun siyasi ve sosyal yaşamına aktif, kararlı bir katılımcı olduğu anlamına gelmemektedir. Bir ulusötesi göçmen, en az iki farklı ulusla bağlantıyı kabul eden biridir, ancak o, mutlaka bunlardan herhangi birine kendini adamak zorunda değildir. Çünkü günümüzde oturulan ülkeleri nispeten kolay değiştirebilme yeteneği ve hareketi tersine çevirebilme olasılığı, kalıcı kimlik taahhüdü ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır (Heisler, 2001). Bu nedendir ki modern Batılı demokratik devletlerde kimlikler, kısmi, kesintili ve tersine çevrilebilir özelliktedir ve düzen, artık değişmez (makul veya meşru bir alternatifi olmayan) ulusal kimlikten kaynaklanan katışıksız sadakate bağlı değildir.

Burada göçmen katılımı açısından ulusal ve ulusötesi kimlik ilişkisinde ilginç bir noktaya daha dikkat çekmek faydalı olabilir. Batılı uluslarında ulusal kimlik, ortak tarihsel anılar, mitler, semboller ve gelenekler üzerine inşa edilmiştir; oysa Doğu Avrupa ve Asya'da *etnik ulus modeli* (doğum/kan aracılığıyla ilişkili olan insanlarla bir ortak soy/köken topluluğu olarak ulus) yaygındır (Smith, 1991: 11). Smith'in (1991) ulusa ilişkin bakış açısı kabul edilirse; Doğu Avrupa/Asya ülkelerinde kullanılan farklı ulus tanımlarına karşı Batılı ülkelerin tanımı bir göçmenin kendisini birden fazla ulusun üyesi olarak tanımlamasını kolaylaştırmaktadır. Asya'da ya da Doğu Avrupa'da doğan bir kişi, kan bağıyla köken ulusunun bir üyesi olarak kalırken; yeni ulusal grubun değerlerini kabul ederse; Batılı ulusun bir üyesi olabilir (Bradatan vd., 2010). Buna göre birincisinde iki ulusal kimlik birbirini dışlayıp, çatışırken; ikincisinde, birbirlerini dışlamamakta ve tamamlamaktadır. Bu yüzden ulusötesi kimlik, göçmen kimliğinin kendine özgü bir parçasıdır (Jørgensen, 2009) ve Castles'in (2002:1158) belirttiği gibi, "ulusötesi mensubiyetlerin ve bilincin, gelecekte göçmen aidiyetinin baskın şekli haline gelmesi mümkündür. Bu, çok kapsamlı sonuçlara neden olacaktır".

5.Ulusötesi Mekânlar

İnsanların en önemli mekânsal davranışlarından biri olan göç, mekânın değişen kullanımlarının ve toplumsal yapılarının mükemmel bir gösterimini sağlamaktadır. Geçmişte uluslararası göç, büyük ölçüde gönderen ve kabul eden ülkeler arasındaki iki kutuplu bir ilişki olarak kavramsallaştırılmış ve göç sonrası durum, yeni yerleşilen ülkede yerelleşmek olarak algılanmıştır. Bununla birlikte, ulusötesi toplulukların ve pratiklerin varlığı, ilk hareketin ardından ulus devletlerin

sınırlarını aşan göçmenler ve onların akrabaları arasında ulusötesi mekânlar yaratıldığına işaret etmektedir.

Bazı akademisyenler ulusötesi göçle üretilmiş ve üretilen mekân türlerini tanımlamaya ve içinde gömülü olan toplumsal yapıları incelemeye çalışmaktadır (Levitt ve Jaworsky, 2007). Basch ve arkadaşları (1994: 22) ulusötesiciliği, "göçmenlerin günlük yaşam aktiviteleri yoluyla ulusal sınırları aşan toplumsal alanlar yaratma süreci" olarak ifade etmektedir. Morawska (2003) göçü, ulusötesi alanlara yayılmış yapı ile aktör arasında devam eden dinamiği yakalamak için yapılaştırma olarak kavramsallaştırmaya çalışmaktadır. Kearney (1995) göç devrelerine işaret ederken; Guarnizo (1997) ulusötesi toplumsal oluşumlardan söz etmektedir. Smith'in (2006) ulusötesi yaşam terimi, göçmenleri ve onların çocuklarını anavatanlarına bağlayan, bu tür uygulamaların önemli anlam taşıdığı ve düzenli olarak gözlemlenen uygulamaları ve ilişkileri kapsamaktadır. Voigt-Graf (2004), çeşitli mekânsal metaforların, göçün bir sonucu olarak iki veya daha fazla toplumu sosyal eylemin tek bir arenasında şekillendiren bir duruma gönderme yaptığını belirtmektedir. Bu bağlamda en yaygın şekilde kullanılan iki mekânsal referans, ulusötesi sosyal alan (Glick-Schiller vd., 1992; Guarnizo ve Smith, 1998; Itzigsohn vd., 1999) ve ulusötesi sosyal mekân (Faist, 2000a; Pries, 2001) kavramlarıdır.

Faist (1998), ulusötesi sosyal mekânların, en az iki coğrafi ve uluslararası olarak farklı yerlerde bulunabilen toplumsal ve sembolik bağların, ağlardaki ve organizasyonlardaki pozisyonların ve organizasyon ağlarının birleşimi olduğunu ve bu mekânların, dinamik toplumsal süreçlerini ifade ettiğini ileri sürmektedir. Ona göre, "ulusötesi sosyal mekânlardaki kültürel, politik ve ekonomik süreçler, çeşitli sermaye türlerinin birikimi, kullanımı ve etkileri ve onların hacmi ve dönüştürülebilirliğiyle ilgilidir: Ekonomik sermaye, eğitimsel yeterlilik belgesi, beceri ve teknik bilgi gibi beşeri sermaye ve başta sosyal ve sembolik bağlarla veya bunlarla ilişkili kaynaklarla ilgili olan sosyal sermaye" (Faist, 1998: 216).

Ulusötesi sosyal mekânlar, bir taraftan mekânsal olarak hareket eden ve hareket etmeyen kişilerin çeşitli kaynaklarından, diğer taraftan da ulus devletlerin uygulamaya koyduğu düzenlemelerden ve diğer çeşitli fırsatlar ve kısıtlamalardan (örn. devlet kontrolündeki göç ve mülteci politikaları ve etnik topluluklardaki kurumlar) oluşturulmaktadır. Ulusötesi sosyal mekânlar, kabul eden devletteki gruplar ve kurumlar, gönderen devlet ve azınlık grup (göçmen/mülteci grupları veya etnik azınlık) arasındaki üçlü ilişkilerle nitelendirilmektedir. Ulusötesi sosyal mekânlar, hem göçmenleri/ mültecileri hem de insan, para ve sosyal havale akışlarını, hareket etmeseler bile köken bölgede kalanların yaşamlarını da dönüştürdüğü için göç sistemindeki göçmen olmayanları, yanı sıra göç veren ve alan ülkelerin hükümetleri ve sivil toplum örgütlerini içermektedir (Faist, 2000a). Böylece bu mekânlar, egemen ulus devletlerin uluslararası alanını tamamlamaktadır. Göçmen ulusötesiciliğinin en önemli özelliklerinden biri olarak ulusötesi ortamlarda malların, paranın ve bilginin sürekli dolaşımı, değiş-tokuşu aracılığıyla çeşitli ülkeleri veya diğer ulusal bölgeleri, bu tek bir topluluk oluşturacak şekilde birbirlerine bağlı hale getirmektedir (Pitkänen, 2012).

Faist (2004b) ulusötesi mekânları, açık bir şekilde sınırları çizilmiş devlet topraklarından ayırmakta; mekân terimini, ülkeler veya yerler içinde bireyin ve kolektif aktörlerin kültürel, ekonomik ve politik pratikleri anlamında kullanmaktadır. Bu yüzden de mekân terimi geleneksel coğrafi anlayışta olduğu gibi sadece fiziksel özelliklerle ilgili (mutlak) olmayıp farklı yerlerdeki aktörler arasındaki bağlantıları, aynı zamanda daha geniş fırsat yapılarını, özel ve sınırlanmış yerin göçmenlere sunduğu toplumsal yaşamı ve öznel yansımaları, değerleri ve anlamları da içermektedir (Faist, 1998: 217).

Faist (2000), uluslararası göç ve ulusötesileşmenin üç aşamasına karşılık gelen sosyal mekânın üç formunu ayırt etmektedir. Birincisi, göçmenlerin küçük gruplar halinde sosyal bağları sürdürdükleri *ulusötesi akraba grupları* arasındaki karşılıklılık ve dayanışmadan oluşmaktadır.

İkincisi, toplumsal bağlar daha fazla *ulusötesi devreler* geliştirdiğinde ortaya çıkmaktadır. Böylece göçmen grup, daha genelleştirilmiş bir karşılıklık ve akraba gruplarının ötesine geçen yaygın bir dayanışma ile kendini belli etmektedir (Faist 2000a: 144). Bu, öncü göçün ötesine geçen göç ağlarının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Sosyal mekânlar bütün bir topluluğu içerecek şekilde büyüdüğünde ve ulusötesi ilişkiler zamanla kabul gördüğünde; üçüncü sosyal mekân formundan yani *ulusötesi topluluklardan* söz etmek mümkün hale gelmektedir. Bu topluluklar, yoğun ve güçlü sosyal ve sembolik bağlar tarafından zamanla ve mekân boyunca bağlanmıştır. Büyük ölçekli ve sürekli göç, küçük ölçekli ulusötesi akrabalık gruplarını, ulusötesi devrelere ve sonrasında (zamanla ve uygun koşullar altında) ulusötesi topluluklara dönüştürebilmektedir (Faist, 2000a).

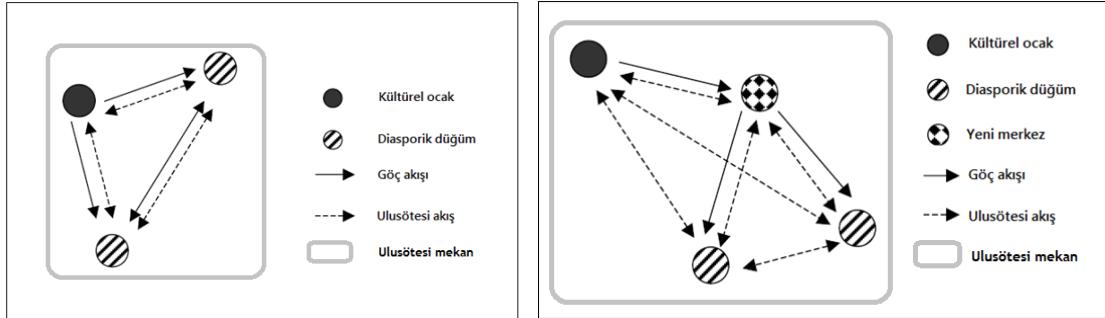
Levitt ve Glick-Schiller (2004) *sosyal alanları*, fikirlerin, uygulamaların ve kaynakların değiştirildiği, düzenlendiği ve dönüştürüldüğü çok sayıda birbirine geçen sosyal ilişki ağı kümesi olarak tanımlamaktadır. Pries (2001: 18) ulusötesi sosyal mekânları, “*yerinden yurdundan edilmiş yeni bir ulus-devlet oluşturmaksızın en azından iki ulus-devlette farklı coğrafi mekânları kapsayan sosyal pratikler, insan yapımı eserler ve sembol sistemlerinin gruplaşması*” şeklinde tanımlamaktadır. Ulusötesi topluluk, göçmenlerin ekonomik ilerleme ve sosyal tanınma arayışı içinde yarattığı siyasal sınırlar arasındaki yoğun ağları içermektedir. Bu ağlar aracılığıyla artan sayıda insan, ikili hayatlar yaşayabilmekte; genellikle iki dilli olan göçmenler, farklı kültürler arasında kolayca hareket edebilmekte, sıklıkla iki ülkede ev sahibi olabilmekte ve ikisinde de ekonomik, politik ve kültürel çıkarlarının peşinden koşabilmektedir (Portes, 1997; Portes vd., 1999).

Castells'in (2008a: 546) belirttiği gibi “Mekân ile toplum arasında karmaşık, ama anlamlı bir ilişki vardır. (...) Mekânsal formlar ve süreçler, bir bütün olarak toplumsal yapının dinamikleri tarafından oluşturulmaktadır”. Bununla birlikte Soja (1989: 35), toplumsal ilişkilerle mekânın üretilmesinin “geçmiş anlamıyla aynı sorunsalda kökleşmiş sosyal bir süreç” olduğunu ileri sürmektedir. Mekân, süreç içinde gömülüdür veya sürecin içindedir (Harvey, 2006: 273). Burada en önemli nokta, sosyal ilişkilerin ve bireysel eylemlerin mekânsal bir ifadeye sahip olması ve sosyal ile mekânsal olanın diyalektik olarak ilişkili olmasıdır. İnsanlar eylemleriyle mekânı üretmekte ve böylece mekân, sosyal ilişkileri geri yansıtmaktadır. Toplumsal olarak üretilen mekân, aktörlerin konumlarının önemli olduğu *göreceli*(relativist) bir mekân anlayışını varsaymaktadır. Buna göre, mekân ve ona ilişkin deneyimlerimiz, diğer şeylere (zamana, maliyete, diğer ekonomik etmenlere, sosyal etkileşime veya onları nasıl bildiğimize ya da algıladığımıza) göre değişmektedir, yani görecelidir (Elden, 2009). Tüm ulusötesi mekânların sosyal olarak inşa edilmiş olduğu düşünülürse; bu bakış açısıyla ulusötesi sosyal mekânları, *ulusötesi mekânlar* şeklinde de ifade etmek mümkün hale gelmektedir (Voigt-Graf, 2004).

Daha yakın zamanlarda, nesnelere yalnızca diğer nesnelere olan ilişkilerin bir sistemi olarak bulunduğu için mekânın ilişkisel olduğu görüşü geliştirilmiştir (bkz.Elden, 2009; Warf, 2010). Böylece mekân, nesnelere birbirleriyle kurduğu ilişkilerin ürünü olarak görülmüştür. Başka bir deyişle mekânda bir noktadaki bir olayın veya şeyin, yalnızca ona bakarak anlaşılamayacağı, onun çevresindeki diğer her şeye bağlı olduğu ileri sürülmüştür (Harvey, 2006). Hem bireysel, hem de kolektif bir yerin/mekânın anlamı, hem güçlü şekilde var olandır (mutlak) hem de yerin ve insan aktörünün bulunduğu bağlama bağlı olarak sabit değildir (ilişkiseldir); kültürel pratikler, toplumsal ilişkiler ve ekonomik süreçler, ortamın maddiliğine karşılık yerini/mekânı üretmektedir (Harvey, 2009: 177). Mekân, homojen olmaktan ziyade heterojen, tekil olmaktan ziyade çoğuldur; bu nedenle de her zaman yapım sürecindedir, asla bitmemiştir veya kapanmamıştır (Elden, 2009). Faist (2004b: 11) ulusötesi topluluğun varlığı için coğrafi yakınlığın, zorunlu bir ölçüt olmadığını, bu topluluğun iki veya daha fazla ülkenin sınırlarını kapsayan daha geniş bir *ilişkisel mekânı* tanımlayabileceğini belirtmektedir. Glick-Schiller ve Çağlar (2009: 180) da “ulusötesi alanları mekânsal metaforlar olarak değil, iktidar ilişkilerine gömülü yerel olarak bulunabilen veya ulusal ya da ulusötesi olarak

genişleyebilecek ağların ağlarından oluşan toplumsal ilişkilerin sistemleri” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu noktada ulusötesi mekânlar için ilişkisel bir mekân olarak *akışların mekânı* kavramı da önem kazanmaktadır. Bu kavram, günümüz toplumlarının temelde organizasyonların ve kurumların ağları aracılığıyla değiş-tokuş edilen (sermaye, bilgi, teknoloji, görüntü, ses, sembol vb.) akışların etrafında inşa edildiği düşüncesinden türetilmiştir (Castells, 2008a). Akışların mekânı, akış üzerinden işleyen aynı zamanda gerçekleşen toplumsal pratiklerin maddi örgütlenmesini ifade etmektedir. “Akışlar, toplumun ekonomik, politik ve sembolik yapılarındaki toplumsal aktörlerin sahip olduğu birbirinden fiziksel olarak ayrı konumlar arasındaki amaçlı, tekrarlanabilir ve düzenlenebilir karşılıklı alış-veriş ve etkileşim dizileri” olarak tanımlanmaktadır (Castells, 2008a: 548). Akışların mekânı kavramı, bir yandan yerler arasındaki artan bağlantıyı ve küresel akışların büyüklüğünü ve yoğunluğunu ima ederken, diğer yandan da ulus-devlet sınırları gibi hükümler alanlarının sınırlarının önemini sorgulanmasına neden olmaktadır. Küresel kentler, küresel akışlar mekânındaki ve küresel insan, para ve bilgi ağlarının düğümleri olarak görülmektedir (Castells, 2008a).

Voigt-Graf’a (2004: 28) göre göçmenler ve onların soyundan gelenler tarafından oluşturulan ulusötesi mekânlar, fiziksel olarak coğrafi mekânda dışa vurulmakta; ağlarda sabitlenmiş veya demirlemiş *düğümler* ve bu düğümler arasındaki *akışlar* tarafından oluşturulmaktadır. Burada akışlar, göçmenlerin ve diğer insanların, ürünlerin, paranın, fikirlerin, kültürel malların ve bilginin tek veya çift yönlü akışlarını içerirken; düğümler, akışlar tarafından bağlanan ülkelere, bölgelere ve yerlere atıfta bulunmaktadır (Voigt-Graf, 2004). Böylece *ulusötesi mekân*, düğümlerin ve onların arasındaki akışların toplamına karşılık gelmektedir (Şekil 1). Tıpkı akışların mekânı kavramsallaştırmasında olduğu gibi ulusötesi mekânların da başlıca özelliği, her zaman dinamik oluşlarıdır ki bu yüzden bazıları ortadan kalktığı halde bazıları yeniden üretilebilmektedir.

Şekil 1. Ulusötesi mekân modellerine iki örnek.

Kaynak: Voigt-Graf, 2004: 40-41.

6.Sonuç Yerine

Ulus-devletlerin sınırlarla bölünmüş dünyasında göç, çoğu kere bir sorun olarak algılanırken; göçmenlerin misafir olarak gittikleri yerde değişmeleri, ev sahibi topluma uyum sağlamaları gerektiği düşünülmüştür. Onların ve sonraki nesillerin zamanla topluluklar oluşturabileceği, yeni kimliklere sahip olabileceği, fakat aynı zamanda yerleştikleri ve köken yerleri/topluları dönüştürebilecekleri öngörülememiştir.

Çağdaş küreselleşmenin ışığında artık insanlar, sürekli olarak hareket etmekte, iletişim kurmakta, alış-veriş yapmakta, sınırları yeniden yaratmakta; böylelikle akışkanlıklar, yeni sosyal-mekânsal oluşumlar ve süreçler üretmektedir. Belirli bir yerden (dışarıya) ve belirli bir yere (içeriye) göç süreçleri için geliştirilen geleneksel göç teorisinin ikili odağının aksine, günümüzde göç, göçmenlerin birçok yeri birbirine bağlayan çok katmanlı ilişkilere ve faaliyetlere şekil verdiği ve sürdürdüğü bir süreç, insanların sınır aşan hareketliliğinde büyük bir devre olarak anlaşılmaktadır.

Göçmenler ise, köken yerle bağlantısını sürdüren, göç edilen yerde kökleşmiş ve toplumsal yaşama karışmış, birden fazla lokasyonla kendini tanımlayan, hareketlilik sırasında yerleşikliği yaşayan, bağlı oldukları yerler değişken ve aidiyetleri akışkan insanlar olarak görülmektedir.

Ülkeler arasında veya bir ülkenin içinde, göç edenlerin yarattığı bağ ve bağlantılar aracılığıyla farklı mekânlarda/yerlerde ulusötesi/yerelötesi topluluklar ortaya çıkmaktadır. Bu sayede göçmenler çoklu hayatlar yaşayabilmekte, farklı kültürler arasında kolayca hareket edebilmekte; en az iki yerde ev sahibi olabilmekte ve bu yerlerde var oluşunu gerektiren ekonomik, politik ve sosyo-kültürel pratikler gerçekleştirebilmekte ve yeni mekânlar/yerler inşa edebilmektedir. Daha yeni, geçmişe göre daha ucuz ve daha etkili iletişim-ulaşım araçları, göçmenlerin ev-temelli ilişkilerini ve çıkarlarını ulusötesi/yerelötesi olarak etkin bir şekilde, *burada* ve *orada* (hatta daha fazla yerde), en az iki toplumda ayakları olacak biçimde sürdürmelerine olanak tanımaktadır. Bu yeni ilişki biçimi, insanların gündelik yaşam ve iş yapma pratiklerini, sosyo-mekânsal bağlılık-aidiyet kimlik duygularını, kalkınma anlayışlarını, mekânsal kullanımlarını ve deneyimlerini derinden etkilemekte; gelecekte çok-yerli olma, çoklu üyelikler ve melez kimlikler, istisna olmaktan ziyade norm haline gelecek gibi görünmektedir.

Bu bağlamda ulusötesi ve onun genişletildiği yerelötesi ve yersel mercekler bize göçü, gönderen ve kabul eden yerler ötesinde çoklu yerler bağlamında, göçmenlerin yanında göçe katılmayanları ve başka yerlere gidenleri de hesaba katarak değerlendirme; kimliği, aidiyeti ve demokrasiyi yeniden düşünme; süreçlerin tarihsel sürekliliğini izleme ve metodolojik değişiklik yapma, yeni yöntemler geliştirme fırsatı sunmaktadır. Göç araştırmalarında bir bütün olarak ulusötesi bakış açısı, göçmenlerin yarattığı çok-yerli ve çoklu-toplumsal değişiklikleri anlamamızı sağlamaktadır. Araştırmalar, ulusötesi/yerelötesi pratiklerin yerleşilen yere adaptasyonu, aynı zamanda da köken yerin gelişmesini destekleyebileceğini ortaya koymaktadır. Bu yüzden ulusötesicilik/yerelötesilik ile bütünleşme ve göç ile kalkınma arasındaki mevcut ve olası bağlantıları keşfetmek için yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.

Notlar

1. Bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi ve gruplar arasında konumlaması olarak tanımlanan kimlik kavramı, psikolojik düzeyde, bir kişinin kendini o kişi olarak tanımlaması şeklinde nitelendirilmektedir. Burada kimlik, kişinin kendisi hakkında sahip olduğu çeşitli temsilleri (görüşleri, tanımları, imajları, bilgileri vb.) kapsamaktadır ve insanın kendini kavrayışının bir ifadesini oluşturmaktadır. Kendinin bilincine varmak, belirli bir anda aniden ortaya çıkan veya miras alınan değişmez bir kavrayış değil, insanın gelişim süreci boyunca diğerleriyle etkileşim içinde öğrenilen, geliştirilen bir kavrayıştır (Bilgin, 2007). Dolayısıyla kimlik oluşumu, zaman, mekân ve toplum-kültür bağlamında şekillenen ve değişkenlik gösteren bir inşa/yapılanma sürecidir. Bu değişken kimlik yapısı, geleneksel toplumlarda bireyin dışında ve yaşadığı topluluğun aidiyetleriyle şekillenirken; modern toplumlarda bireysellik ve bireysel aklın dışavurumudur, postmodern toplumlarda kimlik, aşırı parçalanmış, çoklu özellikler gösteren geçişken ve çeşitli niteliklere sahip görünmektedir (Karaduman, 2010).

2. Bu tarama, 29 Kasım 2017 tarihinde yapılmıştır.

3. Öne çıkan isimler ve çalışmaları için bkz. Al-Ali ve Koser, 2002; Bauböck, 2003; Bauböck ve Faist, 2010; Çağlar, 2006; Dahinden, 2009; Faist, 1998, 1999, 2000a, 2004a, 2004b, 2008, 2009a, 2009b, 2010; Faist ve Özveren, 2004; Glick-Schiller, 2005; Glick-Schiller vd., 1992a, 1992b; Guarnizo, 2003; Itzigsohn ve Villacrés, 2008; Kearney, 1995; Koser, 2007; Levitt ve Glick-Schiller, 2004; Levitt ve Waters, 2006; Levitt vd., 2003; McEwan, 2004; Mazzucato, 2008, 2009; Morawska, 2003; Østergaard-Nielsen, 2001, 2002, 2003a, 2003b; Vertovec, 2001, 2003, 2004, 2009; Vertovec ve Cohen, 1999; Voigt-Graf, 2004, 2005; Wahlbeck, 1999.

4. Birçok yazar *yeri* (place), daha fazla deneyimlenmiş, çevremizle karşılaşmamızın yaşayan hali, *mekâm* (space) ise bunun daha matematiksel, sınırlandırılmış soyut görünümü olarak gördüğü için mekân ile yer kavramaları arasında fark olduğunu düşünmektedir. Örneğin Cresswell (2009) *yeri*, lokasyonu, yereli ve yer duygusunu birleştiren anlamlı bir sit olarak tanımlamaktadır. Bazıları yerin daha yerel bir çevre olarak, mekânın ise daha büyük ve daha az kişisel olarak anlaşılması gerektiğini kabul etmektedir. Başka yaklaşımlar *yeri*, daha açık ve dağınık; mekânı, sınırlandırılmış ve özel kullanımlı olarak görmektedir (Elden, 2009). Buna rağmen her iki kavramın eş anlamlı olarak kullanıldığı da olmaktadır. Örneğin mekânın sosyal olarak inşasıyla, aslında bir bakıma deneyimlenmiş, anlam yüklenmiş yer anlatılmak istenmektedir.

5. Aynı şekilde Fransız-Türklerin % 36'sı Türkiye'ye, %25'i Fransa'ya %36 ise her iki ülkeye bağlılık duyuyor.

Referanslar

- Adamson F.B. (2002) “Mobilizing for the transformation of home: Politicized identities and transnational practices”, In N. Al-Ali & K. Koser (Eds.), *New approaches to migration? Transnational Communities and the Transformation of Home* (pp.155-168). London: Routledge.
- Aksoy, A., Robins, K. (1997) “Peripheral vision: Cultural industries and cultural identities in Turkey”, *Environment and Planning A*, 29(12), 1937-1952. DOI: 10.1068/a291937
- Aksoy, A., Robins, K. (2000) “Thinking across spaces. Transnational television from Turkey”, *European Journal of Cultural Studies*, 3(3), 343-365. DOI: 10.1177/136754940000300305
- Al-Ali, N. (2002) “Trans- or a-national? Bosnian refugees in the UK and the Netherlands”, In N. Al-Ali & K. Koser (Eds.), *New approaches to migration? Transnational Communities and the Transformation of Home* (pp. 96-117). London: Routledge.
- Al-Ali, N., Black, R., Koser, K. (2001) “The limits to 'transnationalism': Bosnian and Eritrean refugees in Europe as emerging transnational communities”, *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 578-600. DOI: 10.1080/01419870120049798
- Al-Ali, N., Koser, K. (Eds.) (2002) *New Approaches to Migration? Transnational Communities and the Transformation of Home*, London: Routledge.
- Amelina, A., Faist, T. (2008) “Turkish migrant associations in Germany: Between integration pressure and transnational Linkages”, *Revue Européenne des Migrations Internationales*, 24(2), 91-120.
- Appadurai, A. (1995). “The production of locality”, In R. Fardon (Ed.), *Counterworks: Managing the Diversity of Knowledge* (pp.204-225). London: Routledge.
- Appadurai, A. (1996) *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, Minneapolis-London: University of Minnesota Press.
- Appleyard, R. T. (1962) “Determinants of return migration: A socioeconomic study of United Kingdom migrants who returned from Australia”, *Economic Record*, 9, 352-368.
- Arango, J. (2000) “Explaining migration: A critical view”, *International Social Science Journal*, 52(165), 283-296. DOI: 10.1111/1468-2451.00259
- Argun, B.E. (2003) *Turkey in Germany: The Transnational Sphere of Deutschkei*, New York and London: Routledge.
- Basch, L., Glick Schiller, N., Szanton-Blanc C. (1994) *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*, Langhorne, PA: Gordon and Breach.
- Battistella, G., Conaco, M. (1998) “The impact of labour migration on the children left behind: A study of elementary school children in the Philippines”, *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 13(2), 220–241.
- Bauböck, R. (2003) “Towards a political theory of migrant transnationalism”, *International Migration Review*, 37(3), 700-723. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2003.tb00155.x
- Bauböck R., Faist, T. (Eds.) (2010) *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bauman, Z. (2000) *Liquid Modernity*, Cambridge: Polity.
- Bilgin, N. (2007) *Kimlik İnşası*, Ankara: Aşina Kitaplar
- Bloemraad, I. (2005) “The Limits of de Tocqueville: How government facilitates organisational capacity in newcomer communities”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(5), 865-887. DOI: 10.1080/13691830500177578
- Bourne, R.S. (1916) “Trans-national America”, *The Atlantic Monthly* July: 86–97.
- Boyle, P. (2002) “Population geography: Transnational women on the move”, *Progress in Human Geography*, 26(4), 531–543. DOI: 10.1191/0309132502ph384pr
- Bradatan, C., Popan, A., Melton, R.. (2010) “Transnationality as a fluid social identity”, *Social Identities*, 16(2), 169-178.
- Brickell, K., Datta, A. (2011) “Introduction: Translocal geographies”, In K. Brickell & A. Datta (Eds.), *Translocal Geographies: Spaces, Places, Connections* (pp. 3-20). Farnham: Ashgate.
- Brinkerhoff, J.M. (2009) *Digital Diasporas: Identity and Transnational Engagement*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bruneau, M. (2010) “Diasporas, transnational spaces and communities”, In R.Bauböck & T. Faist (Eds.), *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods* (pp.35-49) Amsterdam: Amsterdam University Press.

- Casey, E. (2001) "Between geography and philosophy: What does it mean to be in the place-world?", *Annals of the Association of American Geographers*, 91(4), 683-693. DOI: 10.1111/0004-5608.00266
- Castells, M. (2008a) *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (Birinci Cilt): Ağ Toplumunun Yükselişi*, (2.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2008b) *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (İkinci Cilt): Kimliğin Gücü*, (2.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2013) *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (Üçüncü Cilt): Binyılın Sonu*, (2.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S. (2002) "Migration and community formation under conditions of globalization", *International Migration Review*, 36(4), 1143-1168. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2002.tb00121.x
- Castles, S. (2010) "Understanding global migration: A social transformation perspective", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1565-1586. DOI: 10.1080/1369183X.2010.489381
- Castles, S., Miller, M.J. (2009) *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, (4th Revised edition). Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Čiarnienė, R., Kumpikaitė, V. (2008) "The Impact of globalization on migration processes", *Socialiniai tyrimai / Social Research*, 3(13), 42-48.
- Cohen, R. (1996) "Diasporas and the nation-state: From victims to challengers", *International Affairs*, 72(3), 507-520.
- Collyer, M., King, R. (2015) "Producing transnational space: International migration and the extra-territorial reach of state power", *Progress in Human Geography*, 39(2), 185-204. DOI: 10.1177/0309132514521479
- Cresswell, T. (2009) "Place", In R. Kitchin & N.J. Thrift (Eds.), *International Encyclopedia of Human Geography* (pp.169-177). Amsterdam-Oxford: Elsevier Science.
- Crivello, G. (2003) *Dreams of Passage: Negotiating Gender, Status and Migration in the Moroccan Rif*. PhD Thesis, University of California, Riverside.
https://www.researchgate.net/publication/35711880_Dreams_of_passage_negotiating_gender_status_and_migration_in_the_Moroccan_Rif
- Czaika M., de Haas, H. (2015) "The Globalization of migration: The world become more migratory?", *International Migration Review*, 48(2) 283-323. DOI: 10.1111/imre.12095
- Çağlar, A. (1995) "German Turks in Berlin: Social exclusion and strategies for social mobility", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 21(3), 309-323. DOI: 10.1080/1369183X.1995.9976494
- Çağlar, A. (2000) "Tire'li kimlikler: Teori ve yöntemle ilişkin bazı arayışlar", *Toplum ve Bilim*, 84, 129-150.
- Çağlar, A.S. (2001) "Constraining metaphors and the transnationalisation of spaces in Berlin", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(4), 601-613. DOI: 10.1080/13691830120090403
- Çağlar, A. (2006) "Hometown associations, the rescaling of state spatiality and migrant grassroots transnationalism", *Global Networks*, 6(1), 1-22. DOI: 10.1111/j.1471-0374.2006.00130.x
- Dahinden, J. (2009) "Are we all transnationals now? Network transnationalism and transnational subjectivity: The differing impacts of globalization on the inhabitants of a small Swiss city", *Ethnic and Racial Studies* 32(8), 1365-1386. DOI: 10.1080/01419870802506534
- Dahinden, J., Riaño, Y., Tadorian, M. (2012) "Bridging places across borders: Constitution, maintenance and meaning of transnational social spaces", Université de Neuchâtel, Faculté des lettres et sciences humaines, Laboratoire d'études des processus sociaux. https://www.unine.ch/maps-chaire/bridging_places_1
- Dahlman, C. (2004) "Diaspora", In J.Duncan, N.Johnson & R.Schein (Eds.), *A Companion to Cultural Geography* (pp.485-498). Oxford: Blackwell.
- de Haas, H. (2010) "Migration and development: A theoretical perspective", *International Migration Review*, 44(1), 227-264. DOI:10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x
- de Haas, H. (2009) *Mobility and Human Development*, (Human Development Research Paper 2009/01). New York: UNDP. http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdrp_2009_01_rev.pdf
- Deniz, A., Özgür, E.M. (2010) "Rusya'dan Türkiye'ye ulus aşırı göç: Antalya'daki Rus göçmenler", *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(1), 13-30.
- Deniz, A., Özgür, E. M. (2013) "Antalya'daki Rus gelinler: Göçten evliliğe, evlilikten göçe", *Sosyoloji Dergisi*, 27(2), 151-175.
- Ehrkamp P. (2005) "Placing identities: Transnational practices and local attachments of Turkish immigrants in Germany", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(2), 345-364. DOI: 10.1080/1369183042000339963

- Elden, S. (2009) "Space I", In R. Kitchin & N. J. Thrift (Eds.), *International Encyclopedia of Human Geography*, Vol. 10 (pp. 262-267). Oxford, UK: Elsevier.
- Ellemers, N., Spears, R., Doosje, B. (2002) "Self and social identity", *Annual Review of Psychology*, 53, 161-186. DOI: 10.1146/annurev.psych.53.100901.135228
- Ellis, P., Khan, Z. (2002) "The Kashmiri diaspora: Influences in Kashmir", In N. Al-Ali & K.Koser (Eds.), *New Approaches to Migration?: Transnational Communities and the Transformation of Home* (pp.169-185). London: Routledge.
- Espiritu, Y.L., Tran, T. (2002) "Việt Nam, Nu'óc Tôi (Vietnam, My Country): Vietnamese Americans and transnationalism", In P. Levitt & M.C. Waters (Eds.), *The Changing Face of Home: The Transnational Lives of the Second Generation* (pp. 367-398). New York: Russell Sage Found.
- Faist, T. (1998) "Transnational social spaces out of international migration: Evolution, significance, and future prospects", *Archives Européennes de Sociologie*, 39(2), 213-247.
- Faist, T. (1999) "Developing transnational social spaces: the Turkish-German example", In L.Pries (Ed.), *Migration and Transnational Social Spaces* (pp. 39-69). Aldershot: Ashgate,
- Faist, T. (2000a) *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*, Oxford: Oxford University Press.
- Faist, T. (2000b) "Transnationalization in international migration: Implications for the study of citizenship and culture", *Ethnic and Racial Studies*, 23(2), 189-222. DOI: 10.1080/014198700329024
- Faist T. (2004a) "The transnational turn in migration research: Perspectives for the study of politics and polity", In M.P. Frykman (Ed.), *Transnational Spaces: Disciplinary Perspectives* (pp.11-45). Malmö: Malmö University.
- Faist, T. (2004b) "The border-crossing expansion of social space: Concepts, questions and topics", In *Transnational Social Spaces: Agents, Networks and Institutions* (pp.1-34). Aldershot: Ashgate.
- Faist, T. (2008) "Migrants as transnational development agents: An inquiry into the newest round of the migration-development nexus", *Population, Space and Place*, 14(1), 21-42. DOI: 10.1002/psp.471
- Faist, T. (2009a) "The transnational social question: Social rights and citizenship in a global context", *International Sociology*, 24(1), 7-35. DOI: 10.1177/0268580908099153
- Faist, T. (2009b) "Transnationalization and development: Towards an alternative agenda", *Social Analysis*, 53(3), 38-59. DOI: 10.3167/sa.2009.530303
- Faist, T (2010) "Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners?", In R.Bauböck & T.Faist (Eds.), *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods* (pp.9-34). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Faist, T., Özveren, E. (Eds.) (2004) *Transnational Social Spaces: Agents, Networks and Institutions*. Aldershot: Ashgate.
- Fargues, P. (1997) "State policies and the birth rate in Egypt: From socialism to liberalism", *Population and Development Review*, 23(1), 115-138.
- Foner, N. (1997) "What's new about transnationalism? New York immigrants today and at the turn of the century", *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 6(3), 355-375.
- Freitag, U., von Oppen, A. (2010) "Introduction. 'Translocality': An approach to connection and transfer in area studies, In U. Freitag & A. von Oppen (Eds.), *Translocality: The Study of Globalising Processes from a Southern Perspective* (pp. 1-21). Leiden: Brill.
- Gammage, S. (2004) "Exercising exit, voice and loyalty: A gender perspective on transnationalism in Haiti", *Development and Change* 35(4),743-771. DOI: 10.1111/j.0012-155X.2004.00378.x
- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge: Polity Press.
- Gielis, R. (2009) "A global sense of migrant places: Towards a place perspective in the study of migrant transnationalism", *Global Networks*, 9(2), 271-287. DOI: 10.1111/j.1471-0374.2009.00254.x
- Glazer, N., Moynihan, D.P. (1963) *Beyond the melting pot: The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Glick-Schiller, N. (2005) "Transnational social fields and imperialism: Bringing a theory of power to transnational studies", *Anthropological Theory*, 5(4), 439-461. DOI: 10.1177/1463499605059231
- Glick-Schiller, N., Çağlar, A. (2009) "Towards a comparative theory of locality in migration studies: Migrant incorporation and city scale", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(2), 177-202. DOI: 10.1080/13691830802586179

- Glick-Schiller, N., Fouron, G. (1999) "Terrains of blood and nation: Haitian transnational social fields", *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 340–366. DOI: 10.1080/014198799329512
- Glick-Schiller N., Basch L., Blanc-Szanton, C. (1995) "From immigrant to transmigrant: Theorizing transnational migration", *Anthropological Quarterly*, 68(1), 48-63.
- Glick-Schiller, N., Basch, L., Blanc-Szanton, C. (Eds.) (1992a) Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645, vii–xv, 1–258.
- Glick-Schiller, N., Basch, L., Blanc-Szanton, C. (1992b) "Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration", *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645, 1-24.
- Gmelch, G. (1980) "Return migration", *Annual Review of Anthropology*, 9, 135-159.
- Gore, C. (2000) "The rise and fall of the Washington Consensus as a paradigm for developing countries", *World Development*, 28(5), 789-804. DOI: 10.1016/S0305-750X(99)00160-6
- Gould, C.C. (2009) "Structuring global democracy: Political communities, universal human rights, and transnational representation", *Metaphilosophy*, 40(1), 24–41. DOI:10.1111/j.1467-9973.2009.01568.x
- Graham, B. (2014) "Diaspora-owned firms and social responsibility", *Review of International Political Economy*, 21(2), 432-466. DOI: 10.1080/09692290.2012.747103
- Graham, E., Jordan, L.P., Yeoh, B.S.A., Lam, T., Asis, M., Su-kamdi (2012) "Transnational families and the family nexus: Perspectives of Indonesian and Filipino children left behind by migrant parent(s)", *Environment and Planning A*, 44(4), 793-815. DOI: 10.1068/a4445.
- Greiner C., Sakdapolrak, P. (2013a) "Translocality: Concepts, applications and emerging research perspectives", *Geography Compass*, 7(5), 373-384. DOI: 10.1111/gec3.12048
- Greiner C., Sakdapolrak P. (2013b) "Rural–urban migration, agrarian change, and the environment in Kenya: A critical review of the literature", *Population and Environment*, 34(4), 524-553. DOI: 10.1007/s11111-012-0178-0
- Grillo, R., Riccio, B. (2004) "Translocal development: Italy–Senegal", *Population, Space and Place*, 10(2), 99-111. DOI: 10.1002/psp.321
- Guarnizo L.E. (1997) "The emergence of a transnational social formation and the mirage of return migration among Dominican transmigrants", *Identities*, 4(2), 281-322. DOI: 10.1080/1070289X.1997.9962591
- Guarnizo, L.E. (2003) "The economics of transnational living", *International Migration Review*, 37(3), 666-699. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2003.tb00154.x
- Guarnizo, L.E., Diaz, L.M. (1999) "Transnational migration: A view from Colombia", *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 397-421. DOI: 10.1080/014198799329530
- Guarnizo, L. E., Smith, M. P. (1998) "The locations of transnationalism", In M.P. Smith & L.E. Guarnizo (Eds.), *Transnationalism from Below* (pp. 3–34). New Brunswick, London: Transaction.
- Hannerz, U. (1996) *Transnational Connections: Culture, People, Places*, London: Routledge.
- Harvey, D. (2006) "Space as a keyword", In N.Castree & D.Gregory (Eds.), *David Harvey: A Critical Reader* (pp.270-293). Malden, USA: Blackwell Publishing.
- Harvey, D. (2009) *Cosmopolitanism and the Geographies of Freedom*, New York: Columbia University Press.
- Heisler, M.O. (2001) "Now and then, here and there: Migration and the transformation of identities, borders, and orders", In. M. Albert, D. Jacobson & Y. Lapid (Eds.). *Identities, Borders, Orders* (pp.225-248). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. (2000) "Global transformations: Politics, economics and culture", In C.Pierson & S.Tormey (Eds.), *Politics at the Edge* (pp.14-28). London: Palgrave Macmillan,
- Hoerder, D. (2013) "Translocalism", In I. Ness (Ed.), *The Encyclopedia of Global Human Migration* (pp.1-4). Wiley-Blackwell. DOI: 10.1002/9781444351071.wbeghm540
- Hondagneu-Sotelo, P., Avila E. (1997) "'I'm here, but I'm there': The meanings of Latina transnational motherhood", *Gender and Society*, 11(5), 548-571. DOI: 10.1177/089124397011005003
- Huang, Y. (2011) "Identity negotiation in relation to context of communication", *Theory and Practice in Language Studies*, 1(3), 219-225. DOI: 10.4304/tpsl.1.3.219-225
- International Migration Institute-IMI (2006) *Towards a New Agenda for International Migration Research*, University of Oxford, Working Paper. <https://www.imi.ox.ac.uk/files/news/imi-research-agenda.pdf>
- Itzigsohn, J. (2000) "Immigration and the boundaries of citizenship: The institutions of immigrants' political transnationalism", *The International Migration Review*, 34(4), 1126-1154. DOI: 10.2307/2675977

- Itzigsohn, J., Saucedo S.G. (2002) "Immigrant incorporation and sociocultural transnationalism", *International Migration Review*, 36(3), 766-798. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2002.tb00104.x
- Itzigsohn, J., Villacrés, D. (2008) "Migrant political transnationalism and the practice of democracy: Dominican external voting rights and Salvadoran home town associations", *Ethnic and Racial Studies*, 31(4), 792-811. DOI: 10.1080/01419870701784497
- Itzigsohn, J., Dore Cabral, C., Hernandez, M.E., Vasquez, O. (1999) "Mapping Dominican transnationalism: narrow and broad transnational practices", *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 316-339. DOI: 10.1080/014198799329503
- Jacobs, D., Phalet, K., Swyngedouw, M. (2006) "Political participation and associational life of Turkish residents in the Capital of Europe", *Turkish Studies*, 7(1), 145-161. DOI: 10.1080/14683840500520659
- Jenkins, R. (1996) *Social Identity*, London: Routledge.
- Jørgensen, M.B. (2009) *National and Transnational Identities: Turkish Identity in Denmark, Sweden and Germany*, Aalborg University: Institut for Historie (Spirit PhD Series; No. 19).
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., Beşpınar, F.U. (2010) "'Gitmek mi zor kalmak mı?': Avrupa'ya erkek göçü ve geride kalan kadının gözünden göç deneyimi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1), 123-146.
- Kang, Y. (2012) "Transnational motherhood in the making of global kids: South Korean educational migrants in Singapore", In C.Plüss & K.Chan (Eds.), *Living Intersections: Transnational Migrant Identifications in Asia*, Vol 2. (pp.149-166). Dordrecht: Springer.
- Karaduman, S. (2010) "Modernizmden postmodernizme kimliğin yapısal dönüşümü", *Journal of Yaşar University* 17, 2886-2899.
- Kastoryano, R. (2006) "Le nationalisme transnational turc ou la redéfinition du nationalisme par les Turcs de l'extérieur", In A.Dieckhoff et R.Kastoryano (Eds.), *Nationalismes en Mutation en Méditerranée Orientale* (p. 249-266). Paris: CNRS. <http://books.openedition.org/editions-cnrs/2410>
- Kaya, A. (2004) "Euro-Turks: A bridge, or a breach, between Turkey and the European Union?", In *CEPS Turkey in Europe Monitor*, 5(May), 37-46.
- Kaya, A., Kentel, F. (2005) *Euro-Turks: A Bridge or a Breach Between Turkey and the European Union?*, Brussels: Centre for European Policy Studies.
- Kaya, İ. (2005) "Identity and space: The case of Turkish Americans", *Geographical Review*, 95(3), 425-440.
- Kaya, İ. (2007) *Müslüman Amerikalılar: Göç, Kimlik ve Entegrasyon*, İstanbul: Dipnot.
- Kearney, M. (1995) "The local and the global: The anthropology of globalization and transnationalism", *Annual Review of Anthropology*, 24, 547-565.
- Kennedy, P., Roudometof, V. (2002) "Transnationalism in a global age", In P.Kennedy & V.Roudometof (Eds.), *Communities Across Borders: New Immigrants and Transnational Cultures* (pp.1-26). London-New York: Routledge.
- Kivisto, P. (2001) "Theorizing transnational immigration: A critical review of current efforts", *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 549-577. DOI: 10.1080/01419870120049789
- Koser, K. (2007) "Refugees, transnationalism and the state", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(2), 233-254. DOI: 10.1080/13691830601154195
- Kritz, M.M., Zlotnik, H. (1992) "Global interactions: Migration systems, processes, and policies", In M.M. Kritz, L.L.Lim & H.Zlotnik (Eds.), *International Migration Systems: A Global Approach* (pp. 1-16). Oxford: Clarendon Press.
- Levitt, P. (2001) *The Transnational Villagers*, Berkeley: University of California Press.
- Levitt, P., Lamba-Nieves, D. (2011) "Social remittances revisited", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(1), 1-22. DOI: 10.1080/1369183X.2011.521361
- Levitt, P., Glick-Schiller, N. (2004) "Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society", *International Migration Review*, 38(3), 1002-1039. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2004.tb00227.x
- Levitt, P., Jaworsky, B.N. (2007) "Transnational migration studies: Past developments and future trends", *Annual Review of Sociology*, 33, 129-156. DOI: 10.1146/annurev.joc.33.040406.131816
- Levitt, P., Waters, M. (Eds.) (2006) *The Changing Face of Home: The Transnational Lives of the Second Generation*, New York: Russell Sage Foundation.

- Levitt, P., DeWind, J., Vertovec, S. (2003) "International perspectives on transnational migration: An introduction", *International Migration Review*, 37(3), 565-575. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2003.tb00150.x
- Lewicka, M. (2008) "Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past", *Journal of Environmental Psychology*, 28(3), 209-231. DOI:10.1016/j.jenvp.2008.02.001
- Ley, D. (2004) "Transnational spaces and everyday lives", *Transactions of the Institute of British Geographers*, 29(2), 151-164. DOI: 10.1111/j.0020-2754.2004.00122.x
- Li, P.S. (2008) "World migration in the age of globalization: Policy implications and challenges", *New Zealand Population Review*, 33/34, 1-22.
- Ma, E.K. (2002) "Translocal spatiality", *International Journal of Cultural Studies*, 5(2), 131-152. DOI: 10.1177/1367877902005002568
- Madianou, M. (2012) "Migration and the accentuated ambivalence of motherhood: the role of ICTs in Filipino transnational families", *Global Networks*, 12(3), 277-295. DOI: 10.1111/j.1471-0374.2012.00352.x
- Madianou, M., Miller, D. (2011) "Mobile phone parenting: Reconfiguring relationships between Filipina migrant mothers and their left-behind children", *New Media & Society*, 13(3) 457-470. DOI: 10.1177/1461444810393903
- Markley, E. (2011) "Social remittances and social capital: Values and practices of transnational social space", *Quality of Life*, 22(4), 365-378.
- Marquardt, M.F. (2005) "From shame to confidence: Gender, religious conversion, and civic engagement of Mexicans in the U.S. South", *Latin American Perspectives*, 32(1), 27-56. DOI: 10.1177/0094582X04271850
- Massey, D. (1994) *Space, Place and Gender*, Cambridge: Polity.
- Massey, D.S., Alarcón, R., Durand, J., González, H. (1987) *Return to Aztlan: The Social Process of International Migration from Western Mexico*, Berkeley, CA: University of California Press.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. (1998) *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*, Oxford: Clarendon Press.
- Mazzucato, V. (2008) "The double engagement: Transnationalism and integration. Ghanaian migrants' lives between Ghana and The Netherlands", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(2), 199-216. DOI: 10.1080/13691830701823871
- Mazzucato, V. (2009) "Informal insurance arrangements in Ghanaian migrants' transnational networks: The role of reverse remittances and geographic proximity", *World Development*, 37(6), 1105-1115. DOI: 10.1016/j.worlddev.2008.11.001
- McDowell, L., Keith, M., Kitson, M. (2012) "Shifting contours of migration", *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 5(2), 183-187. DOI: 10.1093/cjres/rss009
- McEwan, C. (2004) "Transnationalism", In J.S. Duncan, N.C. Johnson & R.H. Schein (Eds.), *A Companion to Cultural Geography* (pp.499-512). Malden-Oxford-Carlton: Blackwell.
- McEwan, C., Pollard, J., Henry, N. (2005) "The 'global' in the city economy: Multicultural economic development in Birmingham", *International Journal of Urban and Regional Research*, 29(4), 916-933. DOI: 10.1111/j.1468-2427.2005.00628.x
- Morawska, E. (2003) "Disciplinary agenda and analytic strategies of research on immigrant transnationalism", *International Migration Review*, 37(3), 611-640. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2003.tb00152.x
- Mohamoud, A.A., Fréchaut, M. (2006) *Social remittances of the African Diasporas in Europe*, North-South Centre of the Council of Europe. <https://rm.coe.int/168070ac75>
- OECD (2016) *Perspectives on Global Development 2017: International Migration in a Shifting World*, Paris: OECD Development Centre. <http://www.oecd.org/dev/perspectives-on-global-development-22224475.htm>
- Olwig, K. F. (1997) "Cultural sites: Sustaining a home in a deterritorialized World", In K.F. Olwig & K. Hastrup, (Eds.), *Siting Culture the Shifting Anthropological Object* (pp. 17-38). London: Routledge.
- Ong, A., Nonini, D., Godley, M.R. (Eds.) (1997) *Ungrounded Empires: The Cultural Politics of Modern Chinese Transnationalism*, New York: Routledge
- Orozco, M. (2005) "Transnationalism and development: Trends and opportunities in Latin America", In S.M. Maimbo & D.Ratha (Eds.), *Remittances: Development Impact and Future Prospects* (pp. 307-330). Washington, DC: World Bank.

- Østergaard-Nielsen, E.K. (2001) "Transnational political practices and the receiving state: Turks and Kurds in Germany and the Netherlands", *Global Networks*, 1(3), 261-281. DOI: 10.1111/1471-0374.00016
- Østergaard-Nielsen, E.K. (2002) "Working for a solution through Europe: Kurdish political lobbying in Germany", In N.Al-Ali & K.Koser (Eds.). *New Approaches to Migration?: Transnational Communities and the Transformation of Home* (pp.186-201). London: Routledge.
- Østergaard-Nielsen, E. (2003a) "The politics of migrants' transnational political practices", *International Migration Review*, 37(3), 760-786. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2003.tb00157.x
- Østergaard-Nielsen, E.K. (2003b) *Transnational Politics: Turks and Kurds in Germany*, London: Routledge.
- Özgür, E.M., Yüceşahin, M.M., Hasta, D., Yavuz, S. (2015) *Rusya ve Azerbaycan'dan Türkiye'ye Göç ve Antalya'da Ulaşımı Toplumsal Alan Oluşumu*, Ankara: TÜBİTAK-SOBAG 1001 112K480 Nolu Proje.
- Özkul, D. (2012a) "Transnational migration Research", *Sociopedia.isa*. DOI: 10.1177/2056846012111111 <http://www.sagepub.net/isa/resources/pdf/TransnationalMigrationResearch.pdf>
- Özkul, D. (2012b) "Ulus-ötesi göç: Uluslararası göç yazınında yeni bir paradigma", S.G. İhlamur-Öner, N.S. Şirin-Öner (Eds.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar Tartışmalar içinde* (s.483-500). İstanbul: İletişim.
- Parreñas, R.S. (2005) "Long distance intimacy: Class, gender and intergenerational relations between mothers and children in Filipino transnational families", *Global Networks*, 5(4), 317-336. DOI: 10.1111/j.1471-0374.2005.00122.x
- Parreñas, R.S. (2010) "Transnational mothering: A source of gender conflicts in the family", *North Carolina Law Review*, 88(5),1825-1856.
- Pitkänen, P. (2012) "Introduction", In P.Pitkänen, A.İçduygu, & D.Sert (Eds.). *Migration and Transformation Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism* (pp.1-11). Dordrecht (Netherland): Springer.
- Pitkänen, P., İçduygu, A., Sert D. (2012) "Current characteristics of migrant transnationalism", In P.Pitkänen, A.İçduygu, & D.Sert (Eds.). *Migration and Transformation Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism* (pp.207-224). Dordrecht (Netherland): Springer.
- Portes, A. (1997) "Immigration theory for a new century: Some problems and opportunities", *International Migration Review*, 31(4), 799-825.
- Portes, A., (1999) "Conclusion: Towards a new world - the origins and effects of transnational activities", *Ethnic and Racial Studies*, 22(2),463-477. DOI: 10.1080/014198799329567
- Portes A. (2001) "Introduction: The debates and significance of immigrant transnationalism", *Global Networks*, 1(3), 181-194. DOI: 10.1111/1471-0374.00012
- Portes, A. (2003) "Conclusion: Theoretical convergencies and empirical evidence in the study of immigrant transnationalism", *International Migration Review*, 37(3), 874-892. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2003.tb00161.x
- Portes, A., Sensenbrenner, J. (1993) "Embeddedness and immigration: Notes on the social determinants of economic action", *American Journal of Sociology*, 98(6), 1320-1350. DOI: 10.1086/230191
- Portes, A., Guarnizo, L.E., Landolt, P. (1999) "The study of transnationalism: Pitfalls and promises of an emergent research field", *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 217-237. DOI: 10.1080/014198799329468
- Portes, A., Guarnizo, L.E., Haller, W.J. (2002) "Transnational entrepreneurs: An alternative form of immigrant economic adaptation", *American Sociological Review*, 67(2), 278-298.
- Portes, A., Escobar, C., Walton Radford, A. (2007) "Immigrant transnational organizations and development: A comparative study", *International Migration Review*, 41(1), 242-281. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2007.00063.x
- Pries, L. (Ed.) (1999) *Migration and Transnational Social Spaces*, Aldershot: Ashgate.
- Pries, L. (Ed.) (2001) *New Transnational Social Spaces: International Migration and Transnational Companies in the Early Twenty-first Century*, London-New York: Routledge.
- Pries, L. (2005) "Configurations of geographic and societal spaces: A sociological proposal between 'methodological nationalism' and the 'spaces of flows'", *Global Networks*, 5(2), 167-190. DOI: 10.1111/j.1471-0374.2005.00113.x
- Ravenstein, E. G. (1885) "The Laws of migration (Part I)", *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889) "The Laws of migration (Part II)", *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-301.

- Rouse, R. (1991) "Mexican migration and the social space of postmodernism", *Diaspora*, 1(1), 8-23. DOI: 10.1353/dsp.1991.0011
- Safran, W. (1991) "Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return", *Diaspora*, 1(1), 83-99. DOI: 10.1353/dsp.1991.0004
- Salt, J. (1992) "The future of international labor migration", *International Migration Review*, 26(4), 1077-1111. DOI: 10.2307/2546876
- Sana, M., Massey, D.S. (2005) "Household composition, family migration, and community context: Migrant remittances in four countries", *Social Science Quarterly*, 86(2), 509-528. DOI: 10.1111/j.0038-4941.2005.00315.x
- Sardinha, J. (2009) *Immigrant Associations, Integration and Identity: Angolan, Brazilian and Eastern European Communities in Portugal*, International Migration, Integration and Social Cohesion-IMISCOE Dissertations, Amsterdam University Press.
- Schain, M.A. (1999) "Minorities and immigrant incorporation in France: The state and the dynamics of multiculturalism", in C. Joppke and S. Lukes (Eds.), *Multicultural Questions*, (pp.199-223). Oxford: Oxford University Press.
- Schrover, M., Vermeulen, F. (2005) "Immigrant organisations", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(5), 823-832. DOI: 10.1080/13691830500177792
- Sert, D. (2012) "Integration and/or transnationalism? The case of Turkish-German transnational space", *Perceptions*, 17(2), 85-102.
- Sezgin, Z. (2011) "Turkish migrants' organizations in Germany and their role in the flow of remittances to Turkey", *Journal of International Migration & Integration*, 12(3), 231-251. DOI: 10.1007/s12134-010-0157-1
- Sisk, T.D. (2017) *Migration, Multiculturalism and Democracy: A Resource Guide*, Strömsborg, Sweden: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
- Skrbiš, Z. (1999) *Long-Distance Nationalism*, Aldershot: Ashgate.
- Smith, A.D. (1991) *National Identity*, London: Penguin.
- Smith, M.P. (2001) *Transnational Urbanism: Locating Globalization*, Malden, MA: Blackwell.
- Smith M.P. (2005) "Transnational urbanism revisited", *Journal of Ethnic and Racial Studies*, 31(2), 235-244. DOI: 10.1080/1369183042000339909
- Smith, M.P., Guarnizo, L.E. (Eds.) (1998) *Transnationalism from Below*, New Brunswick, NJ: Transaction.
- Smith, R.C. (2006) *Mexican New York: Transnational Lives of New Immigrants*, Berkeley: University of California Press.
- Soja, E.W. (1989) *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*, London and New York: Verso.
- Stiglitz, J. (2002) *Globalisation and its Discontents*, New York-London: W.W. Norton and Company.
- Suurenbroek, F., Schrover, M. (2005) "A separate language, a separate identity? Organisations of Frisian migrants in Amsterdam in the late nineteenth and early twentieth centuries", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(5), 991-1005. DOI: 10.1080/13691830500177826
- Şahin-Kütük, B. (2017) "Hollanda'ya gerçekleştirilen Türk göçü ve ulusötesi faaliyetler", *Sosyoloji Konferansları*, 55 (2017-1), 85-106.
- Şenay, B. (2010) "Uluslararası toplumsal alanlar, uluslararası kimlikler: Avustralyalı Türkler örneği", R.O.Dönmez, P.Enneli ve N. Altuntaş (Eds.), *Türkiye'de Kesişen ve Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler* içinde (s.255-287). İstanbul: Say.
- Şenyürekli, A.R., Detzner, D.F. (2008) "Intergenerational relationships in a transnational context: The case of Turkish families", *Family Relations*, 57(4), 457-467. DOI: 10.1111/j.1741-3729.2008.00514.x
- Şimşek, D. (2012) *Identity Formation of Cypriot Turkish, Kurdish and Turkish Young People in London in a Transnational Context*, (Unpublished Doctoral Thesis). City University of London.
- Tajfel, H., Turner, J.C. (1986) "The social identity theory of intergroup behavior", in S. Worchel & W.G. Austin (Eds.), *The Psychology of Intergroup Relations* (pp. 7-24). Chicago: Nelson-Hall.
- Taylor, M.J., Moran-Taylor, M.J., Ruiz, D.R. (2006) "Land, ethnic, and gender change: Transnational migration and its effects on Guatemalan lives and landscapes", *Geoforum*, 37, 41-61. DOI: 10.1016/j.geoforum.2004.12.002
- Thomas, W.I., Znaniecki, F. (1918-1920) "The Polish peasant in Europe and America: Monograph of an immigrant group", (5 Vols). New York: Alfred A. Knopf.

- Timmerman C., Wets, J. (2011) "Marriage migration and the labour market: The case of migrants of Turkish descent in Belgium", *Nordic Journal of Migration Research*, 1(2), 69-79. DOI: 10.2478/v10202-011-0009-x
- Twigger-Ross, C.L., Uzzell, D. (1996) "Place and identity processes", *Journal of Environmental Psychology*, 16(5), 205-220. DOI: org/10.1006/jevps.1996.0017
- Uysal, A. (2014) *Londra'da Türk Varlığı: Mekân ve Aidiyet*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- van Hear, N. (2002) "Sustaining societies under strain: Remittances as a form of transnational exchange in Sri Lanka and Ghana", In N.Al-Ali & K.Koser (Eds.). *New Approaches to Migration? Transnational Communities and the Transformation of Home* (pp. 201-223). London: Routledge.
- Vermeulen, F. (2005) "Organisational patterns: Surinamese and Turkish associations in Amsterdam, 1960-1990", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(5), 951-973. DOI: 10.1080/13691830500177859
- Vertovec, S. (1999) "Conceiving and researching transnationalism", *Journal of Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 447-462. DOI: 10.1080/014198799329558
- Vertovec, S. (2001) "Transnationalism and identity", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(4), 573-582.
- Vertovec, S. (2003) "Migration and other modes of transnationalism: Towards conceptual cross-fertilization", *The International Migration Review*, 37(3), 641-665.
- Vertovec, S. (2004) "Migrant transnationalism and modes of transformation", *International Migration Review*, 38(3), 970-1001. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2004.tb00226.x
- Vertovec, S. (2007) "Super-diversity and its implications", *Ethnic and Racial Studies* 30(6), 1024-1054. DOI: 10.1080/01419870701599465
- Vertovec, S. (2009) *Transnationalism*, London: Routledge.
- Vertovec, S., Cohen, R. (1999) "Introduction", In S.Vertovec & R.Cohen (Eds.), *Migration, Diasporas and Transnationalism* (pp. xiii-xxviii). Aldershot: Edward Elgar.
- Virkama A., Therrien, C., Harrami, N., Kadri, A. (2012) "Franco-Moroccan transnational space: Continuity and transformations", In P.Pitkänen, A.İçduygu, & D.Sert (Eds.), *Migration and Transformation Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism* (pp.62-100). Dordrecht (Netherlands): Springer.
- Voigt-Graf, C. (2004) "Towards a geography of transnational spaces: Indian transnational communities in Australia", *Global Networks*, 4(1), 25-49. DOI: 10.1111/j.1471-0374.2004.00079.x
- Voigt-Graf, C. (2005) "The construction of transnational spaces by Indian migrants in Australia", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(2), 365-384. DOI: 10.1080/1369183042000339972
- Wahlbeck, Ö. (1999) *Kurdish Diasporas: A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities*, London: Macmillan.
- Wahlbeck, Ö. (2015) "The Finnish and Swedish migration dynamics and transnational social spaces", *Mobilities*, 10(1), 100-118. DOI: 10.1080/17450101.2013.849488
- Warf, B. (2010) "Relative/relational space", In Barney Warf (Ed.), *Encyclopedia of Geography* (pp.2403-2406). Thousand Oaks, CA: Sage
- Wimmer, A., Glick-Schiller, N. (2002) "Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences", *Global Networks*, 2(4), 301-334. DOI: 10.1111/1471-0374.00043
- Wong, L.L. (1997) "Globalization and transnational migration: A study of recent Chinese capitalist migration from the Asian Pacific to Canada", *International Sociology*, 12(3), 329-351. DOI: 10.1177/026858097012003004
- World Bank (2006) *Global Economic Prospects: Economic Implications of Remittances and Migration*, Washington, DC: The World Bank.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/507301468142196936/pdf/343200GEP02006.pdf>
- World Bank Group (2017) *Migration and Remittances, Recent Developments and Outlook Special Topic: Global Compact on Migration*, The Global Knowledge Partnership on Migration and Development.
<http://pubdocs.worldbank.org/en/992371492706371662/MigrationandDevelopmentBrief27.pdf>
- Zhou, M. (2004) "Revisiting ethnic entrepreneurship: Convergencies, controversies, and conceptual advancements", *International Migration Review*, 38(3), 1040-1074. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2004.tb00228.x

Türk Coğrafyacılığının Disipliner İlişkileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma

An empirical research on the disciplinary relations of Turkish geography

Suat Yazan¹, Erdem Bekaroğlu^{2*}

¹ Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Kastamonu

² Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ankara

Öz: Türk coğrafyacılığının disiplinler ilişkilerini analiz etme girişiminde bulunan bu çalışmanın temel amacı, Türk coğrafyacılığının 1943-2015 yılları arasında bilgi transferinde bulunduğu alanları tespit etmek ve bu bağlamda Türk coğrafyacılığının yaşadığı kültürel dönüşümün tarihselliğini ortaya koymaktır. Akademik Türk coğrafya dergilerinde yayınlanmış makalelerin atıf analizi yöntemiyle incelendiği bu çalışmadan elde edilen bulgular, Türk coğrafyacılığında 1990'lara kadar verilen atıflarda bir jeoloji üstünlüğünün söz konusu olduğunu, bu tarihten itibaren jeolojinin etkisinin azalmaya başladığını ve 2000'li yıllar ile birlikte sosyal/beşeri bilim disiplinlerinin öne çıkmaya başladığını göstermektedir. Bu değişim, aynı zamanda, disiplinin 2000'li yıllara kadar sürdürdüğü tek kültürcü pratiğin iki kültürcü bir pratiğe evrilmeye başlaması süreciyle de bir koşutluk içerisindedir.

Anahtar kelimeler: Türk coğrafyacılığı, modern dünya-sistemi, disiplinler ilişkisi, iki kültür, atıf analizi.

Abstract: The aim of this study is to determine disciplinary relations of Turkish geography and to reveal historicity of the cultural transformation that Turkish geography experienced. By using citation analysis of academic geography journals published in Turkey between 1943 and 2015, it is obtained that the disciplinary relations of Turkish geography is characterized by geology dominance until 1990s and since then the effect of geology begun to decline while various disciplines of social sciences and humanities started to emerge in the disciplinary relation pattern of Turkish geography especially after 2000. This transformation also coincides with a process in which two-cultural practices started to appear in the discipline in addition to one-cultural heritage of geographical praxis in Turkey.

Keywords: Turkish geography, modern world-system, disciplinary relations, the two cultures, citation analysis.

---

¹ İletişim yazarı: Erdem Bekaroğlu, e-posta: erdem.bekaroglu@ankara.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 20.02.2018

Makale Basıma Uygun Tarihi: 16.03.2018

1. Giriş

“Uzun 16. yüzyıl”da Batı Avrupa’da kapitalizm odaklı gelişmeye başlayan modern dünya-sistemi (MDS) etkisiyle toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel alanların yanı sıra bilme biçimlerinde de bir dönüşüm süreci yaşanmıştır. Bundan önceki (dünya-imparatorlukları) döneminde bugün birbirinden farklı alanlara bölünmüş bilgi yapıları arasında belirgin ayrımlar söz konusu değilken, MDS ile bu “tek kültürcü” yapı dağılmaya başlamış, disiplinler ayrımlar belirginleşme yoluna girmiştir. Ana ekseninde, Snow’un (2001) 1959’daki kavramsallaştırmasıyla “iki kültür”cü bir bilme biçimine geçiş anlamına gelen bu dönüşümle birlikte bilim, bir yanda “doğru”nun izinden giden doğa bilimciler (fizik, kimya, astronomi vb.) ile diğer yanda “iyi ve güzel”in peşinden giden beşeri disiplinler (felsefe, klasikler, dil, edebiyat) arasında ikiye bölünmüş; epistemolojik olarak üçüncü bir kampı temsil etmekten uzak olan sosyal bilimler bu düalistik yapıya 18. yüzyılın sonunda eklenmiştir (Gulbenkian Komisyonu, 2011).

Antik Yunan’a kadar izleri takip edilebilen coğrafya ise bu iki kültürcü bilim yapılanması karşısında 1950’li yıllara dek fiziki-beşeri coğrafya ortaklığı güdümündeki tek kültürcü yapısını korumuş; ancak bu tarihten itibaren Anglofon coğrafyalarda yaşadığı ontolojik ve epistemolojik parçalanmalarla birlikte iki kültürcü bilim pratiği içerisinde yerini almaya başlamıştır (Bekaroğlu, 2016; Anlı, 2016, 2017). Yerelde ise, 1950’li yıllara dek Kıta Avrupası’ndaki hakim okullara paralel bir gelişim göstermiş olan Türk coğrafyacılığı (Eriş, 1973), İkinci Dünya Savaşı sonrasında giderek Anglo-Amerikan hakimiyetinin etkisi altına giren “yeni coğrafya” anlayışına uyum sağlayamayarak, Kıta Avrupası geleneğine olan bağlılığını yeni bin yıla kadar ana ekseninde devam ettirmiştir (Özgür ve Yavan, 2013).

Bu kapsamda, bu çalışmada, Türk coğrafyacılığının disiplinler ilişkileri ve bilim yapma pratiği bakımından deneyimlediği kültürel dönüşümler incelenmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın öncelikli amacı, Türk coğrafyacılığının disiplinler etkileşim örüntüsünü ortaya koymak ya da bir diğer anlamda, Türkiye’deki coğrafyacılık pratiğinin hangi disiplinler ile daha çok diyalog kurduğunu tarihsel olarak belirlemektir. Bu tip bir araştırma çerçevesi hem Türk coğrafyacılığının Batı’daki coğrafya pratiği karşısındaki konumunu hem de Türk coğrafyacılığında etkili olan disiplinler ile zaman içerisinde bu disiplinlerdeki değişiminin belirlenmesini sağlama potansiyeli taşımaktadır. Çalışma ayrıca, Türk coğrafyacılığının disiplinler ilişki örüntüsünü kantitatif olarak ortaya koymasının yanı sıra, elde edilen verileri modern dünya-sistemi analizi ışığında irdelemeye yönelik bir perspektife de sahiptir.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra, çalışmanın kuramsal temellerinin bir çerçevesi çizilmektedir. Çalışmanın veri, yöntem ve işlemselleştirme aşamasına üçüncü bölümde, ampirik bulgulara ise dördüncü bölümde yer verilmiştir. Beşinci bölümde, elde edilen bulgular literatür ile birlikte değerlendirilmekte; altıncı ve son bölümde ise Türk coğrafyacılığının disiplinler ilişkileri ve kültürel dönüşümüne ilişkin erişilen temel çıkarımlar sunulmaktadır.

2. Kuramsal Çerçeve: İki Kültür ve Coğrafya

2.1. İki Kültür: Doğa Bilimleri-Beşeri Disiplinler Ayrımı ve Sosyal Bilimler

“İki kültür” kavramsallaştırması C. P. Snow tarafından 1959’da Rede Konferansı’nda ortaya atılmıştır (Snow, 2001). İki kültür, doğa bilimleri ve beşeri disiplinler arasındaki tarihte ilk defa MDS içerisinde gerçekleşen epistemolojik ayrımı tanımlamaktadır². Snow’a göre bu iki kamp arasında epistemolojik açıdan derin bir uçurum mevcuttur (Snow, 2001). 16. yüzyılda Batı Avrupa’da gelişmeye başlayan kapitalist dünya-ekonomisiyle ortaya çıkan (Wallerstein, 2013a) MDS öncesinde (Yunan, Arap, Çin, Ortaçağ Avrupa uygarlıkları döneminde) bilme biçimleri, bilgi alanları arasında herhangi bir ayrımın gözetilmediği bütünleşik bir yapı olarak görülmekteydi. Bu dönemin dünyasında bilmek, bilmek demektir; insanlar ne bildiklerini tartışabilir ama nasıl bildiklerini pek tartışmazlardı (Lee ve Wallerstein, 2007). Bu bütünleşik bilgi yapısı içerisinde eyleyen bilginler, ahlaktan sanata bilimden

felsefeye kadar birçok alanda söz söylemeye yetkili, Kant veya da Vinci³ gibi geniş vizyonlu kişilerdi (Collins, 2005). Bu bakımdan, modern dünya-sistemi öncesindeki bütünsel bilgi yapısı “tek kültür” pratiği olarak adlandırılmaktadır (Bekaroğlu, 2016).

Bilimsel devrimle⁴ birlikte sınırlanabilir ve tekrarlanabilir deneysel prosedürlere sahip olgusal bir bilim anlayışının geliştirilmesi, bu tek kültürcü yapının sarsılmasına neden olmuştur. Klasik bilimin de⁵ etkilerini taşıyan söz konusu sarsıntı, doğa bilimlerinin kendisini felsefeden ayırması ve “bilim” (science) olarak adlandırması ile ivmelenmiştir. 1687’de Newton’un “*Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*”⁶ adlı kitabı, fizik merkezli bir doğa bilimi inşasının temelini oluşturmasının yanında, adının tersine, felsefe ile bilim arasındaki ayrılışın da bir sembolü olmuştur. Tüm evrenin büyük bir makine ya da saat gibi mekanik bir şekilde işlediğini ve doğal olguların bu işleyişe bağlı olarak gerçekleştiğini; dolayısıyla tüm doğal olguların doğa kanunlarıyla açıklanabileceğini öne süren (Bernal, 2009) Newton fiziğine dayalı ampirik ve genelleştirebilir bilim anlayışını kendileri için model alan ve sonradan “doğa bilimcileri” olarak anılan bir grup bilimci, gerçek bilginin “doğru” bilgi olduğunu öne sürmüştür. Deneysel ve ampirik çalışmalar konumunu sağlamlaştırdıkça felsefe, hakikat hakkında *a priori* önermeler geliştirmekle itham edilen teolojinin yerini alan bir dal olarak görünmeye başlanmış (Gulbenkian Komisyonu, 2011) ve adeta bir metafiziksel spekülasyon uğraşısı olarak damgalanmıştır. Böylece doğa bilimciler, sorgulanması güç ve metafizik karakterde bilgiler sunan felsefecilerden kendilerini ayırmaya, onları küçümsemeye başlamışlar⁷; sadece “doğru” bilginin arayışına yönelmişlerdir. Bu ayırım, aynı zamanda, doğa bilimlerinin karşı kampı küçük gördüğü hiyerarşik bir duruma da yol açmıştır. Böylelikle doğru, iyi ve güzel olanın bulunmaya çalışıldığı bu tek kültürcü bilim yapılanmasında Auguste Comte’un deyişiyle bir “boşanma”⁸ meydana gelmiştir (Gulbenkian Komisyonu, 2011). Boşanmanın savunucuları, doğa bilimciler, gerçek bilgiye deney-gözlem yoluyla ve tekrarlanabilen yöntemler ile ulaşılabileceğini öne sürmüşlerdir. Onlar, felsefi çıkarımları spekülasyon olarak görmüş ve kendilerini filozof olarak adlandırmaktan uzak durmuşlardır. Sadece doğrunun peşinde olduklarını savunan doğa bilimciler, beşeri hayat üzerine genellemelere ulaşamayınca, iyi ve güzelin aranmasını filozoflara bırakmıştır. Bunun sonucunda da nomotetik doğa bilimcilerin karşısında idiografik beşeri bilimciler konumlanmıştır.

Boşanma ile karakterize olan bu durum, on dokuzuncu yüzyılda kurumsal bir kimlik kazanan üniversiter yapılanma içerisinde iki kutuplu bir yapı ortaya çıkarmıştır: “Doğru”nun izinden giden doğa bilimciler (fizik, kimya, astronomi, zooloji, matematik) ve “iyi ve güzel”in peşinden giden beşeri disiplinler (felsefe, klasikler, dil, sanat tarihi, müzikoloji, edebiyat) (Gulbenkian Komisyonu, 2011). Zamanla bu iki bilim kampı arasında bilgiye erişim hususunda bir mücadele de yaşanmaya başlamış, her ikisi de bilgiye ulaşmak için kendisini en iyi yol olarak görmüştür. Deneylerin, sınırlanabilir hipotezlerin üstünlüğünü vurgulayan ve kendilerini hakikat araştırmasının tek muhafızı olarak sunan doğa bilimleri; tekrarlanabilir nitelikteki deneysel araştırmalar ile evrensel bilgiye ulaşılabileceğini iddia ederek değerler dünyasını, doğru ya da yanlış olarak belirlenemeyeceğinden, bilimin kapsamı dışında bırakmışlardır. Etik ve estetik ile ilgili konular da doğa bilimciler tarafından metafizik olarak görülüp dikkate alınmamıştır (Özlem, 2013). Edebi entelektüeller ise içsel yönelimleri esas alarak; analitik içgörü, hermeneutik duyarlılık ve empati yolu ile kendi hakikat anlayışlarının en az doğa bilimcilerinki kadar evrensel olduğunu iddia etmişler (Wallerstein, 2007) ve bilgiye ulaşmada değerlerin, iyinin ve güzelin kesinliğine vurgu yapmışlardır.

Bir on dokuzuncu yüzyıl oluşumu olan sosyal bilimlerin⁹ ortaya çıkışı ve kurumsallaşması ise, Fransız Devrimi sonrasında rastlamaktadır. Fransız Devrimi’nin yarattığı kültürel atmosfer, egemenliğin halka ait olması gerektiğine ve toplumsal değişimin sürekliliğine ilişkin yeni bir kavrayışın yerleşik hale gelmesini sağlamış (Meglio, 2007); sosyal dünyada yaşanan değişimlerin doğasını ve toplumsal dinamiklerini anlamayı gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, toplumsal gerçekliği anlama ve açıklama girişimleri, sosyal bilim ve disiplinlerinin temelini oluşturur (Wallerstein, 2005a).

Sosyal bilimlerin ortaya çıkışı, doğa bilimleri ve beşeri disiplinlerden sonra üçüncü bir bilim kampını işaret etmiştir. Ne var ki sosyal bilimler, nomotetik doğa bilimleri ile idiografik beşeri disiplinlere alternatif olabilecek üçüncü bir bilme biçimi ya da epistemoloji geliştirememiş, iki kültür arasında parçalanmak durumunda kalmıştır (Gulbenkian Komisyonu, 2011). Sosyal bilimlerin bu epistemolojik konum belirsizliği Wallerstein'in ifadeleriyle “*zıt yönlerde doğru dörtnala koşan iki ata bağlanmış insan gibi*”dir ve bu alan bilgi etkinliğinde “*o zamana kadar yaşanmış en büyük karışıklık ve muğlaklığın*” ortaya çıktığı alandır (Wallerstein, 2013b).

Sosyal bilimlerin ortaya çıkışından sonra sosyal bilim disiplini olarak birkaç isim üzerinde uzlaşma sağlanabilmiştir. Bunlar tarih, iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi, antropoloji ve oryantalizmdir¹⁰. Epistemolojik olarak derin bir bölünme yaşayan ve üçüncü bir bilme biçimi geliştiremeyen sosyal bilimlerin bir kısmı bilim kültürü, bir kısmı da beşeri kamp tarafında yer almayı tercih etmiştir (Wallerstein, 2015). İktisat, siyaset bilimi ve sosyoloji yasa arayışına dayalı nomotetik doğa biliminin epistemolojisini benimseyerek, zamandan ve mekandan bağımsız olarak işleyen evrensel yasaların toplumsal süreçler için de geçerli olduğu argümanına bağlı kalarak toplumsal olayları değerlendirmeye çalışmışlardır (Wallerstein, 2000) Bu da, topluma dair öngörülerde bulunabilme, kesin bilgiye sahip olmanın verdiği hakla topluma müdahale etme ve topluma dair ölçümler yapabilme beklentisini oluşturmuştur (Hira, 2011). Buna karşın araştırma objelerinin nomotetik düstura uygun olmadığını iddia eden tarih, antropoloji ve şarkiyatçılık gibi sosyal bilim disiplinleri ise beşeri kampa yakın bir konum alarak idiografik cepheyi oluşturmuş ve bilginin elde edilmesinde tarihsel ve kültürel bağlamı önemsemişlerdir (Wallerstein, 2000).

Bu bölümde anlatılan iki kültür ve sosyal bilimler deneyimi, modern bilimin kurumsallaşma aşamasında takip ettiği genel örüntüyü ifade etmektedir. Bu yapı, kuşkusuz, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmelerle bazı önemli değişimler geçirmiş olmasına rağmen, söz konusu yapı günümüzde de kurumsal varlığını korumaktadır.

2.2. Modern Dünya-Sistemi ve Bilgi Yapıları Bağlamında Coğrafya

Wallerstein'in modern-dünya sistemi analizinde coğrafya, bilgi yapılarında meydana gelen gelişmeler içerisinde yer almamıştır. Gulbenkian Komisyonu'na göre bunun temel gerekçesi coğrafyanın kategorileşmeye karşı koymasıydı (Gulbenkian Komisyonu, 2011: 31):

“Coğrafya, 1945 öncesi dönemde, konusu bakımından gerçekten ve bilinçli olarak dünya çapında bir uygulama peşinde olan tek disiplindi. Bu onun bir erdemiydi, ama belki de zaafını da bu oluşturdu. On dokuzuncu yüzyıl sonunda sosyal gerçeklik incelemeleri giderek aralarında açık bir işbölümü bulunan ayrı disiplinler içinde yapılmaya başladığı sırada, genellemeci, sentezci, analitik olmayan yönelimleriyle coğrafya gelişmenin gerisine düşmüş görünüyordu.”

Tek kültürcü coğrafya pratiğinin¹¹ en önemli yanı, disiplinin uygulayıcıları tarafından öne sürülen ontolojik ve epistemolojik ayrıcalık iddiası idi. Bu iki bağlamdan temellenen gerekçeler, disiplinin idiografik ve istisnacı tutumunu sürdürmesine neden olmuştur. Asırlar boyunca coğrafyanın varoluşsal gerekçesi, kendini insan-çevre etkileşiminin merkezinde konumlandırmasıydı. Bu varoluşsal konumlandırma, coğrafyayı daima yerlerin karakterleri, benzerliklerin önemi ve yerler arasındaki farklılıklarla ilgilenen bir bilim yapmıştı (James, 1967). Dolayısıyla coğrafya, bu minvalde, doğal ile beşeri olan arasındaki ilişkiyi açıklamayı amaçlayan; söz konusu gayesiyle de diğer disiplinlerden ayrılan bir alandı. Coğrafyanın bu ayırt edici varoluşsal ve tematik yönelimi, disiplini, makro ölçekte iki kültüre bölünmüş bilgi yapılarını çapraz kesen bir konuma sürüklemişti (Schaefer, 1953). İstisnacı coğrafyanın fiziki ve beşeri dünya arasındaki ilişkiselliğe dayanan bu holistik anlayışı (Hartshorne, 1939), disiplinin 1950'lere kadar tek kültürcü bir yapıyı sürdürmesini sağlamıştır.

Coğrafyanın tek kültürcü döneminde keşifçilik¹², çevresel determinizm ve bölgeselcilik hakim pratikleri oluşturmuş (Johnston, 1986); bölgeselcilik bir paradigma olarak disiplinin asli unsurunu teşkil etmiştir¹³. Akademik coğrafyanın 1950'ye kadarki serüvenini karakterize eden bu üç pratiğin ortak

özelliği, coğrafyanın biricikliğine yaptıkları vurgudur. Buna göre coğrafya, dünyayı tanıtan ve insan-çevre etkileşimini, başka hiçbir bilimin yapmadığı şekilde ele alıp haritalayan biricik bir bilim idi. Özellikle bölge ve haritanın (Johnston, 2005) şekillendirdiği bölgesel coğrafya paradigması döneminde bu vurgu zirve yapmıştır. Coğrafyanın kendine atfettiği bu ontolojik ve epistemolojik ayrıcalık, tek kültürcü dönemin anlayışını kavramada esastır. Tek kültürcü coğrafyayı karakterize eden bölgesel coğrafya pratiği, belirli bir araştırma objesi olmayan, farklılıkları sentezleyen bir amaca sahipti (Cresswell, 2013).

Coğrafyanın çağdaş (1950 sonrası) dönemdeki serüveni, iki kültürcü pratiğe geçiş deneyimleriyle karakterize olmaktadır. Bununla birlikte, iki kültürcü coğrafya aynı zamanda neo-Kantçı pratiğin terk edilmesini (Tekeli, 2012) ve hakim coğrafya okullarının Kıta Avrupası'ndan Anglo-Amerikan dünyaya kaymasını da sağlamıştır.

1950 sonrası yaşanan gelişmelerin ilk tetikleyicisi kantitatif devrim olmuştur¹⁴. Kantitatif devrim, coğrafyanın iki kültürcü pratiğe geçişinin ilk ayağını oluşturur. İlk olarak şehir coğrafyası ve ekonomik coğrafya çalışmalarında (Martin ve James, 1993) ivme kazanan kantitatif devrim üç temel karakteristiğe sahiptir: Tanımlamada kesinlik, mekansal düzen arayışı ve bilim felsefesinin çeşitli konularıyla kurulan ilişki (Johnston, 2017). Devrimle birlikte bölgesel coğrafyanın idiografik ve sentezci anlayışı ana paradigma olmaktan çıkmış; nomotetik ve yasa koyucu bir paradigma coğrafyada hakimiyet kurmuştur¹⁵. Kantitatif devrimin neden olduğu bu sonuçlar, insan-çevre etkileşimine dayalı ontolojik tabuyu yıkmış; sonraki yıllar boyunca coğrafyayı teorik, metodolojik ve sosyolojik olarak şekillendirmiştir (Barnes, 2001). Böylelikle, meydana gelen ontolojik parçalanmayla fiziki coğrafya ve beşeri coğrafya arasındaki birliktelik bozulmuştur.

1950 sonrası yaşanan dönüşümlerin ikinci ayağını “1968 hareketleri” oluşturur. 1968 hareketlerinin meydana getirdiği anlamlılık kriziyle (Tekeli, 2014) birlikte kadınlar, azınlıklar, diğer cinsiyetler, marjinal gruplar, çevre sorunları, sınıfsal farklılıklar gibi kesimlerin/konuların dışlanmayarak araştırma konusu edilmesi yönündeki talepler, diğer bilim dallarında olduğu gibi coğrafya içerisinde de yankı bulmuştur. Bunun yanında pozitivist coğrafyaya karşı yükselen insan-merkezli ve kaynağını yapısalcı okuldan alan radikal eleştiriler¹⁶, coğrafyadaki bilme biçimlerini, özellikle beşeri coğrafyanın portfolyosunu etkilemiştir. Bir diğer anlamda bu durum, ontolojik parçalanma sonrasında disiplinin iki yarısı arasındaki metodolojik (pozitivist) birliği de büyük ölçüde aşındırarak coğrafyada epistemolojik bir parçalanmaya sebep olmuştur. Böylelikle beşeri coğrafya sosyal teori ile giderek yakınlaşmış; disiplinde davranışsalcı, hümanist, Marksist, eleştirel realist, feminist, post-modern ve post-yapısalcı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Kantitatif devrim ile birlikte iki kültürcü bir yapı kazanmaya başlayan coğrafya, 1970'lerde ve sonrasında epistemolojik parçalanmayı da deneyimleyerek iki kültüre geçiş sürecinin ikinci kısmını da tamamlamıştır. Ontolojik ve epistemolojik parçalanmayı yaşayan coğrafyada, beşeri coğrafya kanadı sosyal ve beşeri bilimlerin farklı kuram ve metotlarını disiplin içerisine transfer ederken, fiziki coğrafya kanadı ise doğa bilimleri ile hem daha fazla yakınlaşma eğilimine sahip olmuş hem de çalışma ortaklığını artırmıştır.

3. Yöntem

3.1. İşlemselleştirme

Batı ve Türk coğrafyacılığında atıf analizi ile gerçekleştirilmiş çalışmalar, gerek yöntemleri gerekse ulaştıkları sonuçlar açısından önemli olmakla birlikte, bu çalışmada ele alınan konunun doğrudan işlemselleştirilmesini sağlamaktan uzaktırlar. Bu sebepten dolayı, makale kapsamında incelenen verilerden elde edilen atıf örüntüsünün kuramsal çerçeve bağlamında açıklanabilmesi için kuram-veri arasındaki ilişkiler iki adımda işlemselleştirilmiştir.

Birinci adım, atıf örüntüsü üzerinden disiplinin (bu çalışmada coğrafyanın) içe kapanık-dışa açık olma durumunun tespitidir. Temel olarak toplam atıfların disiplinin kendi uygulayıcılarına mı (ya da disiplin içine veya coğrafyacılar mı) yoksa farklı disiplinlere mi (ya da disiplin dışına veya coğrafyacı olmayanlara) yapıldığına dayanan bu adıma göre; atıfların disiplin içi lehine daha fazla verilmesi, söz konusu disiplinin bilimsel diyalogu göreceli olarak kendisiyle sınırladığını ve bu bakımdan içe kapanık ve izole olduğunu gösterecektir. Tersine, atıfların göreceli olarak disiplin dışına daha fazla verilmesi durumu ise, söz konusu disiplinin diğer disiplinlerle etkileşim halinde olan dışa açık bir yapıya sahip olduğunu gösterecektir. Çalışmada, içe kapanık ve dışa açık olma tespitleri, bu bağlamda üzerinde mutabakat sağlanan herhangi bir eşik değer olmaması nedeniyle göreceli olarak; yani, atıf dağılım dengesindeki (1:1) herhangi bir yöne doğru olan sapmanın gözlenmesi yoluyla yapılmıştır (bkz. Şekil 2c).

İkinci adım, atıf örüntüsü üzerinden tek kültürcü ve iki kültürcü pratiğin ortaya konulmasıdır. Disiplinler ayrımların ya da bilim alanları arasındaki kamplaşmanın gözetilip gözetilmemesine dayanan bu adıma göre, atıf örüntüsü, ağırlıklı olarak hem doğa bilimleri hem de beşeri/sosyal bilimlere ait disiplinlerden oluşan holistik bir görünümdeyse tek kültürcü pratiği; atıf örüntüsü sadece ya doğa bilimleri ya da beşeri/sosyal bilim disiplinlerine odaklanan bir yapıda ise iki kültürcü pratiği ortaya koyacaktır. Diğer bir ifadeyle, tek kültür pratiği olarak etiketlenen bir atıf örüntüsü hem doğa bilimleri hem de beşeri/sosyal bilim disiplinleriyle diyalog kurulduğunu, iki kültürcü pratiğin atıf örüntüsü ise disiplinler uzmanlaşmayı ve bilim alanları arasındaki kamplaşmayı dikkate alan bir manzara gösterecektir.

Son olarak ise, tek kültürcü pratik-iki kültür pratik belirlemeleri, çalışmada coğrafya disiplini geneli; yani, disiplinin iki kanadının (fiziki coğrafya ve beşeri coğrafya) bu bakımdan paralel olarak gösterdiği özellikler dikkate alınarak yapılmaktadır.

3.2. Veri ve Örneklem

Çalışmanın evrenini, Türk coğrafyacılarının 1943 yılından 2015 yılına kadar yayınladıkları akademik ürünler (kitaplar, makaleler, tezler, bildiriler, sempozyum ya da çalıştay bildirileri) oluşturmaktadır. Çalışmanın örnekleme ise akademik dergilerdir. Akademik yayınlar içerisinde kitaplar ve tezler örneklem kapsamında değerlendirilmemişlerdir. Çünkü her akademisyen kitap yazmamakta, akademik kariyerin başında yapılan tezler ise akademik kariyerin geneline dair öngöründe bulunma konusunda sınırlılıklar ihtiva etmektedir. Aynı şekilde sempozyum, çalıştay ve kongre bildirileri de, zamansal açıdan kesintili olmalarının yanı sıra kısa yazılardır ve atıflar da dahil olmak üzere konuyu genellikle yeterli genişlikte sunmazlar. Ancak bunlar içerisinde, tarihsel olarak devamlılık göstermesi, sahip olunan bilimsel ritüeli ve bunun zamansal değişimini en iyi şekilde yansıtmaları bakımından akademik dergiler ve o dergilerde yayınlanan makaleler öne çıkmaktadır. Çünkü akademik bir hayat boyunca yayımlanan makaleler, yazarının bilimsel tutumunun takip edilmesinde önemli veriler sunarlar (Neuman, 2010). Makalelerin konusu, kullanılan yöntem, yazım dili, kimlere atıf yapıldığı gibi nitelikler yazarın bilimsel görüşüne dair birer bilgi paylaşımıdır. Bu tespitler doğrultusunda, çalışmanın örnekleme olarak akademik dergiler ve makaleler kabul edilmiş ve örneklem kapsamında on iki akademik coğrafya dergisi belirlenmiştir (Çizelge 1).

Araştırma örnekleme çerçevesinde belirlenen dergilerde yayın yapan bütün coğrafyacılar ait makaleler incelenmiştir¹⁷. Coğrafyacı olarak kabul edilmede iki koşul belirlenmiştir: 1- Coğrafya eğitimi alanlar (lisans, yüksek lisans, doktora), 2- Bir coğrafya bölümünün üyesi olanlar¹⁸.

Örneklem kapsamındaki akademik coğrafya dergilerine internetten ve kütüphanelerden ulaşılmış; bütün makalelere tam erişim sağlanarak çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Makalelerde atıf yapılan kişilerin, çalıştıkları bölümlere göre disiplinler/araştırma alanları belirlenmiştir. Doktora alanı ile çalıştığı bölüm konusunda yaşanan farklılıklarda, doktora alanı, disiplin alanı olarak alınmıştır. Araştırma örnekleme kapsamında taranan makalelerin ise öncelikle disiplinler alanı belirlenmiş, daha

sonra söz konusu makalelerde kullanılan atıflar şu dört parametre göz önüne alınarak sınıflandırılarak analiz edilmiştir¹⁹:

Çizelge 1. Araştırma örneklemini kapsamındaki akademik coğrafya dergileri ve bu dergilere ait temel göstergeler.

Dergi Adı*	Aktif Olduğu Yıllar**	Toplam Sayı	Toplam Makale Sayısı***
Türk Coğrafya Dergisi, TCD	1943-2015	65	486
İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, İ.Ü-CED	1951-1980	23	197
Ankara Üniversitesi Coğrafya Araştırmaları Dergisi, A.Ü-CAD	1966-1996	12	88
Jeomorfoloji Dergisi, JD	1969-1998	21	86
Ege Coğrafya Dergisi, ECD	1983-2015	38	162
İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni, Bülten	1984-1994	11	76
İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, İ.Ü-CD	1985-2015	31	193
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları-CA	1989-1996	4	49
Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Dergisi, A.Ü-TCD	1992-2001	8	87
Doğu Coğrafya Dergisi, DCD	1995-2015	34	440
Marmara Coğrafya Dergisi, MCD	1996-2015	32	354
Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi, A.Ü-CBD	2003-2014	23	110

*Dergiler, yayın başlangıç yılları esas alınarak sıralanmıştır. **Dergiler bu süreler içerisinde kesintisiz bir şekilde yayımlanmamıştır. Araştırma kapsamında değerlendirilen ve son sayısı 2014-2015 yıllarına ait olan dergiler yayın hayatlarına devam etmektedir. ***Toplam makale sayısına, veri kapsam ve sınırlılıkları bölümünde belirtilen yayınlar dahil değildir.

- Disiplin içine verilen atıf sayısı,
- Disiplin dışına verilen atıf sayısı,
- Coğrafyacı + coğrafyacı olmayan ortaklığında yazılmış makalelere yapılan atıf sayısı,
- Kurum - topluluklara yapılmış atıf sayısı,

Bu dört parametre içerisinde disiplin içine verilen atıf sayısı, coğrafyacıların makalelerinde coğrafyacılar için çalışmalara verdiği atıflara karşılık gelirken; disiplin dışına verilen atıf sayısı, diğer bilim dallarına mensup kişilerin çalışmalarına verilen atıfları ifade etmektedir.

Çalışmanın ana hedefi olarak belirlenen disiplin-dışı atıflara ilişkin veriler, söz konusu disiplin-dışı atıfın karşılık geldiği yayın sahiplerinin mesleki kimlikleri/disipliner aidiyetlerine göre elde edilmiştir. Bu disiplinler aidiyetler doğa bilimleri, beşeri disiplinler ve sosyal bilimler alanlarındaki temel disiplinler/araştırma alanları bağlamında sınıflandırılmış ve sonrasında dağılımlar gerçekleştirilmiştir²⁰.

Disiplin-dışı atıflara ilişkin meslek kimlik/disipliner aidiyet bilgisi, yayın künyeleri ve/veya internet araştırması üzerinden sağlanmıştır. İnternet tabanlı ya da basılı kaynaklara dair araştırmalardan sonuç alınmadığı durumlarda ise, kişilerin kendisinden ya da çalışılan/irtibatla olunan kurumlardan bilgileri temin edilmiştir. Değerlendirme kapsamında toplamda 52 yayına ait disiplin bilgisine ulaşılamamış olup, bu rakam toplam atıf sayısının (48085) % 0,10'una tekabül etmektedir. Bir diğer deyişle, çalışma kapsamında taranan toplam atıflar %99,9 oranında tespit edilerek çalışmaya dahil edilmiştir (Çizelge 2).

Çizelge 2. 1943-2015 ve alt dönemlere ait istatistikler ve parametrelere göre atıfların dağılımı.

Dönem	1943-2015	1943-1969	1970-2002	2003-2015
Toplam Makale Sayısı	2328	256	1058	1014
Ortalama Makale Sayısı (Yıl)*	35,8	12,2	34,1	78
Makale başına atıf sayısı	20,7	9,7	17,7	26,4
Toplam Atıf Sayısı	48085	2494	18776	26815
Disiplin-içi Toplam Atıf Sayısı	21537	1160	9472	10905
	(% 44,7)	(% 46,5)	(% 50,4)	(% 40,7)
Disiplin-dışı Toplam Atıf Sayısı	19042	1119	6987	10936
	(%39,6)	(% 44,9)	(% 37,2)	(% 40,8)
Coğrafyacı + Coğrafyacı Olmayanlara Yapılan Toplam Atıf Sayısı	1032	20	261	751
	(% 2,2)	(% 0,8)	(% 1,4)	(% 2,7)
Kurum/Topluluklara Yapılan Toplam Atıf Sayısı	6422	192	2026	4204
	(% 13,4)	(% 7,7)	(% 10,8)	(% 15,7)
Ulaşılamayan Toplam Atıf Sayısı	52	3	30	19
	(% 0,1)	(% 0,1)	(% 0,2)	(% 0,1)

*Ortalama Makale Sayısı (Yıl), dergilerin basılmadığı yılların dışarıda tutulması ile hesaplanmıştır.

4. Bulgular

4.1. Genel Özellikler (1943-2015)

Araştırma örnekleminde yer alan akademik coğrafya dergilerinde çalışma kapsamında 2328 makale değerlendirilmiştir. Bu makalelerde coğrafyacılar toplam 48085 atıf kullanmış olup; ortalama 20,7 atıfla makale yazmışlardır. Örneklemdaki makalelerde coğrafyacılar ya da disiplin içine yapılan atıflar (% 44,7), diğer disiplinlere ya da disiplin dışına yapılan atıflardan (% 39,6) daha fazladır (Çizelge 2).

1943-2015 döneminde, beşeri coğrafya makaleleri (% 43,3) en önde gelen sistematik coğrafya alanı olup, bunu fiziki coğrafya makaleleri (% 33,9) izlemektedir. Beşeri coğrafya kapsamında ekonomik coğrafya (% 40,1) ve fiziki coğrafya kapsamında jeomorfoloji (% 59,6) en çok makale konusu olarak çalışılan sistematik alt alanlardır (Ek 1).

1943-2015 döneminde araştırma örneklemindeki dergilerde yayınlanan makalelerde yapılan atıfların disiplinler dağılımı Çizelge 3'te sunulmuştur. Buna göre, tüm coğrafya alanlarında diğer bilim dallarına verilen atıflar içerisinde en baskın disiplin dışı alan jeolojidir (% 24,6). Araştırma örnekleminde bağlamında, 1943-2015 zaman dilimi içerisinde Türk coğrafyacılığında her dört atıftan neredeyse biri jeolojiye verilmiştir ve disiplinde bir jeoloji egemenliği söz konusudur. Eğitim bilimleri (% 8,4), tarih (% 6,6), iktisadi idari bilimler (% 5,9), ziraat (% 5,4) ve mühendislikler (% 5,1) diğer önde gelen atıf alanlarını oluşturmaktadır. Bu disiplinler/araştırma alanları, yapılan toplam atıfların yarısından fazlasına (% 56) karşılık gelmektedir (Şekil 1a).

1943-2015 döneminde sosyal/beşeri bilim disiplinlerinin/araştırma alanlarının aldıkları atıf sayısının değişimi önemlidir. Disiplinin kuruluşundan itibaren en çok atıf alan arkeoloji ve tarih, günümüze doğru aldıkları atıf sayısı bakımından düzenli bir azalma eğilimi sergilemektedir. Aynı şekilde ziraat disiplinine yapılan atıflar da 1970'lerden sonra dinamizmini yitirmiştir. Buna karşın sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, demografya, şehir ve bölge planlama, tıp ve turizm disiplinleri, 2003 yılından itibaren coğrafya içerisinde atıf oranlarını artırmışlardır. Bu disiplinlerin atıf oranlarının yükselmesi, artan beşeri coğrafya yayın sayısı ile doğrudan ilişkilidir.

Çizelge 4. 1943-1969 döneminde coğrafya-dışı atıfların disiplinler dağılımı.

Dönem	1943-1969
Toplam Disiplin-dışı Atıf Sayısı	1119
Jeoloji	563
Meteoroloji	41
Temel Bilimler	39
Ormanlık	38
Botanik	32
Multidisipliner/DB	24
Mühendislikler	15
Diğer/DB	8
Multidisipliner/SBB	62
Ziraat	60
İİB	41
Arkeoloji	24
Eğitim Bilimleri	24
Tarih	18
Tıp	13
Edebiyat-Dil-Yazar	13
Şehir ve Bölge Planlama	6
Sosyoloji	5
Siyaset Bilimi	4
Demografiya	5
Antropoloji	3
Hukuk	3
Psikoloji	0
Turizm	0
Diğer/SBB	78
%	50,3
%	3,7
%	3,5
%	3,4
%	2,9
%	2,1
%	1,3
%	0,7
%	5,5
%	5,4
%	3,7
%	2,1
%	2,1
%	1,6
%	1,2
%	1,2
%	0,5
%	0,4
%	0,4
%	0,4
%	0,3
%	0,3
%	0,0
%	0,0
%	7,0

Çizelge 3. 1943-2015 döneminde coğrafya-dışı atıfların disiplinler dağılımı.

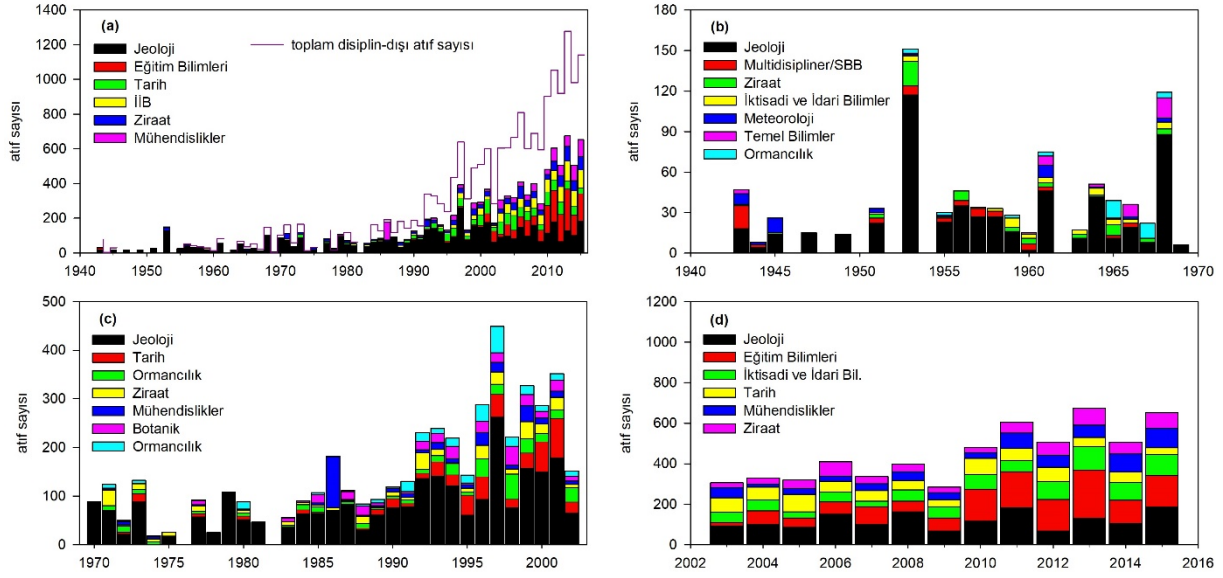
Dönem	1943-2015
Toplam Disiplin-dışı atıf sayısı	19042 (% 100)
Jeoloji	4688
Mühendislikler	972
Ormanlık	636
Temel Bilimler	598
Botanik	454
Meteoroloji	357
Multidisipliner/DB	70
Diğer/DB	681
Eğitim Bilimleri	1596
Tarih	1256
İİB	1132
Ziraat	1026
Şehir ve Bölge Planlama	727
Multidisipliner/SBB	667
Arkeoloji	505
Sosyoloji	501
Edebiyat-Dil-Yazar	439
Turizm	379
Siyaset Bilimi	331
Tıp	314
Demografiya	125
Psikoloji	121
Hukuk	119
Antropoloji	96
Diğer/SBB	1252
%	24,6
%	5,1
%	3,3
%	3,1
%	2,4
%	1,9
%	0,4
%	3,6
%	8,4
%	6,6
%	5,9
%	5,4
%	3,8
%	3,5
%	2,7
%	2,6
%	2,3
%	2,0
%	1,7
%	1,6
%	0,7
%	0,6
%	0,6
%	0,5
%	6,6

Çizelge 6. 2003-2015 döneminde coğrafya-dışı atıfların disiplinler dağılımı.

Dönem		2003-2015	
Toplam Disiplin-dışı Atıf Sayısı		Atıf Sayısı	%
Toplam Disiplin-dışı Atıf Sayısı		10936	
Jeooloji		1545	14,1
Mühendislikler		646	5,9
Temel bilimler (fizik, kimya, biyoloji)		347	3,2
Ormanlık		253	2,3
Meteoroloji		227	2,1
Botanik		114	1,0
Multidisipliner/DB		19	0,2
Diğer/DB		531	4,9
Eğitim Bilimleri		1397	12,8
İİB		847	7,7
Tarih		746	6,8
Ziraat		625	5,7
Şehir ve Bölge Planlama		532	4,9
Sosyoloji		423	3,9
Multidisipliner/SBB		401	3,7
Turizm		295	2,7
Edebiyat-Dil-Yazar		285	2,6
Siyaset Bilimi		230	2,1
Tıp		194	1,8
Arkeoloji		182	1,7
Psikoloji		108	1,0
Demografiya		100	0,9
Hukuk		77	0,7
Antropoloji		57	0,5
Diğer/SBB		755	6,9

Çizelge 5. 1970-2002 döneminde coğrafya-dışı atıfların disiplinler dağılımı.

Dönem		1970-2002	
Toplam Disiplin-dışı Atıf Sayısı		Atıf Sayısı	%
Toplam Disiplin-dışı Atıf Sayısı		6987	
Jeooloji		2580	36,9
Ormanlık		347	5,0
Mühendislikler		306	4,4
Botanik		307	4,4
Temel bilimler (fizik, kimya, biyoloji)		212	3,0
Meteoroloji		92	1,3
Multidisipliner/DB		27	0,4
Diğer/DB		143	2,0
Tarih		493	7,1
Ziraat		341	4,9
Arkeoloji		300	4,3
İİB		242	3,5
Multidisipliner/SBB		204	2,9
Şehir ve Bölge Planlama		188	2,7
Eğitim Bilimleri		175	2,5
Edebiyat-Dil-Yazar		142	2,0
Tıp		108	1,5
Siyaset Bilimi		95	1,4
Turizm		86	1,2
Sosyoloji		72	1,0
Hukuk		40	0,6
Antropoloji		35	0,5
Demografiya		23	0,3
Psikoloji		14	0,2
Diğer/SBB		415	5,9

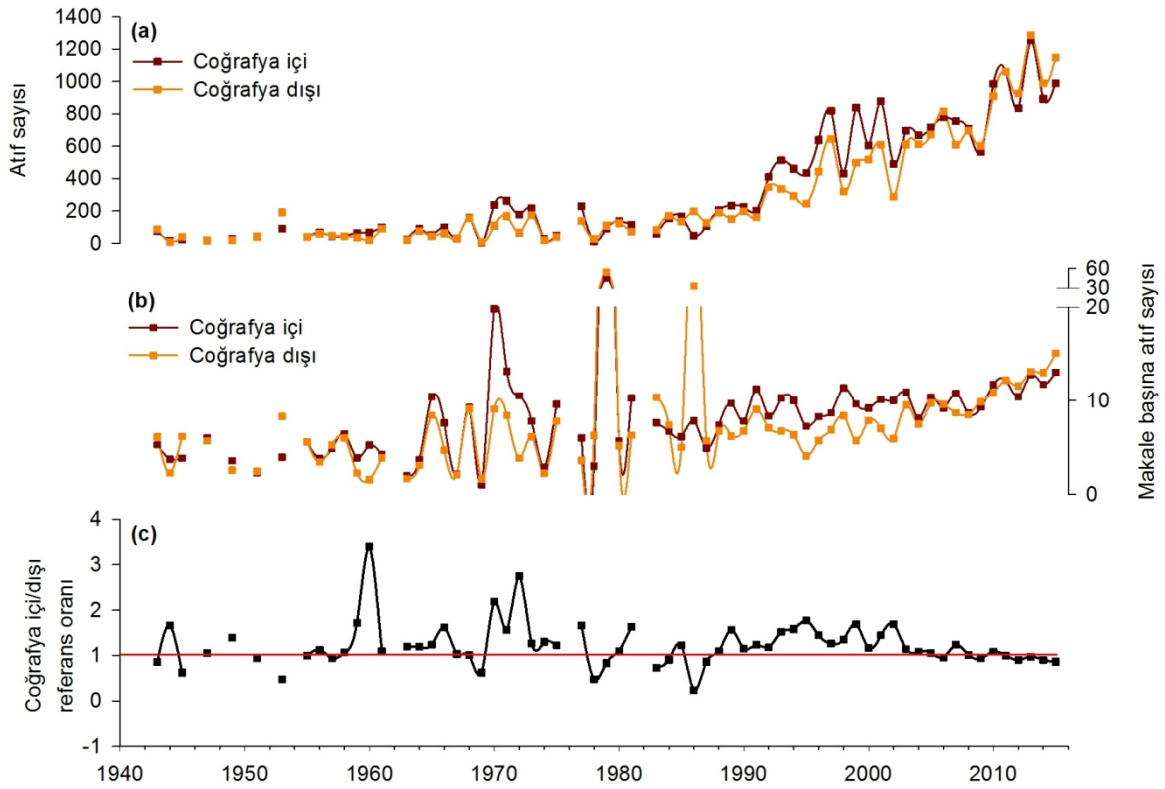

Şekil 1. (a) 1943-2015 döneminde önde gelen disiplinlere göre atıf dağılımı; (b) 1943-1969 döneminde önde gelen disiplinlere göre atıf dağılımı; (c) 1970-2002 döneminde önde gelen disiplinlere göre atıf dağılımı; (d) 2003-2015 döneminde önde gelen disiplinlere göre atıf dağılımı.

Buna karşın doğa bilimleri disiplinleri/araştırma alanlarında da değişimler söz konusudur. Türk coğrafyacılığının kuruluşundan itibaren, disiplinin en önemli paydaşlarından olan jeolojinin aldığı atıf sayısının değişimi burada öne çıkmaktadır. 1980'lere dek diğer disiplinlere yapılan atıfların her yıl neredeyse % 50'sini oluşturan jeoloji, 1990'lı yıllardan itibaren düzenli bir düşüş içerisinde; öyle ki, ilgili disiplinin 2003-2015 dönemindeki atıf ortalaması % 14,1'e kadar gerilemiştir (Çizelge 6).

1943-2015 döneminde coğrafyacıların araştırma örnekleme kapsamındaki makalelerinde kullandıkları atıflardan elde edilen verilere ilişkin farklı içerikler Şekil 2'de sunulmaktadır. Buna göre üç farklı grafiğe ait veriler zamansal olarak farklılıklar sergilemektedir. 1943 ile başlayan zaman serisi 1969'a kadar disiplin içi (% 46,5) ve dışına yapılan (% 44,9) atıf sayıları bakımından dengeli bir gidişat göstermektedir (Şekil 2a ve 2b). Bu dönemde disiplin içine yapılan atıflar oransal olarak disiplin dışına göre fazla olsa da, dağılım sonuçları bazı yıllardaki sapmalar dışında genelde birbirine yakındır (Şekil 2c). 1970-2002 yılları arasındaki dönemde ise, disipline verilen atıf oranı artmaya (% 50,4) ve hemen her yıl disiplin dışına yapılan atıflar karşısında üstün olmaya başlamıştır (Şekil 2a ve 2b). Bu durum, disiplin içine ve disiplin dışına yapılan atıflar birbirine oranlandığında da görülmektedir (Şekil 2c). Özellikle 1980'li yılların sonlarından itibaren kesintisiz olarak her yıl bir disiplin içi atıf üstünlüğü söz konusudur. 2002'den sonraki dönemde, hemen her yıl disiplin içi (% 40,7) ve dışına (% 40,8) verilen atıflar dengeli olmuştur. 2010'lardan itibaren ise, disiplin dışına verilen atıflar disipline yapılan atıflar karşısında daha fazla olmaya başlamıştır (Şekil 2). 2003-2015 arasında disiplin içi ve dışına verilen atıflar arasındaki bu dengelenme durumu, bu dönemdeki hemen her yıl için geçerlidir (Şekil 2c).

Dolayısıyla 1943-2015 dönemine ilişkin veriler tekdüze bir dağılım içerisinde olmayıp, heterojen bir yapıya sahiptir. Bu heterojen yapının daha iyi anlaşılması için 1943-2015 zamansal dilimini alt dönemler şeklinde ayırmak daha açıklayıcı olacaktır. Bu bakımdan, yukarıda belirtildiği üzere, farklı karakterde üç dönem ayırt etmek mümkündür: 1943-1969, 1970-2002, 2003-2015.

Şekil 2. (a) Coğrafyacılar ve coğrafyacı olmayanlara yapılan atıflar, (b) Makale başına coğrafyacılar ve coğrafyacı olmayanlara yapılan atıflar, (c) Coğrafyacılar ve coğrafyacı olmayanlara yapılan atıfların birbirlerine olan oranı. Burada 1 (eşitlik) çizgisinin üstünde yer alan kısımlar disiplin içi, altında kalan kısımlar ise disiplin dışı atıfların baskınlığını göstermektedir.

4.2. Dönemsel Özellikler

4.2.1. 1943-1969

1943-1969 döneminde araştırma örnekleme kapsamında 256 makale değerlendirilmiştir. Bu makalelerde coğrafyacılar toplam 2494 atıf kullanmış olup, ortalama 9,7 atıf ile makale yazmışlardır. Disiplin içine yapılan atıflar (% 46,5), niceliksel olarak diğer disiplinlere yapılan atıflardan (% 44,9) fazla olsa da, disiplin içi ve dışı atıf örüntüsü dengeli bir görünüm sergilemektedir (Çizelge 2).

1943-1969 döneminde, toplam makale sayısı içerisinde fiziki coğrafya makaleleri (% 57,4) açık ara öndedir. Bunu, beşeri coğrafya makaleleri (% 27,9) izlemektedir. Fiziki coğrafya kapsamında jeomorfoloji (% 73) ve beşeri coğrafya kapsamında da ekonomik coğrafya (% 47,2) en çok makale konusu olarak çalışılan alt alanlardır (Ek 2).

1943-1969 döneminde coğrafyacıların çalışmalarında en çok atıf verdiği disiplin dışı alan jeolojidir (% 50,3). Bir diğer ifadeyle, bu dönemde yayımlanmış makalelerde kullanılan her iki atıftan biri jeolojiiye verilmiştir. Jeoloji, bu dönem içerisindeki tüm yıllarda neredeyse her yıl en çok atıf alan disiplin olmasının yanında, disiplin dışına yapılan atıfların da çoğunluğunu oluşturmuştur (Şekil 1b). Jeolojiiyi, multidisipliner/SBB (% 5,5) ve ziraat (% 5,4) disiplinler/araştırma alanları takip etmektedir (Çizelge 4).

4.2.2. 1970-2002

1970-2002 döneminde, önceki dönem ile kıyaslandığında, niceliksel bir büyüme ve niteliksel bir değişim söz konusudur. Bu dönemde araştırma örnekleme kapsamında 1058 makale değerlendirilmiştir. Bu makalelerde coğrafyacılar toplam 18776 atıf kullanmış olup, ortalama 17,7 atıfla makale yazmışlardır. Disiplin içine yapılan atıflar (% 50,4), diğer disiplinlere yapılan atıflar (% 37,2) karşısında bariz bir şekilde üstündür (Çizelge 2).

1970-2002 döneminde, toplam makale sayısı içerisinde makale alanları bakımından, önceki dönemin aksine, aradaki uçurum kapanmış ve fiziki coğrafya (% 41,6) ile beşeri coğrafya makaleleri (% 40,5) arasında niceliksel olarak bir dengelenme meydana gelmiştir. Fiziki coğrafya kapsamında jeomorfoloji (% 59,5) ve beşeri coğrafya kapsamında da ekonomik coğrafya (% 41,3) en çok makale konusu olarak çalışılan alt alanlardır (Ek 3).

1970-2002 döneminde coğrafyacıların çalışmalarında en çok atıf verdiği disiplin dışı alan, önceki dönemde olduğu gibi jeolojidir (% 36,9). Ancak bu dönemde jeoloji üstünlüğünde bir kırılma meydana gelmiştir. Jeolojiyi tarih (% 7,1), ormancılık (% 5) ve ziraat (% 4,9) disiplinleri takip etmektedir (Çizelge 5). Bu disiplinler her yıl yapılan atıfların neredeyse dörtte üçünü oluştururlar (Şekil 1c).

4.2.3. 2003-2015

2003-2015 döneminde makale sayısı, makale başına atıf gibi niceliksel artışlar devam etmiştir. Bu dönemde araştırma örnekleme kapsamında 1014 makale değerlendirilmiştir. Bu makalelerde coğrafyacılar toplam 26815 atıf kullanmış; ortalama 26,4 atıf ile makale yazmışlardır. Disiplin içine yapılan (% 40,7) ve diğer disiplinlere yapılan atıflar (% 40,8) hemen hemen eşittir (Çizelge 2).

2003-2015 döneminde, toplam makale sayısının makale alanlarına göre dağılımı önceki dönemler ile karşılaştırıldığında önemli oranda değişiklik göstermiştir. 1943-1969 dönemindeki fiziki-beşeri coğrafya görünümü, bu dönemde tam tersi bir karakter kazanmıştır. Beşeri coğrafya makaleleri (% 49,9) baskın konumdadır. Fiziki coğrafya (% 19,6) ve coğrafya-eğitim (% 15) makaleleri beşeri coğrafyayı takip etmektedir. Coğrafya-eğitim makalelerinin yükselişi ve disiplinin iki sistematik alanına yaklaşması, bu dönemin temel karakteristiklerindedir. Beşeri coğrafya kapsamında ekonomik coğrafya (% 38,1) ve fiziki coğrafya kapsamında da jeomorfoloji (% 50) en çok makale konusu olarak çalışılan alt alanlardır (Ek 4).

2003-2015 döneminde coğrafyacıların çalışmalarında en çok atıf verdiği disiplin dışı alan, tüm dönemlerde olduğu gibi yine jeolojidir (% 14,1). Ancak, bir önceki dönemde disiplin dışına yapılan atıflar içerisinde azalan jeoloji atıfları bu dönem de azalmaya devam etmiştir. Jeolojiyi, eğitim bilimleri (% 12,8), iktisadi ve idari bilimler (% 7,7), tarih (% 6,8), mühendislikler (% 5,9) ve ziraat (% 5,7) disiplinleri/araştırma alanları takip etmektedir (Çizelge 6). 2003-2015 döneminde en çok atıf alan bu disiplinlerin, toplam atıf sayısı içerisinde yeri azalmış ve diğer disiplinlerin payları artmıştır (Şekil 1d). Beşeri coğrafya makalelerinin üstünlüğü, beşeri/sosyal bilimler disiplinlerinin toplam atıf sayısından daha fazla pay almasını sağlamıştır. Benzer şekilde, coğrafya-eğitim makalelerinde artış (Ek 4), eğitim bilimleri kategorisine yapılan atıflara da yansımıştır (Çizelge 6).

4.3. Alt Kategoriler

4.3.1. Beşeri Coğrafya

1943-2015 döneminde beşeri coğrafya makalelerinde, makale başına ortalama 20,7 atıf kullanılmıştır. Disiplin içi (% 39,6) ve dışına (% 39) verilen atıflar ise dengelidir (Çizelge 7). Ancak alt

dönemler özelinde incelendiğinde bu örüntü farklılaşmaktadır. Başlangıçtan itibaren üç farklı dönem boyunca toplam makale, makale başına atıf gibi kategorilerde rakamsal “sıçramalar” yaşanmıştır. Özellikle beşeri coğrafya makale sayısı önemli artışlar göstermiş ve genel makale sayısı içerisinde oranını yükseltmiştir. 1943-1969 ve 1970-2002 dönemlerinde beşeri coğrafyacılar disiplin içine daha fazla atıf vermişken (% 48,2 ve % 45,7); 2003-2015 döneminde bu görünüm değişerek, diğer bilim dallarına verilen atıflar (% 41) öne geçmiştir (Çizelge 7).

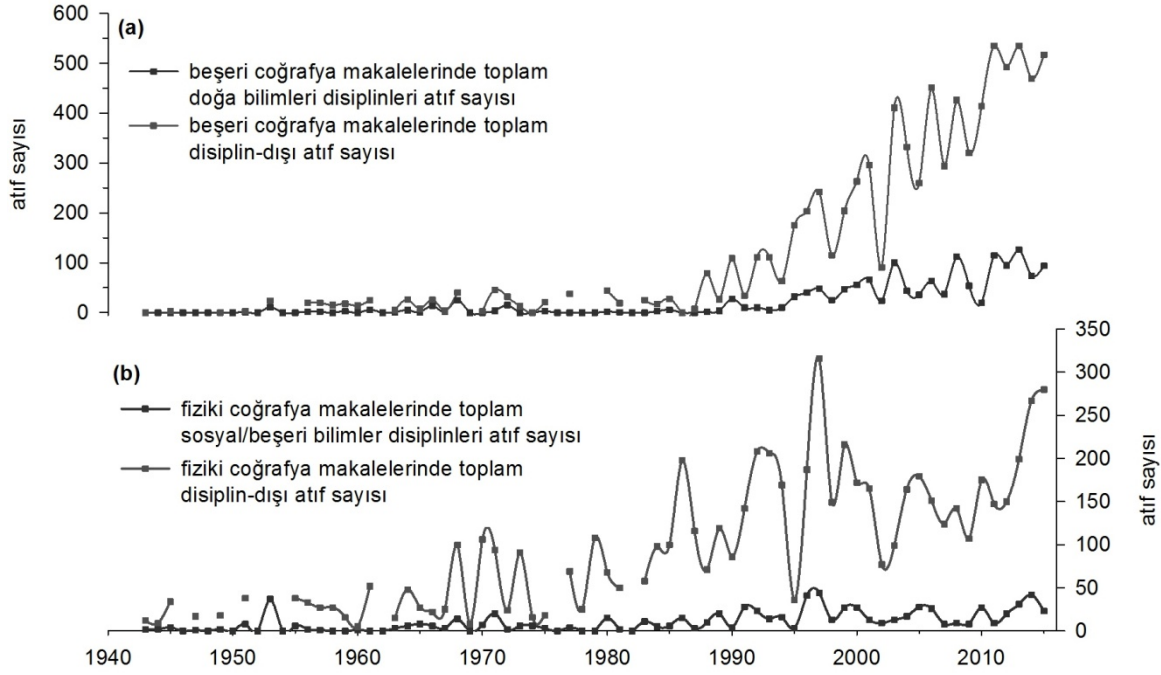
Çizelge 3. Beşeri coğrafya ve sistematik alt alanları özelinde 1943-2015 periyoduna ve alt dönemlere ilişkin veriler

		1943-1969	1970-2002	2003-2015	1943-2015
BEŞERİ COĞRAFYA	Toplam makale sayısı	72	429	506	1007
	Ortalama makale sayısı (yıl)	4,2	14,8	38,9	17,1
	Makale başına atıf	9,5	16	26,2	20,7
	Toplam atıf sayısı	683	6876	13269	20828
	Disiplin -içi toplam atıf sayısı	329 (% 48,2)	3141 (% 45,7)	4788 (% 36,1)	8258 (% 39,6)
	Disiplin -dışı toplam atıf sayısı	251 (% 36,7)	2417 (% 35,2)	5456 (% 41)	8124 (% 39)
	En çok atıf alan üç disiplin*	İİB** % 16,7 Mlt/SBB %11,6 Ziraat % 8	Tarih % 15,9 Ziraat % 9,1 İİB % 9,1	İİB % 12,7 Tarih % 12,1 Ziraat % 7,6	Tarih % 13 İİB % 11,6 Ziraat % 8
EKONOMİK COĞRAFYA	Toplam makale sayısı	34	177	193	404
	Ortalama makale sayısı (yıl)	2,3	7,4	14,8	7,8
	Makale başına atıf	12,4	16,1	25,4	20,2
	Toplam atıf sayısı	423	2855	4900	8178
	Disiplin -içi toplam atıf sayısı	215 (% 51,8)	1134(%39,7)	1631 (%33,3)	2980 (% 36,4)
	Disiplin -dışı toplam atıf sayısı	148 (% 35)	1049 (%36,7)	1875 (%38,3)	3072 (% 37,6)
	En çok atıf alan üç disiplin*	İİB** % 15,5 Ziraat % 12,2 Mlt/SBB%8,1	Ziraat % 15,7 İİB % 13,7 Tarih % 10,6	İİB % 17,7 Ziraat % 17,6 Turizm%11,3	Ziraat %16,6 İİB % 16,2 Turizm % 9,3
NÜFUS COĞRAFYASI	Toplam makale sayısı	13	51	61	125
	Ortalama makale sayısı (yıl)	1,6	2,4	4,7	3
	Makale başına atıf	7,4	11,5	28,8	19,5
	Toplam atıf sayısı	96	586	1755	2437
	Disiplin -içi toplam atıf sayısı	38 (%39,6)	304 (% 51,9)	656 (% 37,4)	998 (% 41)
	Disiplin -dışı toplam atıf sayısı	30 (% 31,3)	150 (% 25,6)	732 (% 41,7)	912 (% 37,4)
	En çok atıf alan üç disiplin*	İİB % 36,7 Demogra.%16,7 Mlt/SBB %10	Tarih % 26,7 İİB % 14 Demogr.% 8,7	Sosyolo%20,2 Tarih % 14,8 İİB % 13,9	Sosyolo%17,3 Tarih % 16,3 İİB % 14,6
YERLEŞME COĞRAFYASI	Toplam makale sayısı	11	81	47	139
	Ortalama makale sayısı (yıl)	1,6	3,7	3,9	3,4
	Makale başına atıf	4,2	17,6	21,8	18
	Toplam atıf sayısı	46	1427	1025	2498
	Disiplin -içi toplam atıf sayısı	28 (% 60,9)	826 (% 57,9)	556 (% 54,2)	1410 (% 56,5)
	Disiplin -dışı toplam atıf sayısı	17 (% 36,9)	420 (% 29,4)	323 (% 31,5)	760 (% 30,4)
	En çok atıf alan üç disiplin*	Sosyoloji %11,8 Arkeoloji% 11,8 Mlt/SBB%11,8	Tarih %21,7 Arkeoloji 8,8 ŞBP % 7,9	Tarih %31,9 Mlt/SBB%8,4 Arkeoloji % 8	Tarih % 25,5 Arkeolo. %8,7 Jeoloji % 7,4

*En çok atıf alan disiplinler bölümünde yer verilen disiplinlere ait yüzdelik rakamlar, coğrafya dışına yapılan atıf sayısı üzerinden hesaplanmıştır. **Çizelgede kısaltılması verilen bazı disiplinlerin tam isimleri şöyledir: İİB= İktisadi ve İdari Bilimler; Mlt./SBB=Multidisipliner/SBB; Demogr.=Demografya; Orman.=Ormanlık; ŞBP=Şehir ve Bölge Planlama

1943-2015 döneminde beşeri coğrafya makalelerinde disiplin dışına yapılan atıfların disiplinler/araştırma alanı dağılımları içerisinde açık ara önde olan bir disiplin olmayıp, oranlar birbirlerine yakındır. En fazla atıf verilen alan tarih (% 13,1), iktisadi ve idari bilimler (% 11,8) ve ziraattir (% 8). Alt dönemlerde de benzer bir disiplinler dağılım söz konusudur (Ek 5).

Beşeri coğrafya makalelerinde dikkat çeken bir diğer önemli husus, 1943-2015 yılları arasında jeoloji ve mühendislik kapsamındaki disiplinlerin en fazla atf verilen ilk on disiplin içerisinde olmasıdır. Bu durum beşeri coğrafyanın üç alt dönemi için de geçerli olup, kimi doğa bilimleri disiplinleri (jeoloji, mühendislik) beşeri coğrafya makalelerinde en çok atf verilen disiplinler arasında yer almıştır (Ek 5). Bununla birlikte bu durum zamansal olarak değişen bir karaktere sahiptir. Disiplinin kuruluş yıllarında yayınlanan beşeri coğrafya makalelerinde doğa bilimleri disiplinlerine verilen atf oranı 2003-2015 dönemine doğru azalmıştır (Şekil 3a).

Şekil 3. (a) Beşeri coğrafya makalelerindeki toplam disiplin dışı atf sayısı içerisinde doğa bilimleri disiplinlerinin yıllara göre oranı, (b) fiziki coğrafya makalelerindeki toplam disiplin dışı atf sayısı içerisinde sosyal/beşeri bilimler disiplinlerinin yıllara göre oranı.

Beşeri coğrafyanın sistematik alt alanları içerisinde en çok çalışılan alan ekonomik coğrafyadır. Bunu yerleşme ve nüfus coğrafyası takip etmektedir (Ek 1). Ekonomik coğrafya, nüfus coğrafyası ve yerleşme coğrafyasına ait veriler, beşeri coğrafyanın tanımlayıcı istatistikler ve disiplinler ilişkileriyle örtüşen göstergelere sahiptir. Ekonomik coğrafya ve nüfus coğrafyası makalelerinde, beşeri coğrafya genelinde olduğu gibi, diğer disiplinlere verilen atıflar, ilk defa 2003-2015 döneminde disiplin içine yapılan atf oranının önüne geçmiştir. Yerleşme coğrafyası makalelerinde de 1943-1969 ve 1970-2002 dönemleri için benzer bir gidişat söz konusu iken; 2003-2015 döneminde coğrafyacılarca verilen atıflar, baskın bir şekilde yine daha fazla olmuştur. Üç dönemde de ilişkide olunan disiplinler ya da en çok atf verilen disiplinler konusallıkları ile koşuttur. Yani, atıfların çoğunluğu ekonomik coğrafya çalışmalarında iktisadi ve idari bilimlere, nüfus coğrafyası çalışmalarında ise demografya ve sosyolojiye verilmektedir (Çizelge 7).

Beşeri coğrafya çalışmalarında doğa bilimleri disiplinlerine verilen atıfların fazlalığı, özellikle 1990'lara kadar, ekonomik coğrafya ve yerleşme coğrafyası için de geçerlidir. Özellikle ekonomik coğrafyanın beşeri coğrafya geneliyle neredeyse benzer bir gidişatı söz konusudur. Bu da göstermektedir ki, beşeri coğrafya içerisinde en fazla etkiye sahip alt alan ekonomik coğrafyadır. Nüfus coğrafyası makalelerinde ise doğa bilimleri disiplinleri ile etkileşim düzeyi oldukça sınırlıdır (Çizelge 7).

4.3.2. Fiziki Coğrafya

1943-2015 döneminde fiziki coğrafya makalelerinde makale başına 20,3 atıf kullanılmıştır. Disiplin içine verilen atıflar (% 50,3), diğer disiplinlere verilen atıflar (% 40,3) karşısında üstündür. Ancak bu durum, fiziki coğrafyanın alt dönemlerinde farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte başlangıçtan itibaren üç dönem boyunca toplam makale sayısı ve makale başına atıf gibi kategorilerde niceliksel artışlar gerçekleşse de, beşeri coğrafya ile karşılaştırıldığında, bunların düzeyi oldukça düşük kalmıştır. Özellikle 2003-2015 döneminde makale sayısı bir önceki döneme göre % 50 azalmıştır. Böylelikle fiziki coğrafyanın yayımlanan makale sayısı bakımından disiplin içindeki ağırlığı azalmaya başlamıştır. (Çizelge 8).

Çizelge 4. Fiziki coğrafya ve sistematik alt alanları özelinde 1943-2015 periyoduna ve alt dönemlere ilişkin veriler

	1943-1969	1970-2002	2003-2015	1943-2015	
FİZİKİ COĞRAFYA	Toplam makale sayısı	148	441	202	791
	Ortalama makale sayısı (yıl)	7	14,2	15,5	12,2
	Makale başına atıf	10	20,2	27,9	20,3
	Toplam atıf sayısı	1482	8949	5636	16067
	Disiplin -içi toplam atıf sayısı	681 (% 46)	4741 (% 53)	2656 (% 47,1)	8078 (% 50,3)
	Disiplin -dışı toplam atıf sayısı	734 (% 49,5)	3558 (% 39,8)	2184 (% 38,8)	6476 (% 40,3)
	En çok atıf alan üç disiplin*	Jeoloji %70,2 Orman. %4,2 Meteo. %4,1	Jeoloji %59,5 Botanik %7,6 Orman. %6,9	Jeoloji %47,8 Meteo. %8,2 Mühen. %8,2	Jeoloji %56,1 Mühen. %7,6 Botanik %5,9
JEOMORFOLOJİ	Toplam makale sayısı	108	263	101	472
	Ortalama makale sayısı (yıl)	5,1	8,5	7,8	7,3
	Makale başına atıf	10,6	22,5	29,8	21,3
	Toplam atıf sayısı	1148	5909	3018	10075
	Disiplin -içi toplam atıf sayısı	516 (% 44,9)	3094 (% 52,4)	1520 (% 50,4)	5130 (% 50,9)
	Disiplin -dışı toplam atıf sayısı	589 (% 51,3)	2443 (% 41,3)	1139 (% 37,7)	4171 (% 41,4)
	En çok atıf alan üç disiplin*	Jeoloji % 83,4 Mult/DB**%1,7 Botanik %1,7	Jeoloji % 78,2 Mühen. % 6,1 TemelB. % 1,2	Jeoloji % 79,3 Mühen. %4,1 TemelB. %2,3	Jeoloji % 79,3 Mühen. %4,9 TemelB. %1,5
KLİMATOLOJİ	Toplam makale sayısı	20	55	43	118
	Ortalama makale sayısı (yıl)	1,5	2,6	3,9	2,6
	Makale başına atıf	7,5	11,7	29	17,3
	Toplam atıf sayısı	150	646	1247	2043
	Disiplin -içi toplam atıf sayısı	102 (% 68)	450 (% 69,7)	626 (% 50,2)	1178 (% 57,7)
	Disiplin -dışı toplam atıf sayısı	37 (% 24,6)	142 (% 22)	368 (% 29,5)	547 (% 26,8)
	En çok atıf alan üç disiplin*	Meteo. %70,3 Mult/DB%18,9 Jeoloji % 2,7	Meteo. %33,8 TemelB.%18,3 Mühen.%13,4	Meteo.%42,4 Mühen.%10,9 Jeoloji % 4,9	Meteo.%42,2 Mühen.%10,9 Temel B. % 8
BİYOCOĞRAFYA	Toplam makale sayısı	9	65	26	100
	Ortalama makale sayısı (yıl)	1,5	2,7	2,6	2,5
	Makale başına atıf	10,4	20,4	24,5	20,6
	Toplam atıf sayısı	94	1327	637	2058
	Disiplin -içi toplam atıf sayısı	15 (% 16)	575 (% 43,3)	228 (% 35,8)	818 (% 39,7)
	Disiplin -dışı toplam atıf sayısı	74 (% 78,7)	661 (% 49,8)	356 (% 55,9)	1091 (% 53)
	En çok atıf alan üç disiplin*	Orman. %37,8 Botanik %9,5 Jeoloji %5,4	Botanik % 36 Orman. % 28 TemelB.%11,8	Botanik%27,5 TemelB.%21,3 Orman. %18,8	Botanik%31,7 Orman.%25,6 TemelB.%14,4

*En çok atıf alan disiplinler bölümünde yer verilen disiplinlere ait yüzdeler rakamlar, coğrafya dışına yapılan atıf sayısı üzerinden hesaplanmıştır. ** Çizelgede kısaltılması verilen bazı disiplinlerin tam isimleri şöyledir: Mult./DB=Multidisipliner/DB; Orman.=Ormancılık; Meteo.= Meteoroloji; Mühen.= Mühendislikler; Temel B.= Temel Bilimler.

Fiziki coğrafya makalelerinde, 1943-1969 döneminde disiplin dışına verilen atıflar (% 49,5), disiplin içine verilen atıflar (% 46) karşısında fazla iken; 1970-2002 ve 2003-2015 dönemlerinde disiplin içine verilen atıfların oranı öne geçmiştir (Çizelge 8). 1943-2015 döneminde fiziki coğrafya makalelerinde disiplin dışına en fazla atıf verilen alan jeolojidir (% 56,1). Bu örüntü, alt dönemler boyunca da varlığını korumuştur (Çizelge 8; Ek 6). Beşeri coğrafya makalelerine ait atıf örüntüsü içerisinde doğa bilimleri disiplinlerinin önde gelen disiplinler arasında yer alması durumu, benzer mantıkta fiziki coğrafya pratiği için söz konusu değildir. Disiplinin kuruluşundan itibaren fiziki coğrafya çalışmaları içerisinde sosyal/beşeri bilimler disiplinleri oldukça az yer kaplamışlardır (Şekil 3b).

Fiziki coğrafyanın sistematik alt alanlarını oluşturan jeomorfoloji, klimatoloji ve biyocoğrafyaya ait makale sayısı, ortalama atıf gibi istatistiklerin 1943-2015 dönemindeki görünümü, fiziki coğrafyanın sergilediği genel özelliklerle benzerlik göstermektedir. Jeomorfoloji ve klimatoloji makalelerinde disiplin içerisine verilen atıflar fazla olmakla birlikte, özellikle klimatoloji makalelerinde disiplin içine yapılan (%57,7) atıflar önemli bir oranda önde görünmektedir. Biyocoğrafya makalelerinde ise diğer disiplinlere verilen atıflar (% 53) baskın bir şekilde daha fazladır. Ancak bu göstergeler alt dönemlere göre değişiklik göstermektedir. 1943-1969 döneminde fiziki coğrafya çalışmalarında olduğu gibi, jeomorfolojide de diğer disiplinlere verilen atıflar (% 51,3) fazladır. Ancak sonraki iki dönemde coğrafyacılar verilen atıflar öne geçmiştir. Klimatoloji makalelerinde zamansal üç alt dönemde de disipline verilen atıflar her zaman baskın bir karakterde üstün olmuştur. Biyocoğrafya makalelerinde de tersi bir durum söz konusu olup, üç alt dönemde de diğer disiplinlere verilen atıflar fazladır (Çizelge 8).

Jeomorfoloji, klimatoloji ve biyocoğrafya sistematik alt alanlarında en çok atıf verilen disiplinler konusal koşutluk gösterir (Çizelge 8). Bir diğer deyişle jeomorfoloji jeoloji, klimatoloji meteoroloji ile diğer ilişkili mühendislikler ve biyocoğrafya da botanik ve ormancılık ile etkileşim halindedir.

5. Tartışma: Türk Coğrafyasının Disipliner İlişkileri

5.1. Kıta Avrupası'yla Uyum: Etkileşime Açık Tek Kültürcü Türk Coğrafyacılığı (1943-1969)

Türk akademik coğrafyasının kurumsallaşması birbirini takip eden üç gelişmenin bir sonucudur. 1915'te kurulan Darülfünun coğrafya bölümü temelli²¹ İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nün 1933'deki modernizasyonu²²; 1935'te kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü'nün faaliyete geçmesi ve 1942'te kurulan Türk Coğrafya Kurumu. Kuruluş döneminin bu karakteristiği, özünde, dört faktörün etkisiyle şekillenmiştir: (1) Alman ve Fransız coğrafyacıların Türkiye'de coğrafya bölümlerinde çalışmak üzere davet edilmesi²³, (2) Türkiye'den yurtdışına coğrafya öğrenmek ya da doktora yapmak için gidenlerin Kıta Avrupası'nda öğrenim görmeleri, (3) Türkiye'de çalışan Kıta Avrupası kökenli coğrafyacıların kendi anlayışları bağlamında coğrafya bölümlerini şekillendirmeleri ve öğrenci yetiştirmeleri, (4) Yurtdışından dönen Türk coğrafyacıların, Alman ve Fransız coğrafya anlayışıyla araştırma ve eğitim faaliyetlerini yürütmeleri. Bu dört faktör Türk coğrafyacılığının kurumsallaşma sürecini şekillendirmiştir (Darkot, 1951; Erinç, 1973; Gümüüşü ve Özur, 2016).

1915'te temelleri atılan Türk coğrafyacılığı, bu tarihten itibaren döneminin coğrafya anlayışıyla paradigmatik bir uyum içerisinde olmuştur. 1950'lere kadar Kıta Avrupası kökenli bölgeselcilik yaklaşımının etkisindeki coğrafya, bu tarihten itibaren Anglo-Amerikan dünyada kantitatif devrimle başlayan değişim dönemine girmiştir (Johnston, 1997). Bu değişim dönemi, bir anlamda, coğrafyada eksen değişikliğine sebebiyet vermiş ve hâkim okulların Kıta Avrupası'ndan Anglo-Amerika'ya kaymasına neden olmuştur. Yukarıda belirtildiği üzere 1960'lara kadar Türk coğrafyacılığı paradigmatik olarak çağı ile uyumlu olup (Yavan, 2005a; Tekeli, 2012; Bekaroğlu, 2014; Bekaroğlu 2016), eğitim ve araştırma yapısı örnek niteliğindedir (Erinç, 1997). Bu dönemde, kuruluş felsefesi

olarak baskın yaklaşım olan, sınırları belirli bir alanda fiziki ve beşeri faktörlerin incelenmesine dayalı bölgeselcilik (Tümertekin, 1971; Bekaroğlu, 2014) ya da başka bir ifade ile neo-Kantçı coğrafya anlayışı (Tekeli, 2012) gerek yurtdışından Türkiye'ye gelen yabancı coğrafyacılar gerekse de eğitimlerini -genel olarak- Alman ve Fransız üniversitelerinde tamamlayarak yurda dönen Türk coğrafyacıları tarafından benimsenmiştir. Böylelikle Türk coğrafyacılığının kuruluş felsefesi, fiziki-beşeri coğrafya birlikteliğine dayalı, holistik (bütüncül) bir coğrafya anlayışı ile karakterize olmaktadır (Erinç, 1973).

Kıta Avrupası'nda akademik coğrafyanın on dokuzuncu yüzyıldaki tesisinden 1950'lere kadar geçen sürede fiziki coğrafya, disiplinin baskın kanadını oluşturmuştur. Bu dönemde fiziki etmenlerin açıklanmasını gerekli kılan pastoral yaşam tarzının, coğrafyacıların çalışmalarında hem determinist bir çerçeve kullanmasını hem de insana dayalı olayların sebeplerini doğada aramalarını teşvik etmesi; bunun yanında bölgesel paradigma bağlamında fiziki coğrafya sistematik alt alanlarının hegemonik birinci kültür kampına daha yakın olması (Bekaroğlu ve Sarış, 2017), disiplinde fiziki coğrafya temelli bir coğrafya praxisini teşvik etmiştir. Bu dönemde, Batı coğrafyacılığindeki fiziki coğrafya araştırma pratiğindeki baskınlık Türk coğrafyasında da görülmektedir²⁴ (Tümertekin, 1971). Yurtdışından gelen Obst, Chaput, Louis, McCallien gibi bilimciler, temel olarak jeoloji ve jeomorfoloji formasyonuna sahip isimlerdi. Bu isimlerin Türk coğrafyasının kuruluş döneminde rol almalarının yanı sıra; ana paradigma konumundaki bölgesel coğrafya anlayışına dayalı çalışmalarda fiziki bilgilerin ana çerçeveyi oluşturması ve Kantçı-Darwinci fikirlerin etkisiyle dış çevrenin tanımlanması ve evriminin anlaşılması düşüncesinin coğrafyayı etkilemesi, hem Kıta Avrupası hem de Türk coğrafyacılığında fiziki coğrafya çalışmalarının baskınlığını sağlamıştır.

Türk coğrafyacılığının kuruluş dönemlerinde baskın fiziki coğrafya ve jeomorfoloji üstünlüğü (Tümertekin, 1971; Erinç, 1973; Tuysuz ve Yavan, 2012; Bekaroğlu ve Sarış, 2017) bu çalışmanın bulguları ile örtüşmekte ve desteklenmektedir. Öyle ki, 1943-1969 döneminde makale formunda yapılan yayınların % 57,4'ünü fiziki coğrafya; fiziki coğrafya makalelerinin % 73'ünü de jeomorfoloji çalışmaları oluşturur (Ek 2). Bu dönemde Türk coğrafyacıları tarafından yurt dışında yapılan yayınlarda da fiziki coğrafya üstünlüğü söz konusudur (Yavan, 2005b).

Kuruluş dönemindeki fiziki coğrafya ve jeomorfoloji üstünlüğü, 1943-1969 döneminde disiplin dışına yapılan atıflarda jeolojinin (% 50,3) oldukça öne çıkmasını sağlamıştır. Bu dönemde makale başına ortalama 4,4 coğrafya dışı atıf kullanan coğrafyacılar, bunun yarısını jeolojiye yapmıştır (Çizelge 4). Bu dönemde, disiplin dışına yapılan atıfların büyük bir çoğunluğunu jeolojinin oluşturması (Şekil 1a), söz konusu disiplinin 1943-1969 dönemindeki baskın karakterini ifade eder. Fiziki ve beşeri coğrafyanın sistematik alt kategorilerinde ise, atıfların dağılımı konusal koşutluk göstermektedir. Jeomorfolojide jeoloji, klimatolojide meteoroloji, ekonomik coğrafyada iktisadi ve idari bilimler en çok atıf alan disiplinlerdir.

Fiziki coğrafya çalışmalarında doğa bilimleri kampı ve disiplinleri ile diyalog korunurken (Çizelge 8); beşeri coğrafya makalelerinde tersi bir durum yaşanmıştır. Beşeri coğrafya makalelerinde, fiziki coğrafyanın yakın olduğu doğa bilimleri disiplinlerine yapılan atıflar ilk sıralarda kendine yer bulmuştur. Öyle ki, beşeri coğrafyada temel bilimler ve jeoloji en çok atıf alan üç ve beşinci disiplinlerdir (Ek 5). Böylelikle Erinç'in de (1973) vurguladığı gibi, "*Beşeri-iktisadi coğrafya uzun bir süre alaka görmemiş, hatta beşeri coğrafyacılar bile fiziki konularda iştigal etmişlerdir.*" Dolayısıyla bu dönemdeki makalelerde kullanılan atıflarda, fiziki coğrafya makalelerinde doğa bilimleri disiplinleri ile iletişim korunurken, beşeri coğrafyada hem doğa bilimleri hem de sosyal/beşeri bilimler disiplinleri bir diyalog söz konusudur.

1943-1969 döneminde, disiplin içine ve dışına yapılan atıflar arasında bir denge durumu gözlenmektedir (Çizelge 2; Şekil 2a). Kuruluşunu bu dönemde gerçekleştiren Türk coğrafyacılığında, makale formundaki çalışmalarda coğrafyacılar ve coğrafyacı olmayanlara neredeyse aynı oranda atıf

verilmiştir. Söz konusu denge durumu makale başına verilen disiplin içi ve dışı atıf sayısında daha belirgindir (Şekil 2b) ve 1960'lardan sonra disiplin içine verilen atıflar lehine değişmeye başlamıştır (Şekil 2c). Buna göre 1943-1969 döneminde, Türk coğrafyacılığının diğer bilimlerle disiplinler iletişim kanalları açıktır. Bu durumunun temel dinamikleri, disiplinin kuruluş döneminin niteliklerine bakıldığında açıklanabilir. Zira bu dönemde, (a) oluşmuş zengin bir coğrafya literatürü olmamasından dolayı coğrafyacıların diğer disiplinlerde yapılmış çalışmalara, özellikle jeolojiye yönelmeleri; (b) coğrafya bölümlerinde çalışan ve jeoloji ile teması yüksek olan yabancı coğrafyacıların ve yetiştirdikleri Türk öğrencilerin benzer şekilde jeoloji ile ilintili jeomorfolojik araştırmalar yapmaları; (c) yurtdışından dönen coğrafyacıların holistik bir bakış açısı benimsemeleri coğrafyacıların diğer disiplinler ile bilgi alışverişini artırmıştır²⁵. Nitekim, Bekaroğlu ve Yavan (2013) tarafından yapılan çalışmada da ortaya konulduğu üzere, bu dönemde yabancı kaynaklara yapılan atıfların oranı (% 45,4) ve bunların Almanca ile Fransızca'ya yoğunlaşması, söz konusu dönemde Türk coğrafyacılığının güncel coğrafyayı takip ettiğinin ve iletişim kanallarının açık olduğunun destekleyicisi niteliğindedir.

Beşeri coğrafya çalışmalarında disiplin içine (disiplin içi % 48,2; disiplin dışı % 36,7), buna karşın fiziki coğrafya makalelerinde ise disiplin dışına yapılan atıfların fazla olması (disiplin dışı % 49,5; disiplin içi % 46), bu dönem Türk coğrafyasındaki beşeri coğrafya pratiğinin fiziki coğrafyaya göre rölâtif olarak içe kapanık ve izole; fiziki coğrafya pratiğinin ise beşeri coğrafyaya göre dışa açık ve etkileşimli olduğunu göstermektedir. Fiziki coğrafyadaki diğer disiplinlerle açık etkileşim süreci, klimatolojinin dışında, jeomorfoloji ve biyocoğrafya sistematik alt alanlarında görülmektedir (Çizelge 8). Beşeri coğrafyanın üç sistematik alt alanında ise disipline yapılan atıflar yoğunluktadır (Çizelge 7).

Dolayısıyla, 1943-1969 dönemi genel görünüm itibarıyla fiziki coğrafya ve jeoloji hakimiyetine sahne olmuştur. Bu dönemde coğrafya, disiplin içine ve dışına yapılan atıfların dengede olmasından dolayı disiplinler etkileşime açıktır. Buna karşın fiziki coğrafya makalelerinde verilen atıfların disiplinler/araştırma alanı dağılımında bilim kampları ayrımı gözetilmiş fakat beşeri coğrafya makalelerinde verilen atıfların disiplinler/araştırma alanı dağılımında bilim kampları çapraz kesilerek hem doğa bilimleri hem de beşeri/sosyal bilimler disiplinleri kullanılmıştır. Buradan hareketle 1943-1969 döneminde Türk coğrafyacılığının disiplinler etkileşime açık ancak tek kültürcü bir pratik olduğu öne sürülebilir. Coğrafyanın, özellikle beşeri coğrafyanın, atıf "haritasında" birbirinden farklı bilim kamplarını çapraz kesen bir örüntü sergilemesi ve ayrıca disiplin içine yapılan atıfların fazla oluşu, bu kompozisyonu ortaya çıkaran başlıca etkendir.

5.2. Değişime Kayıtsızlık: İçe Kapanma ve Tek Kültürcü Yapının Korunumu (1970-2002)

Batı coğrafyacılığında 1950'lerde kantitatif devrim ile başlayan değişim, 1970'lere gelindiğinde disiplini farklı bir kimliğe büründürmüştür. Bölgesel coğrafyanın yerini alan pozitivist coğrafyaya karşı hümanist ve radikal okullardan gelen eleştiriler, disiplinde epistemolojik farklılıkları doğurmuştur (Martin ve James, 1993). Anglo-Amerikan coğrafyacılığı etkisinde gelişen bu süreçler dizisi sonunda coğrafya, iki kültürcü bilme biçimleri arasında yerini almıştır (Bekaroğlu, 2016).

Anglo-Amerikan coğrafyacılığında bu gelişmeler yaşanırken, Alman ve Fransız ekolleri etkisindeki Türk coğrafyacılığı da kuruluş aşamasından gelişme ve üretim aşamasına geçmiştir. Ancak, 1950'lerde ortaya çıkan pozitivist dönüşüm ve sonrasındaki post-pozitivist yaklaşımlar bu yıllarda Türk coğrafyacılığında karşılığını bulmamıştır (Yavan, 2005b; Tekeli, 2012; Özgür ve Yavan, 2013). Anglo-Amerikan dünyadaki 1970 sonrasının coğrafyacılık serüveni Türkiye'de bu yönde bir seyir izlememiştir (Tekeli, 2010); Türk coğrafyacılığında 1943-1969 döneminin karakteristiği sürdürülmüştür.

1970-2002 dönemine bir bütün olarak bakıldığında, 1943-1969 döneminin aksine, yayınlarda fiziki coğrafya baskınlığı azalmış ve fiziki coğrafya ile beşeri coğrafya yayınları dengelenmiştir (Ek 3). YÖK²⁶ döneminde açılan yeni üniversite ve coğrafya bölümlerinin sayısının hızla artması, yerel

çalışmaların ivme kazanmasını ve niceliksel artışları sağlamıştır (Koçman, 1999). Bu dönemde, en fazla atıf verilen disiplin jeolojidir (% 36,9). Jeolojiden sonra en çok atıf alan disiplin ise tarihtir (% 7,1) (Çizelge 5). Bu iki disipline yapılan atıflar, toplam atıf sayısının çoğunluğunu meydana getirmektedir (Şekil 1c). Böylece, önceki dönemde hâkim olan fiziki coğrafyada jeoloji, beşeri coğrafyada tarih ile sıkı ilişkiler (Tümertekin, 2001); hâkim coğrafya okullarında aksi istikamette yaşanan gelişmelere karşın, bu dönemde de aynı şekilde varlığını sürdürmüştür (Özgüç ve Tümertekin, 2000). Bununla birlikte bu dönemde, kurucu kadronun öğrencilerini yetiştirmesi, öğretim üyelerinin hoca-öğrenci ilişkileri bakımından birbirlerine bağlı oluşları ve fiziki coğrafya kürsüsünün en fazla tercih edilen kürsü olması (Erinç, 1973), jeolojinin en çok atıf verilen disiplin olarak etkisini devam ettirmesini sağlamıştır. Ayrıca öğrenci ve akademisyen sayısındaki hızlı artışlar niteliksel bir dönüşüm oluşturamayarak disiplinin kalitesinde bir gerilemeye yol açmış ve coğrafyayı eğitim-öğretim odaklı bir kimliğe büründürmüştür (Akkan, 1998; Durgun, 2011; Özgür ve Yavan, 2013; Bekaroğlu, 2016).

Bir önceki dönemde olduğu gibi bu dönemde de, fiziki coğrafya makalelerinde kullanılan atıflar göz önüne alındığında doğa bilimleri disiplinleriyle kurulmuş diyalog devam ederken, beşeri coğrafya makalelerinde bilim kampları arasındaki ayrımlar göz ardı edilmeye ve atıflarda her iki bilim kampına ait disiplinlerden yararlanılmaya devam edilmiştir. Bu dönemde beşeri coğrafya makalelerinde jeolojinin en çok atıf alan dördüncü disiplin olması (Ek 5), fiziki-beşeri unsurların etkileşimlerinin incelenmesi şeklindeki ontolojik temelin 1970-2002 döneminde de sürdüğünün ve beşeri coğrafyanın bu kimlikle var olduğunun bir göstergesi durumundadır (Tümertekin, 1971; Yavan, 2005a; Karabulut, 2012; Özgür, 2014). Beşeri coğrafyanın bu minvalde pratik edilmesi ekonomi, sosyoloji, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, demografi gibi diğer sosyal bilimlerle 2000'lere kadar arasında hep bir mesafenin olmasına neden olmuştur (Özgür ve Yavan, 2013). Bu bağlamda 1970-2002 dönemi araştırma örneklemini kapsamında değerlendirilen makalelerde yer verilen atıfların disiplinler/araştırma alanı dağılımları, bu dönem Türk coğrafyacılığının fiziki coğrafya alanında kendi bilim kampıyla etkileşim kuran ve iki kültürcü, beşeri coğrafya alanında ise bilme biçimlerini çapraz kesen ve tek kültürcü bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Bu dönemde, disiplin içine yapılan atıflar, disiplin dışına yapılan atıflara göre mutlak anlamda bir üstünlüğe sahiptir (Çizelge 2; Şekil 2c). Özellikle 1960'ların sonlarından itibaren disiplin içine yapılan atıflar artmaya başlamıştır (Şekil 2a). Yayımlanan makalelerde bilgi alışverişinin baskın olarak coğrafyayla sınırlı kalması, bu dönem coğrafyacılığının göreceli olarak izole ve içe kapanık bir yapıya sahip olduğunun göstergesi niteliğindedir. Bu örüntü, fiziki coğrafya ve beşeri coğrafya için de geçerlidir (Çizelge 7-8). Ancak fiziki coğrafya sistematik alt dalları içerisinde sadece biyocoğrafya makalelerinde disiplin dışı atıfların oranı fazla iken (Çizelge 8); beşeri coğrafyanın sistematik üç alt alanında da disiplin içine yapılan atıflar fazladır (Çizelge 7).

Disiplin içine yapılan atıfların fazlalığı ve içe kapanma ile karakterize olan bu dönemde öne çıkan bir diğer önemli husus, makale sayısında meydana gelen artıştır. Ortalama makale sayısı bir önceki dönemde 12,2 iken, bu dönemde 34,1'e çıkmıştır (Çizelge 2). Kuşkusuz bu dönemde coğrafya bölümlerinin ve dolayısıyla coğrafyacıların sayısındaki artışla birlikte kurucu kadronun oluşturduğu literatür bilgisinin varlığı ve bir önceki dönemin mirası olarak eksik bırakılan ülkenin özel, daha küçük bölgeler şeklinde incelenmesi (Hütteroth, 1992, Tümertekin, 2001), makale sayısındaki niceliksel artışın nedenleri olarak görünmektedir.

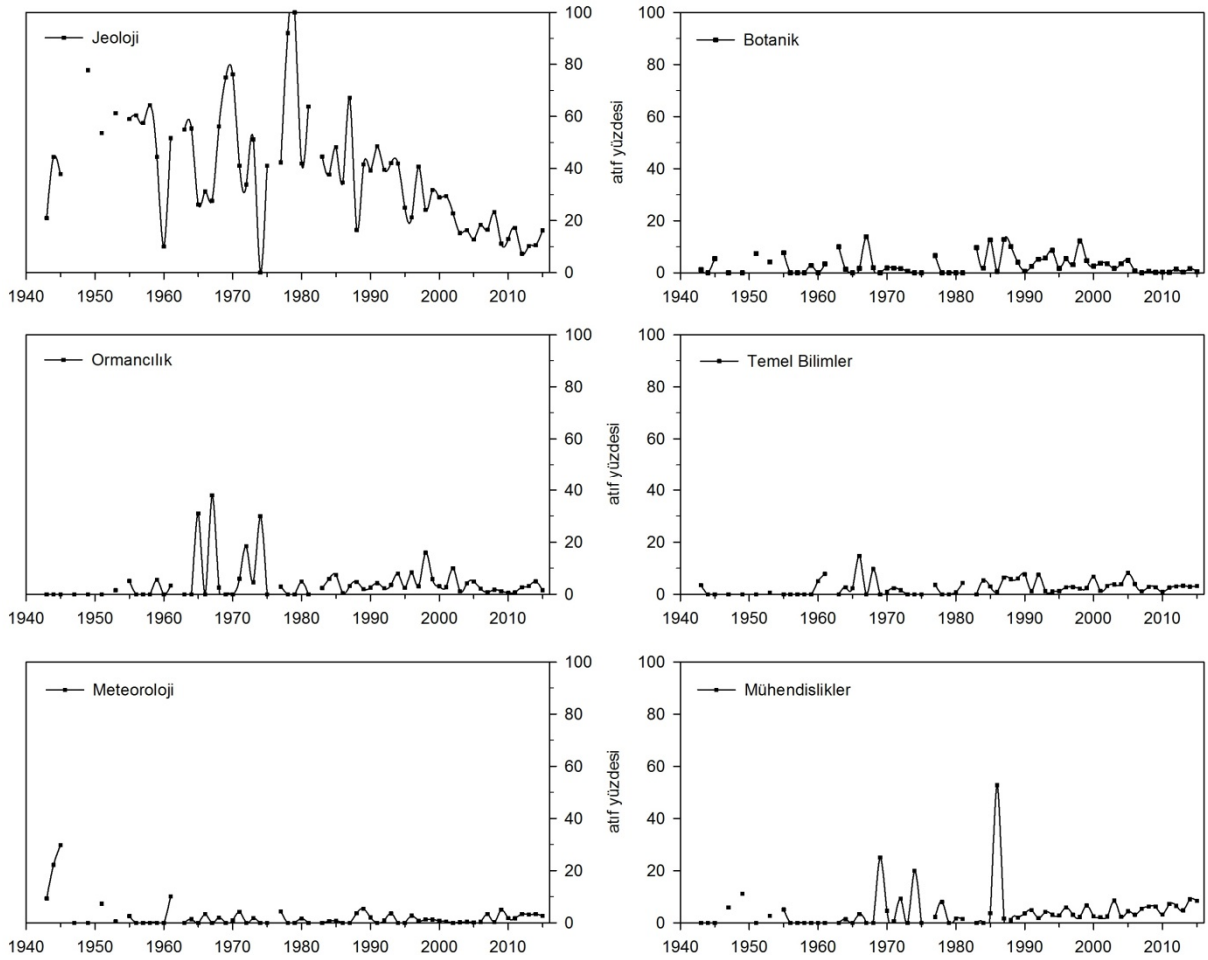
Dolayısıyla 1970-2002 yılları arasındaki Türk coğrafyacılık pratiğine bir bütün olarak bakıldığında, Alman ve Fransız coğrafya anlayışlarının sürmesi, Türk coğrafyacılığının hâkim coğrafya okullarında yaşanan kuramsal gelişimleri ya da paradigma değişimlerini yakalamasına izin vermemiştir. Bu dönemin Türk coğrafyacılığı, disiplin içine yapılan atıfların baskınlığı nedeniyle içe kapanık ve bilme biçimleri ayrımının disiplin genelinde gözetilmemesi bağlamında tek kültürcüdür. Bir önceki

dönemdeki tek kültürcü yapısı içerisinde diğer bilimlerle kurulan etkileşim ve gerçekleştirilen bilgi transferi bu dönemde oldukça azalmıştır. Bu bağlamda bu dönemin Türk coğrafyacılığı çağını ıskalayan, anakronik bir halde olup (Yavan, 2005a; Bekaroğlu ve Yavan, 2013; Bekaroğlu, 2014); nitelik kayıpları yaşamış (Koçman, 1999; Mutluer ve Ölgen, 2003) ve sosyal bilimlere üye olmaktan da oldukça uzak kalmıştır (Perouse, 2012).

5.3. Değişim: Disipliner Açıklık ve Türk Coğrafyasında İki Kültürcü Adımlar (2003-2015)

Batı coğrafyacılığında 1950'lerle başlayan ontolojik ve 1970'lerdeki epistemolojik dönüşümler ve sonrasında disiplinin iki kültürcü bir karakter kazanımıyla devam eden gelişmelere, Türk coğrafyacılığı 2000'lere kadar uyum sağlayamamıştır. Anglo-Amerikan coğrafyacılığının bölgesel paradigmayı geride bıraktığı ve farklı paradigmaları birbiri ardınca benimsediği bu süreçte Türk coğrafyacılığı ana ekseninde klasik coğrafya anlayışını sürdürme gelmiştir. Ancak, 2000'li yıllarla birlikte Türk coğrafyacılığı yeni bir ivme kazanmış, yüzünü kısmen de olsa Anglo-Amerikan coğrafyasına dönmeye başlamıştır (Bekaroğlu ve Yavan 2013; Özgür ve Yavan 2013; Bekaroğlu 2016). Bilgi ve yöntem transferinin artışı (Bekaroğlu ve Yavan, 2013) önceki dönemlerin içe dönük coğrafya anlayışını erozyona uğratarak etkinliğini arttırmış ve disiplini yeni bir kimlik dönüşümüne sevk etmeye başlamıştır.

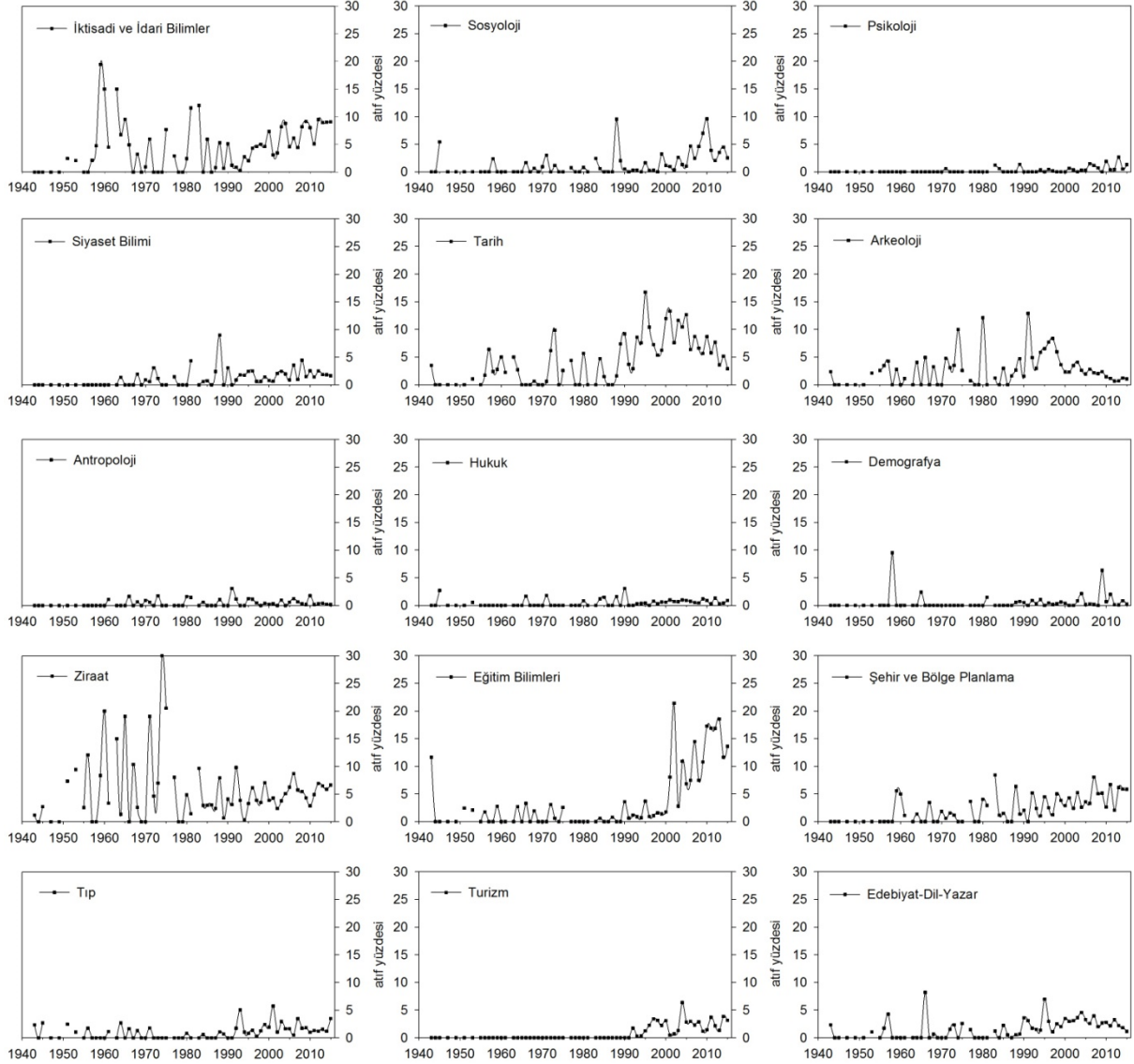
2000'lerle başlayan bu yeni dönemin kuşkusuz ana faktörü Anglo-Amerikan coğrafya pratikleriyle kurulan ilişkilerdir. Özellikle 1990'ların ortalarından itibaren İngilizce konuşan ülkelere lisansüstü eğitim ya da araştırma amaçlı giden coğrafyacıların 2000'li yıllardan itibaren disiplin içerisinde etkinlik kazanmaları ve ayrıca yereldeki aktör bazlı yaşanan dönüşümler, Anglo-Amerikan coğrafya perspektifinin Türk coğrafyacılığına girişini sağlamıştır (Özgür ve Yavan, 2013). Bu dönem içerisinde İngilizce kökenli yayınlara verilen atıfların yükselişi (Bekaroğlu ve Yavan, 2013), Türk coğrafyacılığındaki bu anlayış değişikliğinin en önemli göstergelerindedir.

Şekil 4. Doğa bilimleri disiplinleri/araştırma alanlarına verilen atıfların zamansal değişimi. Grafikler, her bir doğa bilimi disiplininin coğrafya dışına yapılan atıf sayısı içerisindeki oranını göstermektedir. Multidisipliner/DB ve Diğer/DB kategorileri dahil edilmemiştir.

Bu dönemde jeoloji, diğer dönemlerde olduğu gibi en çok atıf verilen disiplin olmuştur (Çizelge 6). Ancak jeolojinin bu dönemdeki üstünlüğü, bir baskınlık seviyesinde değildir ve jeoloji atıfları sürekli bir düşüş içerisinde (Şekil 4). Atıf verilen disiplinler arasında rakamsal uçurumlar olmayıp, disiplinlerin aldıkları atıf oranları birbirlerine yakındır (Şekil 1d). Özellikle sosyal/beşeri bilimler disiplinleri bu dönemde etkin olmaya başlamış ve çoğunluğu temsil eder hale gelmiştir (Çizelge 6).

Sosyoloji, psikoloji, eğitim bilimleri gibi disiplinlerin aldıkları atıf oranları bu dönem içerisinde artış eğilimindedir (Şekil 5).

Şekil 5. Sosyal/Beşeri bilim disiplinleri/araştırma alanlarına verilen atıfların zamansal değişimi. Grafikler, her bir sosyal/beşeri bilim disiplininin coğrafya dışına yapılan atıf sayısı içerisindeki oranını göstermektedir. Multidisipliner/SBB ve Diğer/SBB kategorileri dahil edilmemiştir.

Bu durum Türk coğrafyacılığında artan beşeri coğrafya makale sayısına bağlı olarak, sosyal/beşeri bilimler disiplinlerinin de yükselen etkisini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu dönemin ana karakteri; doğa bilimleri disiplinlerinin, özellikle jeolojinin disiplin üzerindeki etkisinde bir azalma meydana gelmesi ve sosyal/beşeri bilim disiplinlerinin aldıkları atıf sayısını arttırarak öne çıkmasıdır. Fiziki coğrafya makalelerinde verilen atıflarda doğa bilimleri disiplinlerinin atıfların çoğunluğuna karşılık gelmesi bu dönemde de sürmüştür. Beşeri coğrafya makalelerinde ise kullanılan atıflar ilk defa kendi bilim kampı ile sınırlanmış ya da bir diğer deyişle doğa bilimleri disiplinlerinin etkisi azalarak

atıfların çoğunluğu sosyal/beşeri bilimler disiplinlerine yapılmıştır. Böylelikle beşeri coğrafya çalışmalarının bilme biçimleri arasındaki ayrımı çapraz kesme durumu ortadan kalkmaya başlamış ve kendi bilim kampı ile etkileşimi güçlenmiştir. Ayrıca, fiziki ve beşeri coğrafyadaki ilgili örüntü, bu iki alanın sistematik alt alanlarında da gözlenmiştir (Çizelge 7-8). Dolayısıyla bu dönemde Türk coğrafyacılığı disiplinler ilişkiseliliği yüksek bir yapıya bürünmüştür. Diğer bilgi dalları ile etkileşim artmış; beşeri coğrafyanın sosyal bilimlerle entegrasyon çabaları başlamıştır.

Bu dönemde disiplin içine verilen atıflar ile disiplin dışına verilen atıflar dengelenmiş (Çizelge 2; Şekil 2a); hatta dönemin sonlarına doğru disiplin dışına verilen atıflar öne geçmeye başlamıştır (Şekil 2c). Makale başına disiplin içi ve dışına yapılan atıflar ise diğer dönemlere göre oldukça dengelidir (Şekil 2b).

Disiplinin kuruluş yıllarında beşeri coğrafya makalelerindeki jeoloji odaklı doğa bilimleri disiplinlerinden yararlanma eğilimi bu dönemde asgari düzeye inmiştir (Şekil 3a). Bu bağlamda, disiplinin kuruluş yıllarında tek költürcü bir yapı gösteren beşeri coğrafya, özellikle 2000'lerden sonra sosyal/beşeri bilimler kampıyla daha çok diyalog kurmuştur. Fiziki coğrafya ise, önceki dönemlerde olduğu gibi, bu dönemde de bilimsel diyalogu kendi bilim kampı sınırları içerisinde kalan disiplinlerle sağlamıştır (Şekil 3b). Böylelikle, fiziki coğrafya ile birlikte beşeri coğrafyanın da bilme biçimleri arasındaki ayrımı gözetmesiyle Türk coğrafyacılığı iki költürcü pratiğe geçişin sinyallerini vermeye başlamıştır. Beşeri coğrafyanın bu temposu karşısında, fiziki coğrafya disiplini içerisindeki ağırlığını yitirmiştir (Bekaroğlu ve Sarış, 2017; Şekil 3b). Bu bakımdan değerlendirildiğinde, beşeri coğrafya pratiklerinin Türk coğrafyacılığındaki költürel değişimlerin temel aktörü olduğu ortaya çıkmaktadır.

2003-2015 dönemi Türk coğrafyacılığı, disiplin içi ve dışına verilen atıfların denge durumundan dolayı disiplinler etkileşime açık olup, fiziki ile beşeri coğrafya makalelerinde kullanılan atıflar da bilim kampı ayrımını gözetmektedir. Dolayısıyla bu dönemde Türk coğrafyacılığı iki költürcü eğilimler taşımaktadır. Böylelikle, 1943-1969 ve 1970-2002 dönemlerinde tek költürcü bir yapıya sahip olan Türk coğrafyacılığı, 2003 ile başlayan son dönemde, kısmen de olsa iki költürcü yapıya adapte olmaya başlamıştır (Bekaroğlu, 2016). İki költürcü yapıya yönelik bu türlü bir adaptif yönelim, önceki iki dönemdeki coğrafya anlayışlarının tamamen ortadan kalktığını göstermemekle birlikte, Türkiye'deki coğrafyacılık pratiğinin iki költürcü bir coğrafya anlayışını da içerecek bir şekilde çoğullaşmaya başladığını ortaya koymaktadır. Kuşkusuz bu yeni pratiğin disiplin içerisindeki görünürlüğü, aynı zamanda bölgesel coğrafya paradigmasının egemenliğinde bir sarsılma anlamına da gelmektedir.

6. Sonuç

Atıf analizi ile Türk coğrafyacılığının disiplinler ilişkilerini ve bu bağlamda bilme biçimlerinde meydana gelen yer değiştirmeleri keşfetme amacıyla olan bu makale, tarihselliği ve ampirik bulgularıyla bir takım sonuçlar ortaya koymaktadır.

1943'ten 2015'e Türk coğrafyacılığında kullanılan atıf sayısı artmış, diğer disiplinlere verilen atıflar öne çıkmaya başlamıştır. Bunun yanında fiziki coğrafyada doğa bilimleri disiplinleri yoğunluklu atıf örüntüsü sürerken, beşeri coğrafya ise kuruluş dönemlerindeki hem doğa bilimleri hem de sosyal/beşeri bilimlerin yer aldığı atıf örüntüsünü geride bırakıp, fiziki coğrafya gibi kendi bilim kampı ile olan etkileşimini artırmıştır. Bu bağlamda, kuruluşundan itibaren tek költürcü bilim anlayışı doğrultusunda sürdürülen coğrafya pratiği, günümüzde iki költürcü bilim pratiğini de bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çalışma kapsamında elde edilen neticeler ve bu doğrultuda ulaşılan çıkarımlar şöyle özetlenebilir:

Birincisi, atf analizi sonucunda, verilen atıfların coğrafyacılar ya da diğer disiplinlere göre dağılımları belirlenmiştir. 1943-2015 dönemi esas alındığında coğrafyacılar verilen atıflar daha fazladır. Ancak bu durum belirlenen alt dönemler özelinde incelendiğinde değişiklikler göstermektedir. 1943-1969 döneminde coğrafyacılar ve diğer disiplinlere verilen atıflar, coğrafyacılar lehine az bir farkla öndedir. Türk coğrafyacılığının yerel tarihi gözetildiğinde, bu dönemde disiplin, diğer disiplinler ile etkileşim halinde olup dışa açıktır. 1970-2002 döneminde coğrafyacılar verilen atıflar açık ara üstün ve baskındır. Bu durum, 1970-2002 döneminde disiplinin izole ve içe kapanık olduğunu ortaya koymaktadır. Üçüncü ve son dönem olan 2003-2015 yılları arasında ise disiplin içine ve dışına verilen atıflar dengelidir. Dolayısıyla, 2003-2015 döneminde Türk coğrafyası dışa açık ve diğer disiplinler ile etkileşim halindedir. Böylelikle, ele alınan zamansal üç dönemde de Türk coğrafyacılığının disiplinler etkileşim düzeyi farklılıklar göstermektedir.

İkincisi, Türk coğrafyacılığının 1990'lara kadar açık ara farkla yoğun olarak etkileşimde olduğu disiplin olan jeolojinin, bu tarihten sonra, yine önde gelen disiplinlerden biri olmasına karşın, mutlak üstünlüğünü yitirmesiyle ilgilidir. Kuşkusuz bu durum fiziki coğrafyanın azalan, beşeri coğrafya ve eğitim coğrafyası çalışmalarının yükselen durumuyla ilişkilidir. 1990'lardan sonra tarih, iktisadi ve idari bilimler, eğitim bilimleri, ziraat gibi sosyal/beşeri bilim disiplinleri artan atıf sayıları ile hem jeolojiyle aralarındaki uçurumu kapatmış hem de genel atıf örüntüsü içerisindeki atıf yüzdelerini artırmıştır. Böylelikle Türk coğrafyacılığının kuruluş yıllarında görülen jeoloji egemenliği, 1990'larda başlayan süreçle birlikte 2000'li yıllara gelindiğinde geride kalmıştır. Jeoloji, sayısal olarak en çok atıf alan disiplin olma durumunu korumuş, ancak yüzdeler olarak atıf oranı düşmüş ve diğer disiplinler ile birlikte önde gelen disiplinlerden biri olmuştur. Bu bağlamda Türk coğrafyacılığı disiplinler ilişkilerinde bir kabuk değişimi yaşamış; jeoloji baskınlığı yerini sosyal/beşeri bilimler önüne çıkarttığı bir yapıya bırakmıştır. Ayrıca fiziki ve beşeri coğrafyanın sistematik alt dallarının en çok ilişkide olduğu disiplin dışı alanlar da konu alanlarının yakın olduğu disiplinler olmuştur.

Son olarak üçüncüsü ise, Türk coğrafyacılığının tek kültürden iki kültürcü bir bilim pratiğine doğru bir geçiş süreci yaşamasıyla ilgilidir. 1943-1969 döneminde atıfların disiplinler/araştırma alanı dağılımları, fiziki coğrafyada bilimsel kamplaşmanın korunması şeklinde iken; beşeri coğrafya tam tersi olarak birbirinden farklı bilim kamplarını çapraz kesen -bir diğer anlamda hem doğa bilimleri hem de sosyal/beşeri bilimler disiplinlerinden yararlanan- bir yapıdadır. Buna göre 1943-1969 döneminde Türk coğrafyacılığı tek kültürcüdür. 1970-2002 döneminde, Türk coğrafyacılığının disiplinler ilişkilerine ait görünüm değişmemiştir. Fiziki coğrafya makaleleri yine doğa bilimleri disiplinleriyle atıflarını sınırlandırırken; bir önceki dönemde olduğu gibi beşeri coğrafya makaleleri disiplinler ayrımları çapraz kesmeye devam etmiştir. Bu bağlamda 1970-2002 döneminde Türk coğrafyacılığı tek kültürcüdür. 2003-2015 döneminde ise, fiziki coğrafya makalelerinin yanı sıra beşeri coğrafyada da atıflar yakın olunan bilim kampı disiplinlerine yapılmıştır. Böylelikle hem fiziki coğrafya hem beşeri coğrafyada bilme biçimleri arasındaki ayrım gözetilmiştir. Dolayısıyla bu dönemde Türk coğrafyacılığı iki kültürcü eğilimler sergilemektedir.

Bu bakımdan değerlendirildiğinde, 2002'ye kadar tek kültürcü bir pratiğe sahip olan Türk coğrafyacılığı, bu tarihten itibaren iki kültürcü bir disiplinler pratiği de tecrübe etmeye başlamıştır. Söz konusu bu değişimle birlikte Türk coğrafyacılığı jeoloji ile olan baskın diyalogunu göreceli olarak sınırlamış; disiplinler diyalogu bu hakim disiplinin yanı sıra tarih, iktisadi ve idari bilimler, eğitim bilimleri, şehir ve bölge planlama, mühendislikler gibi alanlarla da kurmuştur. Böylelikle, Batı coğrafyacılığında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşen kültürel dönüşümünün izleri, Türk coğrafyacılığında da görülmeye başlamış; disiplin, bir kabuk değişimi süreci içerisine girmiştir.

Notlar

1 "İki kültür" tabirindeki "kültür" sözcüğü, araştırmacıların araştırmalarını, yazılarını ve öğretmenlik deneyimlerini, pek de açıklamadan kullandıkları bazı epistemolojik önkabullere dayandırdıklarına işaret eder. Bilgi yapıları içinde iki kültür vardır demek, kullandıkları ve kullanmanın yararlı ve/veya doğru olduğuna inandıkları epistemolojik önkabuller açısından araştırmacılar iki farklı, hatta karşıt grupta toplanma eğilimi içindedir demektir (Lee ve Wallerstein, 2007).

2 Doğa bilimleri, bilim kültürü ya da birinci kültür olarak da adlandırılabilirken; beşeri disiplinler ikinci kültür, edebi disiplinler, yazınsal aydınlar, felsefi bilimler, beşeri kültür bilimleri gibi pek çok isimle de anılırlar.

3 Immanuel Kant (1724-1804) antropoloji, coğrafya, matematik, astronomi, felsefe gibi birçok alanda ders verebilirken; Leonardo da Vinci (1452-1519) ise bir yandan mühendislik projeleri tasarlayıp, diğer yandan da resim, şiir gibi birçok dallarda otorite kabul edilirdi.

4 Bilimsel devrim, Antik Yunan'dan Ortaçağ'a kadar kabul görmüş olan doktrinlerin reddedildiği ve fizik, biyoloji, kimya, anatomi, astronomi başta olmak üzere çeşitli bilim dallarında yapılan önemli çalışmalarla modern bilimin temellerinin atıldığı döneme (1500-1700) verilen addir. Bilimsel devrimle birlikte deneysel yöntem geliştirilmiş, doğanın matematiksel kurallara uyduğu ve bilimsel bilginin pratik amaçlara ulaşmak için kullanılması gerektiği kabul edilmiş; bilimsel kurumlar geliştirilmeye başlanmıştır. Bilimsel devrim büyük ölçüde Newton'un çalışmalarıyla şekillenmiştir (Bernal, 2009).

5 Klasik bilim, iki varsayım üzerine inşa edilmiştir: Birincisi, geçmiş ile gelecek arasında bir simetri öngören Newtoncu bilim anlayışı; diğeri de doğa ile insanlar, madde ile akıl, fiziksel dünya ile sosyal dünya arasında köklü ayrımlar bulunduğunu varsayan Kartezyen düalizm.

6 Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri.

7 Doğa bilimlerinin felsefe için yaptığı dışlamayı, benzer şekilde Orta Çağ'ın sonlarında felsefe de teoloji için yapmıştır (Wallerstein, 2005b).

8 Comte'un boşanma nitelemesi, öncelikle Aristoteles metafiziğinin dışlanması anlamına geliyordu.

9 "Sosyal bilim" terimi (hem tekil hem de çoğul haliyle) on sekizinci yüzyılda, o zamanlar genellikle "siyaset bilimleri ve tinsel bilimler" denilen bilimlerin yerine kullanılan bir terim olarak ortaya çıkmıştır (Meglio, 2007).

10 Coğrafya, hukuk ve psikoloji ise bu listenin dışında kalmıştır. Coğrafya, sentezci ve holistik yönelimleri nedeniyle; psikoloji, tıbbi yöntemlerin ağır basması ve doğa bilimlerine daha yakın olması nedeniyle; son olarak hukuk ise temel gaye olarak bilimi değil de, hukukçu yetiştirmeyi öncelemesi nedeniyle sosyal bilimler çatısı altında sınıflandırılmamıştır (Gulbenkian Komisyonu, 2011).

11 Mackinder'in 1897'de Kraliyet Coğrafya Derneği'nde yaptığı konuşmada coğrafyanın önemini eğitim ve keşiflere dayandırması, tek kültürü coğrafya anlayışının tipik göstergesidir (Clope vd, 1991).

12 Özellikle keşifler dönemi, coğrafyanın on sekizinci yüzyıla kadar diğer bilimler arasında en önde gelen dönemini oluşturur. Güçlü yönetim destekleri, coğrafyanın kurumsal olarak, Kraliyet Coğrafya Derneği ve diğer ülkelerdeki benzer örgütlenmeler gibi, teşkilatlanmasını sağlamıştır.

13 Bu paradigmalarda, esasen üç okulda pratik edilmişlerdir: Alman, Fransız ve Amerikan (Claval, 1984). Amerikan okulu daha çok Alman ve Fransız okulunun bir karması gibiydi ve etkisi altındaydı.

14 Kantitatif Devrim'in kökenleri daha öncelere gitmektedir. Ravenstein'in 1885 ve 1889'daki göç üzerine olan yazıları; Christaller'in merkezi yerler kuramı; von Thünen, Weber, Edgar Kant, S. Godlund, Hagerstrand yapılan tarafından çalışmalar, mekansal bilimi öncelleyen çalışmalardır (Özgüç ve Tümertekin, 2005).

15 Mekansal analiz Washington'da William Garrison, Iowa'da Harold McCarty, Wisconsin'de A.H. Robinson, Bristol ve sonra da Cambridge'de Peter Haggatt (Chorley ile birlikte) tarafından İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygınlaştırılmıştır (Kitchin, 2006).

16 Elbette bu eleştiriler beşeri coğrafyacılar tarafından dile getiriliyordu. Fiziki coğrafyacılar hiçbir zaman beşeri coğrafyacılar gibi disipline derin eleştiriler getirmemişlerdir (Castree, 2005).

17 Araştırma örnekleme kapsamındaki coğrafya dergilerinde yayımlanan ve çalışma kapsamında değerlendirilmeye alınmayan yayınlar şöyledir: Diğer disiplinlerden bilimciler tarafından yazılan makaleler, coğrafyacı ile farklı bir disiplinden bilimcinin ortaklığı ile yazılmış makaleler, yabancı coğrafyacıların makaleleri (ancak coğrafya bölümlerinde çalışmış coğrafyacılar değerlendirmeye alınmıştır, örneğin Herbert Louis), kitap tanıtımları, çeviri makaleler, biyografiler, kongre raporları, notlar ve kontradüer bölümleri. Hem dipnot hem de kaynakça kısımları olan makalelerde, sadece kaynakçada yer verilen atıflar dikkate alınmıştır. Eksik bilgi içeren ve bu sebeple ulaşılamayan atıflar ise, değerlendirmeye alınmamıştır.

18 Jeomorfoloğlar da coğrafyacı olarak kabul edilmişlerdir.

19 Ulaşılamayan atıf sayısı kategorisine, beşinci kategoriye oluşturmakla birlikte, temsil oranının düşüklüğünden dolayı yer verilmemiştir.

20 Coğrafyacılar dışındaki diğer bilimlere verilen atıflar için belirlenen disiplinler/araştırma alanlar şu şekildedir: Doğa Bilimleri (DB) Disiplinleri/Araştırma Alanları: Jeoloji, Botanik, Ormancılık, Temel Bilimler (Fizik, Kimya, Biyoloji), Meteoroloji, Mühendislikler, Multidisipliner/DB, Diğer/DB. Sosyal – Beşeri Bilimler (SBB) Disiplinleri/Araştırma Alanları: İktisadi ve İdari Bilimler, Sosyoloji, Psikoloji, Siyaset Bilimi, Tarih, Arkeoloji, Antropoloji, Hukuk, Demografya, Ziraat, Eğitim Bilimleri, Şehir ve Bölge Planlama, Tıp, Turizm, Edebiyat-Dil-Yazar, Multidisipliner/SBB, Diğer/SBB.

21 Darülfünun, dört fakülteden oluşmuştu: Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat. Edebiyat fakültesi ise içerisinde dört bölüm barındırılmıştır: Felsefe, Edebiyat, Tarih ve Coğrafya (Erinc, 1973).

1970-2002	1058	440 (% 41,6)	429 (% 40,5)	79 (% 7,6)	49 (% 4,6)	30 (% 2,8)	17 (% 1,6)	14 (% 1,3)
		Ekonomik Coğrafya	Yerleşme Coğrafyası	Diğer BC	Jeomorfoloji	Biyocoğrafya	Diğer FC	
		177 (% 41,3)	81 (% 18,9)	59 (%13,8)	262 (% 59,5)	65 (% 14,8)	57 (% 13)	

Ek 4. 2003-2015 döneminde toplam makale sayısının temel konu alanları bakımından dağılımı ile beşeri ve fiziki coğrafya makalelerinin önde gelen sistematik alt dalları bakımından dağılımları.

Dönem	Toplam Makale Sayısı	Beşeri Coğrafya	Fiziki Coğrafya	Coğrafya Eğitimi	İnsan - Çevre	Bölgesel Coğrafya	Coğrafya Genel	Coğrafya Diğer
2003-2015	1014	506 (% 49,9)	202 (% 19,6)	152 (% 15)	80 (% 7,9)	45 (% 4,6)	18 (% 1,9)	11 (% 1,3)
		Ekonomik Coğrafya	Diğer BC	Nüfus Coğrafyası	Jeomorfoloji	Klimatoloji	Diğer	
		193 (% 38,1)	103 (%20,4)	61 (%12,1)	101 (% 50)	43 (% 21,3)	32 (% 15,8)	

Ek 5. Beşeri coğrafya makalelerinde 1943-2015 periyodunda coğrafya-dışına verilen atıfların sayısı ve oranı.

	1943-2015	1943-1969	1970-2002	2003-2015	
Disiplin-dışı atıf sayısı	8120	Disiplin-dışı atıf sayısı	251	Disiplin-dışı atıf sayısı	5456
Tarih	1060 (%13,1)	İİB	42 (%16,7)	Tarih	693 (%12,7)
İİB	955 (%11,8)	Multi./SBB	29 (%11,6)	Ziraat	661 (%12,1)
Ziraat	653 (%8)	Ziraat	20 (%8)	İİB	412 (%7,6)
ŞBP	554 (%6,8)	Tarih	14 (%5,6)	ŞBP	397 (%7,3)
Multi./SBB	483 (%5,9)	Arkeoloji	10 (%4)	Multi./SBB	155 (%6,4)
Sosyoloji	402 (%5)	Edb-Dil-Yazar	6 (%2,4)	Arkeoloji	110 (%4,6)
Edb-Dil-Yazar	326 (%4)	Tıp	6 (%2,4)	Edb-Dil-Yazar	100 (%4,1)
Turizm	317 (%3,9)	Sosyoloji	5 (%2)	Siyaset Bilimi	86 (%3,6)
Siyaset Bilimi	303 (%3,7)	Demografya	5 (%2)	Turizm	77 (%3,2)
Arkeoloji	231 (%2,8)	Eğitim Bil.	4 (%1,6)	Sosyoloji	61 (%2,5)
Eğitim Bil.	171 (%2,1)	Siyaset Bilimi	3 (%1,2)	Tıp	60 (%2,5)
				Arkeoloji	111 (%2)

Tıp	159 (%2)	Hukuk	2 (%0,8)	Eğitim Bil.	55 (%2,3)	Demografya	96 (%1,8)
Demografya	119 (%1,5)	ŞBP	2 (%0,8)	Hukuk	26 (%1,1)	Tıp	95 (%1,7)
Hukuk	91 (%1,1)	Antropoloji	1 (%0,4)	Demografya	20 (%0,8)	Hukuk	63 (%1,2)
Antropoloji	63 (%0,8)	Turizm	0	Antropoloji	16 (%0,7)	Antropoloji	48 (%0,9)
Psikoloji	33 (%0,4)	Psikoloji	0	Psikoloji	6 (%0,2)	Psikoloji	27 (%0,5)
Diğer/SBB	716 (%8,8)	Diğer/SBB	29 (%11,6)	Diğer/SBB	224 (%9,3)	Diğer/SBB	462 (%8,5)
Dcda*	1484(%18,3)	dCDA**	73 (%29,1)	dCDA***	440 (%18,2)	dCDA****	970 (%17,8)

*dCDA- diğer Disiplin-Dışı Atıflar; beşeri coğrafya makalelerinde doğa bilimi disiplinlerine yapılan atıf toplamına karşılık gelmektedir. Jeoloji (% 5,2) ve Mühendislikler (% 5) aldıkları atıf ile beşeri coğrafya makalelerinde en çok atıf alan altıncı ve sekizinci disiplinler olmuşlardır. **dCDA- diğer Disiplin-Dışı Atıflar beşeri coğrafya makalelerinde 1943-1969 döneminde doğa bilimi disiplinlerine yapılan atıf toplamına karşılık gelmektedir. Bu dönemde Temel Bilimler (% 10,4) ve Jeoloji (% 6) aldıkları atıf ile en çok atıf alan üçüncü ve beşinci disiplinler olmuşlardır. ***dCDA- diğer Disiplin-Dışı Atıflar beşeri coğrafya makalelerinde 1970-2002 döneminde doğa bilimi disiplinlerine yapılan atıf toplamına karşılık gelmektedir. Bu dönemde Jeoloji (% 8,2) en çok atıf alan dördüncü disiplin olmuştur. ****dCDA- diğer Disiplin-Dışı Atıflar beşeri coğrafya makalelerinde 2003-2015 döneminde doğa bilimi disiplinlerine yapılan atıf toplamına karşılık gelmektedir. Bu dönemde Mühendislikler (% 6,2) en çok atıf alan altıncı disiplin olmuştur. Kullanılan kısaltmalar ise şöyledir: ŞBP=Şehir ve Bölge Planlama, Edb-Dil-Yazar=Edebiyat-Dil-Yazar, Eğitim Bil.=Eğitim Bilimleri, Multi./SBB=Multidisipliner Sosyal-Beşeri Bilimler.

Ek 6. Fiziki coğrafya makalelerinde 1943-2015 periyodunda coğrafya-dışına verilen atıfların sayısı ve oranı.

1943-2015	1943-1969	1970-2002	2003-2015				
Disiplin-dışı Atıf Sayısı	6676	Disiplin-dışı Atıf Sayısı	734	Disiplin-dışı Atıf Sayısı	3558	Disiplin-dışı Atıf Sayısı	2184
Jeoloji	3744 (%56,1)	Jeoloji	515 (%70,2)	Jeoloji	2118 (%59,5)	Jeoloji	1043 (%47,8)
Mühendis.	510 (%7,6)	Ormancılık	31 (%4,2)	Botanik	270 (%7,6)	Meteoroloji	179 (%8,2)
Botanik	393 (%5,9)	Meteoroloji	30 (%4,1)	Ormancılık	244 (%6,9)	Mühendis.	179 (%8,2)
Ormancılık	376 (%5,6)	Botanik	20 (%2,7)	Mühendis.	216 (%6,1)	Temel bilim.	131 (%6)
Meteoroloji	275(%4,1)	Multi./DB	18 (%2,5)	Temel bilim.	138 (%3,9)	Botanik	102 (%4,7)
Temel Bilim.	274 (%4,1)	Mühendis.	10 (%1,4)	Meteoroloji	66 (%1,9)	Ormancılık	100 (%4,6)
Multi./DB	43 (%0,6)	Temel bilim.	1 (%0,1)	Multi./DB	19 (%0,5)	Multi./DB	5 (%0,2)
Diğer/DB	282 (%4,2)	Diğer/DB	3 (%0,4)	Diğer/DB	90 (%2,5)	Diğer/DB	184 (%8,6)
dCDA*	779 (%11,8)	dCDA*	106 (%14,4)	dCDA*	397 (%11,2)	dCDA*	261 (%12)

*dCDA- diğer Disiplin-Dışı Atıflar; fiziki coğrafya makalelerinde 2003-2015 döneminde sosyal/beşeri bilim disiplinlerine yapılan atıf toplamına karşılık gelmektedir. Kullanılan kısaltmalar ise şöyledir: Mühendis.=Mühendislikler, Temel Bil.=Temel Bilimler (Fizik, Kimya, Biyoloji), Multi.DB=Multidisipliner Doğa Bilimleri.

Teşekkür

Bu makalenin hazırlanışı sırasında görüş ve önerileriyle çalışmaya katkıda bulunan E. Murat Özgür, Nuri Yavan, Ömer Faik Anlı, Ragıp Kalelioğlu ile Mustafa Yakar'a ve makaleyi değerlendiren hakemlere teşekkür ederiz.

Referanslar

- Akkan, E. (1998) "Dil ve tarih-coğrafya fakültesi'nin kuruluşunun 60. yıl dönümünde coğrafya bölümü", İçinde *Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 295-313.
- Anlı, Ö. F. (2016) "Pozitivist ve konvansiyonelist bilim anlayışları bağlamında coğrafya disiplininin konumu", *Posseible Düşünme Dergisi*, 9: 37-59.

- Anlı, Ö. F. (2017) "Bilim, sosyal bilim ve coğrafya: Bilgi-kuramsal bir yeniden ziyaret", *Kilikya Felsefe Dergisi*, 3: 34-73.
- Barnes, T. J. (2001) "Lives lived and lives told: biographies of geography's quantitative revolution", *Environment and Planning D: Society and Space*, 19: 409-429.
- Bekaroğlu, E. (2014) "Modern Türk Coğrafyası Geleneği", İçinde E. Bekaroğlu, A. L. Özdemir (ed.), *Bir Disiplinin İç Dünyası: Modern Türk Coğrafyası Üzerine Söyleşiler*, İstanbul: İdil Yayıncılık, 53-73.
- Bekaroğlu, E. (2016) "Modern dünya-sisteminin bilgi yapıları bağlamında coğrafya disiplini için bir dışsal tarih okuması", *Toplum ve Bilim*, 136: 117-145.
- Bekaroğlu, E., Sarış, F. (2017) "Türkiye'de fiziki coğrafya: değişen disiplinler pratiğinin ampirik bir analizi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 35: 40-54.
- Bekaroğlu, E., Yavan, N. (2013) "Modern Türk coğrafyasının tarihsel gelişiminde batılı coğrafya okullarının etkisi: Ampirik bir analiz", *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1: 51-66.
- Bernal, J.D. (2009) *Tarihte Bilim I*, çev. Tonguç Ok, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Castree, N. (2005) "Is Geography a Science?" In N. Castree, A. Rogers, D. Sherman (Ed.), *Questioning Geography*, Blackwell, Oxford, 57-79.
- Claval, P. (1984) "Conclusion". In R.J. Johnston, P. Claval (Ed.), *Geography Since the Second World War*, Croom Helm, Londra, 282-289.
- Cloke, P., Philo, C., Sadler, D. (1991) *Approaching Human Geography: An introduction to contemporary theoretical debates*. London: Paul Chapman
- Collins, R. (2005) "İkinci Binyıl'da Dünya Entelektüel Yapılarının Ortak Noktaları ve Farklılıkları" İçinde I. Wallerstein (Ed.), *Modern Küresel Sistem* Çev. Kürşad Atalar, Pınar Yayınları, İstanbul, 197-213.
- Cresswell, T. (2013) *Geographic Thought: A Critical Introduction*, Wiley-Blackwell, West-Sussex.
- Darkot, B. (1951) "Türkiye coğrafyasının kuruluşuna bir bakış", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1, 59-62.
- Durgun, S. (2011) *Memalik-i Şahane'den Vatan'a*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Eriñç, S. (1973) *Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'de Coğrafya*, Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları.
- Eriñç, S. (1997) "Coğrafya", İçinde *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim: Sosyal Bilimler I*, TÜBA Yayınları, Ankara, 51-56.
- Gulbenkian Komisyonu (2011) *Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*. Çev. Şirin Tekeli, Metis Yayınları, İstanbul.
- Gümüştü, O., Özü, N. K. (2016) "Türkiye'de modern coğrafyanın kuruluşu ve örgütlenmesi (1915-1941)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 93: 105-147.
- Hartshorne, R. (1939) "The Nature of Geography: A critical survey of current thought in the light of past", *Annals of Association of American Geographers*, 29: 173-658.
- Hira, İ. (2011) "Wallerstein: sosyal bilimlerde yeni bir paradigma ihtiyacı", *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6:1, 177-190.
- Hütteroth, W. D. (1992) "Cumhuriyet döneminde coğrafya biliminin gelişmesine dışarıdan bir bakış", *Ata Dergisi*, 2, 21-28.
- James, P.E. (1967) "Introduction; The field of geography" In P.E. James, C.F. Jones (Ed.), *American Geography, Inventory and Prospects*, Syracuse University Press, Syracuse, 3-18.
- Johnston, R. J. (1986) *Philosophy and Human Geography: An Introduction to Contemporary Approaches*, London, Arnold.
- Johnston, R. J. (1997) *Geography and Geographers: Anglo- American Human Geography since 1945*, Arnold, Londra.
- Johnston, R. J. (2005) "Geography: coming apart at the seams?", In N. Castree, A. Rogers, D. Sherman (Ed.), *Questioning Geography*, Blackwell, Oxford, 9-25.
- Johnston, R. J. (2017) "Beşeri coğrafya: değişen disiplinler gündemin politikası", Çev. Erdem Bekaroğlu, *Possible Düşünme Dergisi*, 10: 39-57.
- Karabulut, M. (2012) "20. yüzyılda coğrafi düşüncede medyana gelen değişimler", İçinde *TÜCAUM VI. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, TÜCAUM, Ankara, 413-417.
- Kitchin, R. (2006) "Positivistic geography and spatial science", In Stuart Aitken, Gill Valentine (Ed.) *Approaches to Human Geography* Thousand Oaks, CA and New Delhi: Sage, London, 20-29.

- Koçman, A. (1999) “Cumhuriyet döneminde yükseköğretim kurumlarında coğrafya öğretimi ve sorunları” Ege Coğrafya Dergisi, 10, 1-14.
- Lee, R. E., Wallerstein, I. (2007) “Giriş: İki Kültür”, İçinde R. E. Lee, I. Wallerstein (Ed.), *İki Kültürü Aşmak*, Çev. Aysun Babacan, Metis Yayınları, İstanbul, 9-14.
- Martin, J.G., James, E.P. (1993) *All Possible Worlds: A History of Geographical Ideas*, Wiley, Londra.
- Meglio, M.D. (2007) “Sosyal bilimler ve alternatif disiplin modelleri”, İçinde R. E. Lee, I. Wallerstein (Ed.), *İki Kültürü Aşmak*, çev. Aysun Babacan, Metis Yayınları, İstanbul, 77-98.
- Mutluer, M., Ölgün, M. K. (2003) “Türkiye’de coğrafyanın güncel sorunları ve yeni eğilimler”, İçinde *Türk Coğrafya Kurumu Coğrafya Kurultayı Kitabı*, Gazi, Ankara, 415-428.
- Neuman, W. L. (2010) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*, Çev. S.Özge, Yayın Odası, İstanbul.
- Özgüç, N., Tümertekin, E. (2000) *Coğrafya: Geçmiş, Kavramlar ve Coğrafyacılar*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Özgür, E. M., Yavan, N. (2013) “Türk coğrafyacılarının iç hesaplaşması: neden başaramadık, nasıl başarabiliriz?”, *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1, 14-38.
- Özgür, E.M. (2014) “Beşeri coğrafya üzerine”, İçinde E. Bekaroğlu, A. L. Özdemir (Ed.), *Bir Disiplinin İç Dünyası: Modern Türk Coğrafyası Üzerine Söyleşiler*, İdil Yayıncılık, İstanbul, 143-163.
- Özlem, D. (2013) *Felsefe ve Doğa Bilimleri*, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Perouse, J.F. (2012) “Türkiye’de coğrafyanın yansımaları”, Çev. Nuri Yavan ve Sengün Acar, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10:1, 1-8.
- Schaefer, F.K. (1953) “Exceptionalism in geography: a methodological examination”, *Annals of Association of American Geographers*, 43:3, 226-249.
- Snow, P.C. (2001) *İki Kültür*, Çev. Tuncay Birkan, Tübitak Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İ. (2010) *Mekânsal ve Toplumsal Olanın Bilgibilimi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2012) “Türkiye’de coğrafyacıların çok paradigmatlı bir bilim dünyasında yaşamayı öğrenmesi gerekiyor”, İçinde *TÜCAUM VI. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, TÜCAUM, Ankara, 348-354.
- Tekeli, İ. (2014) “Coğrafya ve mekan üzerine”, İçinde E. Bekaroğlu, A. L. Özdemir (Ed.), *Bir Disiplinin İç Dünyası: Modern Türk Coğrafyası Üzerine Söyleşiler*, İdil Yayıncılık, İstanbul, 3-16.
- Tuysuz, S., Yavan, N. (2012) “Bölgesel coğrafya yaklaşımı ve Türk coğrafyasındaki etkileri üzerine kritik bir değerlendirme”, İçinde *TÜCAUM VI. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, TÜCAUM, Ankara, 390-405.
- Tümertekin, E. (1971), “Türkiye’de beşeri coğrafyanın gelişmesi”, İçinde *Türkiye Coğ. ve Sos. Araş. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını*, İstanbul, 1-17.
- Tümertekin, E. (2001) “Beşeri coğrafya”, İçinde *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Bilim: Sosyal Bilimler II*, TÜBA Yayınları, Ankara.
- Wallerstein, I. (2000) *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim*, Çev. T. Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2005a) *Dünya Sistem Analizi*, Çev. E. Abadoğlu N. Ersoy, Aram Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2005b) *Yeni Bir Sosyal Bilim İçin*, Çev. Ender Abadoğlu, Aram Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2007) *Avrupa Evrenselciliği İktidarın Retoriği*, Çev. Sinan Önal, Aram Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2013a) *Sosyal Bilimleri Düşünmemek: 19. Yüzyılın Paradigmasının Sınırları*, Çev. Taylan Doğan, *bgst Yayınları*, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2013b) *Bilginin Belirsizlikleri*, Çev. Berivan Alataş, Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2015) *Modern Dünya Sistemi IV; Merkezci Liberalizmin Zaferi 1789-1914*, Çev. Latif Boyacı, Yarın Yayınları, İstanbul.
- Yavan, N. (2005a). “Bilim felsefesi bakımından coğrafyada pozitivist yaklaşım”, İçinde *Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 (Prof.Dr. İsmail Yalçınlar Anısına) Bildiriler Kitabı*, Türk Coğrafya Kurumu, İstanbul, 405-414.
- Yavan, N. (2005b) “SCI ve SSCI bağlamında Türkiye’de coğrafya biliminde uluslararası yayın performansının karşılaştırmalı analizi: 1945-2005”, *Coğrafi Bilimler Dergisi* 3 (1), 27-55.

Kapadokya Yöresi Geç Holosen Paleovejetasyon Koşullarının Fossil Polen Kayıtları ile Mekânsal ve Zamansal Bağlamda Rekonstrüksiyonu

Reconstruction of the late Holocene palaeovegetation conditions of the Cappadocia Region in spatial and temporal context with fossil pollen records

Çetin Şenkul^{1*}, Ahmet Köse¹

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Doğu Kampüsü, Çünür, Isparta.

Öz: Bu çalışma, Kapadokya Yöresi'nde mevcut fossil polen kayıtlarını kullanarak paleo-ortam koşullarına yönelik yapılan yorumlamalar ve çıkarımlara metodolojik olarak yeni bir yaklaşım getirerek tüm kayıtlar üzerinden bütüncül bir bakış açısıyla bakabilmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda seçilen paleo-ortam proksi kayıtları fossil polenlerdir. Bu kayıtlardan son 2000 yıllık döneme ait yaşlandırması bulunan ve diğer kayıtlarla ortak bitki taksonları barındıran kayıtlar çalışma kapsamına alınmıştır. Bu kayıtlara ait yaşlandırma verileri periyotlara ayrılmış, seçilen bitki taksonlarına ait polen yüzdeleri bu periyotlar için yeniden hesaplanmıştır. Amaca yönelik kullanılan yöntem ise izopolen haritaları üretim tekniğidir. Bu yöntem için Coğrafi Bilgi Sistemleri yazılım ve analizleri kullanılmıştır. Ters Mesafe Ağırlıklandırma tekniği ile yapılan mekânsal enterpolasyon sonucu taksonlara ait olası dağılım alanları değerlendirilmiştir. Bu yöntemle oluşturulan izopolen haritaları ile bitki taksonlarının paleovejetasyon şartlarında hem zamansal hem de mekânsal değişimleri irdelenmiştir. Bu değişimin hangi etki sonucunda oluştuğuna dair çıkarımlar yapılmıştır. Sonuç olarak fossil polen kayıtlarının değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında katkı sağlayabilecek bir metod uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Paleovejetasyon, Coğrafi Bilgi Sistemleri, Fossil Polen, İzopolen, Kapadokya Yöresi

Abstract: This study aims to make a new methodological approach to the interpretations and inferences about the paleo-environmental conditions by using the existing fossil pollen records in the Cappadocia Region and give a holistic perspective. Selected paleo-environmental proxies in this context are fossil pollen. These records include the records of the last 2000 years of ages and common species with other records. The aging data for these records are divided into periods, and pollen fractions of selected plant taxa are recalculated for these periods. The method used for the purpose is isopollen map production technique. Geographical Information Systems software and analysis are used for this method. Possible distribution areas of taxa were evaluated by spatial interpolation performed with the Inverse Distance Weighting method. The changes of temporal and spatial context in the paleovegetation conditions of the species were investigated with the isopollen map

---

* İletişim yazarı: Ç. Şenkul, e-posta: cetinsenkul@gmail.com

Bu makale; Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK 1001 Programı: 114Y578 No'lu proje) ile Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Koordinasyon Birimi (BAP: 4431-YL1-15 No'lu proje) tarafından desteklenen "Kapadokya Yöresi Geç Holosen Paleo-Ortam Koşullarının Fossil Polen Proksi Kayıtları Işığında CBS ile Rekonstrüksiyonu" isimli tezden üretilmiştir.

Makale Geliş Tarihi: 14.11.2018

Makale Basıma Uygun Tarihi: 29.03.2018

created by this method. As a result, method experiment was carried out which could contribute to the evaluation and interpretation of fossil pollen records.

Keywords: *Paleovegetation, Geographical Information Systems, Fossil Pollen, Isopollen, Cappadocia Region*

1. Giriş

Kuvaterner döneminde yaşanan iklim salınımları sonucu oluşan buzul ve buzularası periyotlar ortamsal değişimleri yaratan en önemli faktörlerden biri olmuştur (Bradley, 1999). Bu periyotlar bitki örtüsü değişimi, deniz seviyesi değişimleri, buzulların ilerlemesi ve gerilemesi gibi pek çok ortamsal değişiklik ile tanınabilmektedir (Lowe ve Walker, 2015). Bu dönemin bir diğer önemli özelliğini bu dönemde ortaya çıkan insan ve Erken Pleistosen'den itibaren doğal çevre ile olan ilişkilerinde yaşanan değişim süreçleri oluşturmaktadır (Burroughs, 2005). İnsanı diğer canlılardan ayıran düşünme, alet yapma ve kullanma ile toplumsal yaşama ve iş birliği kurma becerisi bu süreçlerin daha kompleks bir şekil almasına neden olmuştur. İlk zamanlarda doğaya bağımlı yaşayan insanın bu süreç boyunca doğaya uyum sağlama ve doğadan maksimum şekilde yararlanma şeklinde gelişen yaşam biçimi doğal ortam üzerinde bıraktığı izlerin artmasına da sebep olmuştur. Bu izler tarım devriminin gerçekleşmesiyle başlayıp kendini en çok bitki örtüsü üzerinde bıraktığı etkiyle göstermiştir (Roberts, 2014). Tarım devriminden sonra yerleşik yaşam düzenine geçip toplumsal ve kollektif bir yapı kuran insan, tarım kaynaklı olarak yerleşme, ulaşım, ticaret ve savaşlar gibi doğal ortama etki eden faaliyetlerini arttırmıştır (Seppa, 2007; Bottema vd., 1993-1994; Roberts, 2014; Allcock, 2017). Özellikle son 2000 yıldaki gelişmelerle günümüze gelindiğinde ise bu etkinin zirve noktasına eriştiği ve gelecekteki sonuçlarının nasıl olacağı bilimin temel konularından biri haline gelmiştir (Lowe ve Walker, 2015). Bu bağlamda doğal ortam şartlarının geçmişi bilmek en önemli noktalardan biri olarak karşımıza çıkarken buna yönelik yapılan çalışmaların önemi doğal ortama ait koşulların değişebilirlik özelliğiyle geçmişi ve günümüzü anlamak, geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunabilmek üzerine şekillenmektedir. Rekonstrüksiyon ise doğal ortam insan etkileşimini değerlendirmeye yarayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır ve yeniden yapılandırma anlamına gelmektedir. Bu kavram coğrafya kapsamında herhangi bir mekândaki ve geçmiş zaman dilimindeki fiziki ve beşerî tüm coğrafi özelliklerin (Paleocoğrafya) yeniden yapılandırılmasını ifade etmektedir.

Doğal ortam şartlarının geçmişte nasıl olduğunu, süreç içerisinde nasıl değiştiğini ve bu değişimde insan faktörünün ne derecede etkili olduğunu bilmek doğrudan ve dolaylı kayıtlar yardımıyla mümkün hale gelmiştir (Lowe ve Walker, 2015). Bu kayıtlardan dolaylı kayıtlar içerisinde yer alan fosil polen kayıtları doğal ortama ait bu bilgileri ortaya koymak açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Fosil polen kayıtları insanın doğal ortamda vejetasyon örtüsü ile yaşamış olduğu etkileşimi ortaya koyma olanağına da sahiptir (Roberts, 2014; Lowe ve Walker, 2015). Bu sebeple bu etkileşimi anlamak üzere kullanılan fosil polen kayıtları insanların yaşayışlarında hangi tarım ürünleri ile beslendiğini, doğal ortamda bulunan kaynaklardan nasıl yararlandığı, arazi kullanımını ne şekilde gerçekleştirdiği ve tüm bunların sonucunda doğal ortam üzerinde nasıl bir etki yarattığı gibi sorulara cevap verebilmektedir. Ayrıca paleovejetasyon çalışmalarında kullanılan fosil polen kayıtları ile bireysel bitki türlerinin ekolojisi, bitki örtüsü değişimi, orman ilerlemesi ve gerilemesi, vejetasyon formasyonlarının yapısı, iklim değişikliğinin ve iklim değişikliğine ait mekanizmaların belirlenmesi, doğal ortam üzerindeki insan etkisi, tarımın kökeni ve dağılımı, paleoarazi kullanım biçiminin tespiti mümkün olmaktadır (Şenkul, 2014a).

2. Önceki Çalışmalar

Palinolojik çalışmaların gelişmesiyle Anadolu'daki bitki örtüsünün gelişim ve değişimini ortaya koymaya çalışan ilk fosil polen analiz çalışmalarının geçmişi Aytuğ (1967) tarafından Konya-Süberde dolaylarında gerçekleştirilen ve Beug (1967) tarafından Abant ve Yeniçağa göllerinde

gerçekleştirilen çalışmalara kadar uzanmaktadır. Bu çalışmaların ardından 1970'li yıllarda van Zeist ve Bottema'nın ortaya koyduğu çalışmalarla polen analizlerinin sayıları artmaya başlamıştır (Şenkul, 2014b).

Anadolu'da lokal ölçekte yürütülen polen analizlerinin sayısının artarak devam etmesine bağlı olarak Anadolu'nun tamamındaki bitki örtüsü durumu ve iklim koşullarının değerlendirilmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda farklı lokasyonlara ait polen diyagramlarını bir arada değerlendirerek zamansal ve mekânsal entegrasyonla fosil polen verilerinde süreklilik sağlama gerekliliği doğmuştur. Bu kapsamda Anadolu'nun tamamına yönelik vejetasyon rekonstrüksiyonunun yapıldığı ilk ve tek çalışma van Zeist ve Bottema (1991) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Anadolu'nun farklı bölgelerinden elde edilen polen diyagramları kullanılarak belirli periyotlarla (18-16 bin yıl, 12-11 bin yıl, 8 bin yıl ve 4 bin yıl önce) paleovejetasyon haritaları çizilmiştir. Fakat bu çalışma içerisinde herhangi bir Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) temelli yaklaşım yer almamış, modelleme veya analiz tekniği kullanılmamıştır. Bu çalışma dışında sözü edilen yaklaşımla yapılan tek çalışma (McMillan, 2012) Akdeniz'de, Anadolu'nun güneybatı kıyılarında gerçekleştirilmiştir. Paleovejetasyon modellemesine dayalı disiplinler arası bir yaklaşıma sahip olan bu çalışma, CBS tabanlıdır ve modelleme teknikleri kullanmaktadır.

Uluslararası literatür incelendiğinde polen analizlerinin belirli periyotlardaki analitik sonuçlarını gösteren ilk haritaların Avrupa'da modern polen analizlerinin gelişmesinden yıllar sonra ortaya konulduğu görülmüştür (von Post, 1924; Rudolph, 1930; Szafer, 1935). Ulusal literatürde bir örneğine rastlanmayan gerçek anlamdaki ilk izopolen haritaları uluslararası literatürde ilk olarak Szafer (1935) tarafından üretilmiştir ve bu haritalarda buzul sonrası döneme ait Ladin (*Picea*) ve Kayın (*Fagus*) polen frekanslarının farklı zaman aralıklarında Polonya ve komşu ülkelerinde dağılımını gösteren izopolen eğrileri çizilmiştir. Bu gelişme sonucunda polen verilerinin kıtasal ölçekte sentezlenerek değerlendirilebilmesine başlanmıştır. 1983'te Huntley ve Birks, Avrupa için polen taksonlarının mekânsal dağılımındaki değişiklikleri yansıtan ve Son Buzul Maksimumu'yla günümüz arasında kalan süreci değerlendiren polen haritalarını içeren atlası yayınlamıştır (Huntley ve Birks, 1983). Birçok disiplini etkileyen ve onlardan etkilenen bu atlas ile vejetasyon dinamiklerinin zamansal ve mekânsal ölçekte değerlendirilmesine yarayan bir bakış açısı kazanılmıştır. Günümüze yakın dönemde yapılan ve bilgi teknolojileri ile bilgisayarın ağırlıklı olarak kullanıldığı görülen çalışmaların önemli olanlarından biri (Ralska vd., 2004) ise Polonya'nın Son Buzul Dönemi ile Holosen Dönemi vejetasyon tarihi çalışmasıdır. Bu çalışma izopolen haritaları üzerine temellenmiştir. Bir diğer çalışma ise Karpat'ların batı kesiminde yer alan Polonya topraklarında vejetasyon tarihini ortaya koymaktadır (Obidowicz vd., 2013). Bu çalışma da izopolen haritaları üzerine kurulmuştur. Bu iki çalışmada da izopolen haritalarının bilgisayar teknolojileri ile üretilmesini sağlayan yazılımlar üreten Nalepka ve Walanus'un (2004; 2013) da literatürde izopolen haritaları üretimine yönelik çalışmaları bulunmaktadır. Son olarak İrlanda'da ki Sarıçam (*Pinus sylvestris* L.)'ın vejetasyon ekolojisini CBS yazılım ve analizlerini kullanarak değerlendiren (Roche, 2010) çalışma, yöntem itibarıyla Kapadokya Yöresi'nde gerçekleştirilen bu çalışmaya izopolen haritalarının üretimi konusunda metodolojik katkı sağlamıştır.

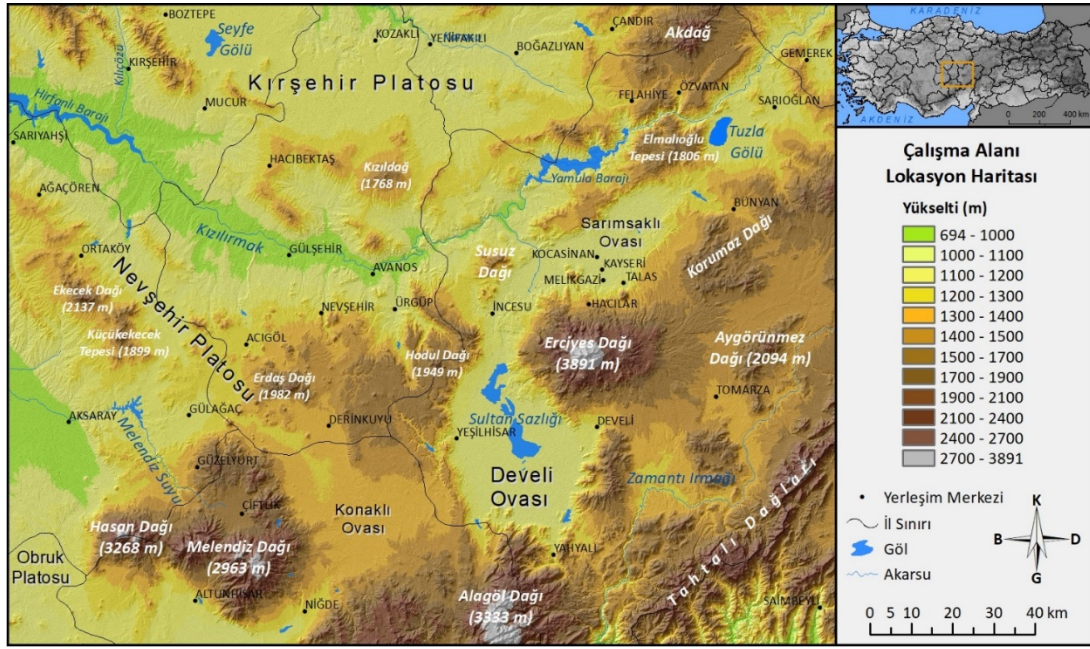
Anadolu'da Avrupa kıtasından sayısı itibarıyla nispeten daha az olan fosil polen çalışmaları uluslararası literatürde karşımıza çıkan mekânsal analiz ve modelleme teknikleriyle değerlendirilme noktasında da eksik kalmıştır. Uluslararası literatürde fosil polen çalışmalarının birbirine entegre edilerek büyük çapta alanları kapsayan rekonstrüksiyonlarda kullanılmaya çalışıldığı, zamansal ve mekânsal sürekliliği sağlamaya yönelik olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak Türkiye'deki fosil polen çalışmalarında bu tür yaklaşımların eksikliği hissedilmektedir. Özellikle çalışma konusu olarak seçilen paleovejetasyon çalışmalarında ve çalışmanın temel materyali olan fosil polen verilerinin

değerlendirilmesinde metodolojik olarak hissedilen bu eksiklik çalışmanın ana motivasyon kaynağını oluşturmaktadır.

3. Çalışma Alanı ve Özellikleri

Çalışma alanı doğal ve kültürel zenginlikleri ile İç Anadolu'da önemli bir yere sahip olan Kapadokya Yöresi olarak belirlenmiştir. Yöreyi şekillendiren Erciyes Dağı ile Kızılırmak Nehri bölgedeki en önemli doğal unsurlardır. Alan kuzeyde Seyfe Gölü ile Akdağ kütlesi, güneyde Alagöl Dağı, Melendiz ve Hasan Dağı ile sınırlandırılmıştır. Doğu kesiminde Tuzla Gölü ile Tahtalı Dağları, batı kesiminde ise Hasan Dağı ile Obruk Platosunun doğu kesimi çalışmanın diğer sınırlarını teşkil etmektedir. Çalışma alanının büyük bir bölümünün içinde yer aldığı İç Anadolu Bölgesi “step iklimi” özellikleri göstermekte ve bu iklim tipinin hâkim karakterini yarı kurak şartlar meydana getirmektedir (Erinç, 1984). Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı iken yağışın yıl içindeki seyri Akdeniz Bölgesini andırsa da yağışın büyük bölümü ilkbaharda düşer (Erinç, 1984). Yağış rejimi itibariyle de İç Anadolu genelinde ve çalışma alanı özelinde ilkbahar yağışlarıyla karakterize edilen karasal yağış rejimi gözlemlenmektedir (Sarış vd., 2010). Sonuç olarak çalışma alanında sıcaklık farkının ve karasallığın fazla olması ile yağış koşullarında görülen düşük değerler vejetasyon koşullarını etkilemektedir. Sıcaklık değerlerinin yazın yüksek kışın ise çok düşük olması ile yağış koşullarının rölyefe göre değişkenlik göstermesi, çalışma alanındaki vejetasyon örtüsü üzerinde sınırlayıcı etki yaratmaktadır. Burası aynı zamanda içinde bulunduğu İran Turan Flora Bölgesinin step formasyonu ile Akdeniz Flora Bölgesinin orman formasyonunun karşılaşma noktasında yer almaktadır. Alanın büyük kısmı, İran-Turan Flora Bölgesine dahildir. Bu nedenle florası çoğunlukla İran-Turan orijinlidir (Ünaldı, 1996).

Çalışma alanının güncel bitki örtüsü koşulları arazi kullanımı ile değerlendirildiğinde, alanda orman varlığının az, tarım ve yerleşim alanları ile diğer alanların fazla olduğu görülür (CORINE, 2006). Orman varlığına ait taksonların Meşe (*Quercus*), Karaçam (*Pinus nigra*), Kızılçam (*Pinus brutia*), Ardıç (*Juniperus*), Sedir (*Cedrus*) ve Gökmar (*Abies*) taksonlarıyla temsil edildiği bu alanda taksonlar çalışma alanında Akdeniz Flora Bölgesine giren ve Akdeniz iklim özelliklerinin sokulduğu güneydoğu kesimlerinde yayılış göstermektedir. Çalışma alanındaki ağaç formasyonu detaylı incelendiğinde kuru ormanlar ile karakterize edilen taksonların varlığı görülmekle birlikte Erciyes Dağı ve etrafında karışık ormanlar şeklinde görülen başlıca cinsler Meşe, Kavak (*Populus*) ve Ardıç olmak üzere üç ana elemandan meydana gelmektedir (Ünaldı, 1996). Çalışma alanındaki ot formasyonu ise step sahalarında yıllık yağış miktarlarının çoğunlukla 250–300 m.'yi aşmadığı yerlerle temsil edilir. Bu alanlarda ağaçlar ve ormanlar coğrafi görünümünden kaybolur (Avcı, 2013). Bu alanlarda ormanların tahribi sonucu ortaya çıkan ve çok geniş alanlar kaplayan stepler doğal değil, ikincil (antropojen) step sahalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma alanında yer alan steplerin bu formasyonda olanları, orman kalıntılarının ortaya çıktığı sahalardan Erciyes Dağı'nda yer alır ve yer yer Meşe ve Ardıç topluluklarıyla temsil edilir (Avcı, 2013). Bu alanlar dışında Tuz Gölü ve çevresinde doğal step sahaları içinde en yaygın alan kaplayan taksonların başında Yavşan otu (*Artemisia*) gelmektedir. Ayrıca Kazayağdıgiller (*Chenopodiaceae*) familyasına ait taksonlar da bu alanda mevcuttur (Avcı, 2013).

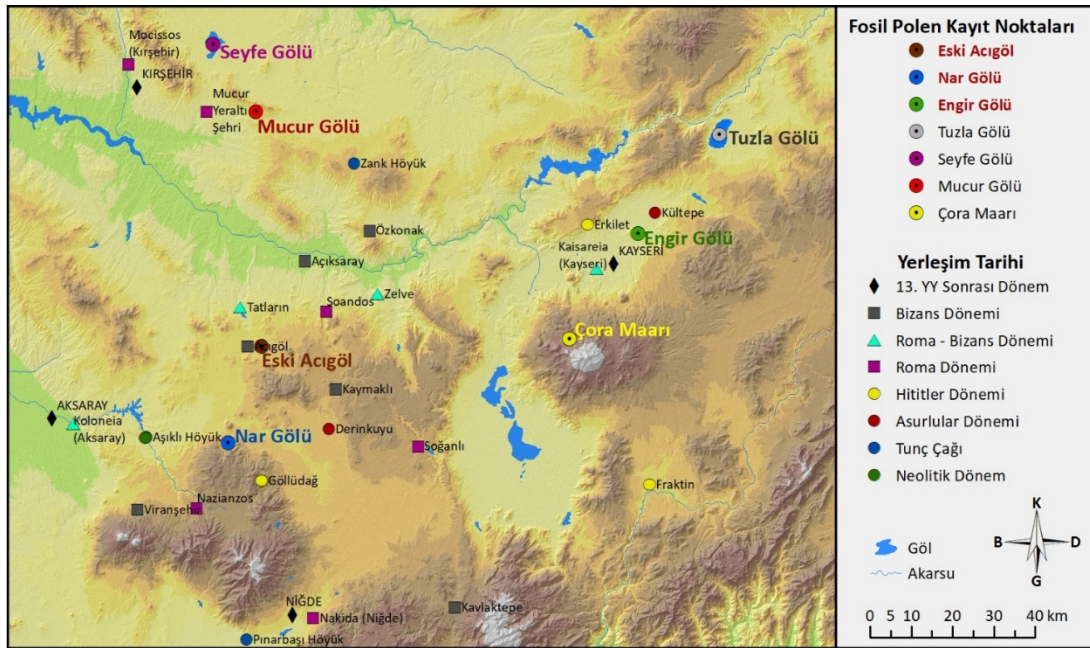
Şekil 1. Çalışma alanı lokasyon haritası (yüksekti verisi ASTER GDEM v2 sayısal yükselti modelinden tekrar çizilmiştir)

Güncel bitki örtüsüne ait değerlendirmelerin yanı sıra çalışmaya konu olan paleovejetasyon koşullarını anlamak da önem arz etmektedir. Bilindiği gibi Dünyanın en eski yerleşim ve kültür merkezlerinden biri olan ve çalışma alanının da içinde yer aldığı İç Anadolu Bölgesi, M.Ö. 3000 yılından beri yoğun olarak iskâna uğramış ve insanların yakacak, kereste ihtiyacı, aşırı otlatma, tarım arazisi için orman açmaları gibi nedenlerle tahrip edilerek bugünkü halini almıştır. Örneğin eskiçağın ünlü coğrafyacısı Strabon, *Geographika* adlı eserinde Erciyes Dağı ve çevresinde yoğun ormanlardan bahsetmektedir. Ona göre o dönemdeki adı Argaios olan Erciyes Dağı'nın bütün çevresi ormanlarla kaplıdır ve böylece kolaylıkla kerestecilik yapılabilir (Strabon, 2000) durumdadır. Özellikle Meşe odunu, gayet sağlam ve dayanıklı olduğundan hem kullanmak hem de yakacak olarak değerlendirmek için en kıymetli odunlardan biridir. Ayrıca büyükbaş ve küçükbaş hayvanların Meşe yaprağını çok sevmeleri Meşe'nin otlatma için en uygun yerler olarak kabul görmesine neden olmuştur (Somuncu, 1993). Bu gibi bilgiler çalışma alanının paleovejetasyon koşulları hakkında oldukça önemli ipuçları vermektedir.

Çalışma alanının paleovejetasyon şartlarını değerlendirmede göz ardı edilemeyecek bir öneme sahip olan yerleşme tarihi, paleo-ortam üzerinde görülen insan etkisini yorumlayabilmek için çok önemlidir. Anadolu'da görülen tarih öncesi ve tarihi yerleşmelerden en önemlileri çalışma alanında yer almaktadır (Şekil 2). Bu yerleşmeler günümüze kadar kesintilere uğrayarak da olsa varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kronolojik olarak Neolitik çağ ile Tunç çağından başlayıp Asur, Hitit, Roma ve Bizans dönemlerinde devam eden ve yoğunlaşarak günümüze kadar ulaşan bir yerleşme dokusu mevcuttur (Şekil 2). Çalışma alanı ayrıca burada bulunan Kültepe'de 1948 yılından beri sistemli olarak devam eden arkeolojik kazılar nedeniyle ve bulunan ilk yazılı tabletler (Albayrak, 2005) ile önemli bir alandır. Ayrıca burası Dünya'nın ilk organize ticaret merkezidir. Kültepe, Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde İpek Yolu'nun önemli bir parçası olmuştur. Kültepe tabletlerinden elde edilen bilgiler, Anadolu'nun yerli halkının, tarım ve hayvancılık yaparak geçimini sağladığını göstermiştir (Öz, 2011).

4. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, paleo-ortam insan ilişkisini konu edinen ve paleo-ortama ait paleovejetasyon koşullarını ortaya koymaya yarayan fosil polen kayıtlarının, CBS yazılımları ve araçlarıyla mekânsal bir analizle ve bölgesel ölçekte yeniden değerlendirilerek yorumlanmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Kapadokya Yöresi'nde mevcut fosil polen kayıtlarının uygun olanlarını belirlemek ve verilerini kullanmak, bu verileri zamansal ve mekânsal yönüyle birbirine entegre etmek, ortaya çıkan sonuçları CBS yazılımları yardımıyla mekânsal analizlere tabi tutarak mekânsal süreklilik yaratmak, periyodik dönemlerle değişimi göstermek ve bölgesel ölçekte değerlendirme yapılmasına olanak sağlamak hedeflenmiştir. Ayrıca bu amaç ve hedefler dışında Kapadokya Yöresi özelinde gerçekleştirilen bu çalışma ile ulusal literatürde fosil polen verilerinin mekânsal ve zamansal analizi noktasında bulunan eksikliği gidermek, bu yolla Anadolu'da mevcut diğer fosil polen çalışmalarının yorumlanmasına katkıda bulunmak için metodolojik olarak yeni bir yaklaşım sunmak amaçlanmıştır.

Şekil 2. Çalışma alanı yerleşim tarihi ile fosil polen kayıt noktaları haritası (Yerleşme noktaları Aktif Tektonik Araştırma Grubu (ATAG) Yerbilimleri Veri Kataloğu datalarından yeniden çizilmiştir)

Çizelge 1. Kapadokya yöresinde tarihi dönemler

Tarih	Periyot	Önemli refah dönemleri	Önemli kriz dönemleri
1923 - bugün	Türkiye Cumhuriyeti	20. yy.'ın ikinci yarısında yoğun tarım	-
~1450 - 1923	Osmanlı Dönemi	15. yy. sonları ve 16. yy. genel olarak refah içinde ve düzenli	19. yy. ve 20. yy. başları Osmanlı'nın çöküşüne yol açıyor - 17. yy. tarımsal kriz
1308 - 1450	Yerel yönetim	-	15. yy. başlarında Timur istilalarını takiben kriz (1402) 14. yy. Selçuklu sonrası düzen
1080 - 1308	Selçuklu	13. yy. ilk yarısı yol ve inşaa çalışmalarında yükselme	Moğol istilaları 1243 - 12. yy. tarım krizi
950 - 1080	Orta Bizans	10. yy. sonları, 11. yy. ve 12. yy. başları altın çağ; Hristiyan duvar resimleri sanatının doruk dönemi	1125'ten sonra düşüş, Bizans, 1071 Malazgirt Savaşı ile yıkıldı. Yüksek yağış ya da kuraklıkta azalma, tarımsal uygunluk
~670 - 950	Geç Antik (Karanlık Çağ)	-	Bizans ve Araplar arasındaki sürekli savaşlar arasında Kapadokya askeri sınır haline geldi
~330 - 670	Erken Bizans	Roma döneminin sonundan 7. yy. ortalarına kadar yüksek refah; 5. ve 6. yy.'da büyük kiliseler inşa edildi	Justinian salgını (540-542) yüksek yağış ya da kuraklıkta azalma, tarımsal uygunluk - Tekrar eden salgınlar

Kaynak: (England vd., 2008)

5. Materyal ve Metot Seçimi

Çalışmada kullanılan materyalleri belirlemek amacıyla ilk olarak çalışma sahası ve etrafındaki tüm fosil polen kayıtları tespit edilmiştir. Bu kayıtlardan radyokarbon yaşlandırma verisine sahip olan Engir Gölü (Şenkul vd., 2018), Nar Gölü (England, 2006) ve Eski Acıgöl (Woldring, 2001) ile çalışma sahası dışındaki Demiryurt Gölü ile Akgöl Adabağ (Bottema vd., 1993-1994) kullanılmak üzere seçilmiştir. Çalışma sahası içerisinde kalan Engir Gölü, Nar Gölü ve Eski Acıgöl fosil polen çalışmalarının verileri ilgili literatürden, Demiryurt Gölü ile Akgöl Adabağ çalışmalarının verileri Avrupa Fosil Polen Veri tabanından elde edilmiştir. Ayrıca fosil polen verileri üzerinde analiz ve modelleme aşamasına geçebilmek amacıyla birtakım işlemler uygulanmıştır. Bu işlemler ilk olarak modellemeye konu olacak taksonların belirlenmesi ile başlamış ve bu taksonlara ait polen yüzdelerinin polen diyagramında otsu (Non Arboreal Pollen - NAP) - odunsu (Arboreal Pollen - AP) taksonlar olmak üzere ikiye ayrılan ilgili grup içerisinde tekrar oranlaması gerçekleştirilmiştir. Ardından kronolojik olarak birbirleriyle uyumlu oldukları dönemler tespit edilmiş, bu dönemlere ait polen yüzdesi olmayan taksonların polen yüzdeleri istatistiksel yöntemlerle oluşturulmuştur. Belirlenen taksonlar ve kronolojik olarak sahip oldukları polen yüzdeleri CBS yazılımları ve araçları yardımıyla ara değer üretme metodu olan enterpolasyon tekniği kullanılarak mekânsal olarak sürekli hale getirilmiştir. Bu yöntemle izopolen adı verilen ve fosil polen verilerinin zamansal ve mekânsal dağılımını kronolojik seri haritalarla gösterebilen haritalar üretilmiştir.

5.1. Fosil Polen Çalışmaları

Bu çalışmada birbiriyle entegrasyona uygun veriye sahip olan ve Kapadokya Yöresi'ni temsil yetisi barındıran Engir (Şenkul vd., 2018), Nar Gölü (England, 2006) ve Eski Acıgöl (Woldring, 2001) ile Akgöl Adabağ ve Demiryurt (Bottema vd., 1993-1994) göllerine ait fosil polen kayıtları kullanılmıştır. Akgöl Adabağ ve Demiryurt gölleri çalışma alanının dışında olmasına rağmen çalışmada gerçekleştirilen metodolojik rekonstrüksiyona dahil edilmişlerdir. Böylece bu göllere ait fosil polen kayıtlarının verileri de kullanılarak çalışmanın daha doğru sonuçlara ulaşmasına katkı sağlanmıştır. Çalışmaya dahil edilen bu kayıtların ortak özellikleri radyokarbon yaşlandırmasına sahip olmaları ve son 2000 yıllık kronolojiyi kapsayabilmeleri ile ortak taksonları içermeleridir. Yaşlandırmaya sahip olmaları kronolojik izopolen haritaları üretmek ve tarihsel süreçle ilişkilendirmek için gereklidir. Bunların dışında Kapadokya Yöresi'nde bulunan ve kullanılmayan diğer fosil polen çalışmalarından Seyfe, Tuzla ve Mucur Obruk Gölü ile Çora Maar'ındaki çalışmaların verileri uygunluk ve temin sıkıntısından dolayı kullanılamamıştır.

Çalışma kapsamına alınan bu kayıtlardan Nar Gölü, İç Anadolu Bölgesinde, Kapadokya'da bulunan bir krater gölüdür ve deniz seviyesinden 1363 m. yükseklikte -26 m. derinliğe (England vd., 2008) sahiptir. Bu çalışmada Nar Gölü'ndeki sedimanlardan elde edilen polen, durağan izotoplar ve kömür gibi kayıtlar, belgesel ve arkeolojik kayıtlarla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu yönüyle çoklu kayıt içeren bu çalışma Geç Antik Dönem'den (M.S. 300'den) bugüne kadar ki ortamsal değişimleri ve nedenlerini ortaya koymuştur. Nar Gölü'nün çevresindeki arazi kullanım değişimi polen kompozisyonunda rahatça görülebilmeye olsa da bu polen kayıtları aslında Kapadokya'nın büyük bölümüne dair paleo-ortam şartlarını yansıtabilmektedir (England vd., 2008). Engir Gölü'nde ise Kültepe ve çevresinin paleovejetasyon koşullarını ortaya koymak üzere 393 cm uzunluğundaki sediman serisi üzerinde polen analizleri gerçekleştirilmiş ve sonuç olarak alanın G.Ö. 2300-300 yıl arasındaki döneminin değerlendirilmesi yapılmıştır (Şenkul vd., 2018). Nevşehir'in 20 km güneybatısında bulunan Eski Acıgöl'den de 1992 yılında yaklaşık 15 m. uzunluğunda bir sediman dizisi alınmış ve daha sonra alınan sediman dizisinde ise yaklaşık 20 m. derinlikte benzersiz bir taban yüzeyi ortaya çıkarılmıştır (Kuzucuoğlu vd., 1998). Üzerinde fosil polen analizleri gerçekleştirilen bu sedimanlar ile şu ana kadar sadece İç Anadolu'nun güneyinde Konya Ovası'ndaki Akgöl-Adabağ'dan ve Eski Acıgöl'den elde edilen fosil polen diyagramları Erken Holosen dönemine kadar ulaşabilmektedir. Çalışma sahasının kuzeydoğusunda yer alan Demiryurt Gölü'nde de benzer bir palinolojik çalışma yapılmıştır (Bottema vd., 1993-1994). Demiryurt Gölü'nden 411 cm uzunluğunda sediman dizisi alınmıştır. 337-344 cm arasındaki kısmına radyokarbon tarihlmesi yapılmış ve yaşı G.Ö. 1940±60 çıkmıştır. Çalışma sahasının kuzeybatısında yer alan fakat çalışma kapsamına dahil edilmeyen Seyfe Gölü'nde palinolojik bir çalışma yapılmıştır (Bottema vd., 1993-1994). Seyfe Gölü'nden 464 cm uzunluğunda sediman dizisi alınmış, düşük polen konsantrasyonu ve zayıf koruma nedeniyle üst 120 cm de sadece 7 spektrum analiz edilebilmiştir. Kuzeydoğuda yer alan Tuzla Gölü'nden ise (Bottema vd., 1993-1994) 381 cm uzunluğunda sediman dizisi alınmış, sonuç olarak elde edilen diyagram 3 ayrı zona ayrılmıştır. Bu iki çalışmada da radyokarbon tarihlendirmesi elde edilememiş, yorumlama esnasında civarda bulunan ve yaşlandırmaya sahip olan diğer çalışmalar ile ilişkilendirilip yorumlanmaya çalışılmıştır.

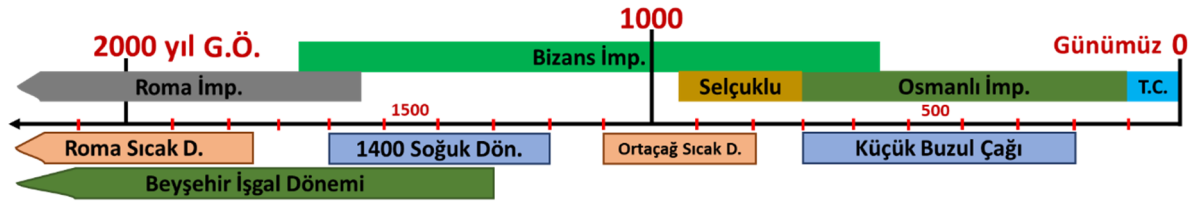
5.2. Bitki Taksonları ve Kronolojik Sınırlama

Çalışma alanında bulunan fosil polen kayıtları içerisinde seçilen bitki taksonları paleo-ortama ait paleovejetasyon, paleoiklim ve insan etkisine dair koşulları ortaya koyabilen ve özellikleri itibarıyla indikatör (gösterge) olarak nitelendirilen Çam, Meşe, Zeytin (*Olea*), Yavşan otu ve Kazayağıgillerdir (Şenkul, 2011). Ayrıca bunlar Anadolu'da Kuvaterner dönemi için yapılan fosil polen çalışmalarında sıkça karşılaşılan en önemli taksonlar (Şenkul, 2014b) olarak bilinmektedir. Bu

taksonların indikatör olarak kullanılmasını sağlayan veri ise fonksiyonel bitki tiplerinden (FBT) (Prentice vd., 1996) elde edilmiştir. Vejetasyon modellerinin temelini oluşturan bu kavram bitkilerin geniş bir sınıflamada; yapısını (ağaç/çalı-funda), yaprak şeklini (geniş yapraklı-iğne yapraklı) fenolojik durumunu (her daim yeşil/yapraklarını döken) ve iklim adaptasyonunu ortaya koymaktadır (Prentice vd., 1996). Bu sınıflandırma modelleme çalışmalarında özellikle doğal ortamı yansıtması açısından önemlidir. Bunlar vejetasyonun var olma ve çoğalma durumları, toplam ağaç ve ot formasyonlarının birbirleri ile oranları, ortam koşullarının belirlenmesi adına belirleyici olmaktadır. FBT'lerinin dağılımını ve hakimiyetini belirleyen ana iklimik faktörler ise; kış soğukluğu, vejetasyon dönemi sıcaklık isteği ve kuraklık toleransı olarak belirlenmiştir (Woodward, 1987).

Çalışma alanında bulunan fosil polen kayıtlarının yaşlandırma verilerine dayanarak oluşturulan ve CBS'ye dayalı rekonstrüksiyona konu olan kronolojinin seçilmesinde kayıtların ulaştığı yaşlandırmalarla Kapadokya Yöresi'ndeki yerleşim tarihi ve ortamsal tarihe yönelik bilgiler belirleyici olmuştur. Bu bağlamda son 2000 yıllık periyodun seçilmesinde Anadolu genelinde ve çalışma alanı olan Kapadokya Yöresi özelinde Osmanlı, Selçuklu, Bizans ve Roma dönemlerinin görülmesinin yanı sıra Roma Sıcak Dönemi, 1400 Soğuk Dönemi, Ortaçağ Sıcak Dönemi ile Küçük Buzul Çağı gibi iklimsel değişim gösteren sıcak-soğuk dönemlerin görülmesi etkili olmuştur (Şekil 3). Çalışmaya konu olan ve Anadolu kronolojisinden çalışma alanının tarihine paralel olarak seçilen son 2000 yıllık dönem, belirli köşe taşlarına sahiptir. Bu periyotta hem Anadolu'da hem de çalışma alanında hüküm süren bazı medeniyetler ve olaylar mevcuttur. Son 2000 yıllık süreç içerisinde yaşanan dönemler ve hüküm süren medeniyetler içerisinde uygulanan bir kronoloji ile çalışma konusu 5 ayrı döneme ayrılmış, paleo-ortamsal rekonstrüksiyon bu dönemler üzerinden gerçekleştirilmiş ve yorumlanmıştır. Kapadokya Yöresi'nde bu süreçler içerisinde toplumsal ve siyasal yapı ile birlikte ortamsal koşullar da değişim göstermiştir. Çalışma kapsamındaki bu kronoloji ile seçilen dönemlerin içerikleri (Şekil 3);

- **G.Ö. 2000 yıl** - Roma İmparatorluğu - Beyşehir İskân Dönemi - Roma Sıcak Dönemi
- **G.Ö. 1600 yıl** - Roma İmparatorluğu Sonu - Bizans İmparatorluğu Başlangıcı - Beyşehir İskân Dönemi - 1400 Soğuk Döneminin Başı
- **G.Ö. 1200 yıl** - Bizans İmparatorluğu - 1400 Soğuk Döneminin Sonu
- **G.Ö. 800 yıl** - Selçuklu - Bizans İmparatorluğu - Ortaçağ Sıcak Döneminin Sonu
- **G.Ö. 400 yıl** - Osmanlı İmparatorluğu - Küçük Buzul Çağı'ndan oluşmaktadır.

Şekil 3. Anadolu'da son 2000 yıllık kronoloji (Erlat, 2009; Gümüüşü vd., 2015; Eastwood, 1997'den derlenerek tekrar oluşturulmuştur)

5.3. İzopolen Haritalarının Üretimi

İzopolen haritaları üretim tekniği von Post (1924) döneminden beri sürekli gelişen Kuvaterner palinolojisinin metotlarından biri olmuştur. Polen analizlerinin son aşamalarında birden çok polen diyagramının birlikte değerlendirilmesiyle gerçekleştirilen ve sonuçların sunumu açısından önemli olan bu teknik ilk olarak Szafer (1935) tarafından ortaya atıldığından beri uluslararası literatürde geniş oranda kullanılmaktadır. Polen verilerinin harita üzerinde sunulmasının en basit yolu (Nalepka ve

Walanus, 2004) olan bu yöntem farklı lokasyonlardaki toplam polenlerin içinden belirli bir polen türünün eşit oranda temsil edildiği çizgiler (izopol) ile ifade edilmektedir (Szafer, 1935). Polen dağılım tahminini gösteren izopolen haritaları, vejetasyonda yaşanan mekânsal ve zamansal değişiklikler ile bunun üzerindeki insan aktivitesinin etkisini gösterebilir (Yoon vd., 2012). Büyük ve kapsamlı polen verilerini özetlemede ve sunmada en etkili yöntemlerden biri olan (Birks vd., 1975) izopolen haritalarının ortaya konulabilmesi için bir bölgede değişik yerlerden pek çok karot kullanılmalıdır (MacDonald, 1988). Genel olarak paleovejetasyonun zamansal ve mekânsal yapısını anlamak için önemli olan bu yöntemde izopolen haritalarını üretmek için polen yüzdeleri gereklidir. Polen analizlerinin sonuçları da genellikle yüzdeyle ifade edilir (Prentice ve Webb, 1986). Ayrıca izopolen haritaları üretebilmek için tüm polen kayıtlarının benzer türler içermesi ve coğrafi koordinatlarının bilinmesi gerekir (Nalepka ve Walanus, 2003). Son olarak polen analizlerinde karşılaşılan vejetasyon dağılışının kompleks yapıya sahip oluşu ve mekânsal heterojenlik barındırması gibi özelliklerden dolayı palinolojik analizlerin mekânsal olmayan metodlarla sınırlı kalmış olduğu görülmektedir. Bu nedenle CBS, paleovejetasyon dağılışını mekânsal boyutuyla birden çok polen kaydıyla bölgesel olarak yeniden oluşturan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Fyfe, 2006; Flantua vd., 2007).

Bu kapsamda, çalışmada CBS ortamında izopolen haritalarının oluşturulması amacıyla Kapadokya Yöresi'nde mevcut Eski Acıgöl, Engir ve Nar Gölü fosil polen kayıtları ile Akgöl Adabağ ve Demiryurt polen kayıtlarına ait polen sayılarından faydalanılmıştır. Bu kayıtlardan seçilen taksonlara ait polen sayılarının AP ve NAP olarak ilgili grubu içinde yüzdelik dilimi hesaplanmıştır. İzopolen haritalarının üretilmesinde direkt olarak kullanılan taksonlara ait bu yüzdelik değerler belirlenen kronoloji ile aynı dönemleri kapsayacak şekilde birbirine entegre edilmiştir. Bu entegrasyon gerçekleştirilirken polen kayıtlarına ait verilerde örnek alımı ve polen sayısı bulunmayan bu kronolojiye ait seviyelerdeki, bir diğer yönüyle yaşlardaki polen yüzdeleri, istatistiksel kayıp değer analizi ile lineer enterpolasyon metodu kullanılarak üretilmiştir. Bu metot ile girdi olarak kullanılan veri setinde bulunan ve lineer olarak artış veya azalış gösteren yaş/derinlik değerleri ile bu değerlere karşılık gelen polen yüzdeleri, tüm veri seti değerlendirilerek lineer olarak görülen artış veya azalışa uygun olarak üretilmiştir. İstatistiksel bir yöntem olan bu hesaplama polen kayıtlarında görülen polen sayılarının artış veya azalışına lineer oluşu itibarıyla benzerlik göstermektedir. Bu sebeple polen yüzdesi bilinmeyen seviyelerdeki değerleri hesaplamak için uygun görülen bu yöntemle son 2000 yıl için 400'er yıllık ara ile yapılan hesaplamayla bu değerler üretilmiştir (G.Ö. 2000-1600-1200-800-400 yıl). Ardından elde edilen bu yüzdelik değerler polen kayıtlarından alınarak belirlenen kronolojiye göre gruplanmıştır. Bu gruplama ile coğrafi koordinatı bilinen fosil polen kayıtlarına ait taksonlar ve kronolojik polen yüzdeleri, CBS ile mekânsal olarak analiz edilmek üzere coğrafi veri tabanına eklenmeye hazır hale getirilmiştir.

Son aşama olarak oluşturulan bu veri tabanından izopolen haritalarının üretildiği mekânsal analizler, CBS yazılımları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada ara değer üreticisi (enterpolatör) olan ters mesafe ağırlıklı enterpolasyon yöntemi (Inverse Distance Weighting - IDW) tercih edilmiştir. Bu yöntem fosil polen kaydının alındığı sondaj noktasında sedimantasyona uğrayan polenlerin çevreden taşınmış olmasıyla bu süreci tersten ifade etmek şeklinde değerlendirilebilir. Bu yöntemle polen kayıt noktasında bulunan polen yüzdelerinin diğer kayıtlarla karşılaştırılarak ve kronolojik olarak tekrar mekâna dağıtılması gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle fosil polen yüzdelerinin mekânsal dağılımını tahmin etmek ve kronolojik değişimin göstermek için polenlerin doğasına uygun bir yöntem olduğu belirlenmiştir. Ters mesafe ağırlıklı enterpolasyon yöntemi, noktaların birbirine olan mesafelerini ağırlık hesabında kullanarak, bilinmeyen noktaların tahminini gerçekleştirir. Ters mesafe ağırlıklı enterpolasyon yöntemi enterpole edilecek yüzeyde yakındaki noktaların uzaktaki noktalara göre daha fazla ağırlığa sahip olması esasına dayandırılır. Verilerin sadece yerel olarak değerlendirilip karşılaştırılması yapılmaktadır. Ters mesafe ağırlıklı enterpolasyon yöntemi ile üretilen

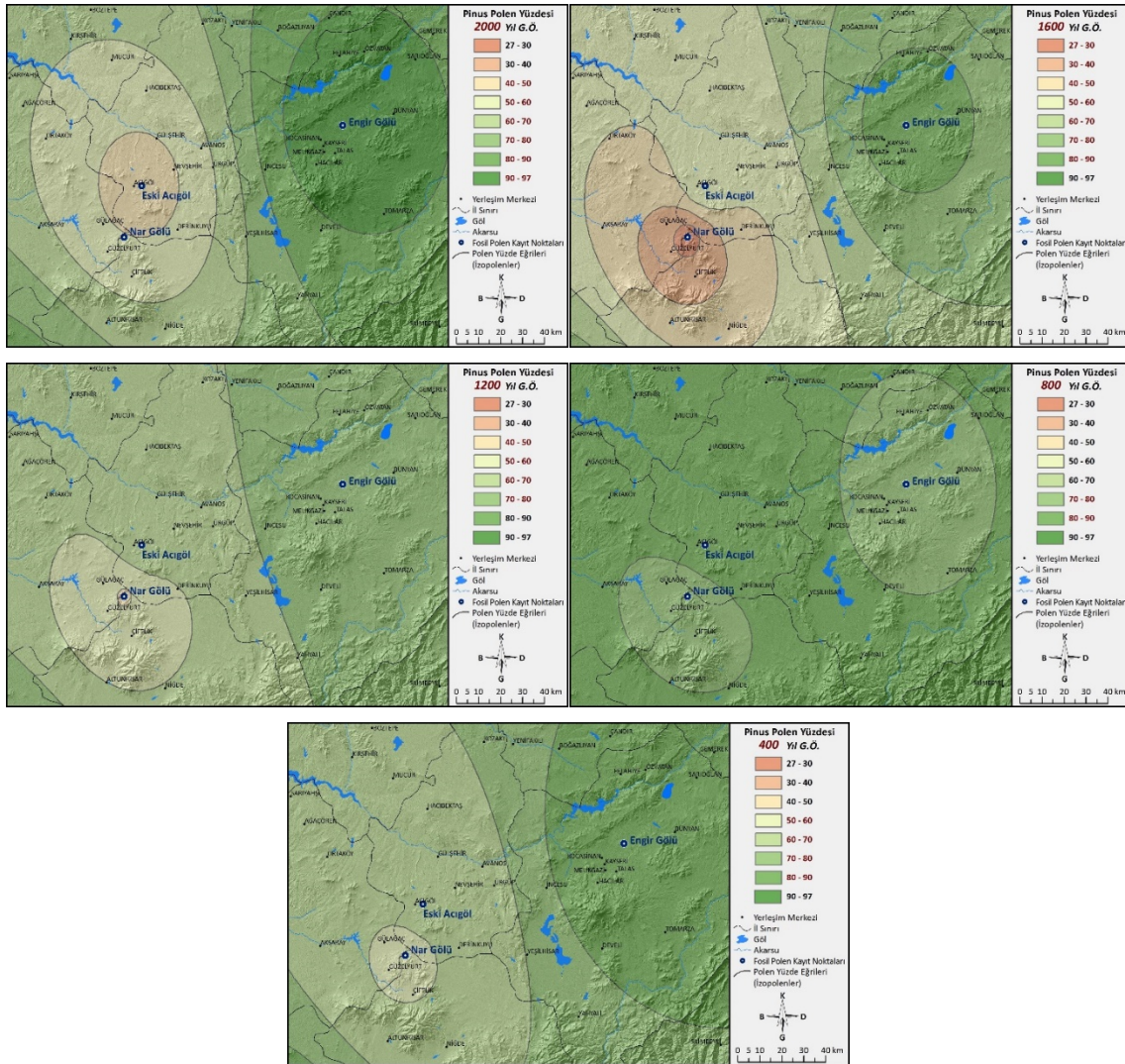
izopolen haritaları sunum aşaması için aynı kartografik düzende oluşturulmuştur. Her taksona ait kronolojik seri haritaların lejantlarında içerdikleri yüzde değerleri ve renk skalaları değişimi anlayabilmek adına aynı gösterilmiştir. Son olarak CBS kullanılarak yapılan ve mekânsal enterpolasyon teknikleri ile oluşturulan izopolen haritaları etkili ve objektif olmanın yanı sıra taksonların zamansal ve mekânsal dağılımlarını anlamak için hipotez üretme konusunda standart yaklaşımlardan daha etkili (Roche, 2010) olduğu değerlendirilmektedir.

6. Bulgular

6.1. *Pinus* (Çam) Cinsi İzopolen Haritaları

Bu cinse ait paleovejetasyon dağılımını ortaya koymak için fosil polen yüzdeleri kullanılarak izopolen haritaları çizilmiştir. Bu haritalarla Çam'ın son 2000 yıl içerisindeki kronolojik dönemlere ayrılmış olası dağılım alanları ile bu dağılımda yaşanan artış ve azalışlara bağlı değişimler görsel olarak ortaya konulmuştur. İzopolen haritalarında görülen polen eğrileri ile (izopol) Çam cinsine ait bitkilerin paleovejetasyon şartlarında dağılmış olabileceği olası alanlar değerlendirilebilmiştir. Ayrıca birden çok komşu polen kaydında ve aynı kronolojide bulunan Çam polen yüzdelerinin birlikte değerlendirilmesiyle cinse ait değişimler bölgesel ölçekte ortaya konulmuş, değişimin nedenleri hakkında çıkarımlar yapılabilmektedir. Bu süreç ve yöntem, diğer bitki taksonları için de geçerlidir ve paleovejetasyon şartlarını yorumlamada kullanılmıştır.

Bu bilgiler ışığında izopolen haritaları yorumlanarak cinse ait çizilen polen eğrileri ile içerisinde kalan alanlar değerlendirilmiştir. Çam'ın polen yüzdelerinin alanın tamamında % 27'lerden % 97'lere kadar büyük bir değişimle dağıldığı görülmüştür. Çam ormanlarının günümüzden 1930 yıl önce maksimum seviyeye ulaştığı (Şenkul vd., 2018) ve bu dönemden sonra bu cinsin dağılımında önemli değişimler yaşandığı tespit edilmiştir. Günümüzden 2000 yıl önce Engir Gölü ve etrafında cinsin olası dağılımı en yüksek seviyedeysen Eski Acıgöl ve Nar Gölü'ne doğru bu dağılımın azalmış olabileceği belirlenmiştir. İzopolen haritalarının üretildiği bir sonraki dönem olan günümüzden 1600 yıl öncesinde, 2000 yıl öncesine nazaran Çam oranının azaldığı, hatta çalışma alanında görülen en düşük seviyeye gerilediği görülmüştür. Roma döneminin sonu, Bizans döneminin başına karşılık gelen bu dönemde Nar Gölü ve Eski Acıgöl'de Çam'ın dağılımının minimuma inmiş ve tarım indikatörü Zeytin'in dağılımının maksimuma çıkmış olması, Beyşehir İskân Dönemi'nin Kapadokya Yöresi'nde de yaşanmış olabileceğine işaret etmektedir. Günümüzden 1200 yıl önce Bizans döneminde de Çam'ın alanda dağılımının maksimum seviyesinden gerileyişi sürmüştür. Günümüzden 800 yıl öncesine gelindiğinde ise Ortaçağ Sıcak döneminin son bulmasının ardından Küçük Buzul Çağı dönemine girilmesi ile çalışma alanı olan Kapadokya Yöresi'nin tamamında Çam'ın dağılımının önemli ölçüde arttığı görülmektedir.

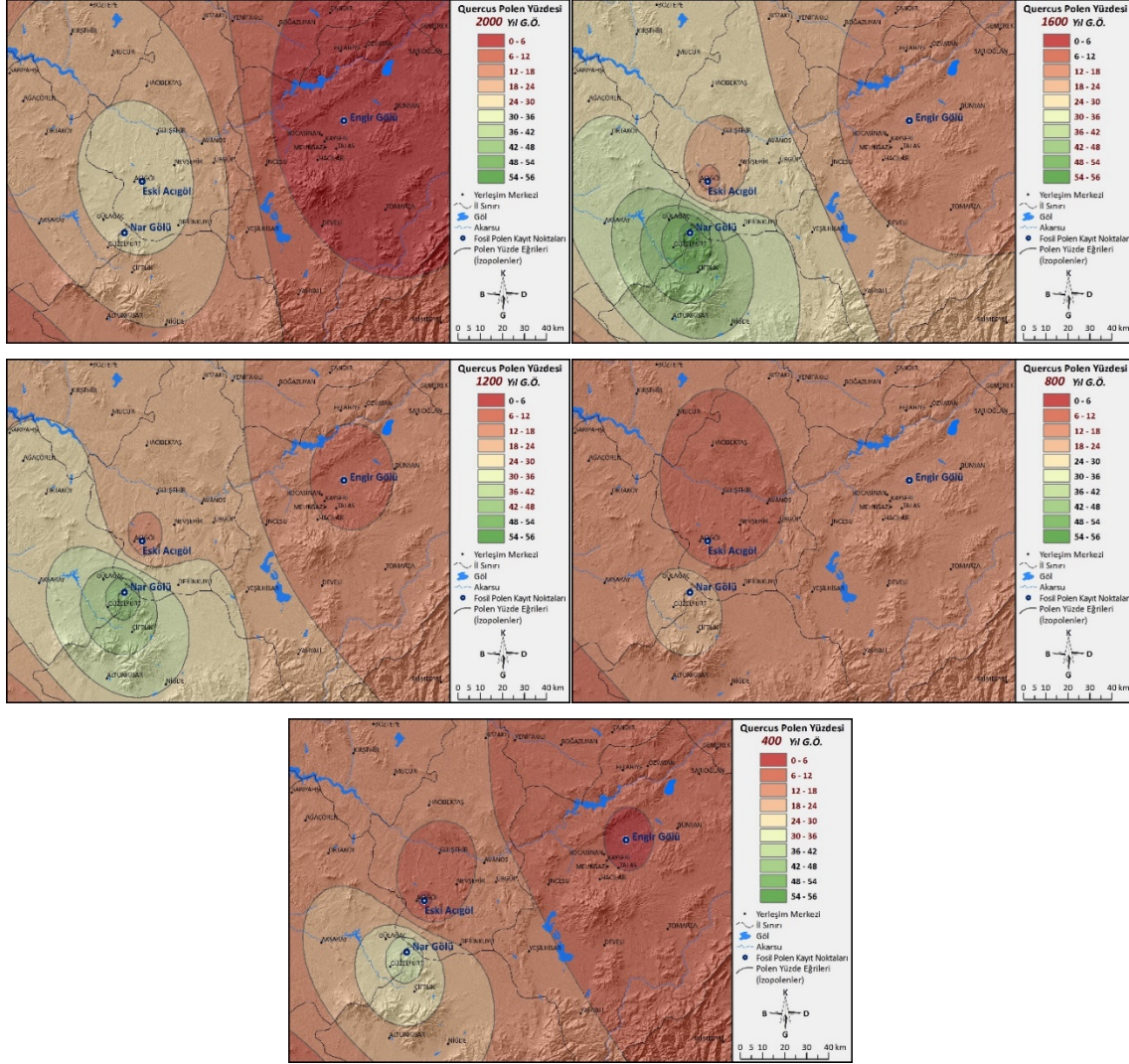

Şekil 4. *Pinus* (Çam) cinsine ait izopolen haritaları (G.Ö. 2000, 1600, 1200, 800, 400 yıl).

6.2. *Quercus* (Meşe) Cinsi İzopolen Haritaları

Kapadokya Yöresi'ndeki fosil polen çalışmalarında Nar Gölü'nde Saçlı Meşe (*Quercus cerris*) ile temsil olan Meşe cinsi modern polen birikim çalışmalarına göre yörede bol miktarda üretilmesine karşın ormanlık alandan çok uzaklara dağılmamaktadır (England vd., 2008). Bu bilgiler ışığında cinse ait paleovejetasyon dağılışını ortaya koymak için üretilen izopolen haritalarının güvenilirlik seviyesinin arttığı düşünülmektedir. Fosil polen kayıtlarında günümüzden 1600 yıl önce % 56 ile Nar Gölü'nde en yüksek seviyesine ulaşan Meşe'ler, günümüzden 400 yıl önce ve 2000 yıl önce de minimum değerlerde dağılış göstermiştir. Günümüzden 2000 yıl önce Eski Acıgöl ve çevresinde % 30'lara ulaşan bir polen yüzdesiyle dağılış gösteren Meşe, bu dönemde Anadolu'da Roma Sıcak Dönemi'nin yaşanmasıyla da beraber günümüzden 1600 yıl öncesine yaklaşıldığında % 56'lık bir yüzdeyle maksimuma ulaşmıştır. Aynı dönemde bu alanda Çam'ın dağılışında da düşüş yaşanmıştır. Günümüzden 1200 yıl öncesinde bir önceki dönemle benzer bir dağılışa sahip olduğu anlaşılan Meşe'ler, günümüzden 800 yıl önceki dönemde çok seyrek bir dağılışla temsil edilmiştir. Günümüze

en yakın dönem olan son 400 yıl öncesinde ise Meşe'lerin dağılımlarında nispeten biraz artış olduğu tahmin edilmektedir.

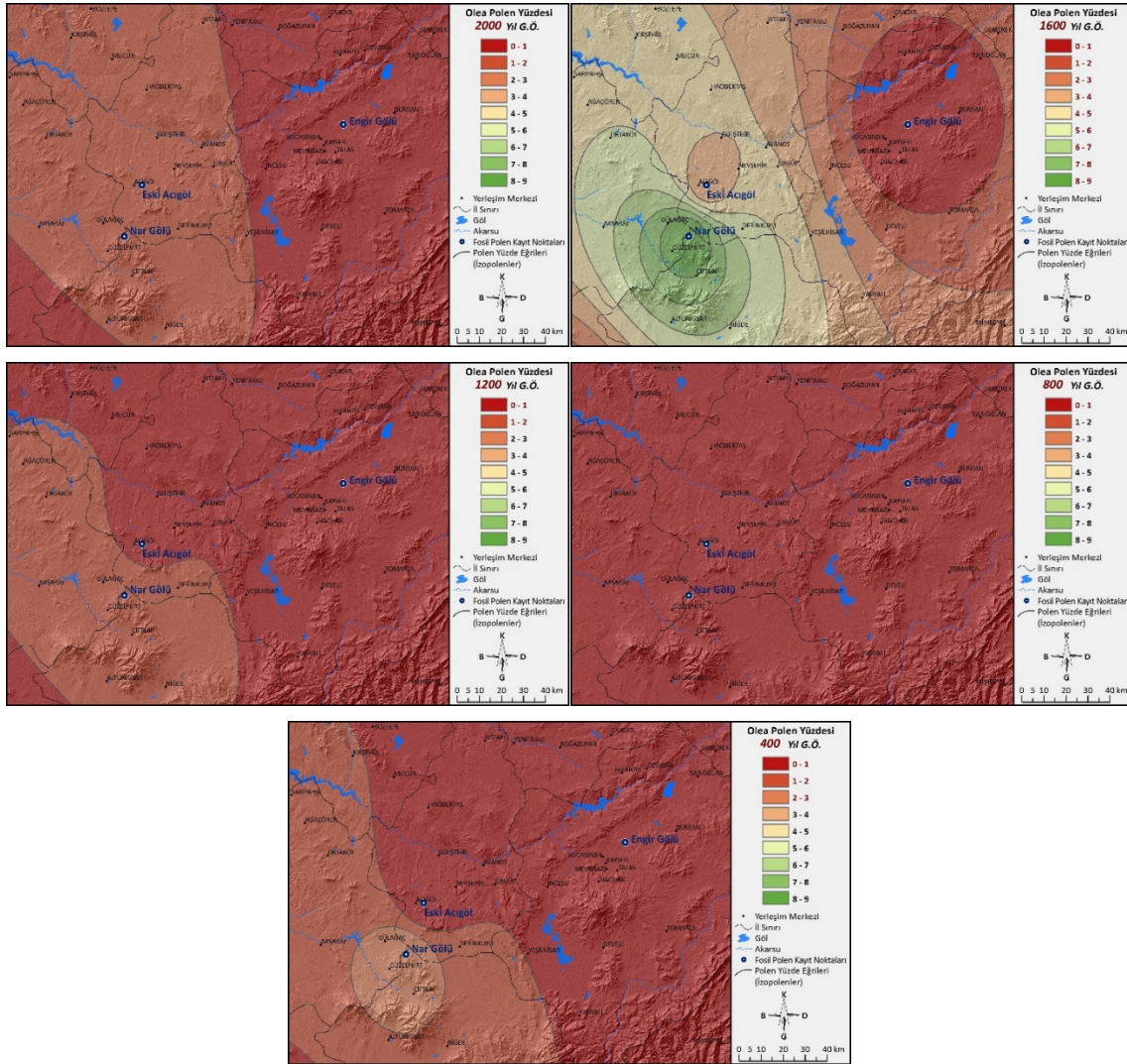

Şekil 5. *Quercus* (Meşe) cinsine ait izopolen haritaları (G.Ö. 2000, 1600, 1200, 800, 400 yıl).

6.3. *Olea* (Zeytin) Cinsi İzopolen Haritaları

Çalışma kapsamında izopolen haritası üretilen son AP cinsi olan Zeytin, Kapadokya Yöresi fosil polen çalışmalarından Engir ve Eski Acıgöl'de *Olea europaea* türü ile temsil edilmektedir. Polen analizleri içerisinde özellikle önemli olan, vejetasyon ve iklim açısından indikatör niteliği taşıyan türlerin başında gelmektedir. Bu cinse ait izopolen haritalarında görülen dağılımlar ise günümüzden 1600 yıl öncesi hariç % 2-3 oranında kalmaktadır. Günümüzden 1600 yıl öncesi değerlendirildiğinde Roma döneminin sonu ile Bizans döneminin başlangıcına karşılık gelen bu periyotta Zeytin polenlerinin % 9'larla dağılımının maksimumlara ulaştığı görülür. Bu periyot aynı zamanda Beyşehir İskân Dönemi'ni de içermektedir. Kapadokya Yöresi fosil polen kayıtlarında bu dönemde Çam cinsine ait polen yüzdesinin izopolen haritalarındaki dağılımının minimum seviyeye düştüğü de bilinmektedir. Aynı dönemde bir tarım indikatörü olan Zeytin oranlarında yaşanan maksimum dağılım, izopolen haritalarının karşılaştırılmasında da açıkça görülerek insan etkisine dair bir işaret içermektedir. Fakat

güncel vejetasyon çalışmalarında Zeytin'in burada yetişmek için elverişli ortamının olmadığı ve Zeytin poleninın uçarak taşınmaya müsait olduğu bilgisi bu durumu tartışmalı kılmaktadır. Bu nedenle kayıtlardaki Zeytin poleni de uzak kesimlerden, Nar Gölü'nden yaklaşık 160 km güneyinde Toros Dağları'nın güney eteklerinde Kilikya kıyılarından taşınmış olabilir. Zira Kilikya, Geç Antik Dönemde Küçük Asya'nın en önemli zeytinyağı üreticilerinden biri olmuştur (Mitchell, 2005). Bu dönem dışında Zeytin polenlerinin % 0 ile 1 seviyesine düştüğü günümüzden 800 yıl öncesi, Anadolu'ya yapılan istilalarla ve tarımsal krizlerle tanınmaktadır.

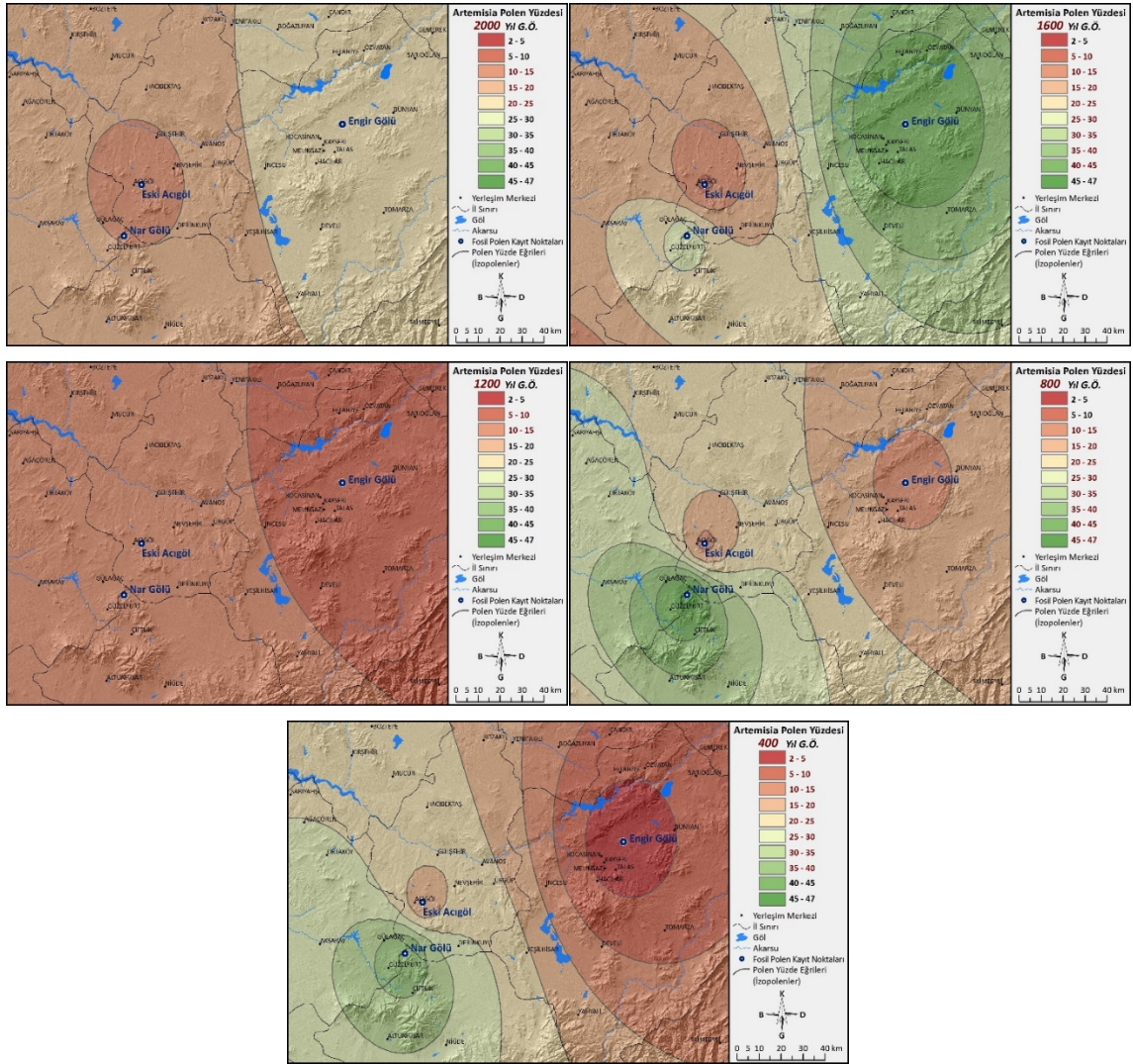

Şekil 6. *Olea* (Zeytin) cinsine ait izopolen haritaları (G.Ö. 2000, 1600, 1200, 800, 400 yıl).

6.4. *Artemisia* (Yavşan Otu) Cinsi İzopolen Haritaları

Kapadokya Yöresi fosil polen kayıtlarından Eski Acıgöl'de *Artemisia herba* türü ile temsil edilen Yavşan Otu, izopolen haritalarıyla diğer kayıtlarla entegre edilerek değerlendirildiğinde, kronolojik olarak % 2 ile % 47 arasında önemli değişimler içeren bir süreç yaşadığı görülmüştür. Günümüzden 800 yıl önce maksimum orana ulaşmış Nar Gölü ve etrafında yaygın olduğu anlaşılan bu cins, minimum seviyesine hemen ardından gelen dönemde günümüzden 400 yıl önce düşmüştür. Çalışma alanı olan Kapadokya Yöresi'nde yoğun bir yayılış gösterdiği tahmin edilen dönemlerde bile

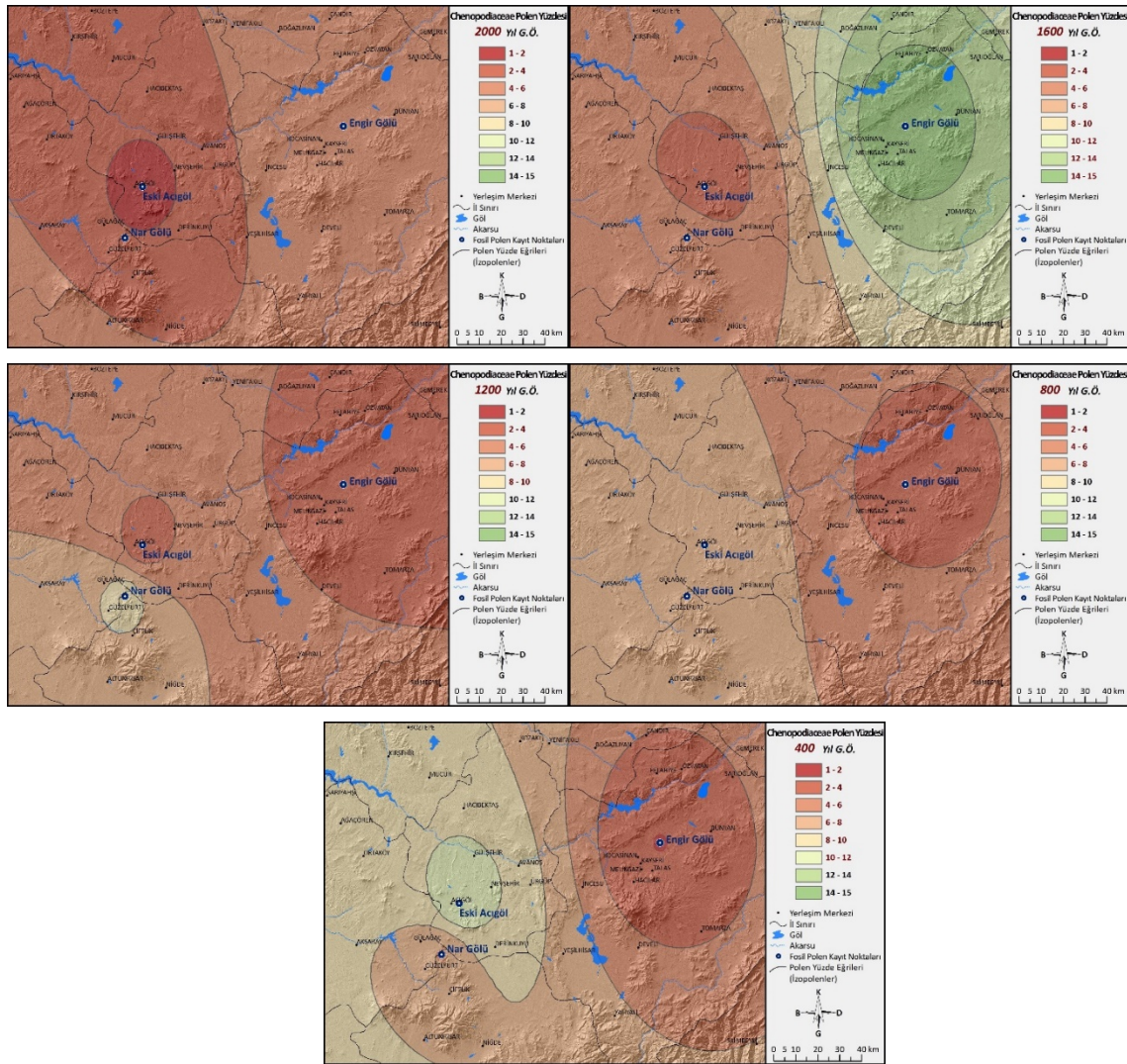
% 10 gibi az bir oranda minimum dağılış gösteren bu cins, fosil polen kayıtları arasında değişken bir orana sahiptir. Yavşan Otu'nun, günümüzden 2000 yıl önce Çam dağılışının en yoğun olduğu Engir Gölü ve çevresinde sahip olduğu % 10 ile 20 oranında polene bakarak düşük bir yayılış gösterdiği tahmin edilmektedir. Aynı dönemde Meşe cinsi de en düşük polen yüzdelere sahiptir. Bu dönem izopolen haritaları değerlendirildiğinde orman formasyonuna ait Çam cinsinin yoğunlukta olduğu ve tahrip edilmesi durumunda ortaya çıkabilen Yavşan Otu ve Meşe gibi taksonların az olduğu görülmektedir. Bu durum bu dönemde paleovejetasyon üzerinde insan etkisinin sınırlı olduğu yönünde yorumlanabilir. Günümüzden 1600 yıl öncesinde ise Yavşan Otu polenlerinin önemli bir artış yaptığı gözlemlenmektedir. Hemen ardından belirlenen günümüzden önce 1200 yılda ise bu durumun tersi görülmektedir. Bu dönem ve sonrasında NAP cinsi olan Yavşan Otu'nun azalmasıyla Çam cinsinin tüm alanda yoğun bir yayılış gösterdiği tahmin edilmektedir. Günümüzden 800 ve 400 yıl öncesinde ise bu cinse ait polen yüzdelere Nar Gölü ve Eski Acıgöl çevresi yoğun bir yayılış tahminine sahip olmakla birlikte hemen hemen aynı seyrettiği görülmektedir.

Şekil 7. Artemisia (Yavşan Otu) cinsine ait izopolen haritaları (G.Ö. 2000, 1600, 1200, 800, 400 yıl).

6.5. Chenopodiaceae (Kazayağıgiller) Familyası İzopolen Haritaları

İzopolen haritaları çizilen bir diğer NAP ise fosil polen kayıtlarında aile düzeyinde temsil gören ve genelde tuzcul ortamların indikatör taksonu olan (Moslimany, 1990; Seçmen vd., 2000) Kazayağigiller'dir. Yavşan Otu'na göre daha az nemlilik ihtiyacı duyan (Singh vd., 1973; Moslimany, 1990) bu ailenin izopolen haritalarına bakıldığında Yavşan Otu ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Yetiştirme ortamı ve karakterlerine bakıldığında bu iki taksonun izopolen haritalarıyla hem kronolojik olarak hem de yayılış gösterdiği mekânsal boyut olarak bir paralelliğin mevcut olduğu görülmektedir. Çalışma alanı olan Kapadokya Yöresi'nde genel olarak % 1 ile 15 arasında bir polen yüzdesine sahip olan bu aile, bu oranla Yavşan Otu ile benzer bir yayılış ve değişim göstermesine karşın yoğunluk açısından daha az bir değere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzden 2000 yıl önce maksimum % 6'larda görülen polen oranı, günümüzden 1600 yıl öncesine gelindiğinde %15'lere doğru artmıştır. İzopolen haritalarında görülen bu artışın mekânsal dağılımı Yavşan Otu ile benzer bir yapı göstermektedir. Yavşan Otu'nda olduğu gibi Engir Gölü ve çevresinde günümüzden 1600 yıl öncesinde görülen yüksek polen yüzdesi, günümüzden 1200 yıl öncesi dönemde düşüş yaşamıştır. Günümüzden 800 ve 400 yıl öncesinde Engir Gölü ve çevresindeki düşük polen yüzdesi ve dağılışı devam etmiş, buna karşılık Eski Acıgöl ve çevresinde nispeten bir artış yaşanmıştır.

Şekil 8. Chenopodiaceae (Kazayağigiller) familyasına ait izopolen haritaları (G.Ö. 2000, 1600, 1200, 800, 400 yıl).

7. Tartışma

Fosil polen kayıtlarına dayalı modelleme ve mekânsal analiz çalışmalarında paleovejetasyon ve arazi kullanımı değişimlerinin doğru ve sağlıklı belirlenebilmesi için mümkün olduğunca fazla sayıda ve farklı lokasyonda yapılmış fosil polen kaydına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple çalışmada kullanılan fosil polen kayıtlarının Kapadokya Yöresi'ni temsil kabiliyet durumları önemlidir. Bunun yanında bu kayıtların sayısının artması, kapsadıkları dönemlerin birbirine uygun olarak uzun periyotlara karşılık gelmesi ile birlikte bu tarz çalışmaların çözünürlüğünün artırılması ve ortamsal değişimlerin daha doğru yorumlanabilmesi sağlanabilir. Bu bağlamda uluslararası literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında Son Buzul Maksimumu'na kadar ulaşan çalışmaların varlığı ile kullanılan fosil polen kayıt ve analiz edilen tür sayısında önemli değerler görülmektedir. Kapadokya Yöresi'nde yapılan bu çalışmada ise 5 ayrı fosil polen kayıt noktasına ait veriler kullanılarak bölgesel ölçekte bir değerlendirme yapmak amacıyla izopolen haritaları üretilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan fosil polen kayıtlarının ortaya koyabildikleri zaman aralıklarının farklı olması ve mekânsal olarak birbirine göre uzak ve düzensiz dağılmasının entegrasyon ve modelleme açısından olumsuz yönde etki yapmasına rağmen bölgesel ölçekte bakıldığında kronolojik bir uyum ve süreç gözlemlenmiştir. Bu bağlamda kronolojik olarak belirlenen periyotlarda taksonların dağılımında yaşanan değişimler ortaya konulmuş, paleo-ortam koşulları ile üzerinde yaşanan insan etkisi tartışılmıştır. Buna göre günümüzden 2000 yıl önce başlayan kronolojide, Roma döneminden beri Kapadokya'daki ortamsal değişiminin en önemli etkenlerinden biri, elbette insan faaliyetleridir (England vd., 2008). Strabon'un Kapadokya'yı ağaçsız olarak tanımladığı bu dönemde, Erciyes Dağı'nın tamamen orman kaplı olduğu ve Çam'ın en yüksek seviyesine yine bu dönemde ulaştığı bilinmektedir. Bu dönemde AP taksonlarında Meşe ve tarım indikatörü Zeytin ile NAP taksonlarındaki Yavşan Otu ve Kazayağigiller'in nispeten az bir yayılış tahmini içerisinde görülmesi bu durumu desteklemektedir. Günümüzden 1600 yıl öncesine gelindiğinde Roma döneminin sonu ile Bizans döneminin başına denk gelen bu dönem, karışık kültürel bir arazi kullanımı sunmaktadır. Bazı bölgelerde Meşe vejetasyonunun baskın olmasıyla diğer bölgelerde Yavşan Otu ile Kazayağigiller'in geniş yayılış gösterdiği tahmin edilmektedir. Bu dönemde Zeytin, gibi birincil antropojenik göstergeler bulunmaktayken, Çam'daki azalma da bunu desteklemektedir. Günümüzden 1200 yıl öncesinde 1600 yıl öncesindeki dönem ile arada yaşanan 1400 soğuk dönemi ile sıcak karakterli NAP taksonları olan Yavşan Otu ile Kazayağigiller'de görülen azalma dışında AP taksonlarındaki değişim de önemlidir. Bu dönemde azalan antropojenik göstergelerden özellikle Zeytin ile bunu karşısında artan orman örtüsüne ait Çam ve AP artışı ile yeni bir ağaçlanma dönemi ifade edilebilmektedir. Günümüzden 800 ile 400 yıl öncesi dönemlerde ise Kapadokya'da antropojenik etkinin gelişmeye başladığı düşünülmektedir. Çam'da görülen nispi azalış ile NAP taksonlarındaki artış bunu desteklemektedir. Bunun yanında son 150 yıl içinde Türkiye'de step alanlar üzerinde tahıl tarımının yaygınlaştığı da söylenebilir (England vd., 2008). Kapadokya Yöresi'ndeki tüm dönemlere genel olarak bakıldığında NAP taksonlarının artışlarında ve azalışlarında izopolen haritalarıyla mekânsal olarak bir paralellik olduğu söylenebilir. Paleovejetasyona ait belirlenen taksonların paleo-ortamda yayılış göstermiş olabileceği durumlar ve kronolojik değişimleri izopolen haritaları ile görsel olarak sunulmuştur. Bu yöntemle polen diyagramlarından elde edilen sonuçlar birlikte değerlendirilmiş, zamansal ve mekânsal boyut ile birlikte değişim perspektifiyle yorumlanmıştır.

8. Sonuç

Türkiye'de yapılmış çok sayıda fosil polen çalışması bulunmaktadır ve bunlara zamanla yenileri de eklenmektedir. Bu çalışmada fosil polen çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla ulusal literatürde henüz çıktısı olmayan bu konuda metodolojik bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Polen

çalışmalarının hem polen çalışmaları gerçekleştirenler hem de diğer disiplinlerdeki farklı alanlarda çalışan araştırmacılar için daha rahat görülebilir, tartışılabilir, kıyaslanabilir görsel nitelikte bulgular ile ortaya konulması sağlanmıştır. Fosil polenlerin yorumlanmasına mekânsal boyut kazandırılmış, birden çok polen kaydıyla rahatlıkla bölgesel ölçekte değerlendirme yapma imkânı sağlanmıştır. Çalışmada birbiriyle entegrasyona uygun veriye sahip olan Engir, Nar Gölü ve Eski Acıgöl ile Akgöl Adabağ ve Demiryurt göllerine ait fosil polen kayıtları kullanılarak CBS ile metodolojik bir rekonstrüksiyon uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama von Post döneminden beri sürekli gelişen Kuvaterner palinolojisinin metodlarından biri olan izopolen haritaları üretimi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanında bulunan fosil polen kayıtları içerisinde paleo-ortama ait paleovejetasyon, paleoklim ve insan etkisine dair koşulları ortaya koyabilen taksonlar ile (Çam, Meşe, Zeytin, Yavşan Otu ve Kazayağaçgiller) bu özelliklerin kronolojik olarak son 2000 yıllık periyotta yaşadığı değişimleri ortaya koyabilecek dönemler seçilmiştir. Polen analiz sürecinin en önemli kısmı analizden elde edilen verilerden hazırlanan diyagramların yorum kısmıdır. Bu aşamada polen tanelerinin üretim ve dağılım mekanizmalarına yönelik yorumlamalar yapmak, bitki taksonlarının paleovejetasyon dağılımlarına mekânsal ve kronolojik bir boyut katmak çalışmanın temel kazanımlarını oluşturmaktadır.

Referanslar

- Albayrak, İ. (2005) "Kültepe'den bir toplu kayıt belgesi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, 137-147.
- Allcock, S. L. (2017) "Long-term socio-environmental dynamics and adaptive cycles in Cappadocia, Turkey during the Holocene", *Quaternary International*, 446:66-82.
- Avcı, M. (2013) "Dünya'da ve Türkiye'de step formasyonu", İçinde Öner, E. (ed.), *Prof. Dr. Asaf Koçman'a Armağan, Ege Üniversitesi Yayınları, Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi*, Yayın No:180, İzmir, 112-131.
- Aytuğ, B. (1967) "Konya-Süberde dolaylarında neolitik çağ florasının incelenmesi", *İstanbul Orman Fakültesi Dergisi*, Seri A, Cilt 17, Sayı 2, ss. 98-110.
- Beug, H.J. (1967) "Contributions to the postglacial vegetational history of northern Turkey, In Cushing", E. J. Cushing.; H. E. Wright Jr. (ed), *Quaternary Palaeoecology*, 7, New Haven: Yale University Press, ss. 349-356.
- Birks, H.J.B.; Deacon, J.; Peglar, S. (1975) "Pollen maps for the British isles 5000 years ago", *Proceedings Of The Royal Society Of London*, 189B, 87- 105.
- Bottema, S.; Woldring, H.; Aytuğ, B. (1993-1994) "Late quaternary vegetation history of northern Turkey", *Palaeohistoria* 35/36, ss.13-72.
- Bradley, R.S. (1999) *Paleoclimatology: reconstructing climates of the Quaternary*, Academic Press, San Diego, 610pp.
- Burroughs, W.J. (2005) *Climate change in prehistory the end of the reign of Chaos*, Cambridge: Cambridge University Press, 372 pp.
- CORINE, 2006. (2007) *European Environment Agency, Corine Land Cover 2006 technical guidelines*, EEA Technical report 17/2007, European Environmental Agency, Copenhagen.
- Eastwood, W.J. (1997) *The palaeoecological record of holocene environmental change in southwest Turkey*, Unpublished PhD thesis, University of Wales, 330 pp.
- England, A. (2006) *Late holocene palaeoecology of Cappadocia (central Turkey): an investigation of annually laminated sediments from Nar gold crater lake*, Unpublished PhD thesis, University of Birmingham.
- England, A.; Eastwood, W.J.; Roberts, C.N.; Turner, R.; Haldon, J.F. (2008) "Historical landscape change in Cappadocia (central Turkey): a palaeoecological investigation of annually laminated sediments from Nar lake", *The Holocene*, N.18, 8,1229-1245.
- Erinç, S. (1984) *Klimatoloji ve metotları*, İstanbul Üniversitesi, Yayın No. 3278, İstanbul.
- Erlat E. (2009) *İklim Sistemi ve İklim Değişimleri*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 155, İzmir.
- Flantua, S.G.A.; van Boxel, J.H.; Hooghiemstra, H.; van Smaalen, J. (2007) "Application of GIS and logistic regression to fossil pollen data in modelling present and past spatial distribution of the colombian savanna", *Climate Dynamics*, 29, 697-712.
- Fyfe, R. (2006) "GIS and the application of a model of pollen deposition and dispersal: a new approach to testing landscape hypotheses using the pollandcal models", *Journal of Archaeological Science* 33, 483-493.
- Gümüşçü, O., Şenkul, Ç., Yılmaz, H. H. (2015) *Tarihi Coğrafya*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Huntley, B.; Birks, H.J.B. (1983) *An atlas of past and present pollen maps for Europe 0-13,000 years ago*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Kuzucuoğlu, C.; Roberts, N. (1998) "Evolution of the environment in Anatolia from 20 000 to 6000 bp". *Paleorient* 23(2), 7-24.
- Lowe, J. J.; Walker, M. (2015) *Reconstructing Quaternary Environments* (3rd edition), Routledge, 568 pp.
- Macdonald, G. M. (1988) "Methods in quaternary ecology, palynology", *Geoscience Canada*, S. 15, S.29-42.
- McMillan, A. (2012) *A GIS approach to palaeovegetation modelling in the Mediterranean the case study of southwest Turkey*, School of Geographical, Earth and Environmental Sciences, Ph.D. thesis, University of Birmingham.
- Mitchell, S. (2005) "Olive cultivation in the economy of Roman Asia Minor", In Mitchell, S.; Katsari, C. (ed.), *Patterns in the Economy of Roman Asia Minor*, The Classical Press Of Wales, 83-113.
- Moslimany, A.P. (1990) "Ecological significance of common nonarboreal pollen: examples from drylands of the Middle East", *Review of Palaeobotany and Palynology*, 64:343-350.
- Nalepka, D.; Walanus, A. (2003) "Data processing in pollen analysis". *Acta Palaeobotanica* 43(1):125-134.
- Nalepka, D.; Walanus, A. (2004) "Integration of late glacial and holocene pollen data from Poland", *Annales Societatis Geologorum Poloniae*, 74:285-294.
- Nalepka, D.; Walanus, A. (2013) "Regional maps of rate of change of pollen percentage as a tool for climate change visualization", *Geological Quarterly* 57(2):353-356.
- Obidowicz, A.; Madeyska, E.; Turner, C. (2013) *Postglacial history of vegetation in the Polish part of western Carpathians based on isopollen maps*, W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Hardcover.
- Öz, E. (2011) "Kültepe tabletlerine göre Asur ticaret kolonileri döneminde Anadolu'da üzüm yetiştiriciliği ve bağcılık", *Akademik Bakış*, Cilt 5, Sayı 9, 285-294.
- Prentice, I.C.; Cramer, W.; Harrison, S.P.; Leemans, R.; Monserud, R.A.; Solomon, A.M. (1992) "A global biome model based on plant physiology and dominance, soil properties and climate". *Journal of Biogeography* 19:117-134.
- Prentice, I.C.; Guiot, J.; Huntley, B.; Jolly, D.; Cheddadi, R. (1996) "Reconstructing biomes from palaeoecological data: a general method and its application to European pollen data at 0 and 6 ka", *Climate Dynamics*, 12:185-194.
- Prentice, I.C.; Webb III, T. (1986) "Pollen percentages, tree abundances and the fagerlind effect", *Journal of Quaternary Science*, 1:35-43.
- Ralska-Jasiewiczowa, M.; Latalowa, M.; Wasylkowa, K.; Tobolski, K.; Madeyska, E.; Wright, H.E.; Jr.; Turner, C. (2004) "Late glacial and Holocene history of vegetation in Poland based on isopollen maps", *W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Krakow*.
- Roberts, N. (2014) *The Holocene an environmental history* (3rd edition), John Wiley & Sons, 376 pp.
- Roche, J. (2010) *The vegetation ecology and native status of Scots pine (Pinus sylvestris L.) in Ireland*, Thesis submitted for the degree of doctor of philosophy, Department of Botany, School of Natural Sciences, University of Dublin.
- Rudolph, K. (1930) "Grundzüge der nacheiszeitlichen waldgeschichte mitteleuropas", *Beihefte zum Botanisches Centralblatt*, 47:111-176.
- Sarış, F.; Hannaha, D. M.; Eastwood, W. J. (2010) "Spatial variability of precipitation regimes over Turkey", *Hydrological Sciences Journal*, 55: 2, 234-249.
- Seçmen, Ö.; Gemici, Y.; Leblebici, E.; Görk, G.; Nekat, L. (2000) *Tohumlu bitkiler sistematigi (Systematics of Spermatophyta)*, Ege Üniversitesi, Fen Fakültesi Kitaplar serisi No: 116, Bornova, İzmir.
- Seppa, H. (2007) "Pollen analysis principles", *Encyclopedia of Quaternary Science*, Elsevier, 2486-2497.
- Singh, G.; Chopra, S.; Singh B. (1973) "Pollen-rain from the vegetation of northwest India", *The New Phytologist*, 72:191-206.
- Somuncu, M. (1993) *Kayseri-Sarımsaklı ovası ile çevresinin beşeri ve iktisadi coğrafyası*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi).
- Strabon, (2000) *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası Kitap XII, XIII ve XIV* (çev. A Pekman), Arkeoloji ve Sanat yayımları, İstanbul.
- Szafer, W. (1935) "The significance of isopollen lines for the investigation of the geographical distribution of trees in the post-glacial period", *Bulletin De l'Academie Polonaise Des Sciences*, 1935B, 235-239.
- Şenkul, Ç. (2011) *Güneybatı Anadolu'nun holosen paleocoğrafyası*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar.
- Şenkul, Ç. (2014a) "Polen analizlerinin temel prensipleri ve Kuvaterner ortam koşullarının yeniden yapılandırılmasındaki önemi", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 7 (1): ss. 33-41.
- Şenkul, Ç. (2014b) "Anadolu ve yakın çevresindeki polen analizleri ve Anadolu'nun Kuvaterner paleocoğrafyasına katkıları", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 7 (1), 7-17.
- Şenkul, Ç., Ören, A., Doğan, U., Eastwood, W. J. (2018) "Late Holocene environmental changes in the vicinity of Kültepe (Kayseri), central Anatolia, Turkey", *Quaternary International*, In Press, Corrected Proof, <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2017.12.044>.
- Ünalı, Ü. E. (1996) *Erciyes Dağı'nın fiziki coğrafyası*, Çantay Kitapevi.

- van Zeist, W.; Bottema, S. (1991) "Late Quaternary vegetation of the Near East", *Beihefte zum Tübinger Atlas Des Vorderen Orients Reihe A (Naturwissenschaften)* Nr. 18, Dr. Ludwig Reichert Verlag: Wiesbaden.
- von Post, L. (1924) "Ur de Sydsvenska Skogarnas Regionala Historia Under Postarktisk Tid", *Geologiska Föreningens Förhandlingar*, 46, 83-128.
- Woldring, H. (2001) "Climate change and the onset of sedentism in Cappadocia", In Gerard, F.; Thissen, L. (ed.), *The Neolithic of Central Anatolia*, British Institute of Archaeology, Ankara, pp. 59-66.
- Woodward, F. I. (1987) "Climate and plant distribution", *Cambridge Studies in Ecology*, Cambridge University Press.
- Yoon, S-O.; Kim, H.R.; Hwang, S.; Choi, J. (2012) "Holocene vegetation and climatic change inferred from isopollen maps on the Korean peninsula", *Quaternary International*, 254:58-67.

Göksu Deltası Kıyı Çizgisi Değişiminin DSAS Aracı ile Belirlenmesi

Shoreline Change Analysis in Göksu Delta by Using DSAS

Hatice Kılar ^{1*}, İhsan Çiçek ²

¹ Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü, Ankara

² Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ankara

Öz: Kıyı çizgisi, 3621 sayılı 'Kıyı Kanunu' ve 3830 sayılı 'Kıyı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'da deniz, göl ve akarsularda suyun taşkın durumları dışında kara parçasına değdiği noktaların bileşmesinden oluşan ve meteorolojik olaylara göre değişen doğal çizgi olarak tanımlanmıştır. Son yıllarda, kıyı bölgelerindeki beşeri ve fiziki faktörlerin neden olduğu ekstrem koşullardan dolayı hızlı kıyı çizgisi değişimleri yaşanmaktadır. Kıyı çizgilerinde yaşanan bu tür hızlı değişimler kıyı ekosistemini olumsuz etkilemekle birlikte kıyının sürdürülebilirliğini de önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle, kıyı çizgilerinde meydana gelen zamansal ve geometrik değişiminin belirli aralıklarla incelenmesi kıyı bölgeleri ile ilgili etkili kararlar alınmasında büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Göksu deltası kıyılarında meydana gelen kıyı çizgisi değişiminin Sayısal Kıyı Çizgisi Analizi/Digital Shoreline Analysis aracı ile belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Göksu deltasının farklı tarihlere ait Landsat uydu görüntüleri temin edilmiş ve elde edilen uydu görüntülerinden çalışma sahasının kıyı çizgisi haritaları üretilerek geçmiş yıllara ait kıyı çizgisi değişim oranları hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucunda, Net Kıyı Çizgisi Hareketi/Net Shoreline Movement istatistiğine göre 33 yıllık zaman diliminde Göksu deltasında en fazla kıyı çizgisi gerilemesi -755 m; en fazla kıyı çizgisi ilerlemesi 695 m olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, Son Nokta Oranı/End Point Rate istatistiğinde 33 yıllık zaman diliminde Göksu deltasında en fazla kıyı erozyonu oranı -38 m/yıl ve en fazla birikme oranının ise 21 m/yıl olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göksu Deltası, Kıyı Çizgisi Değişimi, Sayısal Kıyı Çizgisi Analizi (DSAS)

Abstract: According to coastal law, the shoreline is defined as a point where water from the sea, natural and artificial lakes or rivers touches the land, not considering flood conditions. In recent years, rapid shoreline changes have occurred due to extreme conditions, which are caused by human and physical factors in coastal regions. Such rapid changes in the coastal lines negatively affect the coastal ecosystem, but also considerably reduce the sustainability of the coast. Therefore, periodic examination of temporal and geometric shoreline changes has the great importance in making effective decisions for coastal areas. The purpose of this study is to determine the shoreline changes occurring on the coast of the Göksu Delta by using Digital Shoreline Analysis tool. For this purpose, Landsat satellite images of the Göksu delta have been obtained and then shoreline maps produced from the data sets in order to calculate rates of historical shoreline changes. As a result, according to the Net Shoreline Movement statistics, during the 33 years the maximum shoreline retreat in Göksu delta is -755 m, while the maximum shoreline progression was 695 m. In addition to that, according to the End Point Rate statistic the maximum coastal erosion of Göksu delta is -38 m/yr whereas the maximum accumulation rate is 21 m/yr in 33 years.

Keywords: Göksu Delta, Shoreline Change, Digital Shoreline Analysis (DSAS)

---

¹ İletişim yazarı: Hatice Kılar, e-posta: kilar_hatice@hotmail.com

Makale Geliş Tarihi: 19.02.2018

Makale Basıma Uygun Tarihi: 11.03.2018

1. Giriş

Kıyı çizgisi, genel olarak kara ve su arasındaki sınır olarak tanımlanmaktadır (Liu, 2004). Kıyı çizgisinin pozisyonu ve geometrisindeki değişimin belirlenmesi kıyının dinamik yapısının anlaşılması ve kıyı yönetimi ile etkili kararların alınması açısından son derece önemlidir (Esteves vd., 2009; Rio vd., 2013). Kıyı çizgileri yeryüzünün eşi benzeri olmayan özelliklerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra, Uluslararası Jeoloji Bilimi Kurulu kıyı çizgilerini 27 “GeoIndicator/Coğrafi Belirleyici” den biri olduğunu belirtmiştir (Lockwood, 1997). Bu nedenle, kıyı çizgilerinin belirlenmesi kara ve su tarafındaki kaynakların belirlenmesinde son derece önemlidir (Liu, 2004).

Kıyı çizgileri yeryüzünde fiziki ve beşeri faktörlere bağlı olarak değişim göstermektedir. Fiziki faktörlerin neden olduğu kıyı çizgisi değişimi genellikle dalga, gel-git, nehirler, fırtınalar, akıntılar, sediman taşınımı ve tektonik faaliyetler gibi pek çok jeomorfolojik, klimatolojik ve jeolojik faktörün bileşkesinden oluşmaktadır (Benumof vd., 2000; Moore ve Griggs, 2002; Collins ve Sitar, 2008; Katz ve Mushkin, 2013). Beşeri faktörlere bağlı kıyı çizgisi değişimleri ise nüfus artışına bağlı olarak kıyı yerleşmelerinin alansal ve fonksiyonel değişimi ile tarım, yerleşim, turizm, sanayi, ulaşım gibi faaliyetlerin kıyı alanlarında yoğun olarak uygulanması sonucu meydana gelmektedir (Olgun, 2012; Avcı, 2017).

Gibeaut vd., (2001) kıyı çizgisi değişimlerini uzun süreli, kısa süreli ve epizodik değişimler olmak üzere 3 grupta değerlendirmiştir. Uzun süreli kıyı çizgisi değişimleri 10-1000 yıllık zaman diliminde değerlendirilirken; kısa süreli kıyı çizgisi değişimleri 5-10 yıllık zaman diliminde değerlendirilmiştir. Epizodik değişimler ise fırtınalar gibi ekstrem doğa olayları sonucunda oluşan ani kıyı çizgisi değişimlerini kapsamaktadır. Uzun süreli kıyı çizgisi değişimlerinde kıyının tamamını aynı düzeyde etkilenirken, kısa süreli ve epizodik kıyı çizgisi değişimlerinde kıyının sadece belirli bölgeleri etkilenmektedir.

Kıyı çizgisi ile ilgili çalışmalarda geçmişten günümüze kadar farklı yöntemler kullanılmıştır. Kıyı çizgisi ilk defa 1807 yılında bilimsel olarak haritalanmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen kıyı çizgisi çalışmaları daha çok geleneksel arazi çalışması yöntemine dayanmaktaydı (Ingham, 1992; Alesheikh vd., 2007). Arazi çalışmalarının daha fazla iş gücü ve zaman gerektirmesi ve geniş alanlara uygulanmasının zor olması kıyı çizgisi çalışmalarını önemli ölçüde sınırlandırmaktaydı (Bağlı ve Soille 2003). 1927 yılında hava fotoğraflarının bilimsel çalışmalarda kullanımının yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte kıyı çizgisi haritaları hava fotoğraflarından faydalanılarak hazırlanmıştır. Hava fotoğraflarından üretilen kıyı çizgileri pek çok avantaj sağlamasına karşın, fotoğrafların dijital olmaması veri işleme, düzeltme, analiz ve dönüştürme işlemleri maliyeti artırmakta, oldukça fazla zaman almakta ve çalışmalardaki hata oranını artırmaktaydı. Bunun yanı sıra, hava fotoğraflarının siyah beyaz görüntülerden oluşması bulanık sularda su ve kara sınırının belirlenmesini güçleştirmektedir (De Jong vd., 2004). Bu nedenle, kıyı çizgisi çalışmalarında yaşanan tüm bu olumsuz koşulların en aza indirilmesi ve daha sağlıklı sonuçların elde edilebilmesi için ilk defa 1972 yılında uydu görüntülerinden faydalanılmaya başlanılmıştır. Orta ve yüksek çözünürlükteki uydu görüntülerinin dijital formatta olması, farklı bant kombinasyonlarından oluşması çeşitli analizlerin gerçekleştirilmesine ve kara ve su sınırının daha kolay ayırt edilmesine olanak sağlamıştır (Alesheikh vd., 2007; Winarso vd., 2001).

Son yıllarda, yeryüzünde kıyı çizgisi değişimlerinin daha hızlı gerçekleşmeye başlaması bu konuda gerçekleştirilen çalışmaların önemini büyük ölçüde artırmıştır. Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili bir ülke olması ve kıyı alanlarının sağlanmış olduğu çevresel, sosyal ve ekonomik

avantajlar nedeni ile yoğun olarak kullanılmaya başlanması Türkiye kıyıları ile ilgili çalışmaların daha fazla önem kazanmasına neden olmuştur. Türkiye kıyıları ile ilgili çalışmalar her geçen yıl artmakta ve aynı zamanda araştırmacılar tarafından farklı bakış açıları ile değerlendirilmektedir (Tağıl ve Cürebal, 2005; Keçer ve Duman, 2007; Karakoç ve Karabulut, 2010; Kuleli, 2010; Güneroğlu, 2015; Turoğlu, 2009; Erkal, 2015) .

Bu çalışmada, Göksu deltası kıyı çizgisi değişimlerinin Sayısal Kıyı Çizgisi Analizi/Digital Shoreline Analysis (DSAS) aracından faydalanılarak belirlenmesi amaçlanmıştır. Göksu deltası kıyıları ekolojik açıdan Akdeniz'in en zengin ve verimli kıyıları arasında yer almaktadır. Delta kıyılarında iklim şartlarının elverişli, su kaynaklarının zengin ve topraklarının verimli olması delta kıyılarının ekolojik açıdan önemli ölçüde zenginleştirmekte ve farklı faaliyetlerin gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Son yıllarda, Göksu deltası kıyılarının daha yoğun kullanılması ve ekstrem doğa olaylarının gerçekleşmesi deltadaki kıyı çizgisi değişimini önemli ölçüde hızlandırmıştır. Bu nedenle, Göksu deltasının kıyı çizgisi değişiminin belirli aralıklarla belirlenmesi çalışma sahasının sürdürülebilirliği açısından oldukça büyük önem taşımaktadır.

2. Çalışma Alanının Genel Özellikleri

Göksu deltası, Akdeniz'in doğusunda Mersin ili sınırları içerisinde batıda Taşucu, doğuda Susanoğlu yerleşmeleri arasında yer almaktadır (Şekil 1). Göksu nehrinin taşımış olduğu kil, silt, kum, çakıl boyutundaki sedimanlarla oluşmuş olan Göksu deltası toplam 15.000 hektar büyüklüğündedir. Deltanın yükseltisi ise 0-5 m arasında değişmektedir.

Göksu deltası, taban kenarı ana karaya bağlı çokgen geometrisi şekline sahiptir. Delta gerisinde, Devoniyen, Kretase, Oligosen ve Miyosen yaşlı kırıntılı ve karbonatlardan oluşan formasyonlar yüzeylemektedir (Gökten, 1976; Gedik vd., 1979; MTA, 2002). Bu formasyonlar üzerinde ise geniş Pliyosen aşınım yüzeyleri yer almaktadır. Kuvaterner döneminden önceki morfolojik üniteler üzerinde fülivyal yarılmalar ve yamaç gelişimi gözlenmektedir (Keçer, 2001).

Şekil 1. Göksu Deltasının Konumu

Göksu deltası hidrografik açıdan oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Deltadaki en önemli su kaynaklarından birisi deltanın oluşumu ve gelişimini sağlayan Göksu nehridir. Toplam 10.000 km² drenaj alanına sahip Göksu Nehri, Hadim Göksuyu ve Ermenek Göksuyu kollarının birleşmesinden oluşmaktadır. 1.200 ha büyüklüğündeki Akgöl Lagünü ve 400 ha büyüklüğündeki Paradeniz Lagünü deltanın ikinci büyük su kaynağını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, Göksu deltasında Kuğu gölü, Arap alanı gölü gibi küçük çaplı bazı göller de yer almaktadır.

Göksu deltası, Akdeniz kıyıları içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Deltanın, iklim, topografya ve su kaynakları açısından elverişli olması delta ekolojisini önemli ölçüde zenginleştirmektedir. Zengin bir ekosisteme sahip olan Göksu deltası aynı zamanda da kırılğan bir yapıya sahiptir. Son yıllarda, Göksu deltası kıyılarının yoğun olarak kullanılması ve doğal olaylarında ekstrem koşullarda meydana gelmesi delta kıyılarında hızlı kıyı çizgisi değişimlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Deltada kıyı çizgisi değişimlerinin hızlı gerçekleşmesi, delta morfolojisini etkilemesinin yanı sıra deltadaki doğal, ekonomik ve sosyal faaliyetleri de önemli ölçüde etkilemektedir.

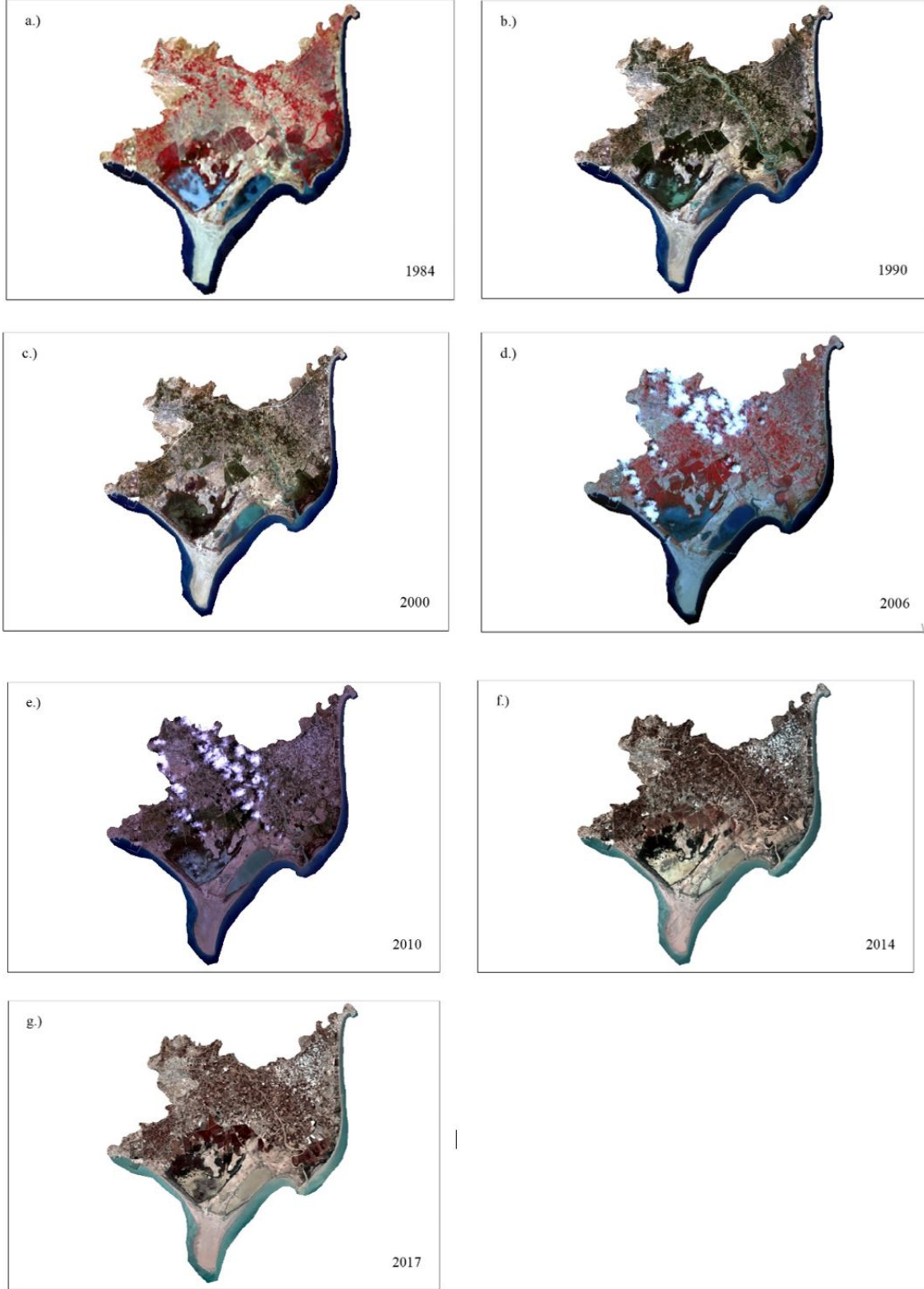
3. Veri ve Yöntem

3.1. Uydu Görüntülerinin Temin Edilmesi

Göksu deltası kıyı çizgisi değişiminin DSAS aracı ile belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada deltanın farklı tarihlere ait Landsat uydu görüntülerinden (TM, ETM, MSS ve OLI 8) faydalanılmıştır. Çalışma sahasına ait Landsat uydu görüntülerinin temin edilmesinde farklı tarihlere ait uydu görüntülerinin aynı dönemleri yansıtmasına ve görüntü kalitesinin iyi olmasına dikkat edilmiştir. Landsat uydu görüntülerinin kolay erişilebilir, görüntülerin dijital, farklı kıyı çizgisi analizlerinin gerçekleştirilmesine elverişli ve daha geniş alanlara uygulanabilir olması nedeniyle kıyı çizgisi değişimi çalışmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Çalışmada kullanılan Landsat görüntüleri 02 Temmuz 1984, 04 Ağustos 1990, 10 Temmuz 2000, 03 Ağustos 2006, 10 Temmuz 2010, 05 Temmuz 2014, 11 Ağustos 2017 tarihlerine aittir (Şekil 2; Çizelge 1).

Çizelge 1. Çalışmada kullanılan Landsat görüntülerinin özellikleri

Numara	Uydu Görüntüleri	Yol/Sıra	Tarih	Çözünürlük (m)
1	Landsat MSS	176/35	02/07/1984	60x60
2	Landsat TM	176/35	04/08/1990	30x30
3	Landsat TM	176/35	30/07/2000	30x30
4	Landsat ETM	176/35	03/08/2006	30x30
5	Landsat TM	176/35	10/07/2010	30x30
6	Landsat OLI TIRS	176/35	05/07/2014	30x30
7	Landsat OLI TIRS	176/35	11/08/2017	30x30

Şekil 2. Göksu Deltası Landsat uydu görüntüleri

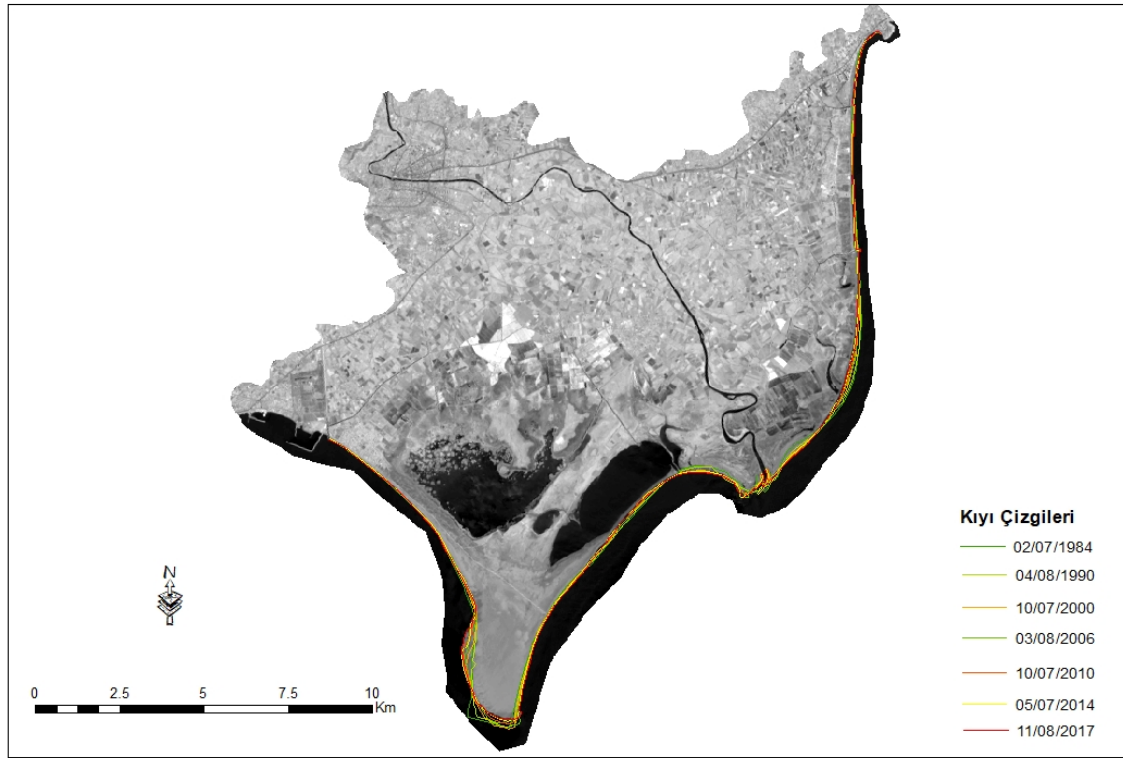

3.2. Kıyı Çizgisi Haritalarının Üretilmesi

Göksu deltasına ait Landsat uydu görüntülerinin temin edilmesinin ardından çalışma sahasının farklı tarihlere ait kıyı çizgisi haritaları üretilmiştir (Şekil 3). Kıyı çizgilerinin belirlenmesinde çok farklı tekniklerden faydalanılmaktadır. Band orantılama (band ratio), köşe belirleme (edge detection), sayısallaştırma (digitization), sınıflandırma (classification), otomatik kıyı çizgisi çıkarma (automatic detection) kıyı çizgilerinin belirlenmesinde kullanılan tekniklerden bazılarıdır (Alesheikh vd., 2007; El-Asmar ve Hereher, 2011; Liu, 2004; El Banna ve Hereher, 2009; Kumar vd., 2010; Bağlı ve Soille, 2003). Bu çalışmada, “**band orantılama**” tekniğinden faydalanılmıştır. Band orantılama tekniği bandların özelliklerinden faydalanılarak kara ve su sınırının belirlenmesi sağlamaktadır. Landsat görüntülerinde bazı bandlar kara ve su sınırının belirlenmesinde diğer bandlara oranla daha başarılı sonuçlar vermektedir. Örneğin, Landsat TM ve ETM görüntülerinde kara ve su sınırının belirlenmesinde Band 5/Band 2 tekniğinden faydalanılırken; Landsat MSS görüntülerinde ise Band 4/Band 2 tekniğinden faydalanılmaktadır.

Formül:

“Eğer $B5/B2 < 1$ ise, piksel değeri 255, değil ise 0”

Şekil 3. Göksu Deltası kıyı çizgileri

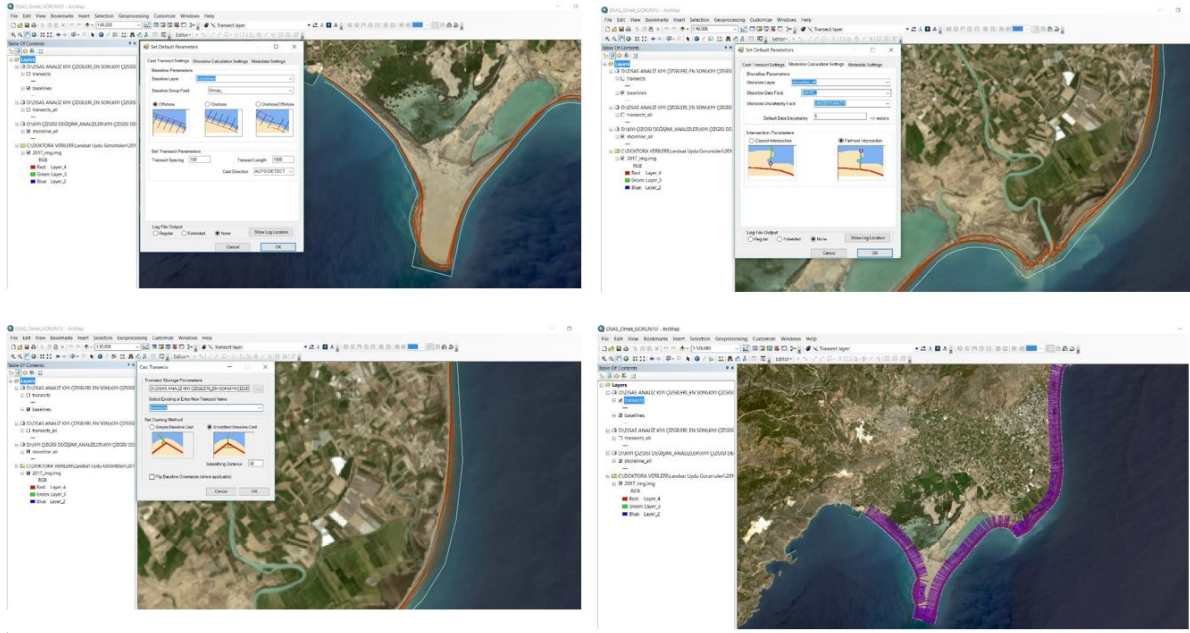
3.3. Kıyı Çizgisi Değişim Analizi

Göksu deltasının zamansal ve geometrik kıyı çizgisi değişiminin belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada DSAS aracından faydalanılmıştır. DSAS aracı geçmiş yıllara ait kıyı çizgilerinin değişim oranı istatistiklerini hesaplamak amacı ile geliştirilmiş ve ArcGIS programının eklentisi olarak çalışan

bir yazılımdır (URL-1; Thieler vd., 2009). Kıyı çizgilerinin şekli ve pozisyonunda meydana gelen değişimler kıyı bölgelerinde meydana gelen değişimlerin gözlemlenmesinde en temel belirleyicilerdir. DSAS aracı kısa ve uzun dönem kıyı çizgisi değişimlerinin belirlenmesinde oldukça etkili bir yöntemdir. Kıyı çizgisi değişim trendi DSAS aracının farklı istatistiksel yöntemleri ile hesaplanarak belirlenmektedir. DSAS aracı bünyesinde yer alan istatistiksel yöntemlerden bazıları şunlardır; Kesin Kıyı Çizgisi Hareketi/Net Shoreline Movement (NSM), Son Nokta Oranı/End Point Rate (EPR), Doğrusal Regresyon Oranı/Linear Regression Rate (LRR), Ağırlıklı Doğrusal Rekrasyon/Weighted Linear Regression (WLR), Son Nokta Güven Oranı/Confidence of End Point Rate (ECI), Tahmini Hata Oranı/Standard Error of the Estimate (LSE and WSE), R-kare/R-squared (LR2 and WR2). Göksu deltası kıyı çizgisi değişiminin belirlenmesinde NSM, EPR ve LRR istatistiklerin faydalanılmıştır. NSM, EPR ve LRR istatistikleri dönemsel ve genel kıyı çizgisi değişimleri hakkında detaylı bilgi vermesi nedeni ile uluslararası literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneğin, Thang vd., 2017 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmada Vietnam'daki Kien Giang kıyılarındaki kıyı çizgisi değişiminin belirlenmesinde EPR istatistiğinden faydalanılmıştır. İspanya'nın Galicia kıyılarında meydana gelen kıyı çizgisi değişiminin belirlenmesi DSAS aracının NSM, EPR, LRR ve WLR istatistiklerinden faydalanılarak gerçekleştirilmiştir (Alberti vd., 2013). Bunun yanı sıra, Hindistan'nın Trinkat adasında meydana gelen kıyı çizgisi değişiminin belirlenmesinde NSM, LRR ve EPR istatistiklerinden faydalanılmıştır (Ali ve Naraya, 2014).

NSM istatistiği oranı değil mesafeyi hesaplamak için kullanılmaktadır. En eski ve en yeni kıyı çizgisi arasındaki mesafe NSM istatistiği ile belirlenmektedir. Eğer, en eski ve en yeni kıyı çizgisi arasındaki mesafe zamana bölünürse bu EPR istatistiği olarak ifade edilmektedir. LRR istatistiği ise bir profil hattı boyunca kesişen tüm kıyı çizgilerinin zamana göre değişimi hakkında bilgi vermektedir. NSM ve EPR istatistiklerinde kıyı çizgisi değişiminin belirlenebilmesi için en az iki farklı tarihe ait kıyı çizgisi verisine ihtiyaç duyulurken; LRR istatistiğinde ikinden daha fazla kıyı çizgisi verisine ihtiyaç duyulmaktadır.

Göksu deltası kıyı çizgisi değişiminin belirlenmesi için öncelikle geçmiş yıllara ait kıyı çizgisi haritaları DSAS aracının veri tabanına uygun olarak hazırlanmıştır. Kıyı çizgisi haritalarının analize hazır hale getirilmesinin ardından kıyı çizgilerine yaklaşık 150 m uzaklıkta referans çizgisi (baseline) katmanı üretilmiştir. Referans çizgilerinin üretilmesinde esas belirleyici faktör kıyı çizgisi değişim oranının hesaplanmasında kara tarafında üretilen bir referans çizgisi ile mi yoksa deniz tarafında üretilen bir referans kıyı çizgisi ile mi değişim oranının hesaplanacağına karar verilmesidir. Bu çalışmada, Göksu deltasındaki kıyı çizgisi değişimi deniz tarafında üretilen referans çizgisi esas alınarak hesaplanmıştır. Daha sonra, çalışma sahasına ait kıyı çizgisi ve referans çizgisi katmanları DSAS aracında belirlenen kriterlere göre analiz edilerek kıyı çizgisi değişim oranı hesaplanmıştır. Göksu deltası kıyı çizgisi değişim oranının hesaplanması için 100 m aralıklarla 1000 m uzunluğunda profil hatları oluşturulmuştur. Profil hatları Taşucu ve Susanoğlu kıyıları arasında kalan alanları kapsamaktadır. Çalışma sahasının kıyı çizgisi değişiminin belirlenmesi için toplam 385 profil hattı üretilmiştir. Kıyı çizgisi hata oranı ise ± 5 m olarak belirlenmiştir (Şekil 4).

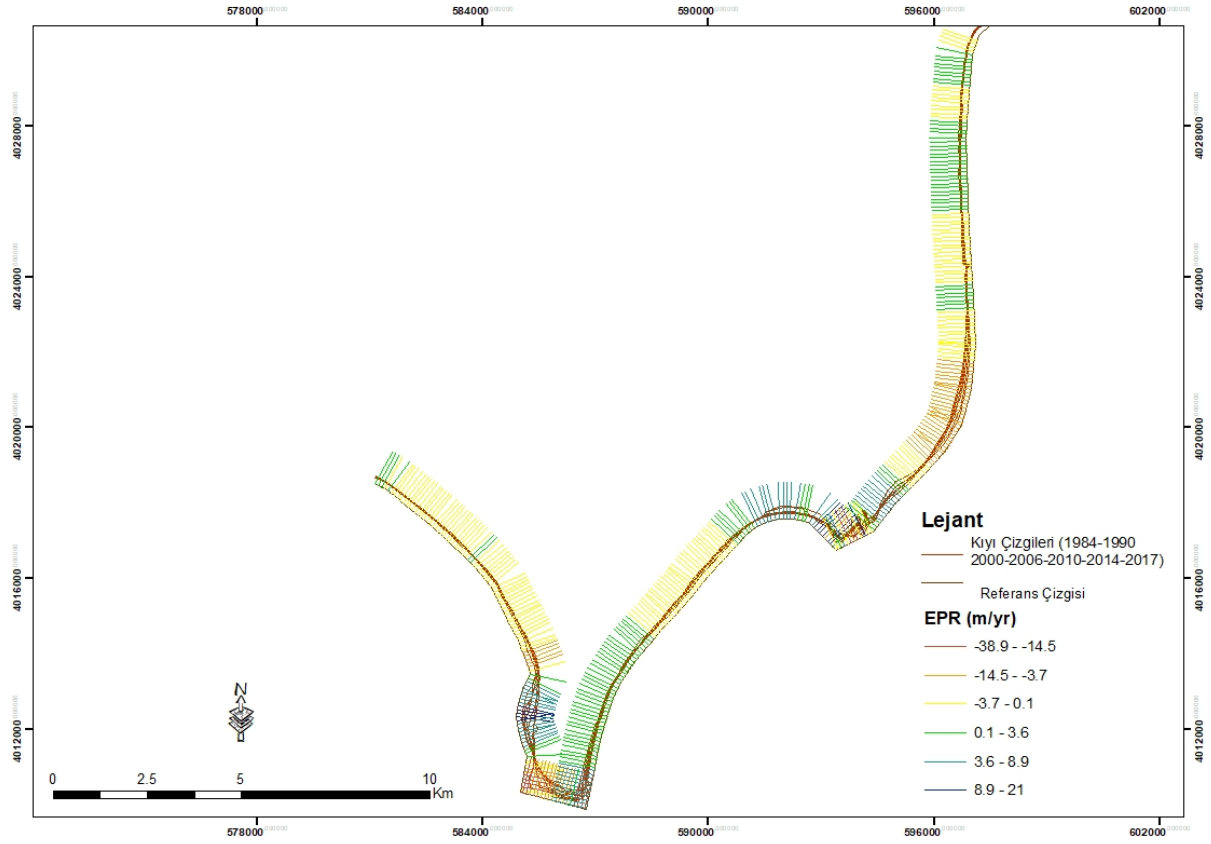
Şekil 4. Göksu Deltası kıyı çizgisi değişiminin DSAS aracında hesaplanması

4. Bulgular

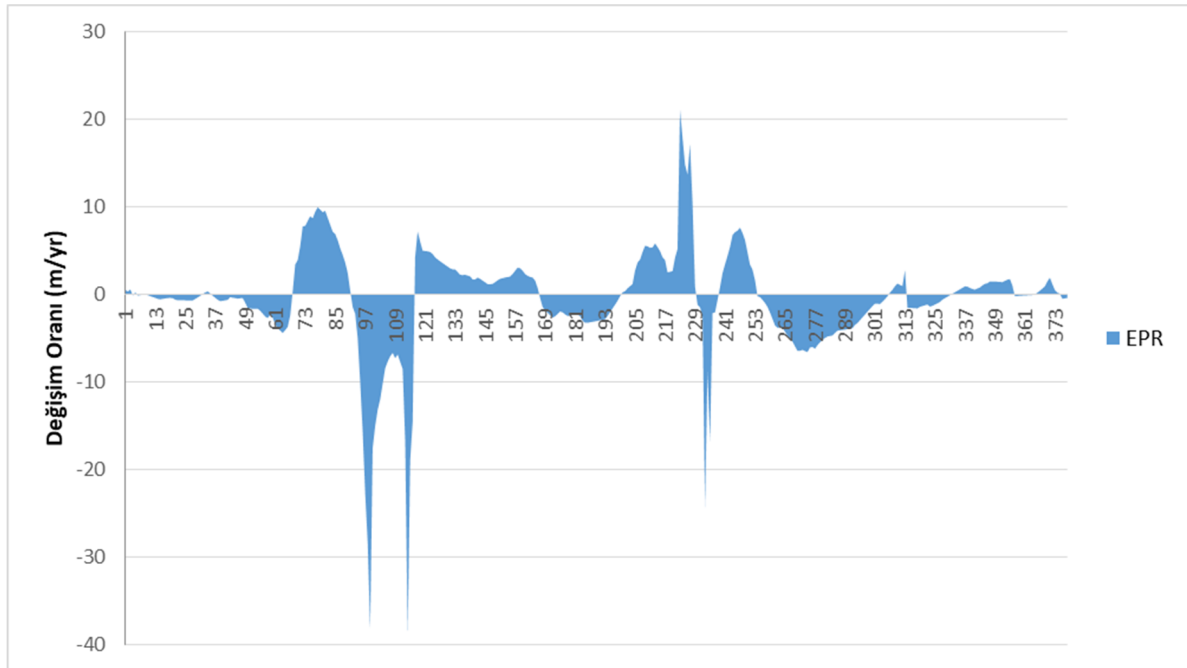
4.1. Göksu Deltası Kıyı Çizgisi Değişimi

4.1.1. EPR İstatistiği

Göksu deltası kıyı çizgisi değişiminin EPR istatistiğine göre değerlendirilmesi durumunda aşınma oranının en fazla -38 ile -14 m/yıl değerleri arasında yer aldığı ve aşınma alanlarının İncekum burnunun uç kısımları ile Altinkum mevki çevresinde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Çalışma sahasında, birikme oranı en fazla 8 ile 21 m/yıl değerleri arasında gerçekleşmiş ve birikme oranının en fazla olduğu alanlar akarsu ağzı ve çevresi ile İncekum burnunun batı bölümünde gerçekleşmiştir (Şekil 5). Göksu deltası kıyı çizgisi değişimi EPR grafiğinin değerlendirilmesi durumunda ise en yüksek aşınma trendinin 95 ve 118 profil hatları arasındaki İncekum burnunun uç kısımlarında ortalama -13 m/yıl değerinde gerçekleştiği, en yüksek birikme trendinin ise 211 ve 228 profil hattı boyunca akarsu ağzı ve çevresinde ortalama 7 m/yıl değerinde gerçekleştiği tespit edilmiştir (Şekil 6).

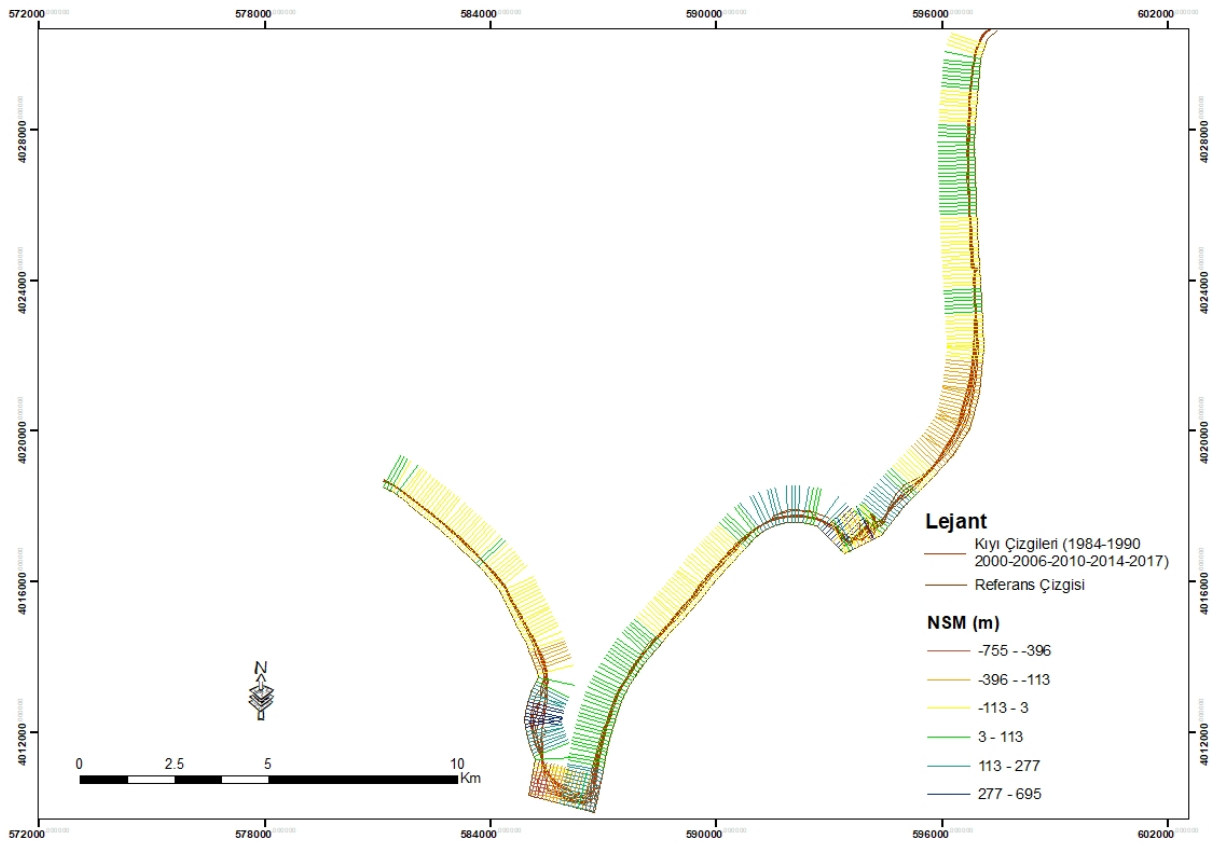
Şekil 5. Göksu Deltası kıyı çizgisi değişimi EPR istatistiği

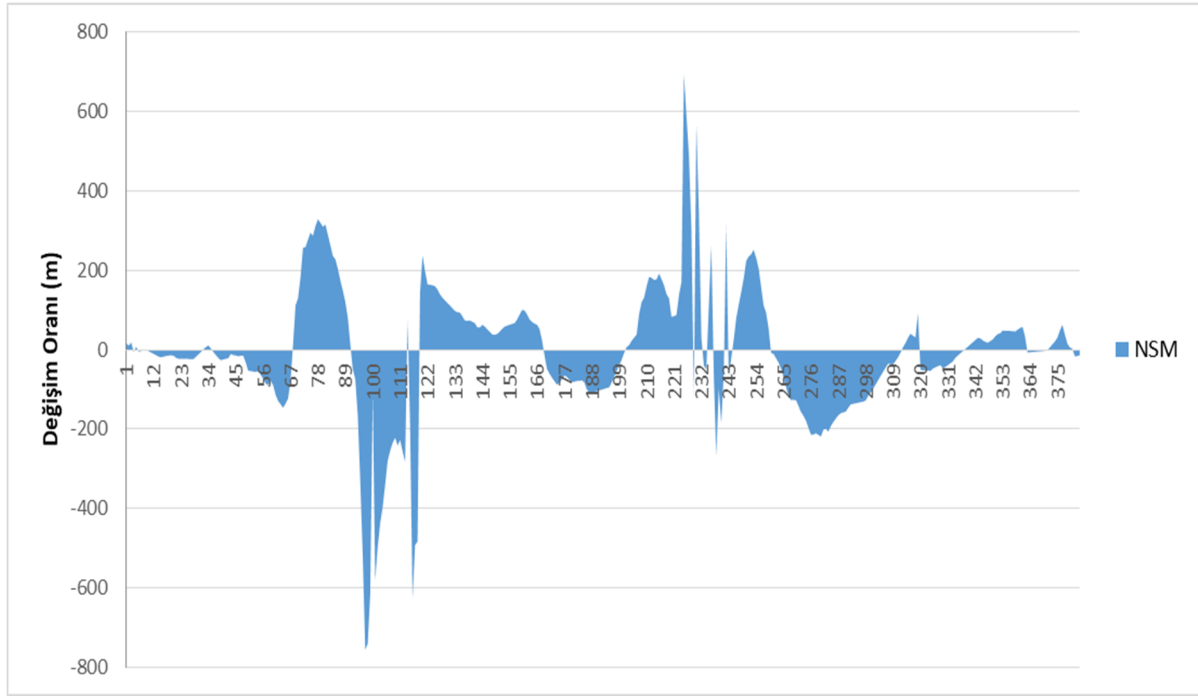
Şekil 6. Göksu Deltası kıyı çizgisi değişimi EPR grafiği

4.1.2. NSM İstatistiği

Göksu deltası kıyı çizgisi değişimi NSM istatistiğine göre değerlendirilmesi durumunda kıyı çizgisi gerilemesinin en fazla -755 ve -396 m değerleri arasında gerçekleştiği ve bu alanların Altınkum mevki ve İncekum burnunun uç kısımlarında meydana geldiği tespit edilmiştir. Göksu deltasında kıyı çizgisi ilerlemesi ise en fazla 277 ve 695 m değerleri arasında İncekum burnunun batı bölümü ile akarsu ağzı ve çevresinde yer aldığı tespit edilmiştir (Şekil 7). Göksu deltası kıyı çizgisi değişimi NSM grafiğinin değerlendirilmesi durumunda en yüksek kıyı çizgisi ilerleme trendi 69-89 profil hattı boyunca İncekum burnunun batı bölümünde ortalama 240 m değerinde olduğu, ikinci en yüksek kıyı çizgisi ilerleme trendinin ise 208-236 profil hattı boyunca akarsu ağzı ve çevresinde ortalama 234 m değerinde gerçekleştiği, en yüksek kıyı çizgisi gerileme trendinin ise 94 ve 118 profil hattı boyunca İncekum burnun uç kısımlarında ortalama -386 m olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir (Şekil 8).

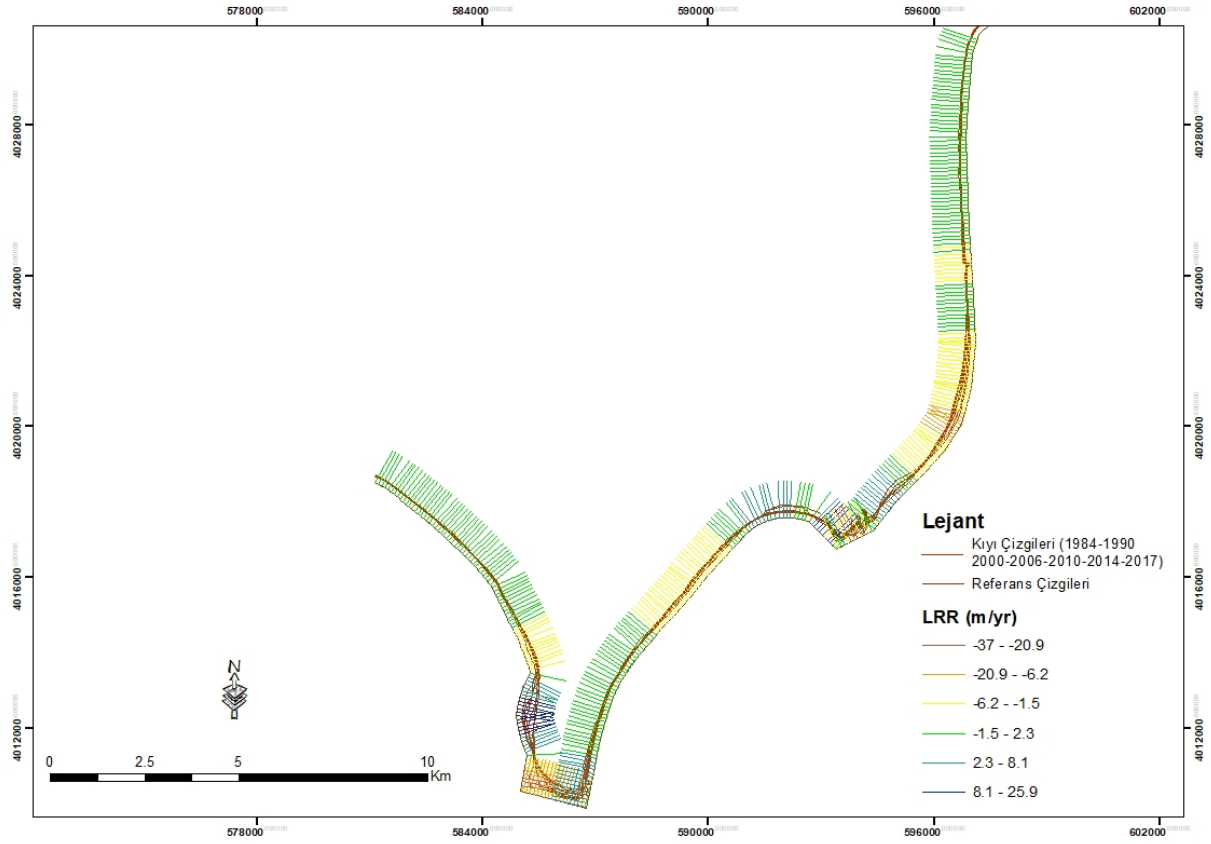
Şekil 7. Göksu Deltası kıyı çizgisi değişimi NSM istatistiği

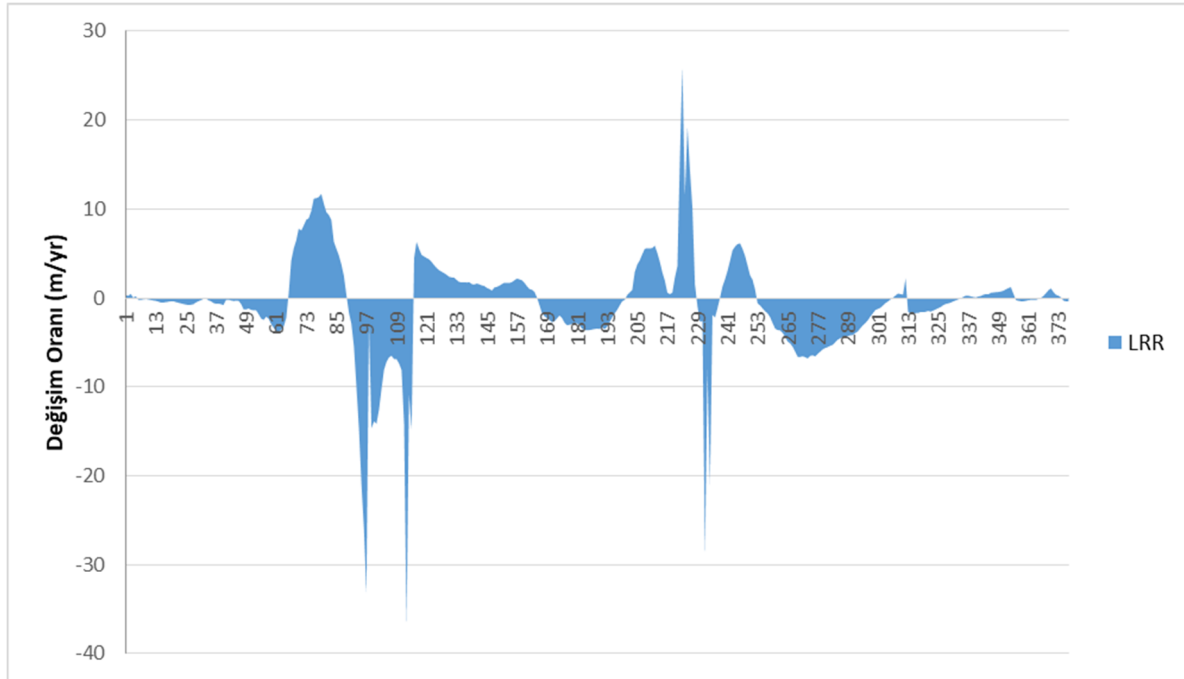
Şekil 8. Göksu Deltası kıyı çizgisi değişimi NSM grafiği

4.1.3. LRR İstatistiği

Göksu deltası kıyı çizgisi değişiminin LRR istatistiğine göre değerlendirilmesi durumunda aşınma oranının en fazla -37 ile -20 m/yıl değerleri arasında olduğu ve bu alanların Altinkum mevki ve İncekum burnu uç kısımlarında yer aldığı tespit edilmiştir. Göksu deltasında birikme oranının en fazla 8 ile 25 m/yıl değerleri arasında yer aldığı ve bu alanların İncekum burnunun batı kısımları ile akarsu ağzı çevresinde yer aldığı tespit edilmiştir (Şekil 9). Göksu deltası kıyı çizgisi değişim grafiğinde en yüksek birikme trendinin 69-88 profil hattı boyunca İncekum burnunun batı bölümünde ortalama 8 m/yıl, ikinci yüksek birikme trendinin 207-228 profil hattı boyunca akarsu ağzı ve çevresinde ortalama 6 m/yıl olarak gerçekleştiği, en yüksek aşınma trendinin ise 94-118 profil hattı boyunca İncekum burnunun uç kısımlarında ortalama -12 m/yıl olduğu tespit edilmiştir (Şekil 10).

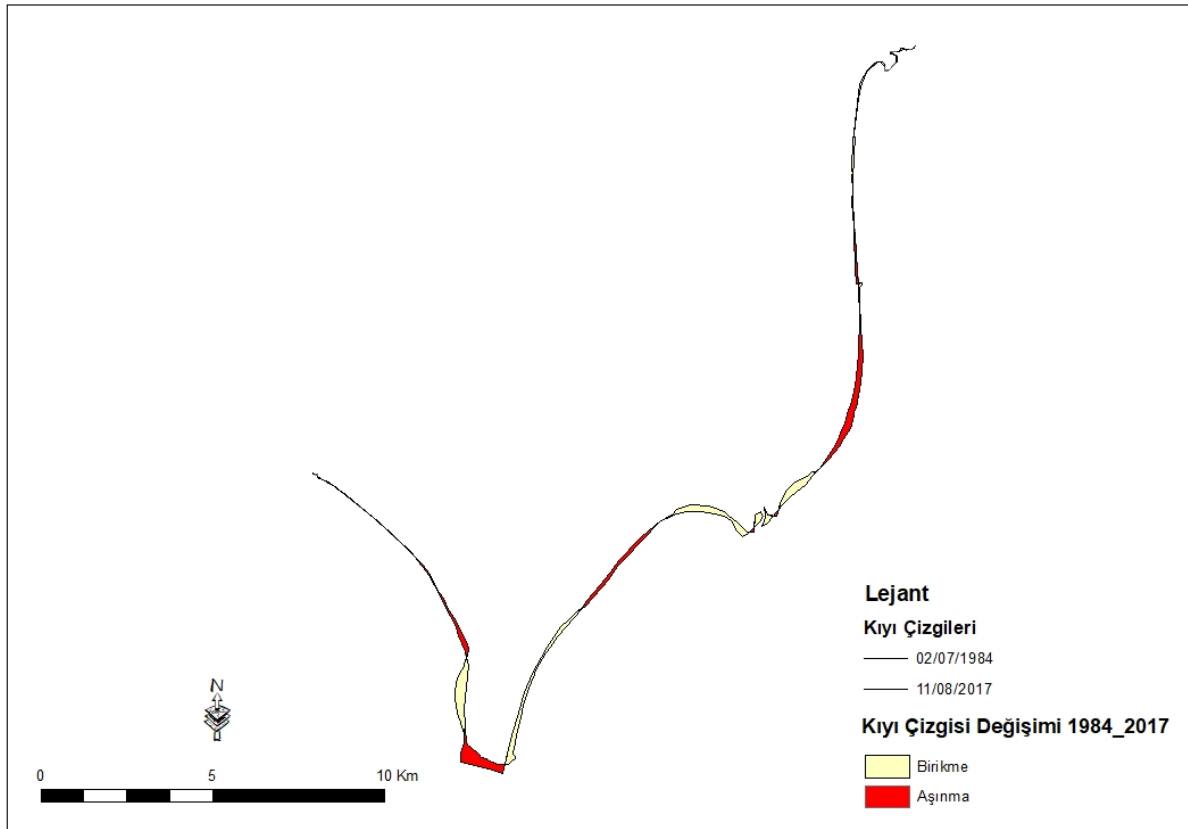
Şekil 9. Göksu Deltası kıyı çizgisi değişimi LRR istatistiği

Şekil 10. Göksu Deltası kıyı çizgisi değişimi LRR grafiği

4.2. Göksu Deltası Kıyı Çizgisi Değişiminin Morfolojik Etkisi

Göksu deltasında meydana gelen kıyı çizgisi değişimleri delta morfolojisini önemli ölçüde değiştirmektedir. 1984 yılından 2017 yılına kadar ki 33 yıllık süreçte delta kıyılarında meydana gelen kıyı çizgisi değişiminin incelenmesi durumunda birikmenin 180 ha, aşınmanın ise 164 ha olduğu tespit edilmiştir. Deltadaki kıyı çizgisi değişimi sonucunda aşınma ve birikme değerleri birbirine yakın miktarlarda gerçekleşmesine rağmen birikme faaliyetlerinin daha etkili olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, Göksu deltası kıyılarında aşınma ve birikme faaliyetleri bazı bölgelerde daha yoğun gerçekleşirken bazı alanlarda daha düşük oranlarda gerçekleşmiştir. Örneğin, Altinkum mevki, Paradeniz lagünü kıyı kordonu, İncekum burnu uç kısımları aşınmanın en fazla görüldüğü alanları temsil ederken akarsu ağzı ve çevresi ile İncekum burnu yan kısımları birikme faaliyetlerinin yoğun olduğu alanları göstermiştir. Sonuç olarak, deltadaki kıyı çizgisi değişimlerinin bazı bölgelerde daha hızlı gerçekleşmesi delta morfolojisini önemli ölçüde etkilemiştir (Şekil 11).

Şekil 11. Göksu Deltası kıyı çizgisi değişiminin delta morfolojisine etkisi

5. Sonuç ve Tartışma

Göksu deltası kıyı çizgisi değişiminin DSAS aracında değerlendirilmesi sonucunda deltanın bazı bölümlerinde kıyı çizgisi değişimlerinin daha yoğun gözlemlendiği tespit edilmiştir. Bu alanlar, Altıncum mevki, İncecum burnu, akarsu ağzı ve çevresi ile Paradeniz Lagünü kıyı kordonudur. Altıncum mevki, İncecum burnu uç kısımları ve Paradeniz Lagünü kıyı kordonunda aşınma faaliyetlerine bağlı kıyı çizgisi gerilemesi gözlemlenirken; akarsu ağzı ve çevresi ile İncecum burnun yan kısımlarında birikme faaliyetlerine bağlı kıyı çizgisi ilerlemesi gözlemlenmiştir. Göksu deltası kıyı çizgisi değişiminin yoğun olarak gözlemlendiği bu alanlar aynı zamanda delta morfolojisinin de değişmesine neden olmuştur.

Göksu deltası kıyı çizgisi değişiminin EPR istatistik sonuçlarında en yüksek erozyon oranı -38 m/yıl, en yüksek birikme oranının ise 21 m/yıl olduğu tespit edilmiştir. En eski ve en yeni kıyı çizgisi arasındaki mesafe değişimini belirten NSM istatistiklerinde ise Göksu deltasında en fazla kıyı çizgisi gerilemesinin -755 m ve en fazla kıyı çizgisi ilerlemesinin ise 695 m olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sahasının tüm yıllara ait kıyı çizgisi değişiminin değerlendirildiği LRR istatistiklerinde ise en yüksek erozyon oranı -37 m/yıl, en fazla birikme oranı ise 25 m/yıl olarak belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda Göksu deltası kıyı çizgisi değişim oranlarının bazı bölgelerde bir hayli yüksek olduğu ve bu durumun kıyının geometrik gelişimini önemli ölçüde etkilediği gözlemlenmiştir.

Son yıllarda, Göksu deltasında meydana gelen hızlı kıyı çizgisi değişimlerinin olumsuz etkilerinin çevresel, ekonomik ve sosyal faaliyetler açısından değerlendirilmesi durumunda mevcut sorunların gelecekte daha büyük riskler oluşturacağı ve bu durumun deltanın sürdürülebilirliğini önemli ölçüde düşüreceği tespit edilmiştir. Örneğin, deltanın en hassas bölgelerinden birisi olan Paradeniz lagünü, aşınma faaliyetlerinin yoğunluğuna bağlı olarak kıyı çizgisi gerilemesi yaşanmakta ve bunun sonucunda Paradeniz Lagünü kıyı kordonunda kopmalar meydana gelmektedir. Paradeniz Lagünü kıyı kordonunda meydana gelen bu kopmalar daha fazla deniz suyunun lagüne girmesine ve lagünün su kalitesinin değişmesine neden olmaktadır. Paradeniz lagününde meydana gelen su kalitesi değişimi lagünün bağlantılı olduğu diğer su kaynaklarının da kalitesini değiştirmekte ve bölgedeki ekolojik yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanı sıra, Göksu deltası kıyı çizgisi değişiminin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi incelendiğinde deltada yoğun olarak gerçekleştirilen tarım, turizm ve balıkçılık faaliyetlerinin kalitesinin düştüğü ve ekonomik değer azalmasına neden olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, Göksu deltası sosyal faaliyetler açısından da oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bölgenin yaz aylarında rekreasyon amaçlı yoğun olarak kullanılması ve bölgede rekreasyon amaçlı pek çok yapının bulunması deltada meydana gelen kıyı çizgisi değişiminin olumsuz etkilerini artırmaktadır.

Göksu deltasında meydana gelen kıyı çizgisi değişimleri bazı araştırmacılar tarafından farklı yaklaşımlarla değerlendirilmiştir. Karakoç ve Karabulut'un 2010 yılında gerçekleştirmiş oldukları çalışmada deltanın doğu kıyılarında gerileme meydana geldiği güncel ağz bölgesinde ise ilerlemenin gerçekleştiği tespit etmiştir. Bunun yanı sıra, İncecum burnunun batı ve güneydoğusunda ise kumul ilerlemesinin olduğu, Altıncum mevkiinde ise şiddetli bir kıyı gerilemesinin meydana geldiği tespit edilmiştir. Gürbüz'ün 1994 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmada Göksu Nehri yatağının değiştirilmesinden dolayı deltanın doğu kıyılarında aşınma faaliyetlerinin arttığına ve buna bağlı olarak doğu kıyılarında hızlı kıyı çizgisi gerilemesi meydana geldiğine değinmiştir. Kuleli vd., 2001 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmada Türkiye'deki Ramsar Sözleşmesine dahil sulak alanlarındaki kıyı çizgisi değişimlerini değerlendirmiş ve çalışmanın sonucunda Göksu deltası kıyı çizgisi gerilemesinin 650 m olduğu ve erozyon miktarının ise -25.99 m/yıl olduğunu tespit etmiştir. Farklı araştırmacılar tarafından elde edilen bulgular çalışmanın içeriği ile örtüşmesi Göksu deltasında son yıllarda hızlı kıyı çizgisi değişiminin yaşandığının en somut göstergesini oluşturmaktadır. Özellikle de, Altıncum mevki ve İncecum Burnu uç kısımları aşınmanın en şiddetli olduğu alanları göstermektedir. Göksu nehrinin

denize döküldüğü alan ve İncekum burnun yan kısımlarında birikme faaliyetleri yoğun olarak gerçekleşmekte ve kıyı çizgisi ilerlemesi meydana gelmektedir. Göksu deltasında meydana gelen bu hızlı kıyı çizgisi değişimlerinin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi için bazı çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır; deltadaki kıyı çizgisi değişimlerinin daha sık aralıklarla incelenmesi ve mevcut durumlara neden olan sorunların tespit edilerek gerekli önlemlerin alınması, beşeri faktörlere bağlı kıyı çizgisi değişiminin engellenmesi için Kıyı Kanunda belirtilen yaptırımların artırılması, Göksu deltası kıyı risk haritalarının üretilmesi ve arazi kullanımının yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Teşekkür

Bu çalışma Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) tarafından yürütülmekte olan “Göksu Deltasında Kıyı Çizgisi Değişimlerinin Çok Zamanlı Uydu Görüntüleri ile Analizi” başlıklı, ‘15B0759002’ kodlu projenin bir bölümünü kapsamaktadır. Desteklerinden dolayı Ankara Üniversitesi BAP birimine teşekkür ederiz.

Referanslar

- 3621 Sayılı Kıyı Kanunu, 5. Tertip, 29. Cilt; 17.04.1990 Tarih ve 20495 Sayılı Resmi Gazete.
- Alberti, A.P.; Pires, A., Freitas, L.; Chaminé, H. (2013) “Shoreline change mapping along the coast of Galicia, Spain”, *Proceedings of the Institution of Civil Engineers - Maritime Engineering*, Volume 166 Issue 3, September 2013, pp. 125-144. <https://doi.org/10.1680/maen.2012.23>
- Alesheikh, A. A., Ghorbanali, A. ve Nouri, N. (2007) “Coastline change detection using remote sensing”, *Int. J. Environ. Sci. Tech.*, 4 (1): 61-66.
- Alesheikh, A. A.; Ghorbanali, A.; Nouri, N. (2007) “Coastline change detection using remote sensing”, *Int. J. Environ. Sci. Tech.*, 4 (1): 61-66, 2007.
- Ali, P. Y.; Naraya, A. C. (2015) “Short-Term Morphological and Shoreline Changes at Trinkat Island, Andaman and Nicobar, India, After the 2004 Tsunami”, *Marine Geodesy*, 38:26-39.
- Avcı, S. (2017) “Kıyı Alanların Kullanımında Beşeri Faktörler”, *İçinde Yasal ve Bilimsel Boyutları ile Kıyı, Jeomorfoloji Derneği Yayını*, Sayfa:117-146, İstanbul.
- Bagli, S. ve Soille, P. (2003) “Morphological automatic extraction of coastline from panEuropean Landsat TM images”, *InProceedings of the Fifth International Symposium on GIS and Computer Cartography for Coastal Zone Management*, Genova, October 2003. (GISIG and ICCOPS), pp. 58–59.
- Bagli, S.; Soille, P. (2003) “Morphological automatic extraction of coastline from panEuropean Landsat TM images”, *In Proceedings of the Fifth International Symposium on GIS and Computer Cartography for Coastal Zone Management*, Genova, October 2003. (GISIG and ICCOPS), pp. 58–59.
- Benumof, B. T.; Storlazzi, C. D.; Seymour, R. J.; Griggs, G. B. (2000) “The relationship between incident wave energy and sea cliff erosion rates: San Diego County, California”, *Journal of Coastal Research*, 17, 1162-1178.
- Collins, B. D.; Sitar, N. (2008) “Processes of coastal bluff erosion in weakly lithified sands, Pacifica, California, USA”, *Geomorphology*, 97, 483-501. DOI: 10.1016/j.geomorph.2007.09.004.
- De Jong, S. M.; Freek, D.; Van Der, M. (2004) *Remote Sensing Image Analysis: Including the Spatial Domain*. Kluwer Academic Publishers. MA, USA. 359.
- El Banna, M. M. ve Hereher, M. E. (2009) “Detecting temporal shoreline changes and erosion/accretion rates, using remote sensing, and their associated sediment characteristics along the coast of North Sinai, Egypt” *Environ Geol*, 58:1419–1427
- El-Asmar, H. M. ve Hereher, M. E. (2011) “Change detection of the coastal zone east of the Nile Delta using remote sensing”, *Environ Earth Sci*, 62:769–777. DOI 10.1007/s12665-010-0564-9.
- Erkal, T. (2015) “Kıyı yönetimi açısından Türkiye’de yapılan kıyı jeomorfolojisi çalışmalarının değerlendirilmesi”, *Türk Coğrafya Dergisi* 65 (2015) 23-34.
- Esteves, L.S.; William, J. J.; Nock, A.; Lymbery, G. (2009) “Quantifying shoreline changes along the Sefton coast (UK) and the implications for research-informed coastal management”, *Journal of Coastal Research*, S156, 602-606.
- Gedik, A.; Birgili, S.; Yılmaz, H.; Yoldaş, R. (1979) “Mut-Ermenek-Silifke yöresinin Jeolojisi ve petrol olanakları”, *Türkiye Jeol. Kur. Bül.* 22, 7-26.

- Gibeaut, J.C.; Hepner, T.; Waldinger, R.; Andrews, J.; Gutierrez, R.; Tremblay, T. A.; Smyth, R.; Xu, L. (2001) *Changes in Gulf Shoreline Position, Mustang, and North Padre Islands, Texas*. A Report of the Texas Coastal Coordination Council Pursuant to National Oceanic and Atmospheric Administration Award No. A97OZ0179, GLO Contract Number 00-002R, The University of Texas at Austin Austin, Texas.
- Gökten, E. (1976) "Silifke yöresinin temel kaya birimleri ve Miyosen stratigrafisi", *Türkiye Jeol. Kur. Bült.*19, 117-126.
- Guneroglu, A. (2015) "Coastal changes and land use alteration on Northeastern part of Turkey", *Ocean & Coastal Management*, 118, 225-233.
- Gürbüz, O. (1994) "Göksu Deltası'nın Doğu Kıyısında Kıyı Çizgisi Gerilemesi ve Sonuçları", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 29, S. 409-417, İstanbul.
- Ingham, A. E. (1992) *Hydrography for Surveyors and Engineers*, p. 132. London: Blackwell Scientific Publications.
- Karakoç, A.; Karabulut, M. (2010) *Göksu Deltası Kıyı Çizgisinde Meydana Gelen Değişimlerin CBS ve Uzaktan Algılama Teknikleri ile İncelenmesi*, Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu, Afyon.
- Katz, O.; Mushkin, A. (2013) "Characteristics of sea-cliff erosion induced by a strong winter storm in the eastern Mediterranean". *Quaternary Research*, 80, 20-32. DOI: 10.1016/j.yqres.2013.04.004.
- Keçer, M. (2001) *Göksu Deltası'nın (Mersin) Jeomorfolojik evrimi ve güncel akarsu-deniz-rüzgar süreçlerinin kıyı çizgisinde yaptığı değişiklikler*. MTA Raporu No: 10468 (yayımlanmamış).
- Keçer, M.; Duman, Y. T. (2007) "Yapay Etkilerin Göksu Deltası Gelişimine Etkisi, Mersin-Türkiye", *MTA Dergisi*, 134, 17-26.
- Kuleli, T. (2010) "Quantitative analysis of shoreline changes at the Mediterranean Coast in Turkey". *Environ Monit Assess*, 167, 387-397. DOI 10.1007/s10661-009-1057-8.
- Kuleli, T.; Güneroğlu, A.; Karshi, F.; Dihkan, M. (2011) "Automatic Detection of Shoreline Change on Coastal Ramsar Wetlands of Turkey". *Coastal Engineering*, 38, pp. 1141-1149.
- Kumar, A., Narayana, A. C. ve Jayappa, K. S. (2010) "Shoreline Changes and morphology of spits Along Southern Karnataka, West Coast Of India: A Remote Sensing and Statistics-Based Approach", *Geomorphology*, 120: 133-152.
- Liu, H. (2004) "Automated extraction of coastline from satellite imagery by integrating Canny edge detection and locally adaptive thresholding methods", *International Journal of Remote Sensing*, Vol. 25, No. 5, 937-958.
- Lockwood, M. (1997) NSDI Shoreline briefing to the FGDC coordination group, NOAA/NOS. Washington, DC.
- Moore, L. J.; Griggs, G. B. (2002) "Long-term cliff retreat and erosion hotspots along the central shores of the Monterey Bay National Marine Sanctuary". *Marine Geology*, 181, 265-283. DOI:10.1016/S0025-3227(01)00271-7.
- MTA. (2002) "1/500.000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları, Adana Paftası". *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü yayınları*. Ankara, Türkiye.
- Olgun, A. (2012) *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Yöntemiyle Göksu Deltası Kıyı Çizgisi Değişiminin İzlenmesi*, Geomatik Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Rio, L. D.; Gracia, J. F.; Benavente, J. (2013) "Shoreline change patterns in sandy coasts. A case study in SW Spain". *Geomorphology*, 196, 252-266. DOI: 10.1016/j.geomorph.2012.07.027.
- Tahıl, Ş.; Cürebal, I. (2005) "Altınova Sahilinde Kıyı Çizgisi Değişimini Belirlemede Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, Sayfa: 51-68.
- Thang, N.T.X.; Thu, T.V.; Woodroffe, C. D. (2017) "Coastal erosion vulnerability of Kien Giang - the Western Mekong River Delta Coast in Vietnam", *International Conference on Globalisation, Climate Change and Sustainable Development*, 26-28 April 2017, Hatinh University.
- Thieler, E. R.; Himmelstoss, E. A.; Zichichi, J. L.; Ergul, A. (2009) *The Digital Shoreline Analysis System (DSAS) Version 4.0 - An ArcGIS Extension for Calculating Shoreline Change*, Open-File Report. US Geological Survey Report No. 2008-1278: <http://woodshole.er.usgs.gov/projectpages/dsas/version4/>
- Turoğlu, H. (2009) "3621 Sayılı Kıyı Kanunu ve Onun Uygulama Problemleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:53 Sayfa: 31-40.
- URL-1 <https://woodshole.er.usgs.gov/project-pages/DSAS/>
- Winarso, G.; Budhiman, S.; (2001). "The potential application of remote sensing data for coastal study", *Proc. 22 nd. Asian Conference on Remote Sensing*, Singapore.

Çok Ölçütlü Karar Analizi İle Erozyon Duyarlılık Çalışmalarında Erozyon Yüzeyleri Envanter Verisinin Kullanımı: Selendi Çayı Havzası Örneği*

The use of erosion features inventory data in erosion susceptibility studies with multi-criteria decision analysis: the case of Selendi River Basin

Yıldız Güney^{1†}, Hüseyin Turoğlu²

¹Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Uşak

²İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İstanbul

Öz: Literatürde çok ölçütlü karar analizi kullanılarak yapılan erozyon duyarlılık analizleri ile ilgili pek çok çalışma bulunmaktadır. Fakat bu tip analizlerin en önemli aşaması olan parametrelerin ağırlıklandırılması konusunda masa başında yapılan sübjektif değerlendirmeler çalışmaların objektifliği ve bilimselliği konusunda tartışmalara neden olmaktadır. Bu çalışmada yukarıda belirtilen sorunun çözümüne yönelik olarak, herhangi bir yerde erozyonun varlığı ve şiddetinin göstergesi olan "Erozyon Yüzeyleri Envanteri" yönteminin uygulanması amaçlanmış, uygulama alanı olarak Selendi Çayı Havzası seçilmiştir. Erozyon duyarlılık analizi için araştırma alanında erozyonu etkilediği düşünülen coğrafi parametrelerle ilgili bir veri tabanı hazırlanmıştır. Erozyon duyarlılık analizinde kullanılan parametrelerin her biri ile arazide kayıt altına alınan erozyon yüzeyleri karşılaştırılmış, araştırma alanında kayıt altına alınan erozyon yüzeylerinin erozyon duyarlılık analizinde kullanılan parametre sınıfları sayısal ve oransal dağılımı belirlenmiştir. Bunlarla ilgili standart sapma ve varyans hesaplamaları yapılmıştır. Böylece parametrelerin alt sınıfları ile erozyon yüzeyleri arasındaki mekânsal ve istatistiksel ilişkiler ortaya konulmuştur. Sonuçta; arazi tespitlerine dayandırılan istatistiksel analiz sonuçları kullanılarak parametreler ve alt sınıfların ağırlıklandırılması gerçekleştirilip, çok ölçütlü karar analizi yöntemiyle erozyon duyarlılık analizi tamamlanmıştır. Erozyon yüzeyleri envanterinin çok ölçütlü karar analizi ile erozyon duyarlılık analizinde araştırmacıların araziye dayanan bir değerlendirme yapmasında etkili bir araç olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: çok ölçütlü karar analizi, erozyon duyarlılığı, erozyon yüzeyleri, CBS, Selendi Çayı Havzası.

Abstract: There are numerous studies in the literature regarding Erosion Susceptibility Analysis using a multi-criteria decision analysis method. However the subjective assessments, during the weighting of the parameters, are always likely to incur questions about the objectivity and scientificity of a given study. To avoid this problem in our work we have used an "Erosion Features Inventory" methodology and applied it to the Selendi River Basin. For the erosion susceptibility analysis, a database of geographical measurements, thought to be effecting erosion, were prepared for the area under observation. Each of the parameters used in erosion susceptibility analysis were aligned with erosion features recorded in the research area. Based on that we determined the parameters in the Erosion Susceptibility Analysis. Subsequently we applied variance and standard deviation analysis to our results. Using the statistical analysis results we determined parameters and sub-classes based on the actual surface measurements. As a result the "Erosion Susceptibility Analysis" was completed by using a the multi-criteria decision based method largely avoiding all subjectivity in the outcome. Erosion features inventory

*Bu araştırma, birinci yazarın "Selendi Çayı Havzası (Manisa) Erozyon Duyarlılık Analizi ve İklim Değişikliğinin Erozyon Duyarlılığına Etkilerinin Modellenmesi" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

† İletişim yazarı: Y.Güney, e-posta: yildiz.guney@usak.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 20.02.2018

Makale Basıma Uygun Tarihi: 09.04.2018

have been found to be an effective tool for researchers to make a land-based assessment erosion susceptibility analysis with multi-criteria analysis.

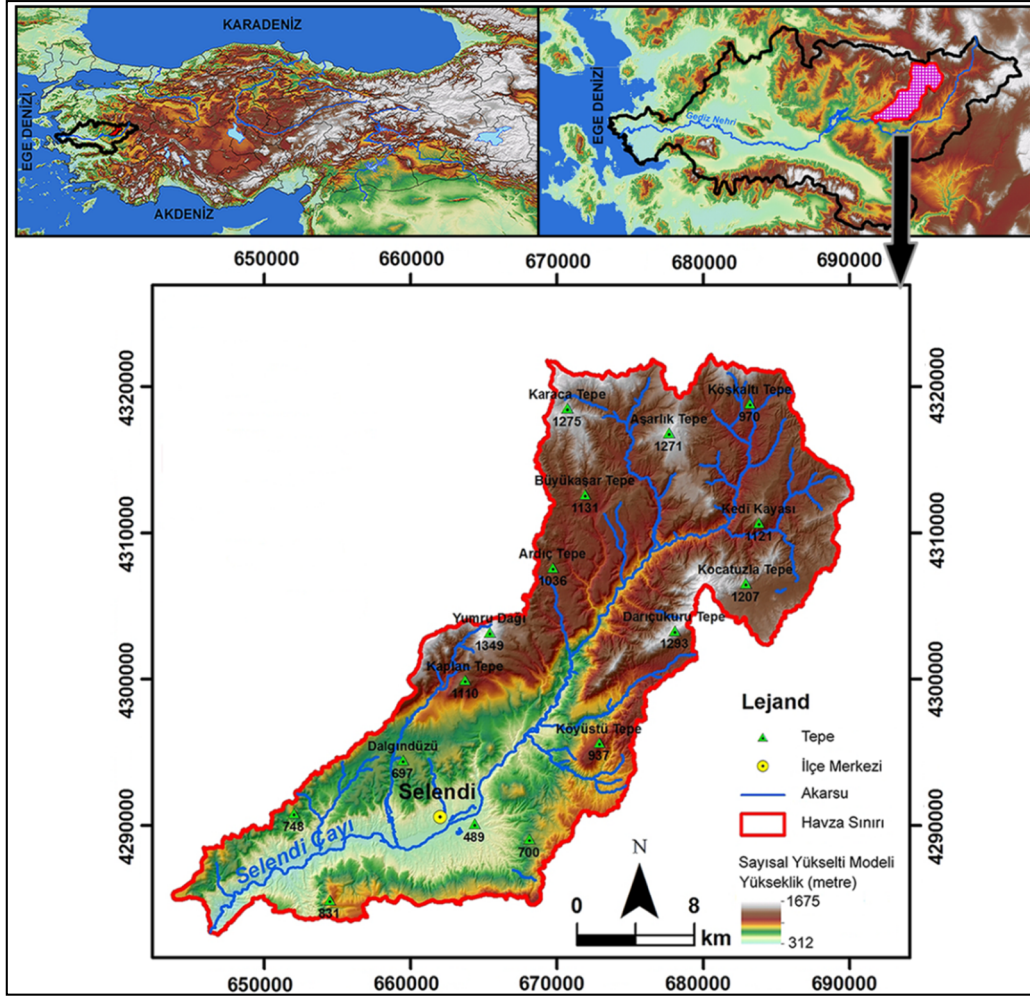
Keywords: *multi-criteria decision analysis, erosion susceptibility, erosion features, GIS, Selendi River Basin.*

1. Giriş

Erozyonla ilgili sorunlar pek çok araştırmacının bu konuya ilgi duymasına ve geniş bir literatür oluşmasına sebep olmuştur. Literatürde erozyon duyarlılığını haritalamak için farklı yöntem ve yaklaşımların kullanıldığı birçok çalışma mevcuttur (Meyer ve Martinez-Casasnovas, 1999; Mueller vd., 2005; Haboudane vd., 2007; Conoscenti vd., 2008; Akgün ve Türk, 2010; Agnesi vd., 2011; Angileri, 2012). Erozyon duyarlılığı ile ilgili özellikle son yıllarda yapılan çalışmalarda; hazır erozyon modellerinin yanı sıra, parametre guruplarının ve analiz yöntemlerinin araştırmacılar tarafından belirlendiği, bağımsız modellerin kullanıldığı araştırmalardaki artış dikkat çekicidir. Literatürde Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknolojileri kullanılarak yapılan erozyon duyarlılık analizi ile ilgili son yıllardaki çalışmalara bakıldığında; büyük bir çoğunluğunda istatistiksel modeller kullanıldığı görülür (Kheir vd., 2007; Akgün ve Türk, 2010; Conforti vd., 2011; Ogbonna vd., 2011). Çok ölçütlü karar analizi (ÇÖKA) de en çok kullanılan çok değişkenli istatistik yöntemlerin başında gelmektedir (Bathrellos ve Skilodimo, 2007; Conoscenti, 2008; Agnesi vd., 2011; Raissouni vd., 2012; Ronghua vd., 2013; Moayeri vd., 2013). Erozyon duyarlılık analizi yaparken hangi bağımsız model kullanılırsa kullanılsın parametrelerin ağırlıkları kullanıcılar tarafından belirlenmektedir. Kullanıcılar ise parametre ağırlıklandırmasını ya literatürde konuyla ilgili mevcut çalışmalara atıf yaparak ya da kısmen arazi gözlemleri ile desteklenen uzman görüşüne göre yapmaktadırlar (Sönmez vd., 2013; Sunkar ve Avcı, 2015; Avcı, 2016; Avcı vd., 2017). Bu ise parametreleri ağırlıklandıran araştırmacı konusunun ne kadar uzmanı olsa da subjektif bir değerlendirmeye yol açmaktadır. Erozyon duyarlılığı analizi için kullanılan parametrelerin sadece literatüre veya uzman görüşüne dayalı olarak ağırlıklandırılmaması gerektiği düşünüldüğünden parametrelerin ağırlıklandırılmasında araziden toplanan verilere dayanan daha objektif bir değerlendirme sağlayacak bir yöntem arayışı içerisine girilmiştir.

Erozyon duyarlılık analizlerinde parametrelerin ağırlıklandırılması konusunda araziye dayalı bir değerlendirme yapılmak isteniyorsa, arazide; erozyonun problem olduğu sahaların bir şekilde tespit edilerek envanter oluşturulması gerekmektedir. Bu çalışmada; bir yerde erozyonun şiddetli olduğunun işaretleri olarak kabul edilen ve Clark (1980) tarafından ortaya konulan erozyon yüzeyleri referans alınarak, araziden toplanan verilerle envanter oluşturulması, parametrelerin ağırlıklandırılması konusunda çalışma alanında kayıt altına alınan erozyon yüzeyleri ve bunlarla ilgili oluşturulan istatistiksel analizlerin kullanılması, parametre ağırlıklandırma işinin daha objektif ve bilimsel temellere dayandırılması, elde edilen sonuçlara göre önerilerde bulunulması hedeflenmiştir.

Araştırma alanı olarak seçilen Selendi Çayı Havzası, Batı Anadolu'da Gediz Havzası içerisinde yer alan alt havzalardan biridir ve kabaca 38°39' 41"-39°00' 47" kuzey enlemleri ile 28°39' 14"-29°11' 41" doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Selendi Çayı'nın su toplama havzasından oluşan araştırma alanı yaklaşık 716 km² alana sahiptir (Şekil 1). Selendi Çayı Havzası, özellikle litolojik ve jeomorfolojik özellikleri nedeniyle çok şiddetli erozyona maruz kalmaktadır. Drenaj yoğunluğunun fazla olması, yüzey erozyonu ile ortaya çıkan badlands topografyasının yaygınlığı, havzanın birçok yerinde farklı şekillerde derin (gully) ve sığ yarıntılarla (rill) bunları birbirinden ayıran keskin sırtlar havzada erozyonun şiddetli olduğunun önde gelen kanıtları olarak kabul edilebilir. Havzada erozyonun şiddetli olduğunun kanıtı olan bu indikatörler envanter verisi hazırlamada kullanılmaya uygun olduğu için uygulama alanı olarak Selendi Çayı Havzası seçilmiştir.

Şekil 1. Araştırma alanının lokasyon haritası.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada; topografik, jeolojik, hidrografik, çevresel ve iklimik olmak üzere beş temel veri grubu kullanılmıştır. Ayrıca detaylı arazi çalışmaları sonucunda araştırma alanı için bir erozyon yüzeyleri envanteri hazırlanmıştır.

Topografik veri grubunda yer alan eğim, bakı, yamaç şekli, topografik nemlilik indeksi parametrelerini üretmek için Harita Genel Komutanlığı'nın 2000 yılına ait 1/25000 ölçekli 14 adet topografya haritası (K22-a3, K22-a1, K22-a2, K22-a4, K21-a3, K21-c2, K21-d2, K21-c1, K21-b4, K21-b3, K21-b2, J21-c3, J22-d3, J22-d4) kullanılarak 10 m yükselti çözünürlüğünde topografik veri tabanı oluşturulmuştur.

Jeoloji veri grubu; sahaya ait litoloji ve kayaların ayrışma derecesi verilerinden oluşturulmuştur. litoloji parametresine ait bilgiler araştırma alanında daha önce yapılmış olan çalışmalar, haritalar ve farklı amaçlar için hazırlanmış raporlar derlenerek hazırlanmıştır. Litolojiyle ilgili veri oluşturmak için Ercan vd. (1980), Crawford (1975), Ozaner (1984), Ozaner (1988) tarafından yapılan yayınlardan ve eklerindeki jeoloji haritalarından faydalanılmıştır. Ayrışma derecesi parametresi için araştırma alanı içerisinde 200 m aralıklarla 6 yükselti basamağından 4 ana yönden 14 litolojik birimden numune alınmış ve aynı lokasyonlardan Schmidt çekici ile ölçüm yapılmıştır.

Çalışmada, yükselti basamakları; 312-512 m, 512-712 m, 712-912 m, 912-1112 m, 1112-1312 m, 1312-1675 m olarak 200 m aralıklı, 6 gurup şeklinde belirlenmiştir. Bakımın sınıflandırılmasında; kuzey, güney, doğu ve batı olmak üzere 4 ana yön esas alınmıştır. Araştırma alanındaki 14 litolojik birimden, belirtilen yükselti aralıklarından, 4 ana yönde örnek alanlar belirlenerek; Schmidt çekici ile ölçüm yapılmış ve kayaların erozyon duyarlılığını ilgilendiren fiziksel özelliklerinin analizi için kayaç numunesi alınmıştır. Araştırma alanında yüzeylenen kayaçlardan alınan numuneler üzerinde, Dokuz Eylül Üniversitesi Torbalı Meslek Yüksekokulu Kaya Mekaniği Laboratuvarları'nda "suda dağılmaya karşı hassasiyet indeksi" ve "nokta yük dayanım direnci" testleri yapılmıştır. Kayaçların erozyon duyarlılığını ilgilendiren fiziksel özellikleri bu yöntemler ile belirlenerek, elde edilen sonuçlar IDW (Inverse Distance Weighting) enterpolasyon yöntemiyle haritalanmıştır.

Çevresel parametrelerden bitki örtüsü veri tabanı; Denizli Orman Genel Müdürlüğü'nden sayısal olarak temin edilen 1/100000 ölçekli orman amenajman haritasından ve arazi gözlemlerinden yararlanarak üretilmiştir. Sonuçta; orman formasyonu, ot formasyonu, çalı formasyonu ve diğer (tarım alanları, kayalık ve boş alanlar) olmak üzere dört sınıftan oluşan bir bitki örtüsü parametresi oluşturulmuştur.

Araştırma alanının arazi kullanımı/örtüsü haritası için 2014 yılına ait Landsat 8 uydu görüntüsü, Google Earth Pro yazılımı, 1/100000 ölçekli orman amenajman verisi ve arazi gözlemlerinden faydalanılmıştır. Arazi kullanımı/örtüsü; tarım alanı, otlak-çayır-bozkır, bitki örtüsü, tarım alanı-otlak, yerleşim alanı, kayalık-taşlık ve su olmak üzere 7 sınıflı olarak düzenlenmiştir. Bu sınıflardan havzadaki göl ve göletleri temsil eden, su sınıfı hariç diğer 6 sınıf erozyon sürecine direkt katkıda bulunabilecek arazi kullanım sınıflarıdır.

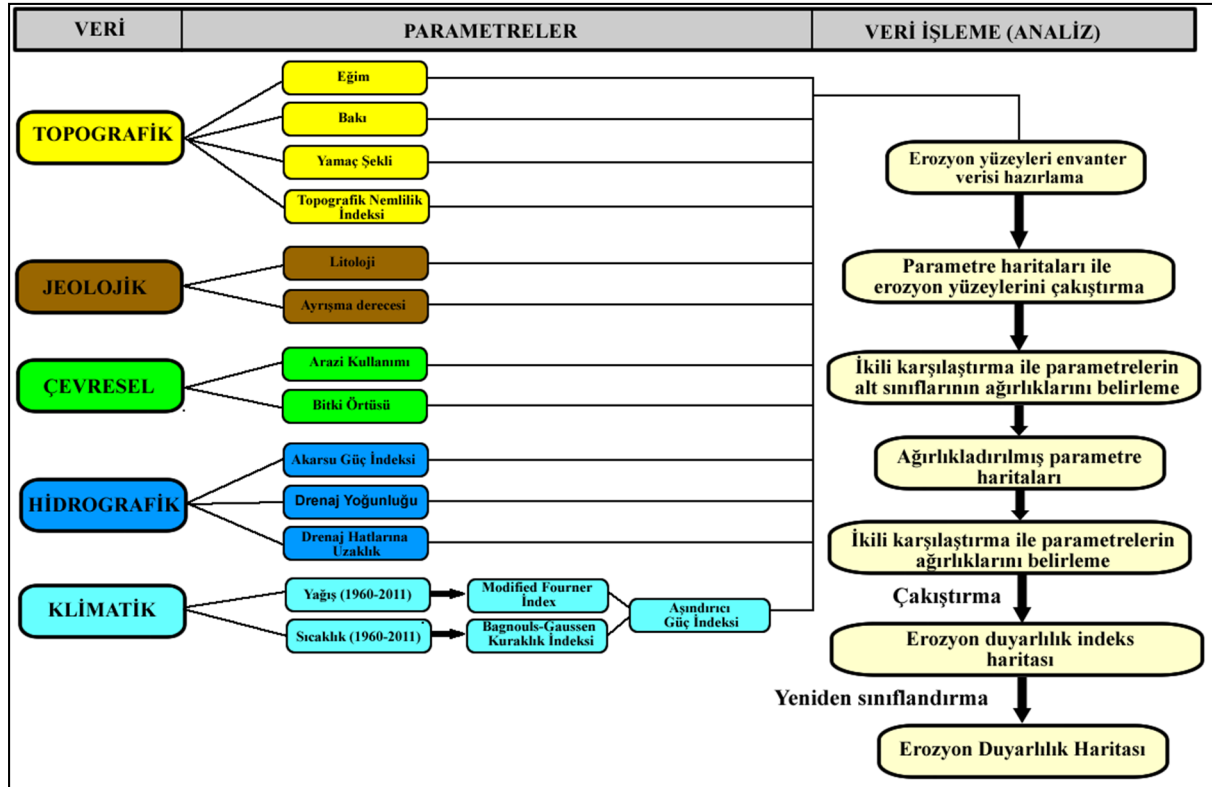
Hydrografik parametreler olarak, erozyonun gelişmesinde etkin rol oynadığı düşünülen drenaj yoğunluğu, drenaj hatlarına uzaklık ve akarsu güç indeksi verileri üretilmiştir. 10 metre çözünürlüklü sayısal yükseklik modeli (SYM) verisinden üretilen drenaj hatları, araştırma alanında km^2 'ye düşen drenaj hattı yoğunluğunun hesaplanmasında kullanılmıştır. Vektör formatındaki drenaj hatları verisi ArcGIS yazılımında, Spatial Analyst modülü altındaki araçlardan biri olan Line Density aracı ile analiz edilerek, drenaj yoğunluk haritası elde edilmiştir. Daha sonra raster formatındaki bu harita düşük, orta ve yüksek olmak üzere yeniden sınıflandırılarak üç sınıflı bir drenaj yoğunluğu parametresi oluşturulmuştur. Drenaj hatlarına uzaklık verisi; yamaç-drenaj hattı ve erozyon arasındaki ilişkiyi ortaya koyabileceği düşünüldüğü için üretilmiştir. SYM'den üretilen akarsu ağı kullanılarak ArcGIS yazılımındaki Spatial Analyst araçlarından "Eucliden Distance" komutuyla yapılmıştır. Bu uygulama, SYM'den üretilen drenaj hatlarına, ilgili her bir pikselin sahip olduğu mesafenin miktarını ifade eder (Akgün, 2007). Akarsu Aşındırma Gücü İndeksi (Stream Power Index, SPI), su deşarjının spesifik akaçlama alanı (AS) ile orantılı olduğu varsayımına dayanarak akış halindeki suyun erozif etkisinin bir ölçüsüdür. $\text{SPI}=(\text{AS} \cdot \tan \beta)$ eşitliği ile hesaplanır. "AS" değeri spesifik havza alanını (m^2/m), " β " derece olarak eğim değerini temsil etmektedir (Moore vd., 1991). Bu indis araştırma alanının 10 metre çözünürlüklü SYM verisinin SAGA (System for Automated Geoscientific Analysis) GIS yazılımında analizi sonucu elde edilmiştir.

Klimatik veri gurubu için iklim ve erozyon arasındaki etkileşimi en iyi kuran hazır erozyon modellerinden biri olan CORINE'in aşındırıcı güç indisi parametresinden yararlanılmıştır. Erozyona iklimin aşındırıcı güç etkisini belirlemek amacıyla, öncelikle araştırmada kullanılan Uşak, Gediz, Simav, Eşme, Demirci Meteoroloji İstasyonları'nın verilerinden yararlanarak, aylık ortalama yağış ve sıcaklık dağılım haritaları yapılmıştır. Bu veriler kullanılarak yağışın erozivitesi için Modified Fournier Index (MFI), kuraklık için ise Bagnouls-Gaussen Aridity Index (BGI) hesaplanarak haritalanmıştır. MFI ve BGI iklimik göstergeleri CORINE modelinde kullanıldığı gibi sınıflandırılıp birleştirilerek; düşük, orta ve yüksek olmak üzere 3 sınıflı bir erozivite indeksi oluşturulmuştur.

Üretilen tüm parametrelerin birlikte analiz edilebilmesi için parametreler aynı koordinat ve projeksiyon sisteminde olacak şekilde, 10 metre çözünürlüklü raster veri olarak kaydedilmiştir.

Böylece standart hale getirilen bu veriler, tek bir veri tabanında toplanarak analizler için altlık teşkil edecek niteliğe dönüştürülmüştür.

Araştırma alanında, erozyonun şiddetli olduğunun kanıtı olan erozyon yüzeyleri, arazide tespit edilerek GARMIN Etrex 10 GPS ile koordinatları alınmıştır. Arazide tespit edilen 434 adet erozyon yüzeyi ile bir erozyon yüzeyleri envanter verisi hazırlanmıştır. Bu envanter verisi ile erozyon duyarlılık analizinde kullanılacak olan parametreler çakıştırılmış, erozyon yüzeylerinin parametre sınıflarına dağılışıyla ilgili istatistiksel analizler yapılmıştır. İkili karşılaştırma ile parametrelerin alt sınıflarının ve parametrelerin ağırlıklandırılması sırasında gerek erozyon yüzeylerinin parametre alt sınıflarına dağılışlarından gerekse bunların istatistiksel analizlerinden yararlanılmıştır. Böylece araziden toplanan verilere ve bunların istatistiksel analizine dayalı daha objektif bir parametre ağırlıklandırması yapılarak hesaplanan ağırlık değerleri parametre sınıflarına atanmıştır. ArcGIS 10.2 yazılımının “Spatial Analyst Tools” modülündeki analiz araçlarından biri olan Raster Calculator ile ağırlık değerleri atanmış parametreler toplanarak erozyon duyarlılık indeks haritası oluşturulmuştur. Bu indeks haritanın eşit aralık yöntemiyle 5 sınıflı olarak yeniden sınıflandırılması sonucunda da erozyon duyarlılık haritası elde edilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Çok ölçütlü karar analizi yönteminde izlenen iş akış şeması.

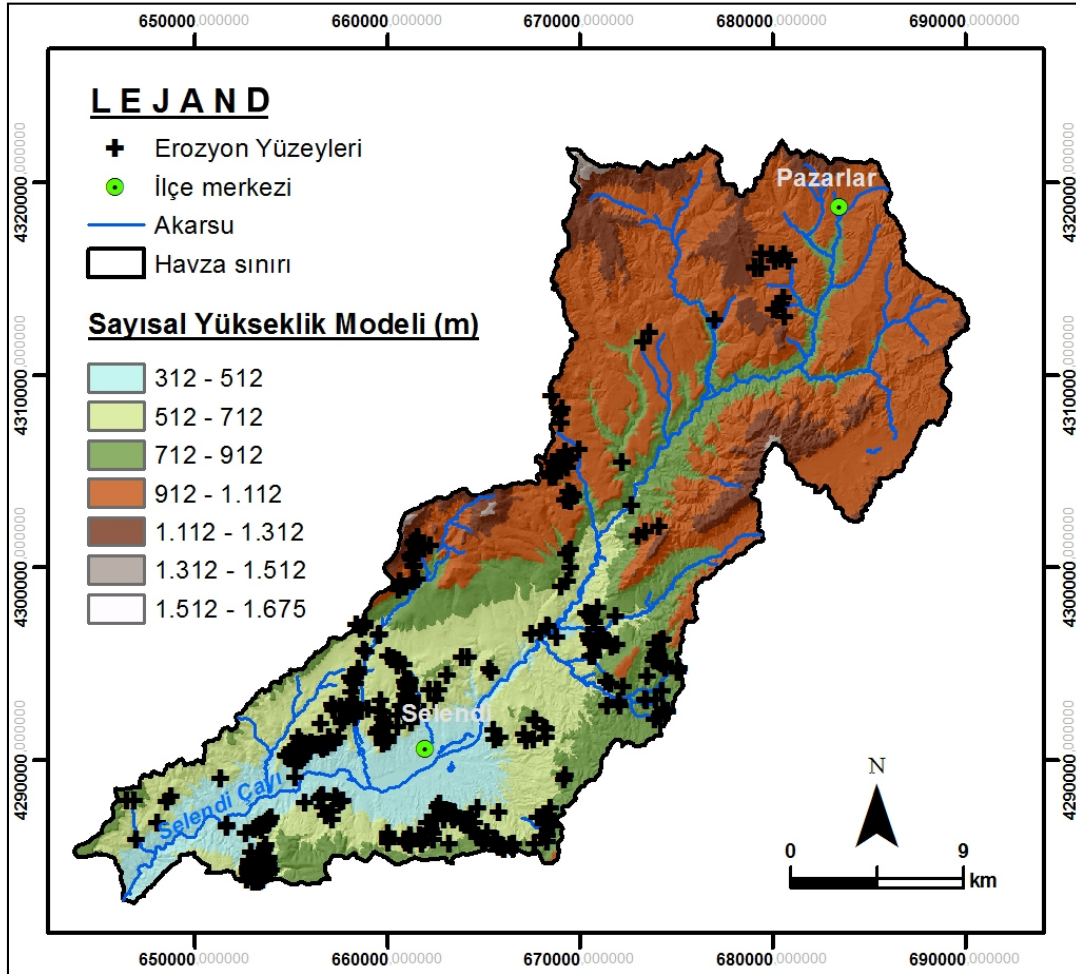
3. Analiz ve Bulgular

Araştırma alanında gelişen erozyon yüzeylerinin, erozyon duyarlılık analizinde envanter verisi olarak kullanılması amacıyla; erozyon yüzeyleri, ayrıntılı arazi gözlemleri ve uydu görüntüsü yardımıyla tespit edilmiştir. Envanter verisi oluşturulmasında Clark (1980) tarafından önerilen erozyon yüzeyleri sınıflaması kullanılmıştır. Clark (1980), arazide erozyonu değerlendirmek için farklı erozyon yüzeyleri tanımlamıştır. Clark (1980) tarafından, arazide erozyonun kanıtı olarak gösterilen özellikler şunlardır: toprak hareketi, yüzey döküntüsünün yer değiştirmesi, köklerin açığa çıkmasının

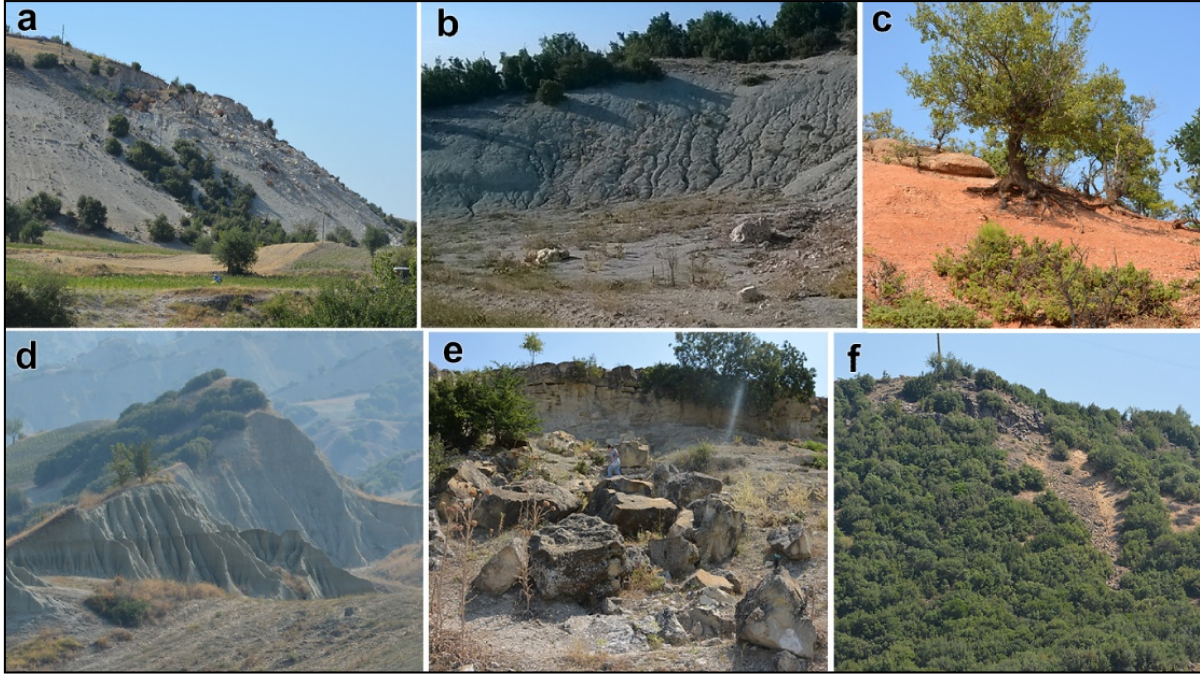

ölçüsü, ana kayanın açığa çıkmasının ölçüsü, yüzeysel akış şekillerinin oluşumu, rill erozyonu oluşumu, gully erozyonu oluşumu, farklı kütle hareketi türlerinin oluşumudur. Bu doğrultuda, araştırma alanında 434 tane lokasyonda erozyon yüzeyleri tespit edilerek, koordinatları alınmıştır (Şekil 3, Foto 1).

Araştırma alanında en çok kayıt altına alınan erozyon yüzeyi 119 ile rill erozyonudur. 105 adet lokasyonda gully erozyonu, 97 adet erozyonla açığa çıkmış bitki kökü, 40 adet yüzey döküntüsünün yer değiştirmesi, 32 adet heyelan ya da kütle hareketi, 19 adet ana kayanın açığa çıktığı lokasyon, 16 adet yüzeysel akış şekillerinin oluşumu ve 6 adet toprak hareketi tespit edilmiştir.

Şekil 3. Araştırma alanında tespit edilen erozyon yüzeylerinin lokasyonu.

Foto1. Araştırma alanında kayıt altına alınan erozyon yüzeylerine bazı örnekler **a)** Heyelan **b)** Rill **c)** Erozyonla açığa çıkmış ağaç kökleri **d)** Gully **e)** Kaya düşmesi **f)** Taş akmaları

Erozyon duyarlılık analizinde kullanılan parametrelerin her biri ile arazide kayıt altına alınan erozyon yüzeyleri karşılaştırılmış, erozyon yüzeylerinin parametrelerin hangi alt sınıflarına tekabül ettikleri belirlenmiştir. Böylece, her bir parametrenin alt sınıfları ile erozyon yüzeyleri arasındaki mekânsal ve istatistiksel ilişkiler ortaya konulmuştur. Araştırma alanında, kayıt altına alınan erozyon yüzeylerinin, erozyon duyarlılık analizinde kullanılacak parametre sınıflarına sayısal ve oransal dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir. Çizelge 1'de verilen her bir parametredeki erozyon yüzeylerinin oluşum sıklığı, bunlarla ilgili istatistiksel analizler ve arazi gözlemleri dikkate alınarak, analitik hiyerarşi süreci uygulanmıştır. Diğer bir deyişle, sadece uzman görüşüne dayalı bir önem derecelendirmesi yapılmamış parametrelerin alt sınıflarının ve kendi aralarındaki ağırlıklandırma araziden toplanan veriler ile bunların istatistiksel analizlerinin sonuçları doğrultusunda yapılmıştır.

Çizelge 1. Erozyon duyarlılık analizinde kullanılan parametreler ve araştırma alanında kayıt altına alınan erozyon yüzeylerinin bu parametre sınıflarına dağılımı.

Parametreler	Parametrelerin Alt Sınıfları	Erozyon Yüzeyle Pksel Sayısı		Alandaki Pksel Sayısı	
		Sayı	%	Sayı	%
Litoloji	Eşme Formasyonu: Gnays, şist	25	5.76	880981	12.41
	Kızılcasöğüt Formasyonu: Dolomit	0	0.00	1805	0.03
	Vezirler Melanji: Melanj	0	0.00	109880	1.55
	Kürtköy Formasyonu: Konglomera, kumtaşı	0	0.00	27603	0.39
	Yeniköy For.: Konglomera, kumtaşı, silttaşı, kiltası, kalker	0	0.00	1395733	19.66
	Dikendere Volkanitleri: Riyolit, riyodasit, tüf	3	0.69	65958	0.93
	Ulubey Formasyonu: Gölsel kalker	87	20.00	803930	11.33
	Karaboldere V.:Riyolit, trakiandezit, andezit, tüf, aglomera	16	3.69	414815	5.84
	Beydağı Volkanitleri: Andezitik Tüf	44	10.14	857851	12.09
	Beydağı Volkanitleri: Andezit	33	7.60	536772	7.56
	Ahmetler F. (Gedikler Üyesi): Kiltası, silttaşı, tüfit	41	9.45	304971	4.30
	Ahmetler F.(Balçıklıdere Ü.):Konglomera, tüfit, kiltası, marn, kalker	168	38.71	1240592	17.48
	Asartepe Formasyonu: Konglomera, kumtaşı	12	2.76	96922	1.37

	Elektepe Volkanitleri: Bazalt	5	1.15	84514	1.19
	Alüvyon	0	0.00	275309	3.88
Ayrışma Derecesi	Çok ayrılmış	77	17.74	1379872	19.27
	Orta derecede ayrılmış	268	61.75	3913819	54.65
	Az ayrılmış	89	20.51	1867611	26.08
Eğim (%)	0-1	0	0.00	34372	0.48
	1-3	2	0.46	226998	3.17
	3-5	4	0.92	334553	4.67
	5-10	10	2.30	984424	13.75
	10-15	24	5.53	997960	13.94
	15-25	52	11.98	1695456	23.68
	25-33	65	14.98	1063003	14.84
	33-50	149	34.33	1365182	19.06
	<50	128	29.49	459357	6.41
Bakı	Kuzey, Kuzeydoğu, Kuzeybatı	50	11.52	1470923	20.54
	Güney, Güneydoğu, Güneybatı	148	34.10	1938184	27.06
	Doğu	85	19.59	1855978	25.92
	Batı	151	34.79	1896220	26.48
Yamaç Şekli	İçbükey	33	7.60	3525924	49.24
	Dışbükey	266	61.29	2578843	36.01
	Düz	135	31.10	1056536	14.75
Topografik Nemlilik İndeksi	Düşük	4	85.02	3906599	54.55
	Orta	61	14.06	2784207	38.88
	Yüksek	369	0.92	470498	6.57
Bitki Örtüsü	Diğer (Tarım alanı, kayalık, boş)	326	75.12	2768837	50.8
	Çalı Formasyonu	24	5.53	1908480	20.2
	Ot Formasyonu	62	14.29	664143	9.3
	Orman Formasyonu	22	5.07	1818835	19.7
Arazi Örtüsü	Tarım alanı	329	75.81	2875903	40.16
	Otlak, çayır, bozkır	62	14.29	664143	9.28
	Bitki örtüsü	36	8.29	3085518	43.09
	Tarım alanı-Otlak	1	0.23	386573	5.40
	Yerleşim alanı	1	0.23	101150	1.41
	Kayalık, taşlık	5	1.15	14164	0.20
	Su	0	0.00	32844	0.46
Drenaj Yoğunluğu	Düşük	235	54.15	1540604	21.51
	Orta	93	21.43	3389804	47.34
	Yüksek	106	24.42	2230896	31.15
Akarsu Güç İndeksi	Düşük	64	14.75	4474588	62.48
	Orta	354	81.57	2346426	32.77
	Yüksek	16	3.69	340291	4.75
Aşındırıcı Güç İndeksi	Düşük	25	5.76	2373074	33.14
	Orta	48	11.06	968922	13.53
	Yüksek	361	83.18	3819309	53.33
Drenaj Hatlarına Uzaklık	Yakın	174	40.09	3352867	46.82
	Orta	204	47.00	2621337	36.60
	Uzak	56	12.90	1187101	16.58

Araştırma alanında tespit edilen 434 tane erozyon yüzeyinin erozyon duyarlılık analizlerinde kullanılan parametrelerin sınıflarına dağılımı ile ilgili standart sapma ve varyansları hesaplanarak Çizelge 2'de sunulmuştur. Standart sapmanın düşük olması erozyon yüzeylerinin ilgili parametrenin sınıflarına nispeten daha homojen dağıldığı, dolayısıyla o parametrenin erozyon duyarlılığı konusunda diğerlerine göre öneminin düşük olduğunu gösterir. Standart sapmanın yüksek olması ise tam tersine erozyon yüzeylerinin söz konusu parametrenin sınıflarına homojen dağılmadığını, özellikle belli sınıflarda toplandıklarını, dolayısıyla o parametrenin erozyon duyarlılığı konusunda diğerlerine göre daha önemli olduğuna işaret eder. Örneğin standart sapma değeri en yüksek çıkan parametre Topografik Nemlilik İndeksidir (TNI) (Çizelge 3). Çizelge 1'den anlaşılacağı üzere erozyon yüzeylerinin 369 tanesi yani % 85 gibi büyük bir kısmı TNI'nin düşük sınıfına tekabül etmiştir.

%14.1'i orta sınıfına tekabül ederken, yüksek sınıfına tekabül eden erozyon yüzeyi oranı % 1'i bile bulamamıştır. Erozyon yüzeylerinin TNI'nın düşük sınıfında bu derece yoğun olması bu parametrenin araştırma alanının erozyon duyarlılığında diğer parametrelere nispeten daha önemli olduğuna işaret etmektedir. Eğer TNI'nın üç sınıfında da hemen hemen benzer miktarlarda erozyon yüzeyleri olsaydı, bu araştırma alanında erozyon yüzeylerinin TNI'nın bütün sınıflarında görülebileceği dolayısıyla erozyon duyarlılığı konusunda çok da önemli bir parametre olmadığı şeklinde yorumlanabilirdi.

Çizelge 2. Erozyon duyarlılık analizinde kullanılan parametreler ve araştırma alanında kayıt altına alınan erozyon yüzeylerinin standart sapma ve varyans değerleri.

Parametre	Sınıf Sayısı	Sayı		%	
		Standart Sapma	Varyans	Standart Sapma	Varyans
Baki	4	49.47	2447.00	11.40	130.09
Litoloji	15	44.56	1985.72	10.27	105.44
Ayrışma Derecesi	3	106.98	11444.33	24.69	609.72
Drenaj Hatlarına Uzaklık	3	78.24	6121.33	18.03	325.04
Aşındırıcı Güç İndeksi	3	187.70	35232.33	43.24	1869.54
Akarsu Güç İndeksi	3	182.87	33441.33	42.16	1777.50
Drenaj Yoğunluğu	3	78.50	6162.33	18.08	326.73
Arazi Kullanımı	7	120.07	14416.67	27.66	765.33
Bitki Formasyonu	4	147.26	21685.67	33.92	1150.90
Topografik Nemlilik İndeksi	3	196.36	38556.33	45.23	2045.64
Profil Yamaç Eğriselliği	3	116.80	13642.33	26.92	724.66
Eğim	9	56.22	3160.19	12.95	167.65

Çok ölçütlü karar analizi (ÇÖKA), yapısı gereği karmaşık olan ve çok disiplinli veritabanları üzerine kurulan çevresel sorunları daha anlaşılabilir daha küçük parçalara bölmeyi, her bir parçayı kendi içinde analiz etmeyi ve bu parçaları anlamlı bir çözüm üretebilmek için mantıksal bir çerçevede bir araya getirmeyi kapsamaktadır (Malczewski, 1999; Huang vd., 2011). ÇÖKA yönteminin en önemli aşaması kriter ağırlıklarını belirlemektir. Çünkü analiz sonucunda elde edilecek sonuç harita bu ağırlıklara göre oluşturulmaktadır. Parametre ağırlıklarında yapılan ufak değişiklikler bile sonucun farklılaşmasına yol açmaktadır. Ağırlık değeri, analize girecek bir parametreye atanan ve diğer parametrelere göre göreceli önemi ifade eden bir değerdir (Malczewski, 1999). Derecelendirme (ranking), puanlama (rating), ikili karşılaştırma (pair-wise comparison) ve ödün verme analizi (trade of analysis) olmak üzere dört farklı ağırlık belirleme yöntemi bulunmaktadır (Akgün, 2007). Yöntemin en önemli aşaması olan her bir parametreye ve parametrelerin alt sınıflarına ait ağırlık değerlerinin bulunmasında ikili karşılaştırma yöntemi (analitik hiyerarşi süreci) kullanılmıştır. Çalışma kapsamında parametrelerin ağırlıklarını belirlemek için ikili karşılaştırma yöntemi tercih edilmesinin sebebi; literatürdeki eğilimlerin yanı sıra, parametreleri ağırlıklandırma işleminde erozyon yüzeyleri ile bu yöntemin entegrasyonundaki avantajları olmuştur. Literatürdeki çalışmalardan farklı olarak parametrelerin ve parametrelerin alt sınıflarının ağırlıklandırılması işlemi; erozyon yüzeyleri verisine (Çizelge 1, Çizelge 2) dayandırılmıştır.

Analitik hiyerarşi süreci ile bir problemin çözülmesi, ikili karşılaştırmaları yapılan parametrelerin ağırlıkları ya da öncelikleri kullanılarak yapılır. Ağırlık veya önceliklerin belirlenmesi karşılaştırma matrisinin normalize edilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Bunun için matrisin her bir sütun elemanı ait olduğu sütun toplamına bölünerek normalize edilir. Elde edilen matristeki satır elemanları toplanır ve toplam değer satırdaki eleman sayısına bölünür. Böylelikle öncelik vektörü ya

da ağırlık vektörü elde edilmiş olur (Tombuş, 2005). Araştırmada, parametre ağırlıklarının ve tutarlılık oranlarının hesaplanması sürecindeki yoğun hesaplamaları kolaylaştırmak için internetten ücretsiz olarak temin edilebilen “Analytic Hierarchy Template” uygulaması kullanılmıştır. 1'den 9'a kadar değişen değerlere sahip bir önem ölçeği vasıtasıyla ikili karşılaştırmalar yapılmıştır (Çizelge 3). Bu yöntem ile elde edilen ikili karşılaştırma matrisleri ve bu matrislerden elde edilen ağırlık değerleri Çizelge 4'de sunulmuştur. Yöntemin en önemli aşaması olan ikili karşılaştırmalar yapılırken, Çizelge 1'de verilen erozyon yüzeylerinin oluşum sıklığı değerleri, Çizelge 2'deki standart sapma ve varyans değerleri ve ayrıntılı arazi gözlemleri göz önünde bulundurulmuştur.

Çizelge 3. İkili karşılaştırmada kullanılan önem ölçeği.

Önem Derecesi	Tanım
1	Eşit derece önemli
2	Eşit-orta derece önemli
3	Orta derece önemli
4	Orta-yüksek derece önemli
5	Yüksek derece önemli
6	Yüksek-çok yüksek derece önemli
7	Çok yüksek derecede önemli
8	Çok yüksek-aşırı yüksek derecede önemli
9	Aşırı yüksek derecede önemli

Kaynak: Saaty, 1980

Her bir parametreye ait ağırlıklar (öncelikler), ikili karşılaştırma matrisine bağlı olarak hesaplanmıştır. Ağırlık hesaplamaları için kullanılan matris oluşturulurken, yapılan karşılaştırmaların tutarlılığı test edilir. Bu amaç için Saaty (1980) tarafından aşağıdaki formülle hesaplanan bir “Tutarlılık Oranı (TO)” kullanılır ve 0.1'den (% 10'dan) büyük olmamasına dikkat edilir. Sınır değerinden büyük çıkması durumunda ise yeniden ağırlıklandırma yapılması gerekmektedir (Tombuş, 2005).

$$T.O.=T.İ/R.İ$$

$$T.İ.=(\lambda_{\max}-n)/n-1$$

Burada:

T.O.: Tutarlılık oranı T.İ.: Tutarlılık indeksi

R.İ.: Rastgele indeksi göstermektedir.

$\lambda_{\max}$: ikili karar matrisinin en büyük özdeğerine karşılık gelen özvektördür.

Çizelge 4. Çok ölçütlü karar analizinde kullanılan parametrelerin alt sınıflarının yüzde önem ağırlıkları ve tutarlılık oranları.

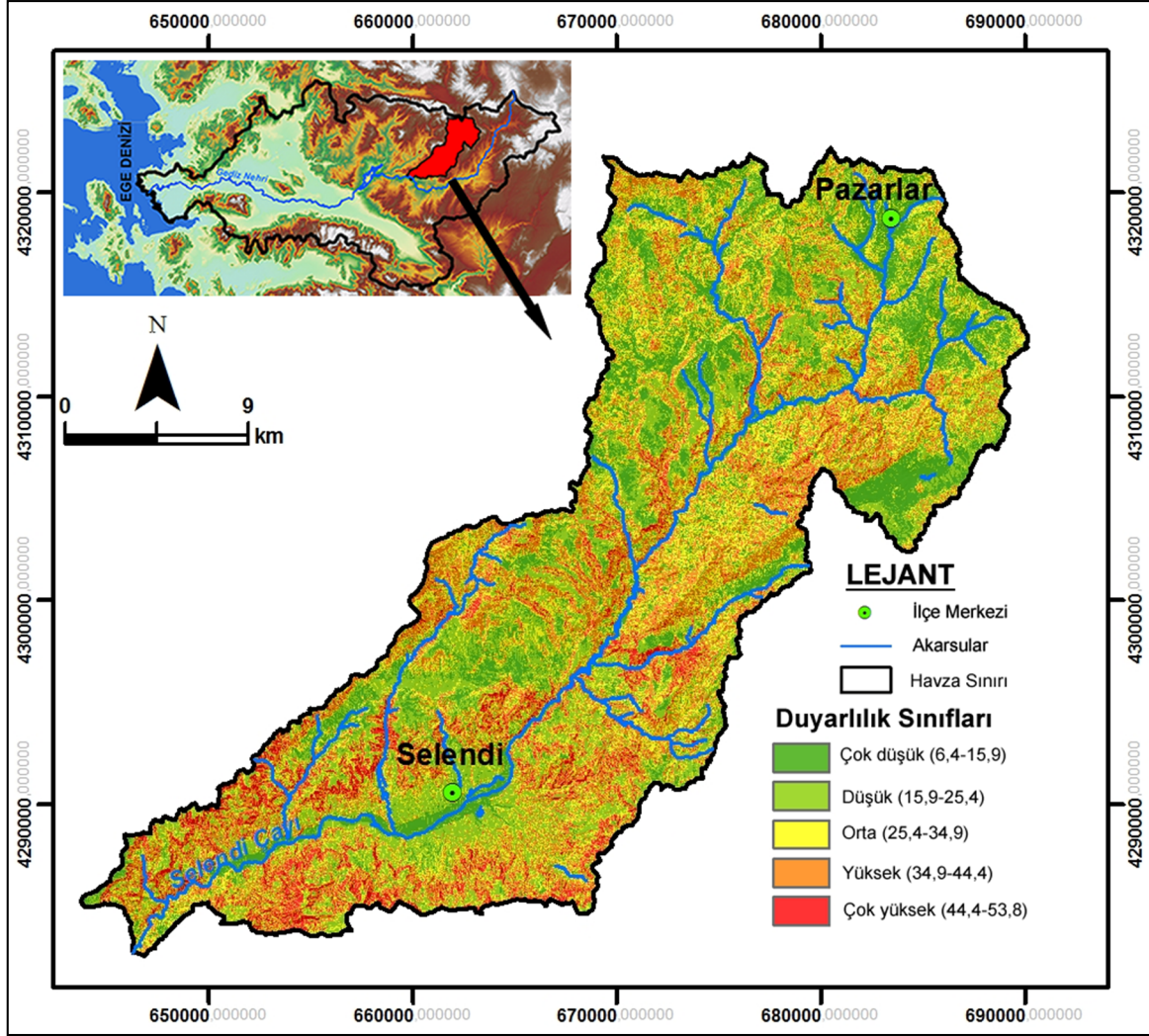
PARAMETRELER	ALT PARAMETRELER	AĞIRLIK (%)
Litoloji	Gnays, şist (Paleozoik)	2.5
	Dolomit (Jura)	1.9
	Melanj (Kretase)	1.9
	Konglomera, kumtaşı (Alt Miosen)	1.9
	Konglomera, kumtaşı, silttaşı, kiltası, kalker (Orta Miosen)	1.9
	Riyolit, riyodasit, tuf (Orta Miosen)	2.9
	Gösel kalker (Üst Miosen)	9.2
	Riyolit, trakiandezit, andezit, tuf, aglomera (Üst Miosen)	3.7
	Andezitik Tuf (Üst Miosen)	6.5
	Andezit (Üst Miosen)	4.9
	Kiltası, silttaşı, tüfit (Üst Miosen)	22.6
	Konglomera, tüfit, kiltası, marn, kalker (Üst Miosen)	22.6
	Konglomera, kumtaşı (Pliokuaterner)	13.7
	Bazalt (Kuaterner)	2.0
	Alüvyon (Kuaterner)	1.9
	Tutarlılık Oranı	6
Ayrışma Derecesi	Çok ayrılmış	23.2
	Orta derecede ayrılmış	66.6
	Az ayrılmış	10.2
	Tutarlılık Oranı	2
Eğim	0-1	2.6
	1-3	3.1
	3-5	3.8
	5-10	4.9
	10-15	6.5
	15-25	9.1
	25-33	13.4
	33-50	21.2
	<50	35.4
	Tutarlılık Oranı	5
Bakı	Kuzey, Kuzeydoğu, Kuzeybatı	5.4
	Güney, Güneydoğu, Güneybatı	30.1
	Doğu	8.3
	Batı	56.2
	Tutarlılık Oranı	3
Yamaç Şekli	İç Bükey	6.7
	Dış Bükey	62.1
	Düz	31.3
	Tutarlılık Oranı	0
Topografik Nemlilik İndeksi	Yüksek	80.9
	Orta	10.0
	Düşük	9.1
	Tutarlılık Oranı	0
Bitki Örtüsü	Diğer (Tarım alanı, kayalık, boş)	54.0
	Çalı Formasyonu	11.4
	Ot Formasyonu	28.4
	Orman Formasyonu	6.1
	Tutarlılık Oranı	8
Arazi Örtüsü	Tarım alanı	20.6
	Otlak, çayır, bozkır	12.4
	Bitki örtüsü	8.8
	Tarım alanı-Otlak	5.2
	Yerleşim alanı	3.8

	Kayalık, taşlık	45.8
	Su	3.5
	Tutarlılık Oranı	8
Drenaj Yoğunluğu	Düşük	50.0
	Orta	20.8
	Yüksek	29.2
	Tutarlılık Oranı	5
Akarsu Güç İndeksi	Az	18.8
	Orta	73.4
	Çok	7.8
	Tutarlılık Oranı	1
Aşındırıcı Güç (Erozivite) İndeksi	Düşük	8.2
	Orta	12.4
	Yüksek	79.4
	Tutarlılık Oranı	8
Drenaj Hatlarına Uzaklık	Yakın	24.3
	Orta	69.0
	Uzak	6.7
	Tutarlılık Oranı	7

Analitik Hiyerarşi Yöntemi; Topografik nemlilik indeksi, Aşındırıcı güç indeksi, Akarsu güç indeksi, Bitki örtüsü, Arazi kullanımı, Yamaç şekli, Ayrışma derecesi, Drenaj hatlarına uzaklık, Drenaj yoğunluğu, Eğim, Bakı, Litoloji parametreleri dikkate alınarak uygulanmıştır. Yöntem kapsamında uygulanan ikili karşılaştırmalar yoluyla parametreler birbirleriyle karşılaştırılarak ağırlık değerleri (katsayılar) atanmıştır. Bunun sonucunda her bir parametre için elde edilen ağırlıklar ve tutarlılık oranı Çizelge 5'de verilmiştir. Bu ağırlık değerleri ArcGIS 10.2 yazılımının “Spatial Analyst Tools” modülündeki analiz araçlarından biri olan Raster Calculator yardımıyla analiz edilerek araştırma alanın erozyon duyarlılık indeks haritası elde edilmiştir. Son olarak elde edilen harita eşit aralık yöntemiyle çok düşük, düşük, orta, yüksek ve çok yüksek olmak üzere sınıflandırılmıştır (Şekil 4).

Çizelge 5. Erozyon duyarlılık analizinde kullanılan parametrelerin analitik hiyerarşi yöntemiyle hesaplanan parametre ağırlık değerleri ve tutarlılık oranı.

PARAMETRELER	Topografik Nemlilik İ.	Aşındırıcı Güç İ.	Akarsu Güç İ.	Bitki örtüsü	Arazi kullanımı	Yamaç şekli	Ayrışma derecesi	Drenaj hat Uzaklık	Drenaj yoğunluğu	Eğim	Bakı	Litoloji	Ağırlık değeri (%)
Topografik Nemlilik İ.	1	1	1	2	2	3	4	5	6	7	8	9	18.7
Aşındırıcı Güç İ.	1	1	2	2	2	3	4	5	6	7	8	9	21.0
Akarsu Güç İ.	1	1/2	1	1	2	3	4	5	6	7	8	8	15.3
Bitki örtüsü	1/2	1/2	1	1	1	2	2	3	4	5	6	7	11.1
Arazi kullanımı	1/2	1/2	1/2	1	1	1	2	3	4	5	6	7	9.5
Yamaç şekli	1/3	1/3	1/3	1/2	1	1	1	2	3	4	5	6	6.6
Ayrışma derecesi	1/4	1/4	1/4	1/2	1/2	1	1	1	2	3	4	5	5.0
Drenaj hat Uzaklık	1/5	1/5	1/5	1/3	1/3	1/2	1	1	1	2	3	4	3.7
Drenaj yoğunluğu	1/6	1/6	1/6	1/4	1/4	1/3	1/2	1	1	1	2	3	2.9
Eğim	1/7	1/7	1/7	1/5	1/5	1/4	1/3	1/2	1	1	1	2	2.4
Bakı	1/8	1/8	1/8	1/6	1/6	1/5	1/4	1/3	1/2	1	1	2	2.0
Litoloji	1/9	1/9	1/9	1/7	1/7	1/6	1/5	1/4	1/3	1/2	1/2	1	1.7
Tutarlılık Oranı													% 2

Şekil 4. Erozyon duyarlılık analizi.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada; erozyon duyarlılık analizlerinde yaygın olarak tercih edilen “çok ölçütlü karar analizi” yönteminin uygulanmasında daha güvenilir sonuçların elde edilmesi için “erozyon yüzeyleri envanteri” yönteminin Selendi Çayı Havzası’nda örnekleme yapılmıştır. Erozyon yüzeyleri yöntemi; parametrelerin araştırmacılar tarafından ağırlıklandırılmasını gerektiren her türlü duyarlılık analizi uygulamalarında kullanılabilir.

Erozyon yüzeyleri yöntemi; erozyon duyarlılık analizi için kullanılan parametrelerin, önceki çalışmalara atıf yaparak veya sadece uzman görüşüne dayalı olarak masa başında ağırlıklandırılmasına dayanan sübjektif ve tartışılabilir olmasını engelleyerek, parametrelerin ağırlıklandırılmasının arazi çalışmaları ile toplanan verilere ve bunların istatistiksel analizi ile elde edilen güvenilir ve objektif kriterler olmasına imkân vermektedir. Dolayısıyla yöntem konuyla ilgili çalışmalara ek arazi çalışmaları, maliyet, istatistiksel analizler gibi fazladan işler çıkarmasına rağmen erozyon duyarlılık çalışmalarına objektiflik ve bilimsellik kattığı için kullanılması önemlidir.

Çalışmalarda kullanılacak minimum erozyon yüzeyi sayısı araştırma alanının boyutlarına göre değişebilmekle birlikte araştırma alanının bütünü temsil edebilecek sayıda ve nitelikte olmasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Bu açıdan araştırmacıların araziye çıkmadan evvel çalışma alanlarının genelini hava fotoğrafları, yüksek çözünürlüklü uydu görüntüleri ile tarayarak erozyon yüzeylerinin muhtemel alanları tespit etmeleri, araştırma alanını temsil edebilecek sayıda ve araştırma alanının geneline dağılmış şekilde erozyon yüzeyi kayıt altına almaları bunları kullanarak yapacakları analizlerin daha doğru sonuçlar vermesini sağlayacaktır.

Teşekkür

52039 nolu doktora tez projesi kapsamında desteğini gördüğümüz İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne teşekkür ederiz.

Referanslar

- Agnesi, V.; Angileri, S.; Cappadonia, C.; Conoscenti, C.; Rotigliano, E. (2011) "Multi-parametric GIS analysis to assess gully erosion susceptibility: A test in Southern Sicily, Italy", *Landform Analysis*, 17, 15-20.
- Akgün, A. (2007) *Ayvalık ve Yakın Çevresinin Erozyon ve Heyelan Duyarlılığının Coğrafi Bilgi Sistemleri Tabanlı İncelenmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Ens., İzmir.
- Akgün, A.; Türk, N. (2010) "Mapping erosion susceptibility by a multivariate statistical method: A case study from the Ayvalık Region", NW Turkey, *Computers&Geosciences*, 37 (9), 1515-1524.
- Angileri, S.E. (2012) *Water Erosion Prediction by Stochastic and Empirical Models in the Mediterranean: A Case Study in Northern Sicily (Italy)*, Unpublished PhD Thesis, der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Fakultät Tübingen zur Erlangung des Grades eines Doktors der Naturwissenschaften, Tübingen.
- Avcı, V. (2016) "Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile Gökdere Havzası ve çevresinin (Bingöl) erozyon duyarlılık analizi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26, 170-193.
- Avcı, V.; Sunkar, M.; Toprak, A. (2017) "Malatya kuzeydoğusunda Ballı ve Memikhan Dereleri arasındaki sahanın erozyon duyarlılık analizi", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 769-799.
- Bathrellos, G.; Skilodimou, H. (2007) "Using the Analytic Hierarchy Process to Create an Erosion Risk Map, A Case Study in Malakasiotiko Stream, Trikala Prefecture", *Bulletin of the Geological Society of Greece*, XXXX, 1904-1915.
- Crawford, A.R. (1975) *1/25000'lik J21-c1, c3- c4; K21-b1, b2, b3, b4 Paftaları Kapsamına Giren Demirci, Simav, Selendi Arasında Kalan Sahanın Jeolojisi Hakkında Rapor*, MTA Raporu, No: 6892, Ankara.
- Clark, R. (1980) "Erosion condition classification system", *U.S. Department of the Interior, Bureau of Land Management, Technical Note No: 346*, Denver Service Center, Colorado.
- Conforti, M.; Pietro, P.; Aucelli, P.P.C.; Robustelli, G.; Scarciglia, F. (2011) "Geomorphology and GIS Analysis for Mapping Gully Erosion Susceptibility in the Turbolo Stream Catchment (Northern Calabria, Italy)", *Natural Hazards*, 56, 881-898.
- Conoscenti, C.; Di Maggio, C.; Rotigliano, E. (2008) "Soil erosion susceptibility assessment and validation using a geostatistical multivariate approach: A test in Southern Sicily", *Natural Hazards*, 46, 287-305.
- Ercan, T., Günay, E., Dinçel, A., Türkecan, A., Küçükayman, A. (1980) *Kula-Selendi Yörelerinin Jeolojisi ve Volkanitlerin Jeolojisi*, MTA Raporu, No: 6801, Ankara.
- Haboudane, D.; Bonn, F.; Royer, A. (2007) "Evaluation and predictability of terrain susceptibility to hillslope erosion at the regional scale using DEM-derived indices and remotely sensed information", *Téledétection*, 7, 373-391.
- Huang, I.B., Keisler, J., Linkov, I., (2011) "Multi-criteria decision analysis in environmental sciences: Ten Years of applications and trends", *Science of the Total Environment*, 409 (2011), 3578-3594.
- Kheir, R.B.; Wilson, J.; Deng, J. (2007) "Use of Terrain Variables for Mapping Gully Erosion Susceptibility in Lebanon", *Earth Surface Processes and Landforms*, 32, 1770-1782.
- Malczewski, J. (1999) *GIS and Multicriteria Decision Analysis*, John Wiley & Sons, USA.
- Meyer, A.; Martinez-Casasnovas, J.A. (1999) "Prediction of existing gully erosion in vineyard parcels of the NE Spain: A logistic modelling approach", *Soil and Tillage Research*, 50, 319-331.
- Moayeri, M.; Maleki, A.; Entezari, M.; Moradi, K.; Olfati, S. (2013) "Simulation of Possibility of Gully Erosion in Catchment of Dyreh by Analytical Hierarchy Process (AHP)", *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 3 (7), 1-9.

- Moore, I.D., Grayson, R.B., Ladson, A.R. (1991) "Digital terrain modelling: A review of hydrological, geomorphological, and biological applications", *Hydrological Processes*, 5, 3-30.
- Mueller, T.G.; Çetin, H.; Fleming, R.A.; Dillon, C.R.; Katathanasis, A.D.; Shearer, S.A. (2005) "Erosion probability maps: Calibrating precision agriculture data with soil surveys using logistic regression", *Journal of Soil and Water Conservation*, 60 (6), 462-468.
- Ogbonna, J.U.; Alozie, M.; Nkemdirim, V.; Eze, M.U. (2011) "GIS Analysis for Mapping Gully Erosion Impacts on the Geoformation of the Old Imo State, Nigeria", *ABSU Journal of Environment Science and Technology*, 1, 48-61.
- Ozoner, S. (1984) *Kula-Selendi Yörelerinin Jeomorfolojisi ve Morfo-tektoniği*, MTA Raporu, No: 7599, Ankara.
- Ozoner, S. (1988) *Kula ve Selendi Yörelerinin Jeomorfolojisi*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, Jeomorfoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Raissouni, A.; Issa, L.K.; El Arrim, A.; Maâtouk, M.; Passalacqua, R. (2012) "GIS-Based Model to Assess Erosion Sensitivity in Northern Morocco, Laou Watershed Case Study", *International Journal of Geosciences*, 3, 610-626.
- Ronghua, Z.; Liu, X.; Heathman, G.C.; Yao, X.; Hu, X.; Zhang, G. (2013) "Assessment of Soil Erosion Sensitivity and Analysis of Sensitivity Factors in the Tongbai-Dabie Mountainous Area of China", *Catena*, 101, 92-98.
- Saaty, T.L. (1980) *The Analytical Hierarchy Process*, McGraw Hill, New York.
- Sönmez, M.E.; Çelik, M.A.; Seven, M. (2013) "Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama yardımıyla Kilis Merkez İlçesinin erozyon risk alanlarının belirlenmesi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 1-21.
- Sunkar, M.; Avcı, V. (2015) "Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve Uzaktan Algılama (UA) ile Hasret Dağı ve çevresinin (Elazığ) erozyon duyarlılık analizi", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 13 (1), 17-40.
- Tombuş, F.E. (2005) *Uzaktan Algılama Ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Erozyon Risk Belirlemesine Yeni Bir Yaklaşım, Çorum İli Örneği*, Anadolu Üniversitesi, Basılmamış YL Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Anabilim Dalı, Eskişehir.

Aksaray Üniversitesi Öğrencilerinin Aksaray Kent Merkezindeki Yeme-İçme Mekânları Algısı

Perceptions of Aksaray University students about food-beverage places in the city center of Aksaray

Funda Varnacı Uzun^{1*}, Aysu Altaş²

¹ Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Aksaray

² Aksaray Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Aksaray

Öz: Bu çalışmada, Aksaray Üniversitesi merkez kampüsünde öğrenim gören öğrencilerin Aksaray kent merkezinde yer alan yeme-içme mekânları algılarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. 2006 yılında Aksaray Üniversitesi kurulmuş ve üniversitenin kuruluşundan günümüze kadar kentsel görünümde ortaya çıkan en önemli değişim yeme-içme mekânlarında olmuştur. Bu mekânları hem beslenme hem de sosyalleşme amacıyla en fazla kullanan nüfus grubunun üniversite öğrencileri olması sebebiyle çalışma üniversite öğrencilerine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda; “Aksaray Üniversitesi öğrencilerinin zihin haritalarında, yeme-içme mekânlarının toplanma alanı olarak kentin hangi bölgesi yer almaktadır?”; “Aksaray Üniversitesi öğrencilerinin zihin haritalarında daha çok hangi tür yeme-içme mekânları yer almaktadır?”; “Aksaray Üniversitesi öğrencilerinin yeme-içme mekânları zihin haritalarında belirttikleri unsurlar, Lynch (1960)’ın kentsel imajını oluşturan elemanlara uyarlanabilir mi?” sorularına yanıt aranmıştır. Veri toplama aracı olarak anket ve taslak harita tekniğinin kullanıldığı çalışma 324 öğrenci ile yürütülmüştür. Haritaların analizinde nitel analiz teknikleri kullanılmıştır. Taslak haritalarda öğrencilerin çizdikleri bölgeler ve çizimlerinde yer alan yeme-içme mekânları betimsel olarak değerlendirilmiştir. İşaretlenen mekânların sıklıklarına göre haritalar oluşturulmuş ve değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, öğrencilerin eski kentsel bölgeler yerine üniversitenin kurulması ile gelişen alanları daha fazla algıladığı ve üniversitenin kuruluşu ile birlikte kentin yeme-içme mekânlarının görünümünde gerçekleşen dönüşüme uyum sağladıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin zihin haritalarında, dönenciler ile kafelerin algılanma sıklığı yüksektir. Ayrıca, çalışmada Lynch’in kentsel imaj elemanlarından yollar ve nirengi noktalarının yüksek sıklıkla öğrencilerin algılarında yer aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeme-içme mekânları, davranış coğrafyası, zihin haritaları, taslak harita, Aksaray, Aksaray Üniversitesi

Abstract: In this study, it is aimed to determine the perceptions of students receiving education at the central campus of Aksaray University about food-beverage places in the city center of Aksaray. In 2006, Aksaray University was established and the most important change in the urban view has been observed in food-beverage places since the establishment of the university until today. As these places are mainly used by university students for both nourishment and socialization, the study targets university students. According to the study objective, answers are sought to the following questions; “Which region of the city is involved in mind maps of Aksaray University students as the assembly area of food-beverage places?”; “What kind of food-beverage places are generally involved in mind maps of Aksaray University students?”; “Could the elements specified in mind maps of Aksaray University students regarding food-beverage places be adapted into elements that constitute Lynch (1960)’s urban image?”. The study where the data were collected via questionnaire and draft map techniques was

*İletişim yazarı: F. Varnacı Uzun, e-posta: fundavarnaci@hotmail.com

Makale Geliş Tarihi: 03.11.2018

Makale Basıma Uygun Tarihi: 24.01.2018

conducted with 324 students. The maps were analyzed by using qualitative analysis techniques. On draft maps, the areas drawn by students showing food-beverage places were evaluated descriptively. Maps were formed and evaluated according to the frequency of places being marked. As a consequence; it was determined that students mainly perceived the areas that developed after the establishment of the university rather than former urban regions and adapted to the transformation caused by the establishment of the university in the appearance of food-beverage places of the city. Doner shops and cafes were perceived more frequently in mind maps of students. In the study, it was also determined that roads and triangulation points, which are among Lynch's urban image elements, were perceived more frequently by students.

Keywords: Food-beverage places, behavior geography, mind maps, draft map, Aksaray, Aksaray University

1. Giriş

Mekân, Arapça kökenli bir kelimedir ve en yalın tanımıyla yer, konum anlamına gelmektedir (www.tdk.gov.tr). Mekân kavramına daha kapsamlı yaklaşıldığında ise “insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk” şeklinde bir tanımlama yapmak mümkündür (Yüksek, 2015: 23). Mekânların insan ilişkilerini içerdiği, kişilerin ve toplumların kültürel bakış açılarına göre şekillenebildiği, içerisinde bir mahremiyet duygusu barındırdığı ve zaman ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Mekânları farklı bakış açılarıyla farklı sınıflandırmalara tabii tutmak mümkündür. Örneğin, sınırlanan ve matematiksel değerlerle ifade edilebilen hacim “fiziksel mekân”, duyu organlarıyla algılanabilen ya da görülebilen ise “algısal mekân (sensori-motor mekân)” olarak adlandırılmaktadır. Kişilerin algıladığı mekâna ilişkin olarak zihninin içinde taşıdığı imaj, biliş haritasına ilişkin mekân “kavramsal mekânı (temsili mekân)” oluşturmaktadır. İçinde insanların hareketlerini gerçekleştirdiği, kullandığı ve davranışlarını etkileyen mekân ise “davranışsal mekân” olarak tanımlanmaktadır (Kısa Ovalı, 2015: 48). Mekânsal imaj kavramını ilk tanımlayanlardan biri olan Lynch (1960)’e göre mekânsal imaj; dıştaki fiziksel çevrenin, genelleştirilmiş zihinsel bir resmidir.

Kent mekânları denildiğinde ise kentli yurttaşların, gündelik yaşamlarını sürdürmelerine aracılık eden, kentin ve kentliliğin inşasında aracı rol üstlenen minör kurumlar aklı gelmektedir. Bu kurumlar, kentin politik/iktisadi coğrafyası dışında yer alan, daha açık bir şekilde kentin kültürel yüzeyini yansıtan mekânlardır. Örneğin, sinemalar, tiyatrolar, restoranlar, pastaneler, müzeler, galeriler, kütüphaneler, oteller, barlar, birahaneler, kafeler, kahvehaneler, parklar vs. kentin gündelik yaşamının üzerine bina edildiği yerler olarak modern yaşamın odak kurumları arasında yer almaktadır. Buralar, yeme/içme, eğlenme, vakit geçirme, gösteri, moda, yürüme, bakma, kendini salıverme, özgürlük, kaçış, spontanelik vb. yaşamsal durumlara/aktivitelere karşılık gelmektedirler (Aytaç, 2007: 200). Kent mekânlarına verilen örneklerin pek çoğunun doğrudan ya da dolaylı olarak yeme-içme mekânı (restoranlar, pastaneler, oteller, barlar, birahaneler, kafeler, kahvehaneler vb.) olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere genellikle kent merkezlerinde çok sayıda yeme-içme mekânı bulunmakta ve mekânların her biri bir diğerinden farklı özelliklere sahip olmaktadır. Tasarımları, tefrişleri, mönüleri, hizmet politikaları gibi unsurlar, yeme-içme mekânlarını birbirinden ayırmaktadır. Yeme-içme mekânları, temelde insanların yeme-içme ihtiyaçlarını karşılamayı, insanların hoş vakit geçirmesini ve kaliteli hizmet almasını amaçlayan ticari işletmelerdir. Yeme-içme mekânlarını farklı bakış açılarına göre sınıflandırmak mümkündür. Örneğin Kültür ve Turizm Bakanlığı yeme-içme mekânlarını “Lokantalar” ve “Kafeteryalar” olmak üzere ikiye ayırmıştır ve Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik’te her bir mekânın taşınması gereken özellikleri tek tek belirtmiştir (www.teftis.kulturturizm.gov.tr). Yıldız (2010) ise yeme-içme mekânlarını “İşletme Belgelerine Göre Restoran İşletmeleri” ve “Özelliklerine Göre Restoranlar” olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Kent mekânlarının insanlar tarafından ne şekilde anlaşıldığı, bu mekânları nasıl seçtikleri ve buradaki faaliyetlerini nasıl gerçekleştirdikleri gibi hususlar, kent sosyolojisi, kent ekolojisi, kent ve kültürel coğrafya, mimarlık, şehircilik vb. disiplinler tarafından araştırılmaktadır (Aytaç, 2007: 201). Davranışsal coğrafya, insanların çeşitli çevrelere tepkilerinin geniş ölçüde onları nasıl algıladığı ve anladığına bağlı olduğunu esas alan yaklaşımdır (Tümertekin ve Özgüç, 1998). Davranışsal coğrafya 1960'lı yıllardan itibaren ilgi görmeye başlamıştır. Davranışsal coğrafya konusunda literatürde temel kaynak niteliğinde çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Cox, 1973; White, 1976; Gould&White, 1986; Golledge&Stimson, 1997; Golledge, 1999; Gold, 1980). Davranışsal coğrafyanın temel görüşü, insanların çevresel imajları ile gerçek davranışları arasında kuvvetli bir ilişkinin var olduğudur. Davranışsal coğrafya çalışmalarında çevresel algı yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Çevresel algı ise, kişilerin duyguları yoluyla çevreden uyarıcı olarak dünya hakkında bilgi edinme olgusu olarak tanımlanmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 1998). İnsanların içinde yaşadıkları çevreyi anlamlandırma biçimleri, zihinlerinde mekanla ilgili oluşan tasarım, mekanları algılama ve belleklerine kaydetmelerinin açıklanması için bilişsel harita kavramı kullanılmaktadır. Bilişsel harita kavramını ilk kez Tolman (1948), hayvanların sınırlı bir mekânda yön bulmalarına ilişkin laboratuvar çalışması sonucunda kullanmıştır. Tolman (1948) çalışmasının sonuçlarına göre insanların sinir sistemlerinde yer alan kara kutularında haritaya benzer bir temsil inşa ettiklerini (bilişsel harita) ve bu temsillerin insanların günlük yaşamlarındaki hareketlerini yönlendirdiğini savunmaktadır. Downs ve Stea (1973) bilişsel haritayı, “insanın içinde bulunduğu lokasyonlar hakkında edindiği, depoladığı, hatırladığı ve çözümlediği bir dizi psikolojik dönüşüm ile günlük mekansal çevrenin özelliklerinden oluşan bir süreç” olarak tanımlamaktadır. Golledge (1999)'a göre bilişsel harita, mekansal bilginin içsel olarak temsil edilmesini ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Bell, Fisher ve Loomis ise (1978) bilişsel haritayı kent algısı temelinde tanımlayarak, zihnimizde oluşturduğumuz, gerçeğin bir taslağı, tamamlanmamış ve bozulmuş bir hâli olan “zihinsel kentler” olarak belirtmektedir.

İnsanların yaşadıkları kentlere ilişkin çevresel algılarını belirlemeye yönelik öncü çalışma Lynch'in 1960 yılında Boston, Jersey City ve Los Angeles şehirlerinde yaşayanlara yönelik yaptığı çalışmadır. Taslak harita tekniği ile insanların zihin haritalarında yer alan kent imajını belirlemeye çalışan Lynch (1960)'e göre; insanların kent imajlarında beş öge ön plana çıkmaktadır.

- Güzergâhlar/Yollar: İnsanları gidip-geldikleri, seyahat ettikleri sokaklar, caddeler;
- Kenarlar: Ana caddeler ya da akarsu, demiryolu gibi unsurlar;
- Düğüm noktaları: Yoğunluk merkezleri, meydanlar;
- Yörelere/Bölgeler: Ortak belirleyici karakteri olan alanlar (İş alanları vb.)
- İşaret öğeleri (Nirengi noktaları): Şehrin dikkat çeken önemli noktaları.

Lynch (1960)'tan sonra insanların çeşitli mekânlara yönelik algılarını içeren zihin haritalarını belirlemeye yönelik olarak taslak harita tekniğini kullanan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Lynch (1960) tarafından öncülük edilen taslak harita tekniği, insanların zihin haritaları hakkında çok ayrıntılı bilgi toplanmasını sağlamakta ve bireyin çevresel imajını belirlemeyi nispeten kolay hale getirmektedir (Imani & Tabaeian, 2012). Taslak haritalar, mekansal bilgileri geri çağırarak, görselleştirmek ve iletmek için uzun zamandır kullanılmaktadır. İnsanların yaşadıkları ya da ziyaret ettikleri çevreyle ilişkileri vardır ve insanlar, algıladıkları, yaşadığı ve ezberledikleri alanlara ilişkin mekansal bilgilerini çizdikleri haritalar aracılığıyla aktarabilirler (Wang & Schwering, 2005). Taslak harita yöntemini kullanmanın bazı eleştirilen yönleri de bulunmaktadır. Bu eleştiriler daha çok insanların çizim yeteneklerinin aynı olmadığı üzerinde toplanmaktadır. Ancak, bazı sözel verilerin de haritalara eklenmesi ile bu sorunun ortadan kalkacağı vurgulanmaktadır (Long, 2007). Lynch (1960) sonrası yapılan çalışmalarda, taslak haritaların analizinde genellikle nitel yöntem kullanılmıştır. Taslak haritalarda bulunan öğelerin frekansları hesaplanarak, davranış haritalarına dönüştürülmüştür (Lynch,

1960; Appleyard, 1969; Orleans, 1973). 1980'lerden sonra ise, taslak haritaların analizinde t-testi ve korelasyon analizleri gibi nicel analiz teknikleri de kullanılmaya başlanmıştır (Weisman, 1981; Peponis et al.,1990; Haq, 2001; Golledge, 2008).

Bu araştırma kapsamında insanların mekâna yönelik algılarının belirlenmesini konu edinen literatürdeki bazı çalışmalar incelenmiştir. Söz konusu çalışmaların birinde, üniversite öğrencilerinin zihnindeki Sydney ve Melbourne şehirlerinin imajlarını belirlemek adına 115 kişi ile taslak harita tekniği kullanılarak çalışma gerçekleştirilmiştir (Son, 2005). Matthews (1980), 11-18 yaş grubundaki öğrencilerin yaşadıkları kente ilişkin zihin haritalarını belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada, Lynch'in kentsel imaj öğeleri referans olarak alınmıştır. Imani & Tabaeian (2012) tarafından yapılan çalışmada, 50 kişilik bir grubun İsfahan kentine yönelik zihin haritalarının taslak harita tekniği ile belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada katılımcıların yarısının bölgeyi ilk ziyaretleri iken, diğer yarısı bölgede uzun süredir ikamet edenlerden oluşmaktaydı. Wang & Schwering (2005), Almanya'nın Münster şehrinde yer alan üç farklı kentsel alana yönelik algılarını belirlemek için 21 kişi ile çalışmışlardır. Çalışma üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiş ve sonuçta 45 taslak harita üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Birolek & Andráško (2015) çalışmalarında, zihinsel haritalama yoluyla Olomouc'un hinterlandındaki banliyölerin yerel sakinler tarafından algılanmasını belirlemeyi amaçlamışlardır. Jun (2003)'ün çalışmasında, Oregon Üniversitesi kampüsüne ilişkin öğrencilerin zihnindeki imaj belirlenmeye çalışılmıştır. Bir diğer çalışmada da, San Francisco'da yaşayanların kente yönelik algılarının belirlenmesi amacıyla kent sakinlerine taslak zihin haritaları çizdirilmiştir. Çalışma 57 adet taslak harita ile gerçekleştirilmiştir. Taslak haritalardan elde edilen haritalar ArcGIS programı aracılığıyla görselleştirilmiştir (Annechino & Cheng, 2011).

Türkiye'de davranışsal coğrafya ve çeşitli grupların mekâna yönelik zihin haritalarının belirlenmesi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, Tümertekin (1978) ve Tolun (1980)'in konuyu teorik olarak ele alan çalışmalarının alandaki ilk çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu konuda uygulamalı ilk çalışma ise, Tunçel (2002) tarafından taslak harita tekniği ile yapılan öğrencilerin zihinlerindeki İslam Ülkelerini belirlemeye yönelik çalışmadır. Aliagaoglu (2007), taslak harita yöntemini kullanarak, üniversite öğrencilerinin zihinlerindeki Balıkesir kent imajını ortaya çıkarmıştır. Tunçel (2009) çalışmasında, Elazığ kentinde yer alan ve alışveriş için kullanılan bir caddenin, caddeyi kullanan çeşitli gruplar tarafından nasıl algılandığını belirlemiştir. Karadağ ve Turut (2013), öğrencilerin İzmir'e yönelik kentsel çevre algılarının ölçülmesi ve bunda etkili faktörler üzerine çalışmışlardır. Südaş & Gökten (2012), çalışmalarında coğrafya öğrencilerinin Avrupa ile ilgili zihin haritalarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Gökten & Südaş (2014) tarafından yapılan çalışmada, zihin haritaları yoluyla Sydney'de yaşayan Türk göçmenlerin Avustralya imajları değerlendirilmiştir. Özdemir (2014) ise, Türkiye'nin yeryüzü şekilleri konusunda öğrencilerin zihin haritalarını geliştirmeye yönelik uygulamalı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Temurçin ve Keçeli (2015) çalışmalarında, Isparta şehrinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin kentsel mekân algılarını değerlendirmişlerdir. 250 öğrenci ile yürütülen bu çalışmada öğrencilerin zihin haritalarını ortaya çıkarmak için taslak harita yöntemi kullanılmıştır. Aliagaoglu ve Çildam (2017) tarafından yapılan çalışmada, Balıkesir şehrinde yaşayanların şehrsel imajları kentsel problemlerin belirlenmesi amacıyla değerlendirilmiştir. Karakuş (2007) çalışmasında, İzmir'de yaşayanların İzmir Kültürpark'ına ilişkin bilişsel temsillerini, bu kamusal alana atfettikleri anlamları ve bu alana ilişkin yere bağlılık düzeyleri hakkında bilgi edinmeyi amaçlamıştır. Çalışmasında, taslak harita ve anket tekniklerini kullanmıştır.

Aksaray kent merkezine yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışmada ise, Aksaray Üniversitesi merkez kampüsünde öğrenim gören öğrencilerin Aksaray kent merkezinde yer alan yeme-içme mekânları algılarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. 1989 yılından beri il olan Aksaray, Aksaray Üniversitesi'nin kuruluş yılı olan 2006 yılından günümüze kadar hızlı bir şekilde büyümüş ve kentsel görünümde ortaya çıkan en önemli değişim yeme-içme mekânlarında olmuştur. Bu mekânları hem

beslenme hem de sosyalleşme amacıyla en fazla kullanan nüfus grubunun üniversite öğrencileri olması sebebiyle çalışma üniversite öğrencilerine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

“Aksaray Üniversitesi öğrencilerinin zihin haritalarında yeme-içme mekânlarının toplanma alanı olarak kentin hangi bölgesi yer almaktadır?”

“Aksaray Üniversitesi öğrencilerinin zihin haritalarında daha çok hangi tür yeme-içme mekânları yer almaktadır?”

“Aksaray Üniversitesi öğrencilerinin yeme-içme mekânları zihin haritalarında belirttikleri unsurlar, Lynch (1960)’ın kentsel imajını oluşturan elemanlara uyarlanabilir mi?”

2. Çalışma Alanı

Çalışma alanı olarak Aksaray kent merkezi seçilmiştir. 1989 yılına kadar Niğde’ye bağlı bir ilçe durumundaki Aksaray, 1989 yılında il statüsüne yükseltilmiştir. 2016 yılı itibariyle Aksaray’ın toplam nüfusu 396.673 iken, merkez nüfusu 293.631 kişidir.

2006 yılında, Aksaray Üniversitesi kurulmuştur. Günümüzde, Aksaray Üniversitesi’nde 9 Fakülte, 4 Yüksekokul, 7 Meslek Yüksekokulunda ön lisans ve lisans düzeyinde eğitim yapılmaktadır. Üniversitenin, Fakülteler ve Yüksekokul bazında 9975, Meslek Yüksek Okullarında 4650 ve Enstitülerde 1871 olmak üzere toplamda 16.496 öğrencisi vardır.

Aksaray Üniversitesi’nin kuruluşundan önce Aksaray kent merkezinde iş ve ticaret alanları; vilayet konağı, belediye binası ile kent meydanını içine alan Ankara Caddesi, Bankalar Caddesi, Kalealtı Caddesi, Belediye ve Kurtuluş Caddeleri ile çevrilmiş olan alanda toplanmaktaydı (Arıbaş, 2008). Günümüzde bu alan, kent meydanı ve çevresindeki yeme-içme mekânları ile önemini koruyor olmakla birlikte, üniversitenin öğrenci kapasitesinin artması şehrin görünümünde önemli değişimler de yaratmıştır. Şehrin görünümünde gerçekleşen en önemli dönüşüm yeme-içme mekânlarının dağılımında olmuştur. Üniversitenin kuruluşu öncesinde Ebulfez Elçibey Caddesi sadece konut alanı olarak kullanılıyor ve bu caddede hiç yeme-içme mekânı bulunmuyordu. Günümüzde ise, bu caddede 30’dan fazla yeme-içme mekânı bulunmaktadır. Caddenin ismi de, Kafeler Caddesi olarak halk diline yerleşmiştir. Kent merkezinde iki adet alışveriş merkezi (AVM) bulunmaktadır. Bunun yanında halk dilinde 40 metrelik cadde olarak bilinen Atatürk Bulvarı da kentin çeşitli iş kollarının ve yeme-içme mekânlarının toplandığı en büyük caddesidir.

3. Yöntem

3.1. Evren ve Örneklem

Çalışmanın ana kütlesi (evreni) Aksaray Üniversitesi öğrencileridir. Çalışmanın örnekleme, mekânda daha uzun süre bulunmanın mekânı algılamadaki olumlu etkisi dikkate alınarak, merkez kampüste öğrenim gören son sınıf öğrencileri arasından tabakalı örneklem tekniğine göre seçilmiştir. Bilindiği üzere tabakalı örnekleme, sınırları belirlenmiş bir evrende alt tabakalar veya alt birim gruplarının var olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Aksaray Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı’ndan edinilen verilere göre 2016-2017 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde son sınıfa kayıtlı toplam öğrenci sayısı 3660’tır. Tabakalı örneklem tekniğine göre, her bölümde son sınıfa kayıtlı öğrenci sayısının %10’u çalışmaya dahil edilmiştir. Sekiz farklı fakültenin 28 farklı bölümünde öğrenim gören 366 son sınıf öğrencisine Şubat-Haziran 2017 tarihleri arasında veri toplama aracı uygulanmıştır. Uygulanan araçların 42’si geçersiz sayılmıştır. Çalışma 324 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

3.2. Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket ve taslak harita tekniği kullanılmıştır. Anket, demografik özelliklere yönelik 9 ve öğrencilerin yeme-içme tercihlerine yönelik 4 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Ayrıca öğrencilerden anketin arka yüzüne, Aksaray kent merkezinde yer alan yeme-içme mekânlarının taslak haritasını çizmeleri istenmiştir. Çizimleri konusunda öğrencilere herhangi bir sınırlama getirilmemiş (cadde, sokak, yiyecek grubu vb.), öğrenciler tamamen serbest bırakılmıştır. Öğrencilere çizimleri için yaklaşık 30 dakika süre verilmiştir.

3.3. Verilerin Analizi

Çalışmada nitel analiz teknikleri kullanılmıştır. Taslak haritalarda öğrencilerin çizdikleri bölgeler ve çizimlerinde yer alan yeme-içme mekânları betimsel olarak değerlendirilmiştir. İlk olarak, öğrencilerin Aksaray kent merkezinde çizdikleri kısımların frekansları çıkarılmıştır. İkinci aşamada da, çizimlerinde yer alan yeme-içme mekânlarının frekansları çıkarılmıştır. Yeme-içme mekânlarının isimleri kullanılmamış, mekân türüne göre kodlama yapılmıştır. İşaretlenen mekânların sıklıklarına göre haritalar oluşturulmuş ve değerlendirilmiştir. Haritaların oluşturulmasında ArcGIS 9.3 programı kullanılmıştır. Altlık olarak da, GoogleMap'ten alınan Aksaray kent merkezine ait haritalar kullanılmıştır.

4. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle çalışmaya katılan öğrencilere ilişkin demografik bilgilere yer verilmiştir. İkinci aşamada ise, öğrencilerin yeme-içme mekânları ile ilgili algısı değerlendirilmiştir.

4.1. Çalışmaya katılan öğrencilere ilişkin veriler

Çalışmaya 366 kişi katılmış ancak 42 öğrencinin çizimleri anlamlı olmadığı ya da hiç çizim yapmadıkları için çalışma dışında bırakılmıştır. Değerlendirmeye alınan anketlere göre, çalışmaya katılan öğrencilerin 185'ini kız, 139'unu erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin fakültelere göre dağılımında %33,33 ile mühendislik fakültesi öğrencileri ve %22,22 ile fen-edebiyat fakültesi öğrencileri ilk sıradadır (Çizelge 1).

Öğrencilerin aylık kişisel gelirlerinin dağılımına bakıldığında öğrencilerin %51,23'ünün 401-700 TL arasında gelire sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %21'i ise 400 TL'den daha az gelire sahiptir. Bu durumda öğrencilerin çok büyük bir kısmının çok düşük gelir ile öğrenimlerini sürdürdükleri görülmektedir. Öğrencilerin konaklama yerlerinde ise %57,4 ile ev seçeneği ilk sırada yer almaktadır (Tablo 1).

Öğrencilerin yeme-içme mekânlarını kullanım sıklığı incelendiğinde, öğrencilerin haftada 1-2 defa (%42,6) ile ayda 1-2 defa (%31,8) bu mekânları kullandıkları görülmektedir (Çizelge 1).

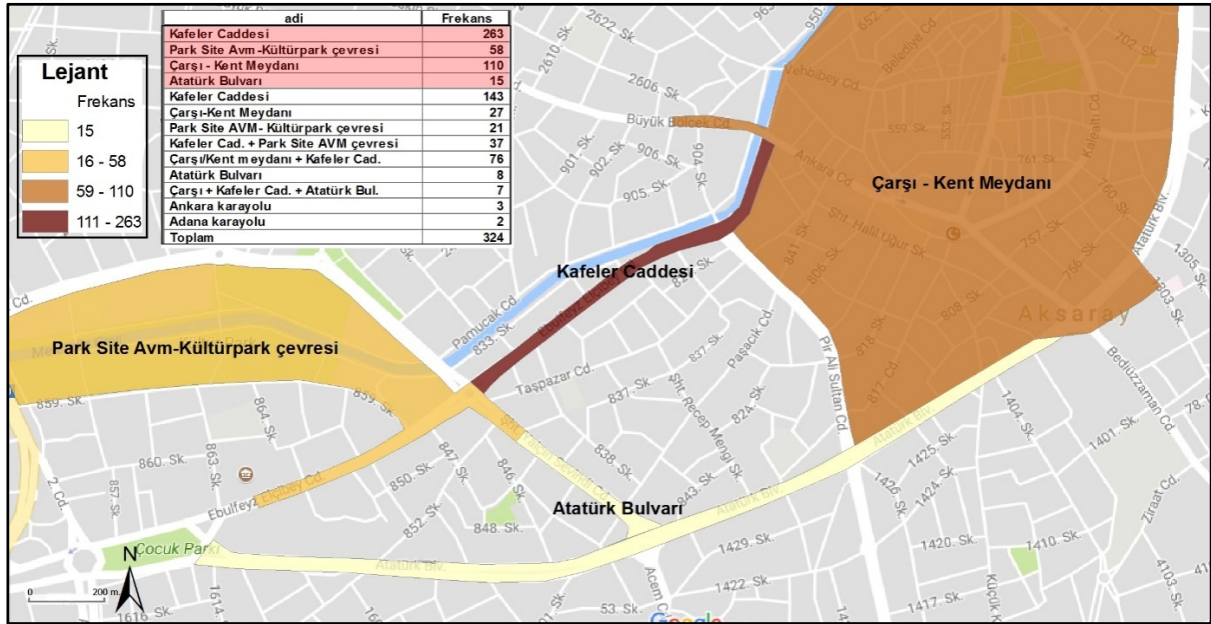

Çizelge 2. Çalışmaya katılan öğrencilere ilişkin çeşitli veriler

Demografik özellikler	(N=324)	(%)
<i>Cinsiyet</i>		
Kız	185	57,1
Erkek	139	42,9
<i>Fakülte</i>		
Mühendislik	108	33,33
Fen-Edebiyat	72	22,22
Eğitim	60	18,52
İktisadi İdari Bilimler	46	14,2
Sağlık	22	6,8
Turizm	7	2,16
İslami Bilimler	7	2,16
Veteriner	2	0,61
<i>Gelir</i>		
400 TL'den az	68	21,0
401-700 TL	166	51,23
701-1000 TL	44	13,57
1.001 TL ve üzeri	46	14,2
<i>Konaklama yeri</i>		
Ev	186	57,4
Devlet yurdu	91	28,1
Özel yurt	47	14,5
<i>Yeme-içme mekânlarını kullanma</i>		
Her gün	24	7,4
İki günde bir	39	12,03
Haftada 1-2	138	42,6
Ayda 1-2	103	31,8
Hiç	20	6,17

4.2. Öğrencilerin yeme-içme mekânları algıları

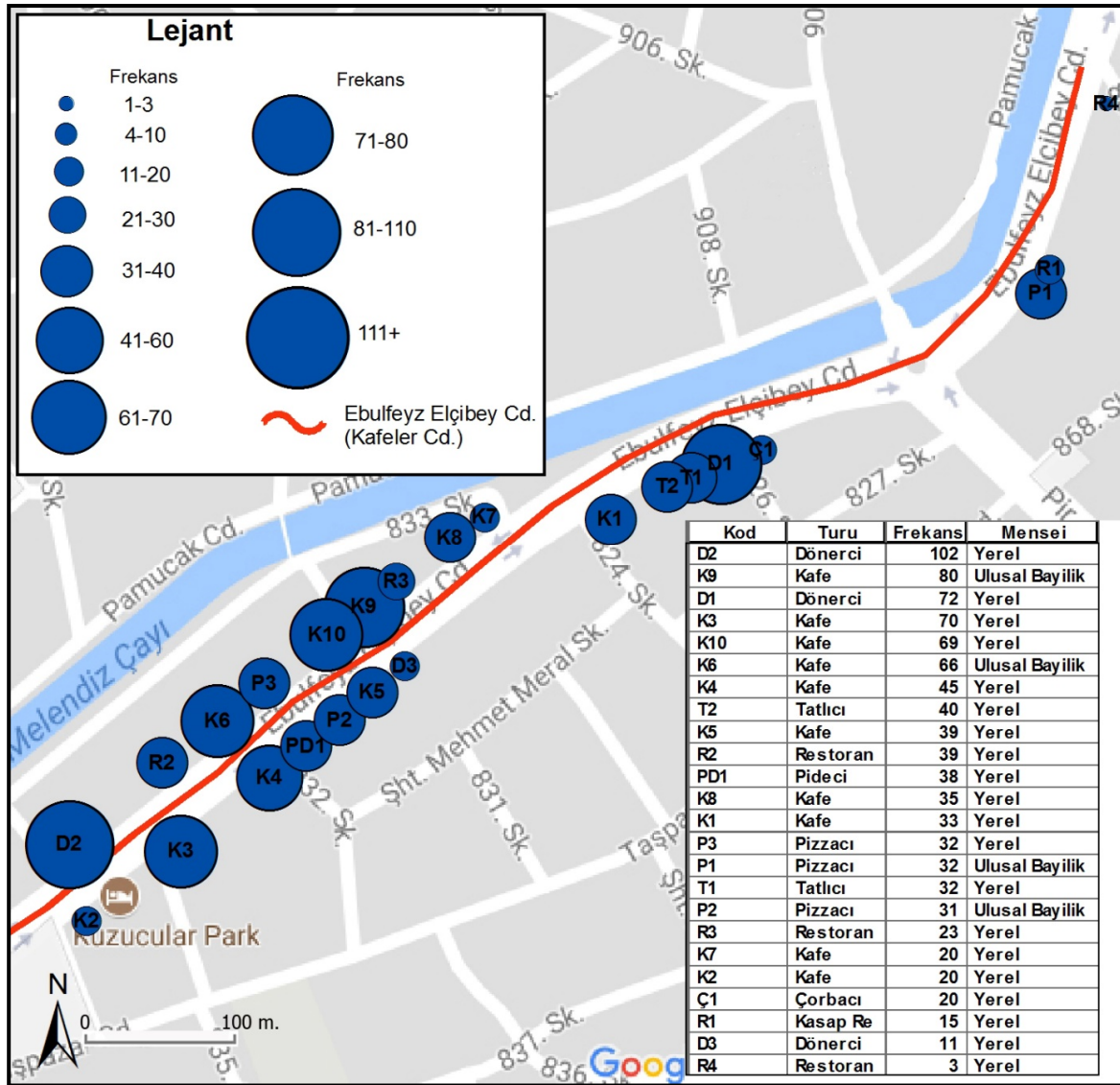
Çalışmada ilk olarak öğrencilerin kent merkezindeki yeme-içme mekânları zihin haritalarında kent merkezinin hangi bölgesini algıladıkları değerlendirilmiştir. Öğrencilerin 143'ünün sadece Ebulfeyz Elçibey Bulvarı'nda bulunan mekânları çizdikleri, toplamda ise 263 öğrencinin çizimlerinde bu caddenin yer aldığı tespit edilmiştir (Şekil 1). Öğrenciler çizimlerinde bu caddenin resmi adını kullanmamaktadırlar. Bunun yerine caddenin ismini Kafeler Caddesi olarak belirtmişlerdir.

Şekil 1. Öğrencilerin zihin haritalarındaki çizim alanlarının dağılımı

Öğrencilerin zihin haritalarında ikinci önemli çizim alanı olarak kent meydanı-çarşı bölgesini çizdikleri belirlenmiştir. Sadece, çarşı bölgesini çizen 27 kişi iken, bir başka mekânla birlikte çarşığı çizenlerin sayısı daha fazladır. Toplamda 110 öğrenci çarşı-kent meydanını içine alan çizimler yapmıştır (Şekil 1).

Çizimlerdeki üçüncü bölge ise, Ebulfeyz Elçibey Bulvarı'nın devamını da oluşturan alanla birlikte, Park Site AVM ve Kültürpark çevresidir. Toplamda 58 öğrencinin çiziminde bu bölge yer almaktadır (Şekil 1). Pek çok çizimde de, Park Site AVM'nin çizilen bölgenin dışında da kalsa belirtildiği görülmüştür. Kentin en büyük bulvarı durumundaki Atatürk Bulvarı ise öğrencilerin sadece 15'inin çiziminde yer almaktadır (Şekil 1).

Öğrencilerin zihin haritalarında ikinci aşamada yeme-içme mekânı olarak algıladıkları mekânlar değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler için her bir çizim bölgesine ait haritalar oluşturulmuştur.

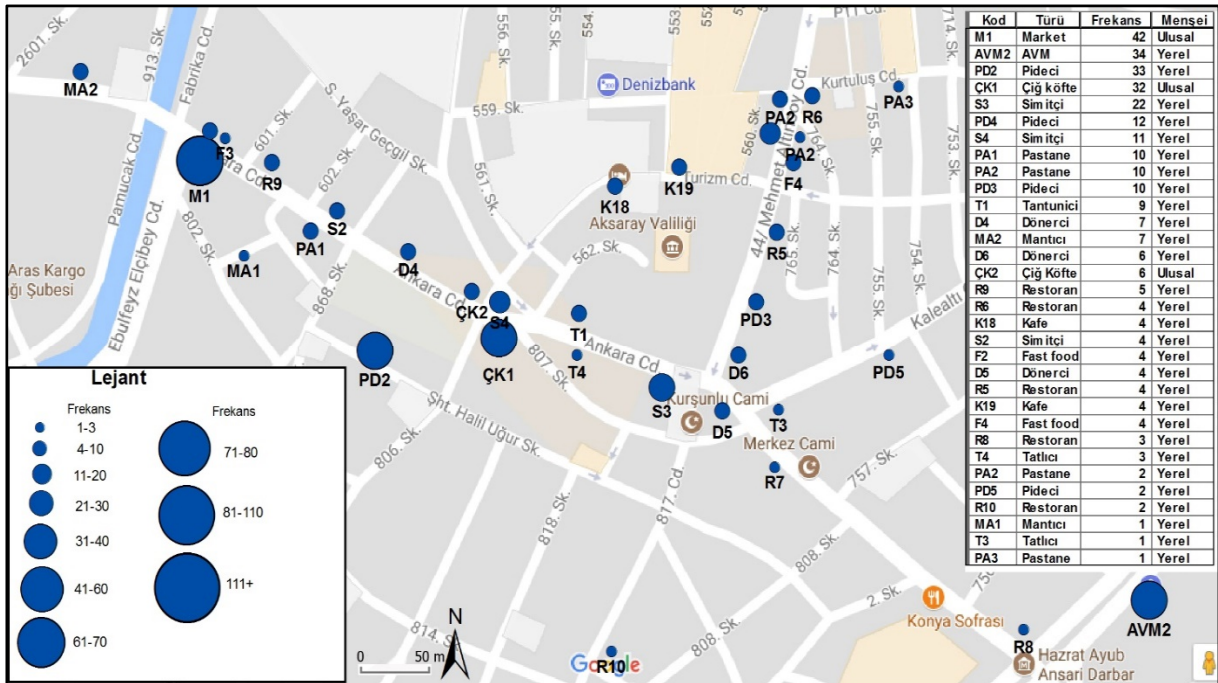
Şekil 2. Ebulfeyz Elçibey Caddesi'ndeki mekânların öğrencilerin zihin haritalarındaki gösterim sıklıkları

Şekil 2’de görüldüğü gibi sıklığı değişmekle birlikte Kafeler Caddesi’nde yer alan tüm yeme-içme mekânları öğrencilerin zihinlerinde yer almaktadır. Kafeler Caddesi üzerinde yer alan mekânların pek çoğunda fiyatlar öğrenci bütçesi için yüksektir. Ancak öğrencilerin algılarında üst seviyede yer almasının sebeplerinden birinin üniversite kampüsüne giden dolmuşların hareket durağının bu cadde üzerinde olması ve bu caddenin öğrencilerin üniversiteye gidiş-gelişlerinin ana güzergâhını oluşturması olduğu düşünülmektedir.

Bu cadde üzerinde 24 farklı mekân öğrenciler tarafından belirtilmiştir. Bu mekânlardan en fazla zihin haritalarına girmiş olan ise, D2 kodlu dönerci olup, çizimlerde 102 defa gösterilmiştir (Şekil 2). D2 kodlu dönercinin öğrenci bütçesine en uygun mekân olmasının öğrencilerin algısında ilk sıralarda yer almasında etkisi olduğu tahmin edilmektedir.

Öğrencilerin zihin haritalarında ikinci sırada K9 kodlu kafe yer almaktadır. Bu kafenin ulusal ve bayilik sistemi ile çalışan bir kafe olması, markalaşmış mekânların öğrencilerin algılarında ön plana çıktığını göstermektedir. Yine K6 kodlu ulusal bayilik sistemi ile çalışan kafe yüksek fiyatları sebebiyle, öğrencilerin yeme-içme amaçlı çok fazla tercih ettikleri bir mekân olmamasına rağmen mekân algılarında üst sıralarda yer almaktadır (Şekil 2). Ayrıca, genel olarak kafelerin öğrencilerin yeme-içme mekânı algılarında üst seviyelerde olduğu, zihin haritalarında yer alan ilk 10 mekân arasında 6 kafe bulunduğu belirlenmiştir (Şekil 2).

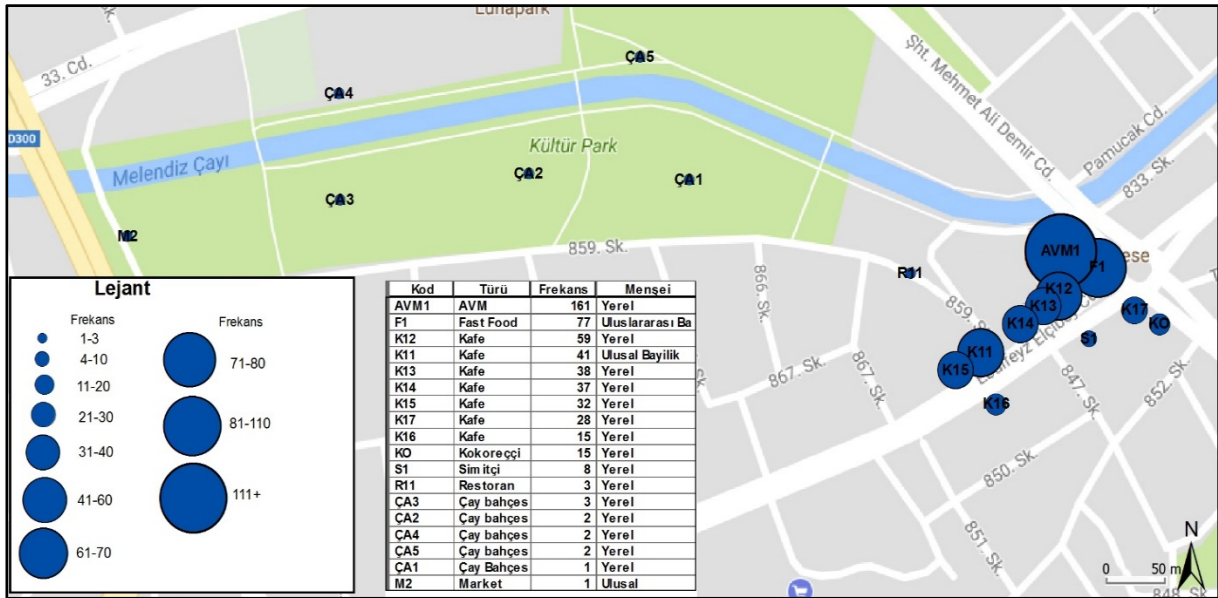
Çarşı bölgesi ve kent meydanı çevresinde yer alan mekânların belirtildiği harita incelendiğinde, öğrencilerin bu bölgede 32 farklı mekânı işaretlediği görülmüştür. Ancak, bu mekânların işaretlenme sıklıklarına bakıldığında, Kafeler Caddesi’ne göre mekânların algılanma düzeyinin çok düşük olduğu görülmektedir. Çarşı bölgesinde en fazla işaretlenen mekân M1 kodlu bir markettir. Bu mekânın zihin haritalarında ön plana çıkmasının en önemli sebebi ise, marketin kent merkezinin önemli nirengi noktalarından birini oluşturmasıdır. Çarşı bölgesinde ikinci sırada işaretlenen diğer mekân ise yine önemli nirengi noktalarından biri olan Efor AVM’dir (Şekil 3).

Şekil 3. Çarşı/Kent meydanındaki mekânların öğrencilerin zihin haritalarındaki gösterim sıklıkları

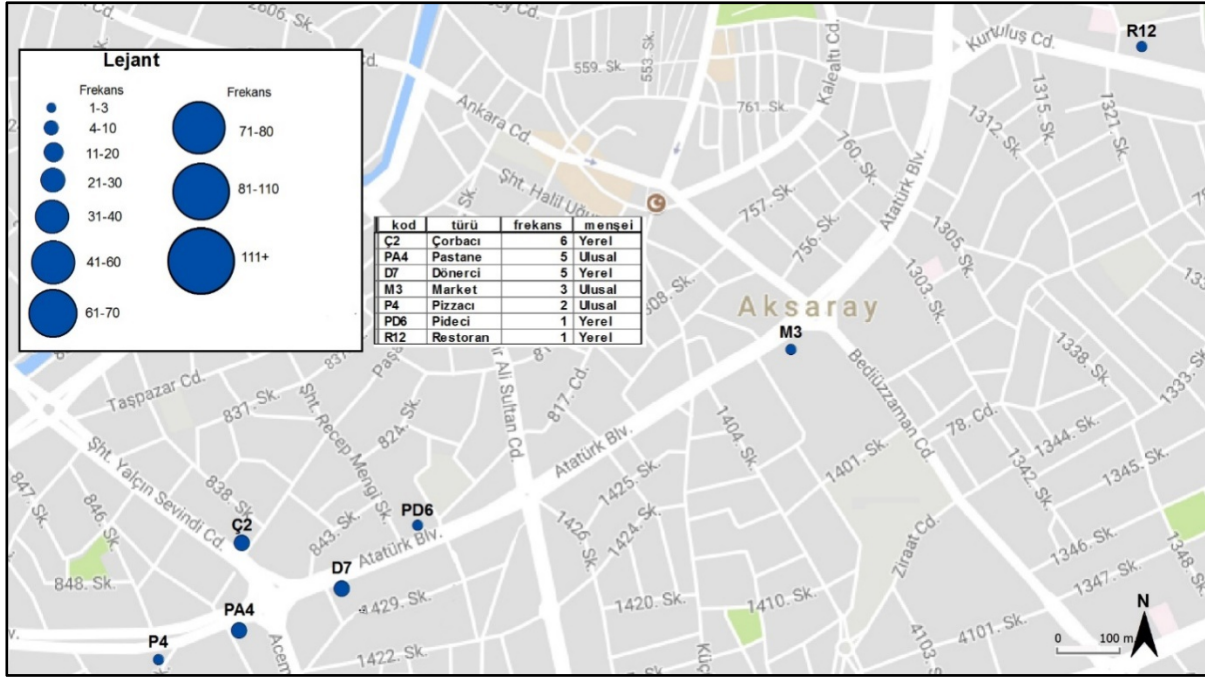
Çarşı bölgesinde işaretlenen diğer mekânlarda, pideciler, çiğ köfteci ve simitçiler ön plana çıkmaktadır. Bu mekânların öğrenci bütçesine uygun olması ve öğrencilerin beslenme ihtiyaçları için öncelikli tercih ettiği mekânlar olmasının, algılarında ön plana çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir. Çarşı bölgesinde yer alan pek çok yeme-içme mekânı öğrencilerin algılarında hiç yer almazken, bir kısmı da 5 ve daha düşük tekrarlanma sıklığına sahiptir (Şekil 3).

Park Site AVM ve Kültürpark çevresindeki mekânların öğrencilerin zihin haritalarındaki gösterim sıklıkları incelendiğinde, Park Site AVM'nin 161 defa gösterimle ilk sırada yer aldığı görülmektedir (Şekil 4). Bu AVM'nin şehrin en önemli nirengi noktalarından biri olması öğrencilerin algılarında etkili olmuştur. AVM önündeki, uluslararası bayilik sistemi ile çalışan fast food restoranın ikinci sırada, ulusal bayilik sistemi ile çalışan kafenin dördüncü sırada yer almaları, öğrencilerin yeme-içme mekânları algılarında markalaşmanın ön planda olduğunun bir göstergesidir.

Şekil 4. Park Site AVM-Kültürpark çevresindeki mekânların öğrencilerin zihin haritalarındaki gösterim sıklıkları

Kafeler Caddesinin devamındaki Park Site AVM önünde yer alan kafeler yüksek sıklıkla öğrencilerin zihin haritalarında yer almıştır (Şekil 4). Bu durumun sebebinin, öğrencilerin bu tür mekânlara olan ilgileri yanında, bu kafelerin önünde üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmının üniversiteye ulaşım için kullandığı dolmuş durağının yer alması olduğu düşünülmektedir. Kampüse her gidiş öncesinde kafeler önünde geçirilen zamanın da algılarını etkilediği tahmin edilmektedir. Yerel halkın önemli rekreasyon alanlarından biri olan Kültürpark'ın içinde yer alan yeme-içme mekânları ise öğrencilerin zihin haritalarında çok düşük sıklığa sahiptir (Şekil 4).

Şekil 5. Atatürk Bulvarı'ndaki mekânların öğrencilerin zihin haritalarındaki gösterim sıklıkları

Kentin en büyük caddesi durumundaki Atatürk Bulvarı'nda yer alan yeme-içme mekânlarının öğrencilerin zihin haritalarındaki gösterim sıklıklarına bakıldığında, Atatürk Caddesi'nin öğrencilerin yeme-içme mekânı anlamında algılarında olmadığını söylemek mümkündür. Bu cadde üzerinde pek çok mekân olmasına rağmen öğrenciler tarafından sadece 7 mekân altı ve daha az sıklıkla öğrencilerin zihin haritalarında yer almıştır (Şekil 5). Bu durumun, söz konusu caddenin öğrencilerin üniversiteye ulaşım güzergâhında olmaması, öğrencilerin konakladıkları yerlerin genellikle uzağında kalması ve cadde üzerindeki yeme-içme mekânlarının bir arada değil, cadde boyunca dağınık şekilde olması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Aksaray Üniversitesi merkez kampüsünde öğrenim gören öğrencilerin Aksaray kent merkezinde yer alan yeme-içme mekânları algılarının belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, öğrencilerin algılarında kentin eski ve köklü iş, yeme-içme ve idari alanını oluşturan kent meydanı düşük seviyede yer alırken, yeni açılan yeme-içme mekânlarının bulunduğu Ebulfez Elçibey Caddesi ön plandadır. Ayrıca, öğrencilerin zihinlerinde bu caddenin resmî isminin bilinirliği bulunmamaktadır. Öğrenciler caddenin resmî ismi yerine Kafeler Caddesi ismini kullanmaktadırlar. Kentin en büyük bulvarı olan Atatürk Bulvarı ve yerel halk için önemli ve eski bir rekreasyon alanı olan Kültürpark öğrencilerin algılarında çok düşük seviyede yer almıştır. Sonuç olarak, öğrenciler, eski kentsel bölgeler yerine üniversitenin kurulması ile gelişen ve görece daha modern alanları daha fazla algılamaktadırlar. Üniversitenin kuruluşu ile birlikte kentin yeme-içme mekânlarının görünümünde gerçekleşen dönüşüme öğrenciler uyum sağlamıştır.

Kafeler Caddesi ve Park Site AVM çevresini çizen öğrencilerin zihin haritalarında, dönerci ve kafelerin algılanma sıklığı yüksektir. Tunçel (2009) tarafından yapılan çalışmada da bu çalışmayla uyumlu olarak, üniversite öğrencilerinin daha çok kıyafet dükkanları ve kafeleri işaretledikleri tespit edilmiştir. Buna karşılık çarşı-kent meydanı bölgesini çizen öğrencilerin yeme-içme mekânları

algılarında pideci, simitçi ve çiğ köfteciler gibi öğrenci bütçesine daha uygun ve günlük beslenme ihtiyaçlarını karşıladıkları yerler ön plandadır.

Kafeler Caddesi'ndeki mekânların öğrencilerin algılarında daha fazla yer almasını Lynch'in kentsel imaj elemanları ile açıklamak mümkündür. Öğrencilerin, fiyatları kendi bütçeleri için oldukça yüksek ve genellikle günlük beslenme ihtiyaçları için tercih etmedikleri kafelerin neredeyse hepsinin ismini bilmeleri, bu kafelerin kampüse gidiş-geliş güzergâhı üzerinde olması ile ilgilidir. Ayrıca, bu caddedeki mekânların neredeyse hepsinin yeme-içme mekânı olması algılamayı ve hatırlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu cadde bu özelliği ile de, Lynch'in yöreler/bölgeler ögesi ile uyumluluk göstermektedir.

Kentin en büyük bulvarı olan Atatürk Bulvarı'ndaki yeme-içme mekânlarının da öğrencilerin algılarında çok zayıf olarak yer alması, bu caddenin öğrenciler için önemli bir güzergâh olmaması ile ilişkilidir. Ayrıca, öğrencilere göre bu cadde bir kenar ögesi olarak da zihinsel algılarında yer almamakta ve Lynch'in kenarlar ögesi ile ters düşmektedir. Aksaray kent meydanındaki yeme-içme mekânlarının öğrencilerin zihin haritalarında düşük seviyede bulunması Lynch'in düğüm noktaları ögesi ile de uyum göstermemektedir.

Öğrencilerin zihin haritalarında yer alan bazı unsurların tekrarlanma sıklıkları yüksektir. Bu mekânlardan özellikle Park Site AVM, M1 kodlu market ve Efor AVM kentin nirengi noktaları olarak sıklıkla işaretlenmişlerdir. Önemli noktaların öğrencilerin algılarında daha fazla yer edinmesi de yine Lynch'in kentsel imaj elemanlarından nirengi noktaları ile uyum göstermektedir. Yapılan çalışmaların pek çoğunda, bu çalışma ile benzer olarak, insanların zihin haritalarında ön plana çıkan unsur nirengi noktaları olmaktadır. Örneğin, Biolek & Andráško (2015)'in çalışmalarında, yerel halkın çizimlerinde nirengi noktaları ilk sıradadır. Aliğaoğlu (2007)'nin çalışmasında öğrencilerin çizimlerinde nirengi noktaları ön plana çıkmıştır. Sydney'de yapılan çalışmada, Sydney'de yaşayan katılımcılar, yer işaretlerine (nirengi noktalarına) dayalı olarak Sydney'in zihinsel haritasını çizmişlerdir (Son, 2005).

Sonuç olarak bu çalışmada, Lynch'in kentsel imaj elemanlarından yollar ve nirengi noktalarının yüksek sıklıkla öğrencilerin algılarında yer aldığı tespit edilmiştir. Literatürdeki farklı çalışmalar da bu sonucu destekler niteliktedir. Ancak bazılarında ikiden daha fazla ögenin de ön plana çıktığı görülmektedir. Huynh & Doherty (2007)'nin çalışmalarında nirengi noktaları ve yolların öncelikli olarak çizildiği tespit edilmiştir. Imani & Tabaeian (2012)'nin çalışmasında, katılımcıların büyük bir kısmı nirengi noktaları, düğüm noktaları ve yolları haritalarında göstermiştir. Wang & Schwering (2005), Lynch'i takiben, dört tür mekânsal nesneyi taslak haritalarındaki temel unsurlar olarak belirlemişlerdir: Nirengi noktaları, caddeler, kavşaklar ve şehir blokları. Annechino & Cheng (2011)'in çalışmalarında Lynch'in teorisindeki tüm öğeler tespit edilmiştir. Temurçin ve Keçeli (2015)'in çalışmalarında, bu çalışmadan ve Lynch'in teorisinden farklı olarak öğrencilerin zihin haritalarında binaların öncelikli olarak yer aldığı tespit edilmiştir.

Öğrencilerin zihin haritalarında ulusal ya da uluslararası bayilik sistemi ile çalışan yeme-içme mekânları da sıklıkla yer almıştır. Bu durum da, markalaşmanın öğrencilerin algısını önemli ölçüde etkilediğinin bir göstergesidir.

Bu çalışma sonuçlarına göre, öğrencilerin kentteki yeme-içme mekânlarını daha geniş ölçekte algılamaları için bazı düzenlemelere ihtiyaç vardır. Öğrencilerin kent meydanı-çarşı bölgesindeki yeme-içme mekânlarına yönelik algılarını ve tercihleri geliştirmek için, bu bölgedeki mekânların daha fazla öğrenciye hitap eden yapıda olması gerekmektedir. Ayrıca, bu mekânlar çarşı bölgesinde çok dağınık durumdadırlar. Çarşı bölgesinde benzer iş kollarının dolayısıyla yeme-içme mekânlarının bir araya toplanmasına yönelik planlamalar da gereklidir.

Bu çalışmada, öğrencilerin yeme-içme mekânları algıları genel olarak değerlendirilmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda, öğrencilerin algılarında ortaya çıkan farklılıklar değerlendirilerek, bu farklılıklarda cinsiyet, gelir durumu, öğrenim görülen fakülte, mekânları kullanım sıklığı gibi faktörlerden hangilerinin etkili olduğu tartışılabilir. Ayrıca, bu çalışma sadece üniversite öğrencileri ile sınırlandırılmıştır. Kentte yaşanan mekânsal dönüşümün kent halkı tarafından nasıl algılandığının değerlendirilmesi amacıyla çalışma, farklı gruplardan (esnaf, memurlar, lise öğrencileri, ev hanımları vb.) oluşan kent halkına da uygulanabilir.

Referanslar

- Aliağaoğlu, A. (2007). Davranışsal coğrafyaya bir örnek: öğrenci merkezli Balıkesir şehir imajı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 17-44.
- Aliağaoğlu, A. & Yılmaz Çıldam, S. (2017). Balıkesir’de şehirselleşme: şehirselleşme problemlerinin tespitine yönelik bir araştırma. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(37), 35-52.
- Annechino, R. & Cheng, Y.S. (2011). *Visualizing Mental Maps*. Master’s Final Project. USA: San Francisco University of California in Berkeley.
- Appleyard, D. A. (1969). *City Designers and the Pluralistic City, Planning Urban Growth and Regional Development: The Experience of the Guayana Program of Venezuela*. Cambridge: Mass. MIT Press.
- Arıbaş, K. (2008). Aksaray kentinin mekânsal değişim ve dönüşüm süreçleri. *V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 249-260.
- Aytaç, Ö. (2007). Kent mekânlarının sosyo-kültürel coğrafyası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 199-226.
- Bell, P.A.; Fisher, J.D. & Loomis, R.J. (1978). *Environmental psychology*. Saunders.
- Biolek, J., & Andráško, I. (2015). Investigating suburban environment by means of mental maps: a case study of Olomouc hinterland. *Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography*, 9(1), 43-56.
- Blaut, J. M. & Stea, D. (1974). Mapping at the age of three. *Journal of Geography*, 73, 5-9.
- Cox, K.R. (1973). *Man, Location and Behaviour: Introduction to Human Geography*. John Wiley & Sons Inc.
- Downs, R.M. & Stea, D. (1973). *Image & Environment: Cognitive Mapping and Spatial Behavior*. Aldine Pub.Co.
- Francescato, D. & Mebane, W. (1973). How Citizens View Two Great Cities: Milan and Rome. In R. Downs and D. Stea (Eds.), *Image and Environment*. (pp.131-147). Chicago: Aldine.
- Gold, J.R.(1980). *An Introduction to Behavioural Geography*. London: Oxford University Press.
- Golledge, R. G. (2008). Behavioral geography and the theoretical/ quantitative revolution. *Geographical Analysis*, 40(2008), 239-257.
- Golledge, R.G. & Stimson, R.J. (1997). *Spatial Behavior: A Geographic Perspective*. New York: Guilford Press.
- Golledge, R.G. (1999). *Wayfinding Behavior: Cognitive Mapping and Other Spatial Processes*. Johns Hopkins University Press.
- Gould, P. & White, R. (1986). *Mental Maps*. London: Routledge.
- Gökten, C. & Südaş, İ. (2014). The image of Australia: A case study on the mental maps of Turkish immigrants in Sydney. *Journal of Geography and Geology*, 6(2), 82-92.
- Haq, S. U. (2001). *Complex Architectural Settings: An Investigation of Spatial and Cognitive Variables through Wayfinding Behavior*. (Unpublished Doctoral Thesis). Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Huynh, N.T. & Doherty, S. T. (2007). Digital sketch-map drawing as an instrument to collect data about spatial cognition. *Cartographica*, 42(4), 285-296.
- Imani, F. & Tabaeian, M. (2012). Recreating mental image with the aid of cognitive maps and its role in environmental perception. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 32, 53 – 62.
- Jun, B.W. (2003). *Mapping Students’ Perception of the University of Oregon Campus*. Unpublished master thesis. USA: University of Oregon.
- Karadağ, A. ve Turut, H. (2013). Üniversite öğrencilerinin kentsel çevre algısı üzerine bir araştırma: İzmir örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 11 (1), 31-51.
- Karakuş, P. (2007). *İzmir Kültürpark’ının, İzmirliiler Açısından Anlamı ve Kültürpark Hakkındaki Temsilleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Kısa Ovalı, P. (2015). Turistik Alanlarda Mekân Tasarımı (Ed. Yelda Uçkan) içinde *Tasarım ve Mekân Tasarımı*. 6. Baskı, (ss:40-57), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017). <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14518/turizm-tesislerinin-belgelendirilmesine-ve-niteliklerin-html>, E.T: 01.07.2017.

- Long, Y. (2007). *The Relationships Between Objective and Subjective Evaluations of the Urban Environment: Space Syntax, Cognitive Maps, and Urban Legibility*. (Unpublished doctoral thesis) North Carolina: North Carolina State University.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Matthews, M. H. (1980). The mental maps of children: images of coventry's city centre. *Geography*, 65(3), 169-179.
- Orleans, P. (1973). Differential Cognition of Urban Residents: Effects of Social Scale on Mapping. In R. Downs and D. Stea (Eds.), *Image and Environment* (pp.115-130). Chicago: Aldine.
- Özdemir, N. (2014). Öğretmen adaylarının Türkiye'nin yeryüzü şekilleri konusundaki zihin haritalarını geliştirmeye yönelik deneysel bir çalışma. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 1685-1706.
- Peponis, J., Zimiring, C. & Choi, Y. K. (1990). Finding the building in wayfinding. *Environment and Behavior*, 22, 555-590.
- Son, A. (2005). The measurement of tourist destination image: applying a sketch map technique. *International Journal of Tourism Research*, 7, 279-294.
- Südaş, İ. & Gökten, C. (2012). Cognitive maps of Europe: geographical knowledge of Turkish geography students. *European Journal of Geography*, 3(1), 41-56.
- TDK (2017). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=mek%C3%A2n&uid=35221&guid=TDK.GT.S.58931f6b580950.15013141, E.T: 25.05.2017.
- Temurçin, K. & Keçeli, K. (2015). Bir davranışsal coğrafya çalışması: Isparta şehri örneğinde uluslararası öğrencilerin kentsel mekân algısı. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 117-138.
- Tolman E.C. (1948). Cognitive maps in rats and men. *Psychological Review*, 55 (4): 189-208.
- Tolun, B. (1980). Davranışlara yönelik coğrafya, Anglo-Saksonların "behavioral geography"si ve sosyo-ekonomik deneyimleri, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 23, 257-277
- Tunçel, H. (2002). Türk öğrencilerinin zihin haritalarında İslam ülkeleri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(12), 83-103.
- Tunçel, H. (2009). Kentsel mekânın algılanması: Elazığ örneği, *Ankara Üniversitesi V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu* (16-17 Ekim 2008), Ankara.
- Tümertekin, E. (1978). *Beşeri Coğrafya'ya Giriş*. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayın No. 100.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (1998). *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Wang, J. & Schwering, A. (2005). Number invariant spatial information in sketch maps — a study of survey sketch maps of urban areas. *Journal of Spatial Information*, 11, 31-52.
- Weisman, G. (1981). Evaluating architectural legibility: wayfinding in the built environment. *Environment and Behavior*, 13, 189-204.
- White, G.F. (1976). *Natural Hazards: Local, National, Global*. Oxford University Press Inc.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, E. (2010). Restoran İşletmelerine Giriş. (Ed. M. Sarıışık, Ş. Çavuş & K. Karamustafa) içinde *Profesyonel Restoran Yönetimi- İlkeler, Uygulamalar ve Örnek Olaylar*. Ankara: Detaç Yayıncılık.
- Yüksek, G. (2015). Turistik Alanlarda Mekân Tasarımı (Ed. Yelda Uçkan) içinde *Çevresel Gelişmeler Altında Mekân Olgusu*. (ss: 22-37), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Savaş Alanları Turizmine Yönelik Motivasyon, Duygu ve Deneyimler: Metristepe ve İnönü Şehitlikleri-Bozüyük Örneği

Motivation, feelings and experiences towards battle fields tourism: Metristepe and İnönü war grave- The case of Bozüyük

Ayşe Okuyucu^{1*}, Feridun Erol²

¹Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Bilecik

²Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Bilecik

Öz: Savaş insanlık tarihinin büyük trajedilerinden biridir. Günümüzde ise savaştan harap olmuş alanlar, turizmi harekete geçirmek için bir kaynak olarak görülmektedir. Savaş alanları, şehitlikler, anıtlar, müzeler ve tarihi gösteriler, hüznün turizmi için bir çekicilik yaratmaktadır. Ancak hüznün turizmi kapsamında savaş alanlarına yapılan ziyaretlerin motivasyon kaynaklarına ilişkin kısıtlı bir literatür vardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yeri olan Bilecik, aynı zamanda Kurtuluş Savaşı'nda da önemli olaylara tanıklık etmiştir. Araştırma alanı İnönü Savaşı'nın kazanıldığı yer olan Metristepe ve İnönü şehitlikleridir. Burası Bozüyük ilçesi sınırları içinde kalmaktadır. Araştırmada Metristepe ve İnönü şehitliklerini ziyaret edenlerin, seyahat motivasyonlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veriler 2017 Nisan ve Mayıs aylarında yapılan derinlemesine görüşmelerle toplanmıştır. Toplam 38 kişi ile görüşme yapılmış ve görüşmeler yaklaşık 20-30 dakika arası sürmüştür. Toplanan veriler MAXQUDA 12 yazılımı ile analiz edilmiştir. Ziyaretçilerin motivasyonlarını belirlemek için içerik analizi uygulanmıştır. Bunun yanı sıra konuyu daha derinlemesine anlamak için görüşmelere atıfta bulunulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların alanı başlıca ziyaret motivasyonları arasında; anma töreni, milli duygular, ölüm ve şehitlik duygusunu anlamak, tarih merakı, ailesinde şehit ve gaziler olması vb. gibi unsurlar etkili olmuştur. Alana yapılan ziyaretler sonrasında katılımcıların elde ettikleri deneyimler arasında ise; öğrenme, vatan mücadelesini anlama, manevi görevi yerine getirme vb. gibi yanıtlar kategorize edilmiştir. Destinasyonda eksik görülen başlıca unsurlar ise, ulaşım, satın alınabilecek hediyelik eşyanın olmaması, lavabo, dinlenme ve oturma alanlarının olmaması olmuştur.

Anahtar kelimeler: Hüznün turizmi, savaş alanları turizmi, turizm motivasyonu, Metristepe, İnönü, Bozüyük

Abstract: The war is one of the great tragedies of human history. Today, the areas are devastated by war are seen as a resource for trigger the tourism. Battlefields, martyrdoms, monuments, museums and historical shows create an attractiveness for dark tourism. However, there is a limited literature about motivation sources of battlefields area visits. Bilecik where the foundation place of the Ottoman Empire also witnessed important events in the War of Independence. The research areas are Metristepe and İnönü war graves where the Battle of İnönü was won. This places located in the Bozüyük district. In the research it was aimed to determine the motivation of people who visited Metristepe and İnönü martyrdom. Qualitative research methods were used in the study. The data were collected in depth interviews held in April and May 2017. A total of 38 people were interviewed and the interviews took about 20-30 minutes. In-depth interview was applied 38 people in total. The data which is collected the research area were analyzed with the MAXQUDA 12 software. Content analysis was applied to determine the

*İletişim yazarı: A. Okuyucu, e-posta: ayse.okuyucu@bilecik.edu.tr

Bu makale, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Coğrafya Bölümü bünyesinde, Dr.Öğr.Üyesi Ayşe Okuyucu danışmanlığında ve Feridun Erol tarafından hazırlanmakta olan lisans tezinden üretilmiştir.

Makale Geliş Tarihi: 01.12.2018

Makale Basıma Uygun Tarihi: 24.01.2018

motivations of visitors. In addition to this to it was referred in-depth interview in order to understand the issue more deeply. According to the obtained results from the study among the main motivations for visiting the area of participants are memorial ceremony, national feelings, understanding death and martyrdom, history curiosity, having a martyr and veteran soldier in the family. After the visited to the area visitors obtained various learning experince such as learning, understanding the struggle of the motherland, fulfilment spiritual duties and so on. Insufficient transportation opportunity, lack of souvenirs to buy, absence of toilets, resting and sitting areas are among the lacking elements which were observed by visitors in the destination.

Keywords: *Dark tourism, battlefield tourism, tourism motivation, Metrirstepe, İnönü, Bozüyük*

1. Giriş

Dünya genelinde ülkeler gelişme için strateji olarak turizme dönmektedirler. Turizm döviz üretmede, istihdam yaratmada, sermayeyi çekmede ve ekonomik bağımsızlığı teşvik etmede önemli bir ekonomik araç haline gelmiştir (Telfer, 2002: 35). Nitekim günümüzde milyonlarca insan dünyayı keşfetmek ve dış dünyayı tecrübe etmek için kendi ülkelerinden uzaklara seyahat etmektedir. 2030'da uluslararası turist sayısının dünya çapında 1.8 milyar ulaşacağı tahmin edilmektedir (UNWTO, 2016). Turizm endüstrisi Dünya genelinde doğrudan ve ya dolaylı olarak 277 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır. Küresel ölçekte ise çalışan her 11 kişiden 1'i turizm sektöründe iş yapmaktadır (Somuncu, 2016: 157). Turizm şüphesiz dünyanın en kârlı endüstrisi haline gelmektedir (Su vd., 2016: 26). Turizm ekonomik gelişmeyi teşvik etmede etkili bir araç olabileceği için, hükümetlerin gündeminde turizme yüksek öncelik verilmektedir.

Türkiye zengin ve çeşitli turizm kaynakları ile turistler için ideal bir destinasyondur. Türkiye'de turizm çekiciliklerinin başında Akdeniz ve Ege'deki kıyı alanlar, sayısız antik şehir, doğal alanlar, renkli halk gelenekleri ve kültürel gelenekler gelmektedir. Türkiye 2015'te 39.5 milyonluk turist varışları ile küresel turizm endüstrisinde Fransa, ABD, İspanya, Çin ve İtalya'dan sonra altıncı sırada yer almıştır (UNWTO, 2016). Türkiye deniz-kum-güneş üçlüsüne dayanan klasik turistik ürün açısından şüphesiz zengin bir ülkedir. Ancak Dünya'da turizm eğilimlerinde meydana gelen değişimle baş edebilmesi için Türkiye'de turizm ürünü çeşitliliğine gidilmesi kaçınılmazdır.

Dünya genelinde gerçekleşen uluslararası seyahatlerin %37'i kültürel amaçlı gezilerdir. Günümüzde seyahate katılan kitlenin eğitim düzeyi, algılama gücü ve yaş ortalaması yüksek olan bir kitle olması, savaş alanlarına yönelik turizmin gerek ulusal gerekse uluslararası alanda gelişmeye açık bir turizm türü haline getirmektedir (Alaeddinoğlu ve Aliağaoğlu, 2007: 217). Bu kapsamda 1990'ların ortalarından itibaren kültüre dayalı özel ilgi turizmi kapsamında hızla gelişen hüzün turizmi (dark tourism) giderek önem kazanmaktadır.

Hüzün turizmi kavramı 1990'lı yıllarda Foley ve Lennon (1996) tarafından uluslararası literatüre kazandırılmıştır. Hüzün turizmi kavramı kısaca ölümle bir şekilde ilgisi bulunan çekicilikleri tanımlamaktadır (Kurnaz vd., 2013: 58). Seaton (1996) karanlık turizmi (dark tourism) sembolik veya gerçek ölüm alanlarına yapılan seyahat olarak tanımlamıştır. Karanlık (dark) turizm; thanatourism, black spot, atrocity heritage vb. gibi farklı şekillerde kavramsallaştırılmıştır. Türkiye'de ise bu kavram turizm hüzün turizmi, keder turizmi, kara turizm, savaş turizmi gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Hüzün turizminin bir alt dalı olan savaş alanları, kültürel miras kavramı içinde ele alınmaktadır (Alaeddinoğlu ve Aliağaoğlu, 2007: 2016). Diğer bir ifade ile hüzün turizmine konu olan pek çok mekân miras turizmi şemsiyesi altında yer almaktadır. Miras turizmi çoğunlukla otantiklikle ve kültürel mirasın farklılaşması ile ilişkili iken, karanlık turizm çoğunlukla vahşetle ilgilidir (Podoshen, 2013: 265). Ancak hüzün turizminde asıl olan, turistlerin gerçek veya sembolik olarak ölümle karşılaşmaları ve bu açıdan kendilerini olaya motive etmeleridir (Seaton 1999).

Mekân üzerindeki ölümle ilgili çekiciliklerin tarihi Antik Roma'daki Gladyatör oyunlarına kadar uzanmaktadır. Bu nedenle, Kolezyum karanlık turizmin ilk sitesi olarak tanımlanabilir (Yan vd., 2016: 108). Bununla birlikte Eski Yunanlıların ve Romalıların firavun mezarlarını ziyaret etmek için yaptıkları seyahatleri hüzün turizminin ilk örnekleri arasında yer almaktadır (Kurnaz vd., 2013: 59). Günümüzde ise hüzün turizmi kapsamında en çok ziyaret edilen alanların başında Prenses Diana'nın kaza geçirdiği tünel Pont de l'Alma (Fransa), ikiz kulelerin yıkıldığı Zero Point (ABD), Kwai Köprüsü (Tayland), Auschwitz Toplama Kampı (Polonya) ve Çernobil Nükleer Santral Etki Alanı (Ukrayna) gibi alanlar gelmektedir. Türkiye'de de turistik değere sahip hüzün turizme sahne olabilecek birçok turizm potansiyeli bulunmaktadır (Çetinsöz ve Temiz, 2016: 508). Türkiye hüzün turizminin gerçekleştirilebileceği çok sayıda destinasyona ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar arasında; Anıtkabir, Dolmabahçe Sarayı, Ulucanlar Cezaevi, 12 Eylül Utanç Müzesi, Sinop Kalesi Cezaevi, Yassı Ada (Demokrasi ve Özgürlükler Adası), Sarıkamış, Çanakkale Savaşı ve İnönü Savaşlarının yapıldığı alanlar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı en başta gelen örneklerdir (Kozak ve Kama, t.y.: 6-7; Kurnaz vd., 2013: 59; Aslan, 2015).

Türkiye'de hüzün turizmi bağlamında savaş alanlarına yönelik turizm hareketleri oldukça yüksek bir potansiyel taşımaktadır. Nitekim Türkiye'de hüzün turizmi kapsamında en fazla ziyaret edilen savaş alanlarının başında Çanakkale yer almaktadır. Burası 2014 yılında 463.563 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Kılıç vd. (2011) Çanakkale'ye ait çekici faktörlerin yerli turistlerin destinasyon seçiminde en önemli faktör olarak hüzün turizmi çekiciliği olan Gelibolu Tarihi Milli Parkı'nın olduğunu belirlemiştir. Doğaner (2006) Troya ve Gelibolu savaş alanlarının Türkiye'de yeni bir turizm tipi olması bakımından değerlendirmiştir. Kaya (2006) Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nı ziyaret eden turistlerin motivasyon kaynaklarını belirlemiştir. Gelibolu dışında Türkiye önemli savaflara ev sahipliği yapmıştır. Güngör (2010) Kurtuluş Savaşı alanlarının turizm coğrafyasını değerlendirmiştir. Kılıç ve Akyurt (2011) Afyonkarahisar ilinin sahip olduğu potansiyele rağmen destinasyon imajı konusunda yaşadığı sorunları ele almıştır. Kaymaz vd. (2017) ise Erzurum kenti ve yakın çevresinde yer alan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) süresince savaşın gerçekleştiği alanların korunması ve turizm açısından değerlendirilmesinin önemini vurgulamıştır. Aksakallı vd. (2017) Nenehatun Tarihi Milli Parkını milli birlik duysunu yaşamak isteyenler açısından, diğer bir ifade ile mabetleşme sürecini ele almıştır. Fakat yapılan çoğu çalışmanın Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'na ilişkin olduğu görülmektedir (Aliağaoğlu, 2008; Kurnaz, 2013, Birdir vd., 2015; Boz, 2016). Türkiye'de hüzün turizmi konuda kısıtlı ampirik çalışmaların olması bu konunun kavramsallaştırılması ve ürün olarak geliştirilmesi önünde bulunan en önemli engellerden biridir.

2. Literatür

2.1. Savaşla İlgili Çekicilikler İçin Başlıca Motivasyonlar

“İnsanlar niçin seyahat eder?” sorusu turizm uygulamaları, sonuçları ve turizmin coğrafyasını anlamada hem açık hem de temel bir sorudur. Turizmde; günlük rutin çevre, çalışma ortamı fiziksel ve sosyal çevreden uzaklaşmak gibi bir çok teoride bu motivasyon kaynakları çeşitlendirilmiştir (Williams, 1998: 7). Turist motivasyonu ile ilgili çok sayıda yaklaşım belirlenmiştir (Plog, 1974; Dann, 1977; Crompton, 1979; Ross ve Iso-Ahola, 1991). Rekreasyon ve turizmde sosyal psikoloji literatüründe Maslow'un (1954) motivasyon konusundaki çalışması en fazla atıf alan çalışmalardandır. Maslow; psikolojik ihtiyaçlar, güvende olma, ait olma-sevme, saygı görmek ve kendini gerçekleştirmek olarak bir ihtiyaçlar hiyerarşi modeli ortaya koymuştur. Turizmde, Maslow'un çalışmaları üzerine inşa edilen literatür oldukça dikkat çekicidir. Bu anlamda Tillman (1974) bireylerin boş zaman ihtiyaçlarını, rekreasyonel ihtiyaçlar içerisinde özetlemiştir. Bu ihtiyaçlar; macera, rahatlama-kaçma, tanınma ve kimlik, güvenlik, egemenlik, tepki ve sosyal etkileşim, zihinsel aktiviteler, yaratıcılık gibi ihtiyaçlar ve fiziksel aktiviteleri içermektedir (Tillman 1974'ten aktaran Hall ve Page, 2006: 48).

Ryan (1991) turistlerin seyahat motivasyonlarını tanımlamıştır. Turistlerin seyahat etmelerinde her zamanki olağan çevreden uzaklaşma isteği, rahatlama ve dinlenme arayışı, oyun için fırsatlar, aile bağlarını güçlendirme, prestij, sosyal etkileşim, eğitim fırsatları, kendini tamamlama, alışveriş gibi nedenler en çok atıf alan nedenler arasındadır (Williams, 1998: 8). Son dönemlerde çalışmalar genel turizm motivasyonundan ziyade spesifik grup motivasyonlarına odaklanmaktadır (Caber ve Albayrak, 2016: 74). Diğer bir yandan yukarıda bahsedildiği üzere turizmin temel motivasyon kaynağı seyahate katılan bireylerin hoşça vakit geçirmeleri ve dinlenmeleridir. Buna karşılık son yıllarda savaş alanları, hapishaneler, soykırım alanları, doğal afetlerin ve terör olaylarının gerçekleştiği acı, hüznün, keder ve ölümlerin yaşandığı yerlere turistik amaçlı ziyaretlerin sayısı sürekli artmaktadır. Bu nedenle izleyen kısımda hüznün turizmi kapsamında yer alan savaş alanlarına yapılan ziyaretler için motivasyon konusu ele alınmaktadır.

Savaş insanlık tarihinin büyük trajedilerinden biridir, ancak savaşın tarihi ve sosyal yanı sıra diğer dolaylı çıktıları daha önce savaştan mahvolmuş alanlarda turizmi harekete geçirmek için bir kaynak olarak görülmektedir. Dünya’da savaş turizmi özellikle I. ve II. Dünya Savaşı cephelerinde yoğunlaşmaktadır (Doğaner, 2006: 2). Savaş alanları, şehitlikler, anıtlar, müzeler ve tarihi gösteriler gibi çıktılar, “savaş turizmi” cazibe merkezlerinin ve ilgili altyapının gelişmesinde geniş bir çeşitlilik sunmaktadır (Bigley vd., 2010: 372). Smith (1998)’e göre savaş alanlarındaki çekicilikler; dünyadaki en büyük turistik yer çekicilikleridir.

Ryan (2007: 251), savaş turizmi ile ilgili motivasyonları anlamak üzerine, ölümle ilgili cazibe merkezlerini ziyaret etmek için on bir olası nedeni ortaya koymuştur. Bunlar; otantiklik, özel ilgi, hac yolculuğu, heyecan/risk alma arayışı, kendini keşfetme, simgesel alanlar, doğrulama, uygun koşullar, anma ve empati, derin düşüncedir. Ryan (2007) aynı zamanda koruma, kaydetme (envanter) ve hatıra, miras, yasalaştırma, anma gibi motivasyonları da ortaya çıkarmıştır.

Biran vd. (2011) savaşla ilgili bilinen bir diğer çekicilikler olan Auschwitz soykırım kampı için ziyaret nedenlerini dört faktör altında toplamıştır. 1. “İnanmak için görmek”: Bu tür katliamların ve şiddetin orada gerçekten olduğuna inanmak için bu ikonik çekiciliği ziyaret etme ilgisi, 2. “Öğrenme ve anlama” Auschwitz’de gerçekleşen katliamlarla, ziyaretçilerin “II. Dünya Savaşı’yla ilişkili eğitim ve öğrenmeye” olan ilgi, 3. “Ünlü turistik ölüm mekânları” bu faktör, bu tür yerleri ziyaret etmek için temel bir ihtiyaç veya ilgiyi ifade etmektedir, çünkü bu alanlar ünlü seyahat destinasyonlarıdır, 4. “Duygusal miras deneyimi” bu faktör ziyaretçinin çekicilik ile arasındaki duygusal deneyimini ifade etmektedir.

Yukarıdaki motivasyon kaynaklarına ek olarak, savaşla ilgili çekiciliklerin ziyaret edilmesinde yapılan ampirik çalışmalara sonucunda genel olarak kabul görmüş çeşitli motivasyonlar ortaya çıkmıştır. Fakat özet olarak hüznün turizmi motivasyonunda destinasyonda itici ve çekici faktörler vardır (Yuill, 2003: 50) (Çizelge 1).

İtici güçler arasında yer alan “miras ve kimlik” faktörü çekicilik ya da olaylara kişisel bağlantı ile ilgilidir. Örneğin savaş gazileri gibi doğrudan bir ilgi olabileceği gibi bu kişilerin torunları, akrabaları, arkadaşları gibi doğrudan bağlantılı olmayan kişiler için de çekicilik kaynağıdır. Yaygın bir boş zaman aktivitesi olan “tarih”, savaş alanlarına yapılan ziyaretlerde başlıca bir diğer motivasyon kaynağıdır. Bunda ziyaretçilerin başlıca nedenleri kişisel değil, tarihle ilgilenmelerindedir. Çoğunlukla II. Dünya Savaşı’ndan sonra hayatta kalanların kendini suçlu hissetmesi ile gazilerin ve diğer kurtulanların şehitlere saygı göstermek için eski savaş alanlarını ziyaret etmeleri “suçluluk duygusu”ndan kaynaklanan motivasyona örnektir. “Merak ve yenilik” arayışı ise birçok turizm türü için geçerli olan bir motivasyon kaynağıdır. Çeşitli teorilere göre, seyahat, bireylerin monoton günlük hayattan nasıl kaçabildiklerinin ana kabul gören yolunu temsil eder. Savaş turizmi motivasyonunda en dikkat çeken kaynak ise “ölüm ve ölenler”dir. Ölümüne olan yaklaşım kültürleri arasında özellikle din bakımından farklı olabilir. Ölüm yaklaşımları, bir kültüre göre nesiller arasında da farklılık gösterebilir. Ancak ölümü anlama ve hissetme savaş turizminde bir çekicilik kaynağı olarak temsil

edilir. Postmodernizmin bir özelliği olarak “nostalji duygusu” ise, savaş alanlarını ziyaret etmede, kahraman geçmişi yeniden hatırlamayı sağlamaktadır (Çizelge 1).

Savaş alanlarını ziyaret etmede etkili olan çekici güçler arasında yer alan “eğitim” yine önemli bir diğer motivasyon kaynağıdır. Modern turistler, bilgi amaçlı yolculuğa daha çok ilgi duydukça, savaş alanları geçmiş hatalarından öğrenme fırsatı vermek için eğitim misyonu sağlamaktadır. Eğitim kapsamı içerisinde ya da bireysel bir motivasyon kaynağı olan “anma” ise savaş alanlarında, hatırlama, geçmiş hatalarından öğrenme ve anlama yoluyla bireylerin kimliklerini gerçekleştirmelerine yardımcı olabilmektedir. “Anıt ve eserleri” görmek savaş alanlarındaki diğer bir motivasyon kaynağıdır. Ziyaretçiler çoğunlukla ölümün fiziksel delili veya sembolik temsilini görmek için savaş alanlarını ziyaret etmektedirler (Seaton, 1999). Smith (1996) 'a göre, mücadelenin gerçekleştiği yerlerde turizm etkinliği askeri zafer veya başarı ile desteklenmekte ve savaşla ilgili bazı turistik mekânlarda motivasyonun daha fazla ziyaretçi çektiği için eserler önemli rol oynadığı bulunmuştur. Eserler ve alanda yaşanan olaylar zamanla “mekânın kutsallaşmasına” yol açarak ziyaretçiler için bir diğer motivasyon kaynağını oluşturmaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Savaş alanlarına yapılan ziyaretlerde başlıca motivasyon kaynakları

Kavramsal etki alanı	Tanım ve özellikleri
İtici güçler: Turist ve ziyaretçilerin ürettikleri duygusal ve içsel faktörler	
Miras ve kimlik	Alan veya etkinlikle kişisel bağlantı veya kimlik belirleme
Tarih	Sahadaki tarih ve etkinliklere olan ilgi, deneysel öğrenme
Suçluluk duygusu	Kurbanları onurlandırmak /anmak için; hayatta kalmak için kişisel katarsis.
Merak ve yenilik	Macera, heyecan, site ve ya buradaki marazi olaylara olan merak
Ölüm ve ölenler	Ölüm, yok olma ve trajedi ile ilgili kişisel sorularla başa çıkmak
Geçmişe özlem (Nostalji)	Geçmişteki tercihler sonucu oluşmuş hüzünlü ruh halini deneyimlemek
Çekici güçler: bilişsel, ziyaretçilerin haricinde olan, duruma bağlı, ya da alanın niteliği tarafından üretilen faktörler	
Eğitim	Olayların niçin ve nasıl oluştuğunu anlamak, öğrenmek
Anma	Gelecekteki benzer olayları önlemek geçmişteki, olayları hatırlamak, bu olayları neden ve sonuçları ile anmak. Ayrıca geçmişteki birey ve toplumlara saygı göstermek
Anıt ve eserleri görmek	Mekân ile ilgili maddi kültürel unsurları ve sembolik temsilleri yerinde görmek
Yerin kutsallaştırılması	Mekânda çekicilik yaratan kültürel kimlik, anlam ve değerlerin yarattığı motivasyonlar

Kaynak: (Crompton, 1979; Smith 1996; Seaton 1996; Yuill vd.,2003; Ryan, 2007; Bigley vd., 2010; Biran vd., 2011; Stone, 2012; Puryova 2013)ten düzenlenmiştir.

Motivasyon kaynakları savaş alanlarını ziyaret etme kararının açılanmasına yardım edebilmektedir. Ancak bu alanların ziyaret edilmesinde destinasyon imajı da önemli rol oynamaktadır. Sosyal ağlar, reklam, bilginin yayılması gibi faktörler yine motivasyonun açıklanmasında etkili olabilmektedir (Özgüç, 1977: 85). Bireylerin savaş alanlarını niçin ziyaret ettiklerinin bilinmesi turizm pazarlamacıları için faydalı olacaktır. Bu bilgiler daha iyi bir turist piyasası bölümü oluşturmada faydalı olabilmektedir ve çeşitli stratejik avantajlar taşımaktadır (Heung vd., 2001: 260). Bunun yanı sıra mekânın turizm amaçlı tasarlanmasında da etkili olabilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada Metristepe ve İnönü şehitliklerine yapılan seyahatlerin altında yatan motivasyon kaynaklarının tanımlanması amaçlanmıştır. Çalışmada bir diğer amaç katılımcıların alanı ziyaret ettikten sonra elde ettikleri deneyim ve faydalar ile duygu ve düşüncelerinin ortaya çıkarılmasıdır.

3. Çalışma Alanı

Bilecik iline bağlı olan Bozüyük ilçesi, Marmara bölgesinin Güney Marmara bölümünde yer almaktadır. Kuzeyinde Bilecik il merkezi, doğusunda Bilecik'in Söğüt ilçesi ve Eskişehir'in İnönü ilçesi, güneyinde Kütahya, batısında Kütahya iline bağlı Domaniç ve Bursa iline bağlı İnegöl ilçeleri yer almaktadır. Araştırma alanı esas olarak Bozüyük ilçesine bağlı Metristepe ve Akpınar köyleri

sınırları içinde yer alan Metrastepe ve İnönü şehitlikleridir (Şekil 1). Bu şehitlikler Bozüyük ilçesine bağlı Savcıbey, Doruk, Yörükçepni, Akpınar ve Poyra köylerine komşudur ve Bozüyük-Eskişehir karayoluna 12 km uzaklıkta bulunmaktadır.

Çalışma alanı olan şehitlikler, İstiklâl Savaşı'nın Metrastepe-İnönü istikametinde gelişen ve tarihimizde İnönü Savaşları olarak bilinen savaşların geçtiği cephedir (Bilecik Valiliği, 2017a). Metrastepe ve İnönü şehitliklerinde hüzün turizmi kapsamında çeşitli çekici kaynaklar bulunmaktadır. Türk İstiklâl Savaşı'nın en çetin mücadelelerinin geçtiği, dönüm noktalarından biri olan İnönü Savaşları'nın kazanıldığı ve Büyük Önder Atatürk'ün ifadesiyle "*Milletin makûs talihinin yenildiği yer*" olan Bozüyük Metrastepe'de 3800'den fazla askerin şehit olduğu öne sürülmektedir. Alan bu anlamda kutsal bir mekân olarak görülürken diğer yandan alanda çeşitli çekicilik kaynakları bulunmaktadır. Bunlar arasında savaşa katılan birlikler ve komutanlarıyla ilgili bilgilerin bulunduğu 24 metre yüksekliğindeki anıt en başta gelen yapay eser çekiciliklerindedir. Bu anıt Cumhuriyetin 50. Yıl dönümünde İnönü Savaşları Zafer Anıtı Yaptırma ve Yaşatma Derneği'nin iş birliği ile 26.06.1975 tarihinde dikilmiştir. Bunun yanı sıra anıtın dört bir tarafına ve anıttan ayrı İnönü Savaşları ve tarihi telgrafları içeren dört adet rölyef bulunmaktadır. Bu telgraf; Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Nisan gecesinde İsmet İnönü'ye çektiği, "*Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini yendiniz*" sözünü içermektedir. Alandaki diğer çekici kaynaklar, kaide üzerinde yapılmış heykeller ve kazılmış olan siperlerdir (Bilecik Valiliği, 2017b).

Şekil 1. Araştırma alanı lokasyon haritası

İnönü şehitliği ise Bozüyük-Eskişehir-Kütahya yol ayrımı ilerisinde, Bozüyük'e yaklaşık 6 km uzaklıkta bir yamaçta bulunmaktadır. Alan 1930 yılında Milli Savunma Bakanlığı'na yaptırılan 844 mezardan oluşmaktadır. Burada, 1981 yılına kadar Haziran ayı içinde yapılan şenlikler bu yıldan itibaren İnönü Savaşı'nın kazanıldığı tarih olan 1 Nisan günü yapılmaya başlanmıştır. Dikdörtgen duvarlarla çevrilmiş olan mezarların ayakta duranlarında Türk bayrakları resmedilmiştir. Burada 4.200 şehit'in kaydı olmasına rağmen isimleri bilinemediğinden sadece 141 mezar vardır. Şehitliğin ortasında küçük boyda mermerden bir anıt vardır. Üzerindeki pirinç levhada ise şu sözler yazılmıştır: *"Ey Yolcu burada şu gördüğün mezar Türklerin İstiklâl abidesidir. Bir gökten bir göğe haykıran rüzgâr İnönü Cengi'nin Zafer Sesi'dir."* (Bilecik Valiliği, 2017a).

4. Materyal ve Yöntem

Araştırma amaçları bakımından tanımlayıcı ve açıklayıcı özellikte; nitel yöntemlerin kullanıldığı bir araştırmadır. Çalışmada, Metristepe ve İnönü Şehitliklerini ziyaret edenlerin, seyahat motivasyonlarının belirlenmesi amacıyla, derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Buna göre çalışma evrenini Metristepe ve İnönü Şehitliklerini ziyaret eden kişiler oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında amaçlı rastgele örneklem kullanılmış olup toplamda 38 kişi ile görüşmeler yapılmıştır (Patton, 2014: 241). Derinlemesine görüşmelerin 25 tanesi 01/04/2017 tarihinde anma töreninde Metristepe ve İnönü şehitliğinde, diğer 13 tanesi ise 07/05/2017 tarihinde Metristepe şehitliğine İstanbul Zeytinburnu Belediyesi'nin düzenlediği tura katılanlara uygulanmıştır. Görüşmeler yaklaşık 20-30 dakika arası sürmüştür. Katılımcıların ses kaydının gizli olduğu belirtilmiştir. Kabul eden bireylerin (35 kişi) görüşmeleri kaydedilmiş, diğerleri (3 kişi) ise elle not alınarak kaydedilmiştir. Ses kaydı alınan ve elle not edilen görüşmelerin kopyaları manuel olarak MS-Word ile çıkarılmıştır. Çalışmada her bir soru, kolon başlığı olarak Excel programına aktarılmış ve MS Word ile yazılan bilgiler MAXQUDA 12'de çağırılmak üzere veri sayfası hazırlanmıştır. Elden edilen verilere içerik analizi ve betimsel analiz uygulanmıştır. Nitel araştırmanın ilk evresinde veriler kodlanmıştır. Kodlamada savaş alanları motivasyonuna ilişkin literatürden yararlanılmıştır. MAXQUDA 12 yazılımı metin verilerden temel kavramları oluşturmada kullanılmıştır. Böylece metin verilerden kavram haritaları ve istatistiksel çıktılar üretilmiştir. Metinlerdeki konular içerisinde başlıca temalar ve açıklayıcı kodlar elde edilmiştir. Gerek duyulan yerlerde görüşmecilerin ifadelerine atıfta bulunulmuştur.

5. Bulgular

5.1. Katılımcıların Profilleri

Çalışma toplamda 38 yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan bireyler içerisinde erkek katılımcıların oranı (%68) kadın katılımcılardan (%32) fazladır. Katılımcıların %68'i evlidir. Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı genel olarak birbirine yakındır, ancak en büyük oran %31 ile 51-64 yaş grubundadır. Katılımcıların %53'ü üniversite, %31'i lise mezunudur. Mesleklere göre dağılışa bakıldığında katılımcıların büyük bir kısmının kamu çalışanı (%53) olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 45'i aylık 1501-3000 TL, %39'u ise 3001-6000 TL arasında gelire sahiptir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Görüşme yapılan bireylerin demografik özellikleri

Demografik özellikler	(N=38)	(%)
<i>Cinsiyet</i>		
Erkek	26	68
Kadın	12	32
<i>Medeni durum</i>		
Bekâr	12	32
Evli	26	68
<i>Yaş</i>		
20-30	9	24
31-40	8	21
41-50	9	24
51-64	12	31
<i>Eğitim</i>		
İlköğretim	6	16
Lise	12	31
Üniversite	20	53
<i>Meslek</i>		
İşveren/kendi hesabına çalışan	5	13
Kamuda çalışan	20	53
Özel sektörde ücretli çalışan	10	26
Emekli	3	8
<i>Aylık geliri</i>		
< 1500 TL	6	16
1501-3000	17	45
3001-6000	15	39

5.2. Katılımcıların Alanı Ziyaret Etmelerinde Etkili Olan Motivasyon Kaynakları

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda ve katılımcıların görüşleri doğrultusunda Metristepe ve İnönü şehitliklerini ziyaret etmede etkili olan motivasyon kaynaklarına ilişkin tema altında dokuz açıklayıcı kod ortaya çıkmıştır. Yapılan kodlamalara göre ortaya çıkan tema ve açıklayıcı kodlar Çizelge 3'te verilmiştir. Katılımcılara Metristepe ve İnönü şehitliklerini ziyaret etmelerinin temel nedenlerinin neler olduğu sorulduğunda, 38 katılımcı toplamda 52 defa neden belirtmişlerdir.

Çizelge 3. Alanı ziyaret etmede etkili olan motivasyon kaynakları

Açıklayıcı kodlar	Frekans	%
Tur kapsamında	11	21.2
Tarihi mirasa saygı	14	26.9
Anma töreni	11	21.2
Ölüm ve şehitlik duygusunu anlamak	2	3.8
Milli duygular	3	5.8
Tarih merakı	5	9.6
Anıt ve eserleri görmek	1	1.9
Ailesinde şehit ve gazilerin olması	2	3.8
Görev	3	5.8
Toplam	52	100.0

Metristepe ve İnönü şehitliklerine yapılan ziyaretlerin motivasyon kaynakları ile ilgili olarak 38 katılımcının görüşleri doğrultusunda, bir kavram haritası oluşturulmuştur (Şekil 2). Motivasyon

kaynaklarına ilişkin başlıca dokuz açıklayıcı kod ortaya çıkmıştır. Açıklayıcı kodlar literatürü desteklemektedir. (Crompton, 1979; Smith 1996; Seaton 1996; Yuill vd., 2003; Ryan, 2007; Bigley vd., 2010). Alanı ziyaret etmede en önemli neden olarak “tarihi mirasa saygı” (%26.9), “anma töreni” (%21,2) ve “tur kapsamında” (%21.2) ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir (Şekil 2). Buna karşılık alanı ziyaret etmede temel neden olarak “ölüm ve şehitlik duygusunu anlamak, anıt ve eserleri görmek, ailesinde şehit ve gazilerin olması gibi temel motivasyon kaynaklarının alanı ziyaret etmede daha az etkili faktörler olduğu görülmüştür.

Katılımcıların alanı ziyaret etmelerinde en fazla etkili olan motivasyon kaynağı “tarihi mirasa olan saygı”dır. Konuya ilişkin olarak katılımcılar benzer ifadelerde bulunmuşlardır.

Buraya ilk kez geldim. Tarihi çok sevdiğim için Bilecik şehri de Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve kurtuluş şehri... Anma programı olduğunu görünce tarihimize olan saygı ve meraktan dolayı anma programına katıldım (K22, Erkek, 42 Yaş, Kamu çalışanı).

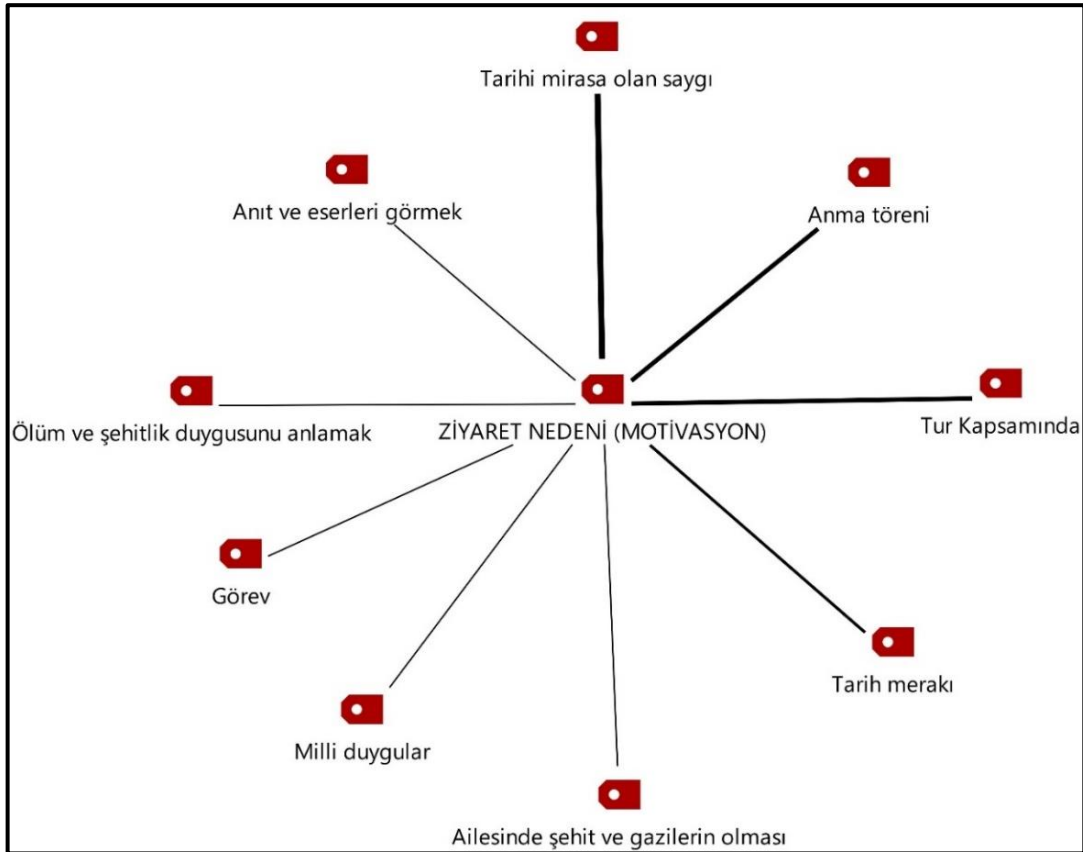
Buraya daha önce de defalarca geldim. Yılda en az iki defa gelirim. Bilecikliyim ve buranın tarihini de bildiğim için her yıl anma programına katılırım. Genellikle ailemle birlikte geliriz. Geçmişimiz, tarihimiz ve şehitlerimize olan saygımızdan dolayı her zaman burayı ziyaret etmeyi isterim (K5, Kadın, 64 Yaş, Emekli).

Buraya ilk kez geliyorum fakat daha önce buranın tarihi hakkında bilgim vardı. Buradaki tarihe sahip çıkmak, tarihi mirasımıza olan saygı ve burayı anlamak için gelmek istedim (K1, Erkek, 48 Yaş, Özel sektör çalışanı).

Birçok toplum gelecekteki benzer olayları önlemek geçmişte topluma acı veren olaylar için anma programları düzenlemektedir. Bu tip programlar her yıl olayın gerçekleştiği alanın daha fazla turist tarafından ziyaret edilmesine yol açmaktadır. Metristepe Şehitliğinde her yıl 1 Nisan günü Bozüyük (Bilecik) Belediyesi ve Bilecik Valiliği tarafından anma programı düzenlenmektedir. 1 Nisanda anma etkinlikleri için protokolün yanı sıra çevre il ve ilçelerden ve tur kapsamında İstanbul, Ankara vb. illerden katılımlar gerçekleşmektedir. Nitekim 38 katılımcıdan 11'i buraya anma etkinlikleri için geldiğini belirtmiştir. Katılımcılar bu durumu genel olarak aşağıdaki ifadelerle dile getirmektedir:

Buraya Eskişehir'den geliyorum. Derneğin organizasyonu vasıtası ile geldim. Esas amacımız anma programına katılmaktı. Anma programı yapılması bence oldukça önemli. Çünkü burası biraz kenarda kalmış bir yer. Fakat tarihi ve manevi önemi yüksek bir yer. Burada vatan uğruna hayatını kaybedenlerin anılması bence önemli (K19, Erkek, 64 Yaş, İşveren, kendi hesabına çalışan).

Buraya anma töreni için geldik. Ailem ve arkadaşlarımla geldim. Anma programı vasıtası ile şehitlerimizi hatırlayıp, onlara dua etmek istedik. Anma etkinliğine katılmak bence hepimizin görevini yerine getirmesi anlamına geliyor (K21, Erkek, 56 Yaş, İşveren, kendi hesabına çalışan).

Şekil 2. Alanı ziyaret etmede etkili olan motivasyon kaynaklarına ilişkin alt temalar

Araştırma alanı olan Metristepe ve İnönü şehitlikleri her yıl 1 Nisan'da anma programı kapsamında ziyaretçi çekmektedir. Alana olan ulaşımın kısıtlı olması, alanın tanınırlığının az olması nedeniyle alana ziyaretçi çeken ikinci unsur ise son yıllarda özellikle Diriliş Ertuğrul dizisi ile Bilecik ve çevresine olan merak artmıştır. Bu kapsamda kuruluş ve kurtuluşun şehri olarak görülen ilde, Metristepe ve İnönü şehitlikleri Kurtuluş Savaşı'nın en önemli cephelerinden biri olarak görülmekte ve Kurutuluş mücadelesinin verildiği bir alan olan giderek tanınırlığı artmaktadır. Her yıl özellikle ilkbahar ve sonbahar aylarında çeşitli turlar düzenlenmektedir. Bu nedenle şehitliği ziyaret edenlerin dışsal bir motivasyon kaynağı olarak turla şehitliği görmeleri mümkün olmaktadır. Katılımcıların bu konudaki görüşleri aşağıdaki şekildedir:

Burayı daha önce de ziyaret etmiştim. Genelde turla geliyorum. Ama arkadaş ve akrabalarım da geldiğim olmuştu. Burayı daha öncesinden lise tarih ders kitaplarından duymuştum. Metristepe anıtını görünce Çanakkale aklıma geldi ve buranın da en az Çanakkale kadar değerli olduğunu düşündüm. Keşke buraya daha fazla turlar düzenlense ve alanın ziyaretçileri artsa. Burası bu vatanın kolay kazanılmadığını gösteren önemli mekânlardan biri bence (K27, Erkek, 46 Yaş, Özel sektör çalışanı).

Zeytinburnu Belediyesi'nin düzenlediği tur kapsamında buraya ilk defa geliyorum. Ailemle geldik. Burası hakkında fazla bilgimiz yoktu, tura dahil oluğu için buradayız. Fakat burası iyi ki tur kapsamına alınmış. Farklı duygular yaşadık burada. Buranın varlığı bence tanıtılmalı, çünkü burda pek çok şehit yatıyor ve insanlar burayı gelerek anlamalı bence (K29, Erkek, 51 Yaş, Emekli).

Metristepe ve İnönü şehitliklerinde ziyaretçilerin “görevi yerine getirmek”, “ölüm ve şehitlik duysunu anlamak” “anıt ve eserleri görmek” gibi daha çok literatürde bahsedilen savaş alanları ziyaret motivasyon kaynaklarının düşük olduğu görülmektedir. Bu durum üzerinde alana gelen ziyaretçilerin çoğunlukla tur kapsamına ya da anma etkinlikleri kapsamında alanı ziyaret etmelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Metristepe ve İnönü şehitlikleri turizm kapsamında yeterince değerlendirilmemiş ve tanınırlığı az olan bir yerdir. Ancak ziyaretçilerin alanı ziyaret ettikten ve buranın tarihi ve miras değerini öğrendikten sonra elde ettikleri “deneyim ve faydalar” ile ziyaret sonrası gelişen “duygu ve düşünceler” savaş alanları motivasyon kaynakları ile örtüşmektedir.

5.3. Destinasyonu Ziyaret Sonrasında Gelişen Duygu ve Düşünceler

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda ve katılımcıların görüşleri doğrultusunda Metristepe ve İnönü şehitliklerini ziyaret edenlerin, ziyaret sonrasında gurur, üzüntü, şükran/minnet, mutluluk, şehitlik ve ölüm duygusunu anlama, üzüntü ve saygı gibi duygu ve düşüncelere sahip oldukları belirlenmiştir (Çizelge 4). Katılımcılara Metristepe ve İnönü şehitliklerini ziyaret etmelerinin ardından neler hissettikleri sorulduğunda 38 katılımcı 57 defa hissettikleri duygu ve düşüncelere ilişkin görüşlerini ifade etmiştir.

Yapılan görüşmeler sonrasında katılımcılar en fazla, alandan gurur duyduklarını belirtmişlerdir (%22.8). Bunun ardından üzüntü (%15.8), şükran/minnet (%14) ve mutluluk (%14) duygularını belirtmişlerdir.

Çizelge 4. Destinasyonu ziyaret sonrasında gelişen duygu ve düşünceler

Açıklayıcı kodlar	Frekans	%
Gurur/yeni bir devletin yükselişi	13	22.8
Üzüntü	9	15.8
Şükran/minnet	8	14.0
Mutluluk	8	14.0
Huzur	6	10.5
Şehitlik/ölüm duygusunu anlama	5	8.8
Burada ölmek zorunda kalanlar için üzüntü/sempati	5	8.8
Saygı	3	5.3
Toplam	57	100.0

Katılımcıları alanı ziyaret ettikten sonra en fazla gurur duyduklarını ve üzüntü duyduklarını belirtmişlerdir. Bunu aşağıdaki benzer ifadelerle dile getirmişlerdir:

Gurur duydum, beni buraya getiren arkadaşlarıma teşekkür ettim... Şuan hayatımızı sürdürmemiz için canlarını hiçe sayan şehit ve gazilerimize karşı gurur duydum. Canlarını ortaya koymuşlar bunun ötesi yok.. Bunu çok iyi gördüm burada (K19, Erkek, 64 Yaş, İşveren, kendi hesabına çalışan).

Çok üzüntü içindeyim. Atalarımızın ve şehitlerimizin vatani kolay kazanmadığını ve devletin zor mücadeleler altında kazanıldığını anlayarak gurur duydum. (K4, Kadın, 40 Yaş, Özel sektör çalışanı).

İçim ne kadar üzüntülü olsada diğer yandan gururluyum ve mutluyum çünkü bu devletin nasıl zorluklarla kazanıldığını anladım buraya geldikten sonra.. (K7, Erkek, 64 Yaş, İşveren, kendi hesabına çalışan).

Bir hüzün turizmi destinasyonu olan Metristepe ve İnönü şehitliklerinin ziyaret edilmesinin ardından katılımcıların 8'i mutlu olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar hissettikleri mutluluğu şu sözlerle ifade etmişlerdir:

Bugün burada huzur doluyum ve diğer yandan mutluyum çünkü şehitlerimize ve gazilerimize olan borcumun bir kısmını yerine getirdiğimi düşünüyorum. Kendini feda eden şehitlerimize çok şey borçluyuz devletimiz burada yatanlar sayesinde kazanıldı (K24, Kadın, 36 Yaş, Kamu çalışanı).

Hem üzüntülüym hem mutluyum... Burada bu vatanın kolay kazanılmadığını ve bu ülkenin kolay kurulmadığını anladım bence bunu herkes anlamalı buraya gelerek... Şükür ki böyle bir vatana sahibiz (K5, Kadın, 64 Yaş, Emekli).

5.4. Destinasyonu Ziyaret Sonrasında Elde Edilen Deneyim ve Faydalar

Turizm deneyimi çeşitli duygusal ve somut faaliyetlerle gerçekleşen turistlerin farklı ve karmaşık deneyimlerini ifade etmektedir. Nitekim karmaşıklık ve çelişki turizmin doğasında vardır (Aronsson, 2004: 80). Diğer turizm türlerinde olduğu gibi hüzün turizminde de yenilik ve farklı deneyimler yaşamak turizmde en önemli motivasyon kaynaklarından (Hall ve Page, 2006: 48). Bundan hareketle görüşme yapılan ziyaretçilere Metristepe ve İnönü şehitliklerini ziyaret ettikten sonra elde ettikleri deneyim ve faydaların neler olduğu sorulmuştur. 38 katılımcı 82 defa elde ettikleri deneyim ve faydalar hakkında görüşlerini belirtmişlerdir. Katılımcılar destinasyonu ziyaret ettikten sonra en fazla öğrenme (%24.4), burada ölenleri anlama (%20.7), vatan mücadelesini anlama (%20.7) ve manevi görevi yerine getirme (%18.3) gibi deneyim ve faydalar edindiklerini belirtmişlerdir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Destinasyonu ziyaret sonrasında elde edilen deneyim ve faydalar

Açıklayıcı Kodlar	Frekans	%
Öğrenme	20	24.4
Anlam ve değer (ölenleri anlama, günümüzü anlama)	17	20.7
Vatan mücadelesini anlama	17	20.7
Manevi görevi yerine getirme/Vefa borcunu ödeme	15	18.3
İçsel olarak rahatlama	6	7.3
Korku/ Savaşın acımasızlığı/Atalarımızın zor hayatları	4	4.9
Aile bağlarını güçlendirme	3	3.7
Toplam	82	100.0

Katılımcılar alanı ziyaret ettikten sonra en fazla “öğrenme”ye ilişkin deneyim ve faydalar edindiklerini belirtmişlerdir. K16 ve K28 bu konuda görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

Bugün burayı ziyaret ederek ve törene katılarak, hiç bilmediğim Metristepe ve İnönü şehitlikleri hakkında çok şey öğrendim. Ayrıca Kurtuluş Savaşı hakkında da çok şey öğrendim. Tarihimizi öğrenmek için iyi bir ziyaret oldu” (K16, Erkek, 25 Yaş, Özel sektör çalışanı).

Bugün anma programına katılarak öğrendiğim en önemli şeyin, geçmişini bilmeyenin geleceğini de bilemeyeceği oldu. Atalarımızın bu vatana ne zorluklarla kurduklarını, kanlarını canlarını orya koyarak kurduklarını adeta yaşayarak öğrendim. Ayrıca Metristepe ve İnönü şehitlikleri hakkında da çok şey öğrendim (K28, Erkek, 22 Yaş, Kamu çalışanı).

Katılımcıların alanı ziyaret ettikten sonra elde ettikleri en önemli deneyim ve faydalardan diğeri ise “anlama” olmuştur. Ölenleri ve günümüzü anlama (%20.7) ve vatan mücadelesini anlama (%20.7) elde edilen en önemli kazanımlar arasında belirtilmiştir. Ziyaretçiler bu durumla ilgili görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

Burada devletin ne zor mücadelelerle kurulduğunu gördüm. Burada ölenlerin yerine kendimi koydum.. Ne kadar zor olduğunu hissettim. Bugün buradaysak burada yatanlar sayesinde (K18, Erkek, 23 Yaş, Özel sektör çalışanı).

Hep bu vatanın kolay kazanılmadığı söylenir. Bu benim için de sadece bir söz gibiydi. Burayı ziyaret ettikten sonra sadece bir söz değil adeta bir yaşanmışlık gibi oldu.. Buradaki anıtı, siperleri, şehitlikleri gördükten sonra vatan için verilen mücadeleyi daha iyi anlıyorsunuz ve bu sanki bir söz olmaktan çıkıyor (K32, Erkek, 60 Yaş, , Özel sektör çalışanı).

Turizm ve turizm deneyimi oldukça karmaşık ve çeşitlidir. Turistik gezi bir süreç olarak görülür ve turistlerin aldıkları karar ile başlar. Bu nedenle turistik deneyim evde tasarım ve planlama aşaması ile başlar ve bu seyahat süreci ile somutlaşır (Aronsson, 2004: 80). Katılımcıların Metristepe ve İnönü şehitliklerinde yaşadıklarını belirttikleri diğeri bir deneyim ise “manevi görevi yerine getirme/vefa borcunu ödeme” olmuştur. K4 ve K5 bu konuyu aşağıdaki şekilde ifade etmektedirler:

Çanakkale şehitliğini ve burayı ziyaret ettikten sonra görevimi biraz da olsa yerine getirdiğimi düşünüyorum. Bu ziyaretler bana iyi geldi, adeta burada yatanlara vefa borcumu ödemiş gibi hissediyorum. Tabi ki hakları ödenmez ama... Ben eve daha iyi rahatlamış dönmeceğim çünkü şehitlerimize dua okumak daha iyi hissetmemi sağladı.. (K4, Kadın, 40 Yaş, Özel sektör çalışanı).

Vatanını seven biri olarak burayı ziyaret etmek, burada yaşananları anlamak, bizim için kendilerini feda eden aziz şehitlerimize dua etmek beni rahatlattı.. Burada her geldiğimde vatannımız için canlarını feda eden şehitlerimize dua etmek onlara olan vefa borcumuzu ödemek için bence gerekli .. (K5, Kadın, 64 Yaş, Emekli).

5.5. Katılımcıların Turizm Altyapı ve Üstyapısına İlişkin Gözlem ve Talepleri

Günümüz toplumları turizm kültürü ve altyapısından büyük oranda etkilenmiştir. Nitekim turizmde tüketim kültürü, merkezi bir role sahiptir ve turizm endüstrisi, kültürel olarak var olanlar dışında ürünler üretmektedir (Aronsson, 2004: 80). Nitekim turizm ve rekreasyon altyapısının gelişmesi çeşitli turizm formlarının da gelişmesini desteklemektedir. Turizmin gelişmesinden etkilenen bir diğeri unsur da üstyapıdır. Turizm, birbirinden farklı alanlarda faaliyet gösteren çok sayıda küçük birimden meydana gelmektedir. Lokantalar, moteller, oteller, el sanatları satış dükkânları vb. bu birimler arasında sayılabilir (Kozak, 2012: 96). Turizmle birlikte rekreasyonel fırsatlara erişimin artması destinasyonda; kamp alanları, müzeler, kafeler, kır evleri ve otellerin gelişme göstermesini sağlamaktadır (Flognfeldt, 2002: 193). Bundan hareketle Metristepe ve İnönü şehitliklerini ziyaret eden katılımcılara, destinasyonda eksik gördükleri altyapı ve üstyapı unsurlarının neler olduğu sorulmuştur. Görüşme yapılan 38 katılımcı 49 defa eksik görüklükleri altyapı ve üstyapı unsurları hakkında görüşlerini belirtmişlerdir. Destinasyonda ulaşım eksikliği (%34.7), tanıtım eksikliği (%14.3), lavabo ve tuvaletler (%10.2), dinlenme ve oturma alanları (%10.2) ve yeme-içme alanları eksikliği en fazla belirtilen hususlar olmuştur (Çizelge 6).

Çizelge 6. Alyapı ve üstayıpı unsurlarında katılımcıların eksik gördüğü hususlar

Açıklayıcı Kodlar	Frekans	%
Ulaşım eksikliği	17	34.7
Tanıtım	7	14.3
Lavabo ve tuvaletler	5	10.2
Dinlenme/Oturma alanları eksikliği	5	10.2
Yeme/içme alanları	4	8.2
Çekicilikler	3	6.1
Hediyelik eşya eksikliği	3	6.1
Görevli/yetkili vb. olmaması	2	4.1
Araç park yerleri	2	4.1
Güvenlik eksikliği	1	2.0
Toplam	49	100.0

Katılımcılar alana ilişkin eksik gördükleri altyapı ve üstayıpı unsurları hakkında aşağıdaki ifadelerde bulunmuşlardır:

Uzak yerden geldiğim için isterdim ki burada Metristepe ve İnönü şehitliğine küçük hediyelik eşyaların satıldığı yerler olsun. Bana burayı hatırlatacak ya da aile ve arkadaşlarıma hediye olarak satın alabileceğim ürünler olsun.... Bir diğer eksiklik de ulaşım konusu..Ulaşımın çok kötü olduğunu düşünüyorum biran önce gerekli kurum ve kuruluşlar konuyu gündeme almalı ve buraya otobüs seferleri düzenmelidir (K5, Kadın, 64 Yaş, Emekli).

Burası çok kutsal bir alan fakat insanların buraya gelmesi için bazı çalışmalar yapılması iyi olur. Ulaşım olanakları iyi değil mesela, yollarda tanıtıcı tabelalar yeterli düzeyde değil, dinlenme ve oturma alanları yok... Bence herkes Çanakkale'den sonra burayı görmeli fakat bu haliyle değil.. Oradaki gibi altyapı olanakları tamamlanarak... (K22, Erkek, 42 Yaş, Kamu çalışanı).

Çanakkale tarihi yarımada kadar insanlar için favori bir mekan değil Metristepe.. Bu nedenle resmi kurumlar buraya çok fazla önem vermemiş bence....Yolun çok sıkıntılı bir yolduğunu söylemek isterim, belediyenin veya diğer kurum ve kuruluşların böyle alanlara destek olmaları gerekli altyapının geliştirilmesi için.. Bu gelişirse daha fazla yerli olsun yabancı olsun turist çekilebilir ve buradaki turistik mekânlar artabilir (K38, Erkek, 39 Yaş, Kamu çalışanı).

6. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Bilecik iline bağlı Bozüyük ilçesinde yer alan Metristepe ve İnönü şehitliklerini ziyaret eden turistlerin motivasyon kaynaklarının neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla 38 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 38 katılımcı alanı ziyaret etmede başlıca motivasyon kaynaklarına ilişkin 52 defa görüş bildirmiştir. Alanı ziyaret etmede en fazla tarihi mirasa olan saygı, tur kapsamında, anma törenine katılma gibi nedenler belirtilmiştir. Buna karşılık anıt ve eserleri görmek, ölüm ve şehitlik duygusunu anlamak gibi

motivasyon kaynakları daha az belirtilmiştir. Bu durum katılımcıların alanı yalnızca 1 Nisan'daki anma törenine ziyaret edebilmeleri ve Bilecik ili ve çevresine yapılan turlar vasıtası ile ziyaret edebilmelerinden kaynaklanmaktadır. Bilecik ili Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulduğu yer olmasının yanı sıra Kurtuluş Savaşı'nda da önemli bir cephe olan tarihimizde İnönü Savaşları olarak bilinen savaşların geçtiği yerdir. Ancak ilde turizm faaliyetleri kapsamında Metristepe ve İnönü şehitlikleri yeterince tanıtılmamış ve turizm kapsamında değerlendirilmemiştir. Bu kaynakların hüznü turizmi kapsamı altında olan savaş alanları turizmi bağlamında değerlendirilmesi il için ekonomik çeşitliliği artırma ve gelirlerin artmasına yardımcı olabilir. Bu nedenle alana gelen ziyaretçilerin motivasyon kaynakları ve taleplerinin iyi bir şekilde anlaşılması alanda düzenlenecek turizm faaliyetleri için bir rehber niteliğinde olacaktır.

Çalışmada diğer yandan katılımcıların, Metristepe ve İnönü şehitliklerini ziyaret ettikten sonra neler hissettikleri sorulmuştur. Katılımcılar en fazla gurur (%22.8), üzüntü (%15.8) ve minnet (%14) duyduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılarda uyanan duygu ve düşünceler destinasyona olan sadakat ve destinasyonu tavsiye etmede önemli bir etkidir.

Turizm insanların sadece yer değiştirmesi olayı değildir. Günümüzde eğitim düzeyi yüksek bireyler ziyaret ettikleri alanda öğrenme ve farklı deneyimler yaşamak istemektedirler. Bu bağlamda savaş alanları özellikle tarihi uygulamalı olarak öğrenmek için ideal destinasyonlardır. Katılımcılara alanı ziyaret ettikten sonra elde ettikleri deneyim ve faydalar sorulduğunda en fazla öğrenme (%24.4), ölenleri anlama (%20.7), vatan mücadelesini anlama (%20.7) gibi deneyimler yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Turizm herşeyden önce tüketim kültürünün getirdiği bir endüstridir. Alandaki kültürel çekicilikler ancak alanda var olan altyapı ve üstyapı ile birlikte pazarlanabilmektedir. Metristepe ve İnönü şehitlikleri sahip oldukları çekiciliklere rağmen tanıtımı yeterince yapılamamış, altyapı ve üstyapı olanaklarının yeterince gelişemediği bir yerdir. Nitekim katılımcıların alana ilişkin eksik gördükleri unsurlar arasında ulaşım eksikliği (%34.7), tanıtım (%14.3), lavabo ve tuvaletler (%10.2), dinlenme alanları (%10.2) ve yeme-içme alanları (%8.2) olmuştur.

Sonuç olarak çalışma alanı olan Metristepe ve İnönü şehitlikleri, çevresinde yer alan tarihi ve doğal çekiciliklerle diğer bir ifade ile turistik ürün çekiciliği ile pazarlanabilecek bir destinasyondur. Nitekim bu şehitlikler İstanbul, Bursa, Kocaeli, Sakarya gibi Türkiye'nin önemli turist üreten illerine de yakın bir konumdadır. Alandaki ziyaretçilerin motivasyon kaynakları ve turistik taleplerinin belirlenmesi, alanın tanıtılması ve pazarlanması bakımından önem taşımaktadır. Alana ziyaretçi yönetim planının hazırlanması ve turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi çevre köylerde yaşayan yerel halkın geçim kaynaklarını çeşitlendirme açısından da yerinde olacaktır.

Referanslar

- Aksakallı, Z., Selçuk, G., N., Işık, C. (2017) "Nenehatun Tarihi Milli Parkı'nın hüznü turizmi ve mabetleşme yönünden değerlendirilmesi" *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IV: 2015-240.
- Alaeddinoğlu, F.; Aliğaoğlu, A. (2007) "Savaş alanları turizmüne tipik bir örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2): 215-227.
- Aliğaoğlu, A. (2008) "Savaş alanları turizmi için tipik bir yer: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı", *Milli Folklor*, 20 (78): 88-104.
- Aronsson, L. (2004). "Place attachment of vacation resident: between tourists and permanent residents", İçinde C.M. Hall ve D. K. Müller, (Eds). *Tourism, mobility and second homes between elite landscape and common ground* (p. 75-86). Clevedon: Channel View Publications.
- Aslan, S. (2015) "Prison tourism as a form of dark tourism", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40): 600-608.
- Bigley, J. D.; Lee, C.-K.; Chon, J. and Yoon, Y. (2010) "Motivations for warrelated tourism: A case of DMZ visitors in Korea", *Tourism Geographies*, 12(3): 371-394.

- Bilecik Valiliği (2017b) Erişim: 25.04.2017 <http://www.bilecik.gov.tr/inonu-sehitligi> s
- Bilecik Valiliği, (2017a) Erişim: 25.04.2017 <http://www.bilecik.gov.tr/metristepe-zafer-aniti>
- Biran, A.; Poria, Y.; Oren, G. (2011) "Sought experiences at (dark) heritage sites", *Annals of Tourism Research*, 38 (3): 820-841.
- Birdir, K.; Dalgıç, A.; Güler, O.; Kayaalp, Y. (2015) "Hüzün turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nı ziyaret eden yabancı turistlerin deneyimleri", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 3(4): 12-23.
- Boz, M. (2016) "Turizm destinasyonu olarak Gelibolu Yarımadası GZFT (SWOT) analizi". *Karadeniz*, 31: 63-75.
- Caber, M.; Albayrak, T. (2016) "Push or pull? Identifying rock climbing tourists motivations", *Tourism Management*, 55, 74-84.
- Crompton, J. L. (1979) "Motivations for pleasure vacation", *Annals of Tourism Research*, 6(4), 408-424.
- Çetinsöz, B. C.; Temiz, G. (2016) Alternatif bir turizm türü olarak Türkiye'nin karanlık (dark) turizm potansiyeli, 2. Uluslararası Multidisipliner Avrasya Kongresi, (s. 507-517), 07-11, 2016, Odesa, Ukrayna
- Dann, G. M. (1977) "Anomie, ego-enhancement and tourism". *Annals of tourism research*, 4(4), 184-194.
- Doğaner, S. (2006) "Savaş ve turizm: Troya ve Gelibolu savaş alanları", *Türk Coğrafya Dergisi*, 46: 1-21.
- Flognfeldt, T. (2002) "Second-home ownership: a sustainable semi-migration" In C.M Hall, A.M. Williams (Eds.). *Tourism and migration new relationships between production and consumption* (p. 187-204). Montreal: Springer.
- Foley, M., ve Lennon, J.J. (1996) "JFK and dark tourism: heart of darkness", *Journal of international heritage studies* 2(2):195-197.
- Güngör, A.S. (2010) *Kurtuluş savaşı alanlarının turizm coğrafyası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hall, M.; Page, S.J. (2006) *The geography of tourism and recreation Environment, Place and Space*, 3rd Edition, Routledge, London and New York.
- Heung, V. C.; Qu, H.; Chu, R. (2001) "The relationship between vacation factors and socio-demographic and travelling characteristics: The case of Japanese leisure travellers", *Tourism Management*, 22(3), 259-269.
- Kaya, O. (2006) *Ölüm turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nı ziyaret eden turistlerin ziyaret motivasyonlarını anlamaya yönelik bir araştırma ve sonuçları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Kaymaz, Ç.K.; Birinci, S.; Camcı, A. (2017) "Erzurum kenti ve yakın çevresinde askeri turizm", *Journal of Human Sciences*, 14(1): 250-280.
- Kılıç, B., Kurnaz, H. A., Sop, S.A. (2011). Çekici faktörlerin destinasyon seçimine etkisinin belirlenmesi ve hüzün turizmi ilişkisi. 12. Ulusal Turizm Kongresi 30 Kasım-4 Aralık. s.362-370.
- Kılıç, B.; Akyurt, H. (2011) "Destinasyon imajı oluşturmada hüzün turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1):209-232.
- Kozak, M.A., Kama, S. (t.y.). Dark (Hüzün) Turizmi Mekanı Olarak Çanakkale. Erişim: 05 Mayıs 2017 http://bildiri.anadolu.edu.tr/papers/bildirimakale/11081_b300f19.pdf
- Kozak, N. (2012). *Genel Turizm bilgisi (elektronik sürüm)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kurnaz, H. A. (2013) *Hüzün turizminin iç turizme (iç turizm talebine) etkisi: Çanakkale örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Kurnaz, H. A.; Çeken, H.; Kılıç, B. (2013) "Hüzün turizmi katılımcılarının seyahat motivasyonlarının belirlenmesi", *İşletme Araştırmaları Dergisi* 5(2): 57-73.
- Özgüç, N. (1977) "Tatil evleri", *İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, 14, 69-92.
- Patton, A.Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün, S.B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Plog, S. (1974) "Why destination areas rise and fall in popularity", *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 14(4): 55-8.
- Podoshen, J. S. (2013) "Dark tourism motivations: simulation, emotional contagion and topographic comparison", *Tourism Management* 35:263-271.
- Puryova, R. (2013) *Examining main motivational factors in dark tourism-Gallipoli, Turkey*, Master of Science, Eastern Mediterranean University, Institute of Graduate Studies and Research.
- Ross, E. L. D.; Iso-Ahola, S. E. (1991) "Sightseeing tourists' motivation and satisfaction", *Annals of Tourism Research*, 18(2), 226-237.
- Ryan, C. (1991). *Recreational tourism: A social science perspective*, Routledge, Clevedon.
- Ryan, C. (2007). *Battle tourism: history, place and interpretation*. Amsterdam: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Seaton, A. V. (1999) "War and thanatourism: Waterloo 1815-1914", *Annals of Tourism Research*, 26(1), 130-158.
- Seaton, A.V. (1996) "Guided by the dark: from thanatopsis to thanatourism", *International Journal of Heritage Studies*, 2(4) 234-244.

- Smith, V. L. (1996) "War and its tourist attractions", In A. Pizam and Y. Mansfeld (Eds). *Tourism, Crime and International Security Issues*, John Wiley and Sons Ltd., Brisbane, 247-264.
- Smith, V. L. (1998) "War and tourism an American ethnography", *Annals of Tourism Research*, 25(1): 202-227.
- Somuncu, M. (2016) "iklim değişikliğinin dünya ve türkiye turizmine etkileri", İçinde M. Somuncu (Ed.) *Küresel İklim Değişikliği ve Etkileri*, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, 157-182.
- Stone, (2012) "Dark tourism and significant other death towards a model of mortality mediation", *Annals of Tourism Research*, 39(3): 1565-1587.
- Su, S.; Wan, C.; Hu, Y.; Cai, Z. (2016) "Characterizing geographical preferences of international tourists and the local influential factors in China using geo-tagged photos on social media", *Applied Geography* 73: 26-37.
- Telfer, D.J. (2002) "The evolution of tourism and development theory", In R. Sharpley and D. J., Telfer (Eds.) *Tourism and Development Concept and Issues*, Channel View Publications, 35-78.
- UNWTO (2016). Erişim: 5 Ekim 2017 <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284418145>
- Williams, S. (1998). *Tourism Geography*. Routledge, London and New York.
- Yan, B.J.; Zhang, J.; Zhang, H.L.; Lu, S.J.; Guo, Y.R. (2016) "Investigating the motivation experience relationship in a dark tourism space: A case study of the Beichuan earthquake relics, China", *Tourism Management*, 53: 108-121.
- Yuill, S. M. (2003) *Dark tourism: understanding visitor motivations at sites of death and disaster*. Masters Dissertation, Texas A&M University, Department of Parks, Recreation and Tourism Sciences.

Bir Kente Göçün Hikâyesi: Süreçler, Bütünleşme ve Aidiyet

A story of migration to a city: Processes, integration and belonging

Hatice Turut^{1*}, E. Murat Özgür²

¹Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Sakarya

²Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ankara

Öz: Bu araştırma, göçmenlerin görüş ve deneyimlerinden yararlanılarak, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden Antalya'ya gelen göçmenlerin göç sürecini, sosyo-mekânsal bütünleşme ve aidiyet düzeylerini ve göçmenlerin geri dönüş eğilimlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Antalya'nın sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi farklı üç mahallesinde amaca yönelik ve kartopu örnekleme yöntemleri kullanılarak ulaşılan on beş Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenli göçmen ile yapılan derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Çalışmanın bulgularına göre, katılımcıların göç sürecini başlatan ve devam ettiren en önemli faktör, sosyo-mekânsal bir sermaye olan göçmen ağlarıdır. Çalışmanın en önemli bulgusu, göçmenlerde farklı mekânsal aidiyet duygularının gelişmiş olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Göç, sosyo-mekânsal sermaye, kültürleşme, aidiyet, yer kimliği, Antalya

Abstract: By making use of the views and experience of the migrants, this research aims to determine the migration process and the socio-spatial belonging levels of the migrants who arrived in Antalya from the Eastern and South-eastern regions of Turkey and the tendencies of migrants to return. The research relies on the in-depth interviews with some fifteen migrants of Eastern and South-eastern Anatolian origin who were reached by using the purposeful and snowball sampling methods in three different neighborhoods of Antalya with different levels of socio-economic development. The interviews recorded in a voice recorder by using semi-structured interview questions were first subjected to deciphering and then were conceptualized. According to the findings, the most important factor which initiated the migration process of the participants is the network of citizens. The most important finding is that different feelings of spatial belonging have developed in the migrants.

Keywords: Migration, socio-spatial capital, acculturation, belonging, place identity, Antalya

1. Giriş

Dünyanın her yerinde yeni dinamiklerle farklı ölçeklerdeki mekânsal birimlerde ve hemen hemen tüm toplumlarda artan insan hareketliliği süreci, nüfusun yeniden dağılışı ve yeni sosyal yapıların ortaya çıkışında önemli rol oynamaktadır. Hem ulusal sınırlar içinde hem de uluslararası boyutta gerçekleşen insan akışları sayesinde, aynı zamanda belirli yerlerde toplanan göçmenlerle o yerlerin eski sakinleri bir arada yaşamaya başlamaktadır. Bu birlikte yaşama, farklı özelliklere sahip etno-kültürel grupların birbiriyle temasını ve karşılıklı etkileşimini sağlamak suretiyle bir kültürleşme süreci yaratmaktadır (Berry, 2001). Böylece yeni bir fiziki ve sosyal çevreye giren göçmen grubu

---

*İletişim yazarı: H. Turut, e-posta: haticeturut@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 16.01.2018

Makale Basım Uygun Tarihi: 16.04.2018

üyelerinin geliştirecekleri stratejiler, onların sosyal ve mekânsal aidiyetlerinde kritik roller oynayabilmektedir.

Şüphesiz ki çeşitli aktörler ve yapılar, göçmenlerin göç, kültürleşme ve yeni bir kimlik oluşturma süreçlerindeki tutum ve davranışlarında etkili olmaktadır. Hareket eden insanlar, hem göç hem de yer değiştirmenin ardından gerçekleşen kültürleşme süreçlerinin değişik evrelerinde (göç kararı alma ve hedef belirleme, varış yerinde tutunma, varlığı sürdürme, yeni bir yere ve topluma alışma ve kaynaşma vb.), göç hedefi olan kentsel alanlarla dolayısıyla topluluklarla ilişkilerinde aile, akraba, arkadaş ve hemşeri gibi göçmen ağlarının temelini oluşturan çeşitli yerel bağlarını (Mulder, 2014), lokasyona özel sermayelerini (DaVanzo, 1981) veya sosyal sermayelerini (Bourdieu, 1980) kullanmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde; bir yandan sosyo-mekânsal bir sermaye olarak ağlar, göçmenlerin göç kararında, davranışında ve gittikleri mekânda kültürleşmesinde; diğer yandan da varış mekânının ve içine girilen toplumun özellikleri, göçmenlerin mekânsal ve toplumsal aidiyet ve kimlik oluşturmada önemli etkilere sahip olmaktadır.

Önceki çalışmalar sosyal ağların göç edenlerin göç sürecinde çok önemli işlevler gördüğüne işaret etmiştir (bkz. Boyd, 1989; Elrick, 2005; Elrick ve Ciobanu, 2009; Epstein, 2008; Fawcett, 1989; MacDonald ve MacDonald, 1964; McKenzie ve Rapoport, 2007; Munshi, 2003; Ritchey, 1976) ve bu çalışmalarda, arkadaş ve akrabaların dolayısıyla ağların göç akışları üzerindeki etkilerine ilişkin güçlü kanıtlar sunulmuştur (Görllich ve Trebesch, 2008). Türkiye’de yapılan göç ve kent araştırmalarında, aile-akraba ve hemşerilik ilişkilerinin göç edilecek kentin ve kent içinde yerleşilecek bölgenin seçiminde, ek olarak göç hedefi olan kentsel mekânlara ve topluluklara göçe katılanların uyum sağlamasında ve bütünleşmesinde önemli roller oynadığına ilişkin bulgulara ulaşılmıştır (Bal, 1997; Çağlayan vd., 2011; Çelik, 2008; Erder, 1995; Erman, 1996; Güneş-Ayata, 1991; Hart, 1969; Köse, 2008; Kurtoglu, 2005; Önen, 1997; Sewell, 1964; Tezcan, 2008; Yasa, 1966).

Literatürde göç, gecekondulaşma ve kentleşme olgularını bir arada ele alan pek çok çalışma bulunmaktadır ve özellikle 1950-70 yılları arasında doğrudan gecekondulu ve göç konusunu işleyen akademik araştırmalar genel olarak yeni kentlilerin kimliği ve aidiyetlerine odaklanmıştır (Şenyapılı, 2006:94). Göç çalışmalarında 1970 sonrasında da kırdan kopma, kırsal dönüşüm ve kentsel uyum (Kıray, 1970), kır ve kentteki dönüşümün yanı sıra kentteki kurum ve aktörlerin irdelenmesine (Tekeli, 1970; Tekeli vd., 1976) yönelik çalışmalar devam etmiştir. Değişen göç yapısını kronolojik bir düzlemde ele alan Tekeli (2008), Türkiye’nin göç olgusunun merkezine modernite projesini yerleştirmektedir. Bu olguya kültürel etkileşim kuramları çerçevesinden bakan Tekeli’ye (2008:62) göre, iki kültürün etkileşmesi söz konusu olduğunda her ikisinde de belli dönüşümlerin olması oldukça olağan bir durumdur. Her ne kadar tek yönlü bir dönüşümün modernitenin özgüvenini yansıttığı düşünülse de 1980’lerdeki tartışmalar bu özgüvenin güçlü bir dayanağa sahip olmadığını göstermiştir.

Kabaca 1980’li yıllar öncesinde göç sürecine katılan göçmenler, yaşamlarını umut kültürü içinde sürdürmüş (Peker, 1999:303) ve modernitenin kurumsallaşmasıyla oluşturulan meşruiyet kalıplarının yerleşme olanağı bırakmamasından dolayı kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalınca çözümü gecekondulu inşa etmekte bulmuştur (Tekeli, 2008:55). Ardından kurumlaşmamış küçük mülkiyet, esnek emek ilişkileri ve giriş-çıkışın yoğun olduğu katma değeri düşük bir sektör oluşmuş ve böylece kentsel iş gücü piyasasında bir farklılaşma meydana gelmiştir (Peker, 1999:300). 1980’li yılların sonu ve 1990’lı yıllardan itibaren ise literatüre (Bilgili vd., 1996, Göktürk, 1996, Kaya, 2009, Yücesahin ve Özgür, 2006) teröre bağlı olarak gerçekleşen ‘zorunlu göç’ olgusu dahil olmuştur. Aynı zamanda Türkiye’nin liberal politikalarla beraber hızlı bir kentleşme sürecine girmesi kentlerdeki ayrışma ve kutuplaşma olgusunu derinleştirmiş ve yerel ilişki ağları dikkate alındığında göçle gelen gecekondulu nüfus kentsel mekânda heterojen bir toplum yaratmıştır (Erder, 1996). Eski kent sakinlerinin yeni gelenlerin kentli gibi davranmasına yönelik beklentiler ve bu beklentiye karşılık

veremeyen kent yoksullarının kentteki varlıklarını sürdürme biçimleri ve bu amaçla geliştirdikleri stratejiler göz önünde bulundurulduğunda bireylerin söz konusu ilişki ağları içinde kendini değiştirebilme yeteneklerinin aslında bunun geçici bir süreç olarak değerlendirilebileceğini göstermiştir (Işık ve Pımarcıoğlu, 2001).

Göçe katılan bireylerin/hane halklarının geliştirmiş olduğu kültürleşme stratejileri ve hedef alanda şekillendirdikleri yeni kimliklere ilişkin de bir literatür birikiminden söz edilebilir. Çevre psikolojisi bağlamında yapılan bu çalışmalarda kentsel bütünleşme (Göregenli 2014; Göregenli ve Karakuş, 2014a; Karakuş ve Göregenli, 2008), kent kimliği ve aidiyeti (Göregenli ve Karakuş, 2014), yer bağlılık ve yer kimliği (Göregenli vd., 2014; Karakuş, 2014; Karakuş vd. 2014) ele alınmış ve iç göçe katılanların da tıpkı uluslararası göçmenler gibi bir kültürleşme sürecine girdiklerine vurgu yapılmıştır (Göregenli ve Karakuş, 2014: 102). Kim'in (1988) çalışmasında göçmenlerin zaman içinde çeşitli kültürleşme stratejilerini keşfederek birinin diğerine oranla daha yararlı olduğuna karar verebileceğini ifade edilmiş, Navas vd. (2007) ise kültürleşme sürecinin yaşam alanları ve kültürleşme biçimleri açısından diyalektik bir sürece karşılık geldiğini savunmuştur (akt. Göregenli ve Karakuş, 2014:104).

İnsanların yaşamış oldukları mekânlarla ilişki kurması ve ona çeşitli anlamlar yüklemesi literatürde yer kimliği olarak kavramsallaştırılmıştır ve bu kimliğin oluşmasında mekânın önemine dikkat çekilmektedir (Göregenli, 2010; Knox ve Pinch, 2010; Proshansky, 1978, 1983). Nitekim Rose'a (1995) göre fiziksel bir mekânın anlamlandırılarak yere dönüştürülmesi aidiyetin temel bir parçasıdır. İnsanların kendilerini başkalarına göre gruplandırmasında ise yerin önemi devreye girmekte ve böylece sosyal kimlik inşa edilmektedir (Likki, 2008).

Bu makalede önceki çalışmalardan farklı olarak katılımcıların Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Antalya'ya çeşitli ve bazen iç içe geçmiş motivasyonları içeren göç deneyimlerini anlamlandırmak için değişik göç teorileri kullanılmaktadır. Bununla birlikte çalışma, göç edenlerin köken toplumuna ve lokasyonuna ilişkin yerel bağlarından kaynaklanan sermayelerini sosyo-mekânsal sermaye olarak kavramsallaştırmakta ve bu sermaye türünün göç ve sonrasındaki süreçlerde kritik rol oynadığına ilişkin kanıtlar sunarak literatüre katkı yapmayı ummaktadır.

İkinci olarak bu çalışmada, Castles ve Miller'in (2008:29) işaret ettiği gibi "göç ve yeniden yerleşme, göçmenin geride kalan yaşamını kuşatabilecek ve sonraki kuşakları da etkileyebilecek uzun soluklu bir süreç" olarak kabul edildiği için göç edenlerin hedef bölgedeki kültürleşme stratejileri, özellikle de kentsel bütünleşme eğilimleri anlaşılmalı istenmektedir. Böylece makale, göç hedefinin eski sakinleri ile yeni gelenlerin bir arada yaşayabilmesi için bazı anahtar unsurları ortaya koyabilmeyi, "herkes için daha yaşanılır kentler ve hayatlar yaratılmasına" (Göregenli ve Karakuş, 2014:102) katkı sunabilmeyi istemektedir.

Çevre psikolojisi, mimarlık, tasarım ve planlama gibi birçok disiplinin ilgi alanına giren yere bağlılık konusuyla coğrafyacılar da uğraşmaktadır (Göregenli vd., 2014:74). Ancak Türkiye'de bu konu, beşeri coğrafyacıların gündemine yeteri kadar girmemiştir. Bu yüzden son olarak bu yazının, insanların göç ettikleri mekânları, anlamlandırarak yere dönüştürmesine ve yere bağlılık üzerinden yeni kimlik ve aidiyet formları inşa etmesine ilişkin anlayış geliştirilmesine de katkıda bulunması beklenmektedir.

Bu çerçevede makale, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden Antalya'ya gelen göçmenlerin göç ve kentle bütünleşme süreçlerini, aynı zamanda da onların hedef bölgeye sosyo-mekânsal aidiyetlerini keşfetmeyi ve çıkarımlarda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amaçlarla çalışma şu araştırma sorularının cevaplarını aramaya odaklanmaktadır: (1) Göçmenler nasıl bir göç süreci yaşamıştır? Ağlar, hedef bölgeye göç yeniden yerleşme ve uyum süreçlerinde nasıl bir rol oynamıştır? (2) Göçmenlerin kente uyumunda ve bütünleşmesinde hangi faktörler etkili olmuştur? (3) Göçmenlerin gittikleri yerde sosyal ve mekânsal aidiyet eğilimleri nasıldır?

2. Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmada göç, devam eden bir süreçler bütünü olarak görüldüğü için bulgular birden fazla kuramsal çerçeveye ilişkilendirilmiştir. Bu doğrultuda, göçün açıklanması için farklı göç kuramları, yeniden yerleşilen mekânla ve toplumla bütünleşmeyi anlamak için kültürleşme kuramı ve göçmenlerin yeni yaşam alanlarını bir kimlik unsuruna dönüştürme çabalarını ortaya koymak için de yere bağlılık ve yer kimliği kavramsallaştırmaları yol gösterici olmuştur.

2.1. Göç Kuramları

Belirli bir alanın demografik ve sosyo-ekonomik bileşimi, sosyal ve mekânsal değişimin hem nedeni hem de sonucu olan göç akışlarından etkilenmektedir (Cadwallader, 1992). Sosyo-mekânsal değişim açısından önem taşıyan ve gittikçe daha karmaşık hale gelen göçün anlaşılması ve açıklanması için çeşitli kuramsal yaklaşımlar ileri sürülmüştür (bkz. Boyle vd. 1998; King, 2012; Massey vd. 1993). Göç literatüründeki temel kuramlar, göçün nedenlerini bireysel ve yapısal faktörlerle açıklamaya çalışmıştır. Ancak göçün açıklanmasına ilişkin tek bir makro kuram olmadığı gibi mevcut kuramlar her zaman birbirinin alternatifi olmak yerine, tamamlayıcısı olabilmekte (Toksöz, 2006) ve bu farklı modeller bize, göçün açıklanmasına ilişkin alternatif anlayışlar sunmaktadır (McCatty, 2004).

Makro göç yaklaşımlarından olan *Lee'nin modeli*; itici, çekici ve kişisel etmenlerle, araya giren engellerin belirleyiciliğinde gerçekleşen insan göçünü tetikleyen ana unsurları çok genel çerçevede anlamamıza yardımcı olmaktadır (Lee, 1966). Neoklasik ekonominin mikro göç teorisi olan *Todaro'nun modeli*, insan akışlarını bireysel rasyonel aktörlerin fayda-maliyet hesabı yaparak pozitif net getiri beklentisiyle gerçekleştirdikleri bir hareket olarak görmektedir (Todaro, 1969, 1976). Model, göçün gerçek kazançtan ziyade beklenen gelirdeki farkların bir sonucu olduğunu ileri sürmekte; göç, sonucunu kazanç beklentilerinin belirlediği köken ile hedef arasındaki gelir ve istihdam farklarından kaynaklanan ekonomik bir karar olarak değerlendirilmektedir. Buna göre insanları geleneksel geçim kaynaklarından ayrılmaya iten şey, onların ekonomik refahlarını, genişleyen ulusal ve uluslararası emek piyasasında hizmetlerini sunarak sağlamayı istemeleri olarak görülmektedir (Massey vd., 1993). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kırdan kente göç şeklinde ifade edilen bu metalaşma süreci, düşük olasılıklı bir kentsel iş edinme söz konusu olduğunda bile işlemektedir. Zira yüksek kentsel ücretler tarafından çoğaltıldığı için düşük istihdam olanakları hem istihdamın hem de ücretlerin düşük olduğu kırsal alanlardakinin üzerinde gelir beklentisi yaratmaktadır (Todaro, 1976).

Hane halkı göç modeli, göçün nadiren bireysel bir karar olduğunu, hane halkının göç kararı verilirken önemli rol oynadığını ileri sürmektedir (Agesa ve Kim, 2001). Hane halkı, maddi ve duygusal maliyetleri dikkate alarak parçalanma ve aile göçü şeklinde iki stratejisinden birini izleyebilmektedir. Parçalanma göçü, hane halkı reisi kırsal bir alandan kentsel bir alana tek başına gittiğinde meydana gelmektedir. Hane halkı reisinin göçünden sonra hanenin geri kalan üyeleri köken bölgede eskiden olduğu gibi yaşamaya devam etmekte; ancak ileri bir tarihte koşullar uygun hale geldiğinde onlar da kente göç etmektedir. Bu yolla hanenin göç olayında daha az risk alması ve az maliyetle karşı karşıya kalması istenmektedir. Aile göçü ise bütün aile üyelerinin başarı şanslarının en uygun olduğu zamanda ve birlikte kentsel alana göç ettiklerinde gerçekleşmektedir (Agesa ve Kim, 2001).

Göç, çeşitli faktörlerin etkisiyle başlasa da geçen süreyle birlikte göçmen topluluklarının genişlemesi ve organize olmasıyla ortaya çıkan yeni koşullar (göçmen ağlarının oluşumu), hareketin devamlılığı için daha fazla önem kazanmaktadır. Göçmen ağları, "*akrabalık, arkadaşlık ve ortak kökenli topluluk bağları aracılığıyla, köken ve hedef alanlardaki göçmenleri, eski göçmenleri ve göçmen olmayanları birbirine bağlayan kişiler arası bir topluluk*" olarak tanımlanmaktadır (Massey

vd., 1998:42). Ağ bağlantıları, sürecin başlangıcında göçmenin göç kararı oluşturmak, hedef bölgede iş ve barınma bilgisi ve olanaklarına ulaşmak veya başka gereksinimlerini karşılamak için kullandığı, sonraki yıllardaysa topluluğun ortak çıkarları ve köken bölgenin kalkındırılması için baskı ve sorun çözüme aracına dönüştürdüğü bir sermaye türünü ortaya çıkarmaktadır.

Karşılıklı tanıma ve tanışmanın az çok kurumsallaşmış ilişkilerinin ağına ve bir grubun üyeliğine sahip olmayla bağlantılı olan, gerçek veya olası kaynakların toplamı *sosyal sermaye* olarak ifade edilmektedir (Bourdieu, 1980). İnsanlar arasındaki aktif ilişkilerle bireyleri ve grupları birbirine bağlayan ve iş birliğine ortam hazırlayan güven, karşılıklı anlayış, yazılı olan veya olmayan ortak değerler ve davranışlar, sosyal sermayeyi oluşturmaktadır (Markley, 2011). Bu sermaye biçimi, yükümlülük, karşılıklılık ve dayanışma boyutlarını içermekte ve sosyal sermayeden başka insanların kaynaklarına erişim, gelişmiş bilgi ve diğer insanlar üzerinde artan kontrol faydaları elde edilmektedir (Faist, 2003). Memleketleri aynı coğrafi yer olan veya aynı coğrafi yere ait olma hissini taşıyan kişiler arası ilişkiler ve onlar arasındaki bağlar ve bu bağlardan doğan çeşitli kimlikler olarak tanımlanan hemşerilik, göç ve yeniden yerleşme sürecinin çeşitli evrelerinde özel bir sosyal sermaye türü olarak iş görmektedir (Kurtoğlu, 2005).

Sosyal sermaye teorisiyle bağlantılı olarak geliştirilen *ağ teorisi*, göçmen ağların göçün maddi ve manevi maliyetlerini azaltmanın yanında, olası riskleri de aşağı çekerek göç eden kimselerin yer değiştirmeden net kazanç beklentisini artırdığını varsaymaktadır (Massey vd., 1993:448). Akrabalık, arkadaşlık ve hemşerilik ilişkilerinin doğası gereği, yeni göçmenler gidilen yerde sosyal ağlar yoluyla bir topluluk oluşturmaktadır. Sonraki göçmenler, geldikleri yerde kendilerine yardım edilmesi ve istihdama erişimlerinin sağlanması için bu topluluğun akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerindeki gizli yükümlülüklerinden yararlanmaktadır (Massey, vd., 1993, 1998). Göçmenlerin sayısının hedef bölgede kritik bir eşiğe ulaşmasıyla ağlar gelişmekte; iyi gelişen ağlar gidilecek yerdeki işleri, yaşam koşullarını topluluğun bilgisine sunmakta; bu da göçü hem güvenli kılarak hem de güvenilir bir gelir kaynağı haline dönüştürerek göç olasılığını artırmaktadır. Böylece göç davranışı, zamanla göçmen gönderen toplumun geniş katmanlarına yayılarak olgunlaşmasıyla kurumsallaşmaktadır. Hatta bu kurumsallaşmayla ağlar, kademeli olarak başlangıçtaki yapısal ve bireysel nedenlerden bağımsız olarak bir göç faktörü haline bile gelebilmektedir (Massey vd., 1993).

Göç sistemleri teorisi, ağ teorisi yaklaşımıyla sıkı şekilde ilişkilidir ve ona göç akışlarının coğrafi olarak patern oluşturma eğiliminde olduğu ve mekânsal olarak kümelenen akışlar şeklini aldığı varsayımını katmaktadır (De Haas, 2010). Bununla ilişkili olarak dışarıya göç veren yerlerde, genellikle belirli bölgeler, köyler veya (etnik) gruplar, aynı ülke içinde (veya dışında) belirli alanlara, kentlere ve hatta kent mahallelerine göçte yoğunlaşma eğilimi göstermektedir (De Haas, 2010:22). Mabogunje (1970), sistem yaklaşımıyla göç sistemlerinin şekillendirilmesinde bilgi akışlarının rolüne ve geri bildirim mekanizmasına odaklanmakta; köken bölgeye hedef bölgedeki göçmen kabulü ve ilerlemesi hakkında aktarılan bilgi aracılığıyla bu mekanizmanın önemine vurgu yapmaktadır. Olumlu bilgi, daha uzağa göçü cesaretlendirmekte ve neredeyse belirli köylerden belirli kentlere göç akışlarının organize olmasına ön ayak olmaktadır (Mabogunje, 1970:13-14). Böylece belirli göç hedefi alanlarda göçmenlerin toplanması, onları benzer yerlere sevk eden ve birbirleriyle temas kurmalarına yardımcı olan bir aile ve arkadaşlık etkisi yaratmaktadır (Massey, 2003:15).

2.2. Kültürleşme

Sosyal bilimciler yeni bir kültürel çevreye giren göçmenlerin göç sürecindeki uyum problemlerini anlamak ve çözümlmek için de teoriler ve modeller geliştirmiştir (Göregenli ve Karakuş, 2014:102). Bu teorilerden biri de "iki veya daha fazla kültürel grubun ve bu gruba dâhil bireylerin birbiriyle temas etmesi sonucunda oluşan karşılıklı kültürel ve psikolojik değişimlerin ya-

şandığı süreci" açıklamaya çalışan *kültürleşme teorisidir* (Berry, 2005). İnsanlar, göç ettikten sonra, yerli halkla birlikte yaşamayı ve yeni bir kültüre uyum sağlamayı öğrenirken; kültürleşme sürecinden geçmektedir (Berry, 2001; Berry vd., 2006). Bu süreçte, göç nedeniyle bir arada yaşamak zorunda kalan farklı kültürlerden bireyler birbirlerini etkilemekte; bir grubun başka bir gruba olan bu etkileşimi, her iki tarafta da değişim yaratmaktadır (Sam, 2006). Bu bağlamda değerlendirildiğinde kültürleşme süreci hem göçmenleri hem de göç alan toplumu etkilemektedir. Bununla birlikte araştırmalar, azınlık grupların üyelerinin kültürleşmeden daha çok etkilendiğine işaret etmekte ve bu yüzden kültürleşme çalışmaları genellikle göç edenler üzerine odaklanmaktadır (Berry, 2001; Rohman vd., 2008).

Kültürleşme kavramı genel olarak bir ülkeden başka bir ülkeye göç edenleri mercek altına alsa da bir ülkenin içinde gerçekleşen göçlerde, köken ile hedef bölgelerin kültürel farklılaşmasına paralel olarak benzer süreçlerin yaşandığına işaret etmektedir (Göregenli ve Karakuş, 2014:103). Berry'nin (1997) kültürleşme modelinin önemli kavramlarını oluşturan ve etno-kültürel grupların kültürleşme sürecinde kullandıkları stratejiler, kültürleşme alanına göre değişmektedir (Kağıtçıbaşı, 2014:121). Azınlık gruplar açısından kültürleşme stratejileri, asimilasyon, ayrılma, marjinalleşme ve bütünleşmeyi içermektedir (Berry, 1997, 2001). *Asimilasyon*, azınlık grubun üyelerinin öz kültürlerini geride bırakarak, yeni kültürü benimsemelerine işaret etmektedir. Gönüllü olarak gerçekleşebileceği gibi, baskın kültürün dayatmalarıyla da ortaya çıkabilmektedir. *Ayrılma*, baskın kültürü reddedip, kendi öz kültürünü sahiplenme anlamına gelmektedir. Bazen her iki kültüre de bir tepki olarak ortaya çıkabilen *marjinalleşme* hem öz kültürün hem de yeni kültürün benimsenmediği ya da reddedildiği süreci ifade etmektedir. En yaygın kullanılan kültürleşme stratejisi olan *bütünleşme* ise, her iki kültürün değer ve özelliklerinin uyumlu bir şekilde birleştirilmesi ve benimsenmesi sürecine karşılık gelmektedir (Berry, 2001:619). Kim (1988), kültürleşme sürecinde bireyin çeşitli stratejileri keşfettiğini ve zaman içinde bir stratejinin diğerlerine göre daha yararlı ve tatmin edici olduğuna karar verebildiğini belirtmektedir (akt. Göregenli ve Karakuş, 2014:103).

Baskın olan grup dışarıda tutma stratejisini kullandığında; buna cevap olarak azınlık grup da ayrılma stratejisini benimsemektedir. Azınlık grup ayrımcılığa maruz kaldığını düşündüğündeyse; kültürleşme stratejisi olarak ayrılma veya marjinalleşmeyi benimseyebilmektedir (Berry, 2006; Lahti vd., 2011). Azınlık grubun üyeleri ayrımcılık algısı içine girerse; baskın olan gruba ilişki kurmaktan kaçınmakta ve kendi kökenlerine yönelmeye başlamaktadır ki bu, ayrılmayla sonuçlanabilmektedir. Baskın grubun azınlık gruba sahip çıktığı durumlarda, azınlık grup baskın olan gruba kaynaşmaya, bütünleşmeye daha fazla istekli olmakta; hatta bazen gönüllü olarak asimilasyonu bile seçmektedir. En çok tercih edilen kültürleşme stratejisi olan bütünleşme, aynı zamanda her iki kültürü de kucaklayan en olumlu uyum süreci olarak kabul edilmektedir (Berry, 2006; Lahti vd., 2011). Bütünleşme sürecinde göç eden ve göç alan taraflar birbirlerinin doğrularını kabul ederken; bununla birlikte farklılıklarının korunmasına da saygı göstermektedir. Bütünleşmeyi benimseyen azınlık gruplar hem kendi kültürel kimliklerini hem de baskın kültürün kimliğini kabul etmekte, her iki kimliği bütünleştirmektedir. Göç eden ve göç alan grubun bir arada yaşamaya açık olmaları, karşılıklı uyum ve uzlaşma sağlamaları bütünleşme açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle de kültürel çeşitliliğe sahip olan yerlerde göçmenlerin bütünleşme sergilemeleri daha olası görülmektedir. Benzer şekilde baskın grubun azınlık grubun yaşamını kolaylaştırmaya yönelik yapacağı düzenlemeler de bütünleşme sürecini olumlu yönde etkilemektedir (Berry, 2001; 2006; Berry vd., 2006; Lahti vd., 2011).

2.3. Yer Kimliği

İnsanlar yaşadıkları mekânlarla diğer nesnelere olduğu gibi bir ilişki kurmakta; bu mekânlara anlam yüklemekte, bağlanmakta ve buralarda kimliklerini inşa etmektedir (Göregenli, 2010:183). Bir yere bağlılık, insanların mekânlarla etkileşimlerinde genel olarak paylaştıkları bir eğilimi ve mekâna

yönelik yaşadıkları duygusal bağı ifade etmektedir. Kimlik ile onun oluştuğu mekânlar arasındaki bağ çerçevesinde, “belirli mekânlar, başka kimliklerle aramızdaki farklılıkların bilincine varmamızı engelleyebileceği gibi, bu bilinci arttırıcı bir rol de oynayabilmektedir” (Işık, 1994:27). Bununla birlikte mekânsal bağlılık ve aidiyet duygusu, aynı zamanda göçmenlerde olduğu gibi özellikle mekânla kendiliğinden ilişki kurmak durumunda olmayanlar için çevresel doyumu arttıran ve mekânla bütünleşmeyi kolaylaştıran bir faktöre de dönüşebilmektedir (Göregenli, 2010:187).

Aidiyet düşüncesi, insanların yaşamlarına nasıl anlam verdiklerinin anlaşılması için merkezi önemdedir ve kimlik algıları, ortak inançlar, değerler veya pratikler yoluyla belirli topluluklara aidiyeti gösteren sosyal etkileşimler üzerinde temellenmektedir (The Social Issues Research Centre-SIRC, 2007:7). Bireylere *kim olduğu* sorulduğunda; baba-anne, eş, arkadaşlar; bir ulusun, etnik grubun veya özel bir topluluğun üyesi gibi insanlardan ve ülke, bölge, kent, mahalle türü farklı ölçeklerdeki mekânsal birimlerden, yerlerden söz ederek kendilerini tanıtmaktadır. Aidiyet duygusu geliştirme, yaşamın akışı içinde farklı gruplardan oluşan geniş bir yelpaze içinde üyeliğe alınmayı ve dışlanmayı içeren devamlı bir süreçtir. İnsanlar, farklı gruplara ve ağlara bağlanırken veya bu gruplardan ayrılırken, devam eden sosyal etkileşim ve bütünleşme sürecinde yeni bağlantılar kurarak veya eskilerinden kurtularak diğerlerine göre kendini yeniden konumlandırmaktadır. Göçmenler de bir sosyal gruptan ve mekândan çıkma ve başka bir gruba ve mekâna girişi deneyimlediklerinden aidiyet duygusu, toplumsal ve mekânsal olarak yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda sosyal etkileşimler yanında, fiziksel mekân ve onun anlamlandırılarak yere dönüştürülmesi hem geleneksel topluluklarda hem de modern ulus-devletlerde aidiyetin temel işareti halini almaktadır. Yerin anlamı, gücün altında yatan yapılar tarafından üretildiği ve yer, insanların yaşamlarına kattığı anlamların bir sonucu olduğu için belli bir gruba dâhil olan insanlar, diğer insanların ait olmadığı belirli bir yere ait olduklarını ileri sürerek farklarını belirtmek istemekte ve bu durumda yerin anlamı, bir grubun diğeriyle arasındaki farkı göstermenin bir yolu haline dönüşmektedir (Rose, 1995).

Yaygın olarak kullanılan bir tanımında “sosyal kimlik, üyeliğine bağlı değer ve duygusal önemle birlikte, bir sosyal grubun üyeliği bilgisinden türetilen ve bireyin kendisini algılamasının bir parçası olarak tanımlanmaktadır” (Tajfel, 1981:255). İnsanlar kendilerini başkalarına göre benzer veya farklı yönleriyle gruplandırmak isterken içinde yaşadıkları yerler, bu gruplandırmada dolayısıyla sosyal kimlik inşasında önemli bir işlevi yerine getirmektedir (Likki, 2008). Onlar kendilerini bir yere ait hissedebilmekte ve aynı zamanda bir yer duygusu oluşturabilmektedir ki bu yüzden yer ile kimlik kavramları birbiriyle bağlantılı hale gelmektedir (Rose, 1995).

Mekân özellikle kentsel mekân, kimlik oluşumu sürecinde önemli bir rol oynamaktadır (Knox ve Pinch, 2010:49). İnsanlar kentsel mekânı düzenleyerek, oraya bir şeyler katarak, orada kök salarak ve kimlik oluşturarak kendinin kılmaya çalışmaktadır (Göregenli, 2010:124). *Kendileme* olarak tanımlanan bu süreç, kente sonradan katılan göçmenler için de geçerli olmaktadır. Kentin yeni sakinleri yaşadıkları ve kullandıkları bölgeleri yeniden ürettikçe ve aynı zamanda onların kente uyum kapasitelerine ve kentte yaşayan diğer insanların onları kabul etme derecesine bağlı olarak, göç ettikleri kenti kendileme eğilimleri artmaktadır.

İnsanlar deneyimleriyle yere dönüştürdüğü bir mekâna ve bunun ötesinde de mekâna ilişkin bir kimliğe ihtiyaç duymaktadır. Mekânsal deneyimleri kimlikle ilişkili gören Proshanksy (1978), bu ilişkiyi *yer kimliği* ile kavramsallaştırmıştır. O, insanın mekânla olan deneyiminde ve mekâna yönelik bağlılığının gelişiminde, aidiyet ve kendileme sürecine işaret eden yer kimliğini, “insanın doğal ve yapılandırılmış çevreyle, fiziksel dünyayla ve başka insanlarla ilişkilerinde tercihleri, beklentileri, duyguları, değerleri ve inançları tarafından belirlenen, yerin ve kişinin kimliğini yapısında birleştiren karmaşık bir örüntü” olarak tanımlamıştır (akt. Göregenli, 2010:179; Karakuş vd., 2014:124). Kişinin coğrafi olarak yerleşilebilir yerlere bağlılığı sayesinde bir aidiyet duygusu ve yaşamına anlam veren

amaç kazandığı; kökleşmişlik duygusunun bir kendini bilmeme durumu olduğu (dolayısıyla insan deneyiminin merkezleri olarak yerleri tanımlayan yerin özünün kendini bilmemekten kaynaklandığı) varsayılmaktadır (Proshansky vd., 1983:60). Oysa kişinin doğduğu ve büyüdüğü, içinde yaşadığı, hareket ettiği yerlerle derin bir birlikteliği vardır ve bu birliktelik hem bireysel hem de kültürel kimliğe ve güvenliğe, yaşamsal bir kaynak oluşturmaktadır (Relph, 1976; akt. Proshansky vd., 1983).

3. Veri ve Yöntem

Bilindiği üzere epistemolojik açıdan anlamacı ve ontolojik açıdan yorumlayıcı yaklaşımlarla uyumlu olan nitel araştırma, temel eğilim olarak araştırma öznelerinin bakış açılarını ve anlam dünyalarını anlamayı amaçlamaktadır (Kuş, 2012; Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu araştırma yöntemini benimseyen bir sosyal araştırmacı aslında insanların gerçekliğe yüklediği anlamı, olayları, süreçleri, kavrayışları ve anlayışları ortaya koymaya çalışmaktadır (Kümbetoğlu, 2012). Bu yüzden bu çalışma, fenomenolojik bir araştırma stratejisi kullanmak suretiyle göç ve göçmenlere ilişkin süreçlerin anlaşılmasında oldukça kullanışlı olması nedeniyle nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır.

Araştırmada veri oluşturma tekniği olarak göçmenlerin bakış açılarını ortaya çıkaran ve deneyimlerine ilişkin daha zengin veriler sunan bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşmeler kullanılmıştır. Nitel görüşmeler, araştırmacılara ve katılımcılara, geçmişini yeniden inşa etmek, bugünü yorumlamak ve geleceği kestirebilmek üzere zamansal hareket yeteneği sunmaktadır (Guba ve Lincoln, 1989). Görüşme süreci sosyal gerçekliğin yeniden üretildiği bir sosyal etkileşim ortamı olarak kabul edildiğinden ve görüşme ortamında görüşmeci ile katılımcı birlikte sosyal gerçekliği inşa ettiğinden görüşmeci de bu veri yaratımı sürecinin bir parçasına dönüşmektedir (Kuş-Saillard, 2010). Bu bağlamda, göçmen deneyimlerinden hareketle ve onların bakış açısıyla, göç, bütünleşme ve aidiyet süreçlerini anlama ve yorumlama isteği, bu çalışma için nitel görüşme tekniğinin seçilmesinde etken olmuştur.

Nitel araştırmalara temel oluşturan epistemolojik sayılılar, pozitivist epistemoloji karşıtı bir duruş sergilediğinden olasılıklı örnekleme teknikleri yerine amacına daha uygun olduğu düşünülen örneklem grubunun araştırmacı tarafından seçilmesini ifade eden olasılıksız amaca yönelik örnekleme sıklıkla tercih etmektedir (Kuş-Saillard, 2010) ki bu araştırmada da bu örneklem seçimi yoluna gidilmiştir. Araştırmanın örnekleme, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden özellikle Batman'dan Antalya'ya gelmiş olanları içermektedir. Bu çerçevede, 1970-2006 yılları arasında Antalya'nın sosyo-ekonomik açıdan üç farklı mahallesine yerleşmiş ve göç ettikleri köken alanları Batman (6), Diyarbakır (3), Mardin (2), Siirt (1), Van (1), Erzurum (1) ve Kars (1) illeri olan yedisi erkek, sekizi kadın olmak üzere toplam on beş göçmenle görüşülmüştür. Görüşülen kişilerin dördü lise, sekizi ilkökul mezunu iken üçü okur-yazar değildir. Erkek katılımcılar, emekli işçi ve memurlardan oluşurken; kadınlar katılımcılardan biri hariç (bebek bakıcısı) tümü ev kadınlarından oluşmaktadır.

Araştırmanın asıl görüşmeleri, 2013 yılı sonunda araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir, ancak daha sonra bazı eksik bilgilerin tamamlanması için görüşülen kişilere telefonla ulaşılmış ve onlara yeni sorular yöneltilmiştir. Görüşmeyi kabul eden kişilere yarı yapılandırılmış açık-uçlu görüşme soruları sorulmuş ve gerçekleştirilen görüşmeler, ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmeler süre olarak 20 ile 35 dakika arasında sürmüştür.

Araştırma problemine uygun olarak hazırlanan ve katılımcılara yöneltilen açık-uçlu görüşme soruları şunlardır³: (1) *Memleketinizden Antalya'ya göçünüzün hikâyesini anlatır mısınız? Göçe nasıl karar verdiniz? Göç neden, ne zaman kimler tarafından ve nasıl gerçekleştirildi? Neden hedef olarak*

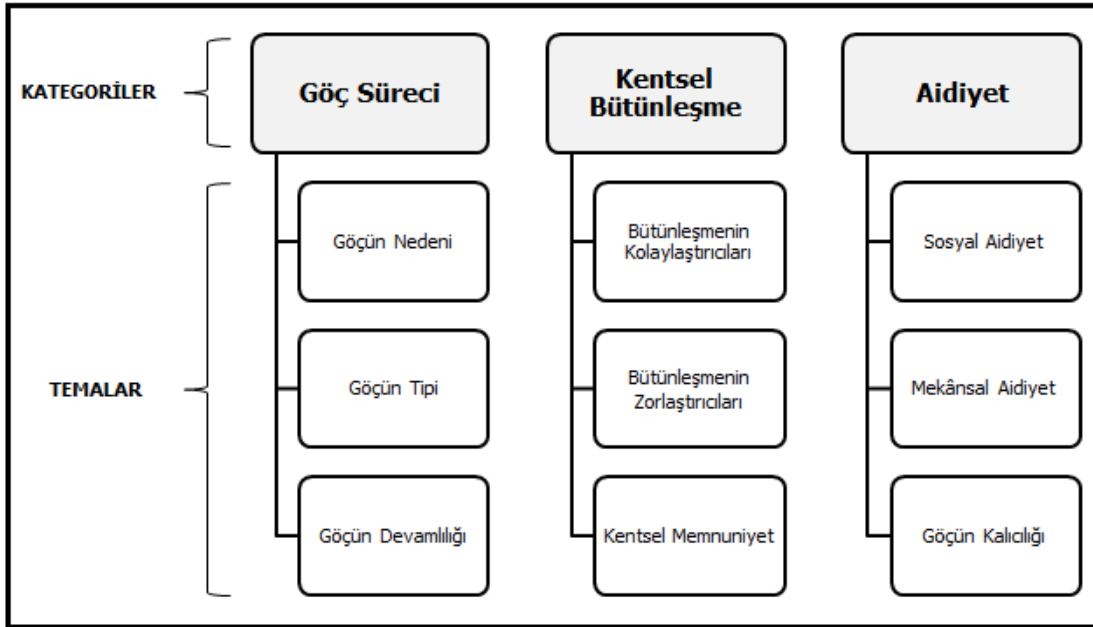
³ İtalik olanlar asıl görüşme soruları olup diğerleri sondaj niteliğindedir.

Antalya seçildi? (2) Göç sürecinde kimlerden ne tür yardımlar aldınız? Akrabalarınızın, tanıdıklarınızın, hemşerilerinizin göç sürecinizde ne tür katkıları olmuştur? (3) Antalya'ya uyum sağlama ve bütünleşme konusunda neler yaşadınız? Göç ettiğiniz zamanlarda geldiğiniz yer ile Antalya arasında ekonomik, kültürel, sosyal vb. bakımdan ne gibi farklar gördünüz? (4) Kente uyum sorunlarınızı nasıl aştınız? Antalya kentine uyum sağlama konusunda neler yaptınız? (5) Kendinizi Antalya'ya ait hissediyor musunuz? Geri dönmeyi düşündünüz mü?

Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları, önce olduğu gibi deşifre edildikten ve Microsoft Word dosyası formatında metinlere dönüştürüldükten sonra MAXQDA nitel analiz programına⁴ aktarılarak analiz edilmiştir. Analizde önce verilerden hareketle kodlamalar yapılmış ve soyutlama düzeyi en düşük ve verilere en yakın kategoriler olan *in-vivo* kategoriler elde edilmiştir. Analizin ileri evrelerinde, bu ilk düzey kategoriler yeniden düzenlenerek (hiyerarşik sıralama, yeniden adlandırma vb.) daha soyut kategorileştirme düzeylerine (verilerden kavramlara) geçilmiştir. Böylece şemsiye kategoriler ve bunların altındaki temalar oluşturulmuştur. Analizden elde edilen kavramsallaştırmalar, daha sonra kuramsal çerçeveye ilişkilendirilmiş ve nihayet katılımcıların bireysel deneyimlerinden betimsel alıntılarla desteklenmiş ve yorumlanmıştır.

4. Bulgular ve Tartışma

Çalışmada görüşmelerden elde edilen verilerin kodlanması sonucu, araştırma sorularına paralel üç şemsiye kategori oluşturulmuştur: Göç süreci, kentsel bütünleşme ve aidiyet. Göç süreci kategorisinde yer alan temalar göçün nedeni, göçün tipi ile göçün devamlılığını içermektedir. Kentsel bütünleşme kategorisinin temaları, kolaylaştırıcıları ve zorlaştırıcıları ile kentsel memnuniyet olurken; aidiyet kategorisi sosyal aidiyet, mekânsal aidiyet ve göçmen kalıcılığı temalarını içermiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Nitel analiz süreciyle elde edilen kategoriler ve temalar

⁴ MAXQDA 11 nitel analiz programı sosyal bilimler, eğitim, ekonomi ve diğer alanlar ile ilgili nitel çalışmalarda çözümlenme gibi sosyal bilim odaklı veri analizi yapmayı sağlayan yüksek performanslı bir analiz programıdır (Maxqda Reference Manual, 2014).

4.1. Göç süreci

4.1.1. Göçün nedeni: "Köyde iş yoktu, ekmek parası kazanmak için buraya geldik."

Katılımcılar kendi göç nedenleri arasında köken bölgedeki istihdam fırsatlarının yetersizliğini ve işsizliği öne çıkarmaktadır. Bunu yanında göç hedefleri olan Antalya'nın ekonomik olarak sunduğu ve daha önce mevsimlik hareketlerle deneyimledikleri veya akrabalar sayesinde farkına vardıkları fırsatlar (özellikle turizm sektörünün geniş yelpazesinin sunduğu çeşitli iş ve gelir olanakları) katılımcıların çoğunun göç etme nedenlerini anlattıkları cümleler içinde açıkça yer almaktadır:

"2005 yılında Diyarbakır'dan buraya geldik. %90 işsizlikten geldik. İşsizlik de çok zordu. Burdaki iş imkânları fazla olduğu için buraya ailemle beraber geldik. Buraya biz turizm bölgesinde iş olanakları fazla olduğu için geldik." (Erkek, 36 yaşında, lise mezunu, turizmci, 9 yıl önce Diyarbakır'dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde ikamet ediyor)

"Eşimle 27 sene önce geldik buraya. Köyde iş yoktu ekmek parası kazanmak için buraya geldik. Kardeşim dedi gelin biz de geldik... Zaten biz önce Ankara'ya gittik. Geçinemedik köye döndük. Sonra buraya geldik." (Kadın, 66 yaşında, okur-yazar değil, ev kadını, 27 yıl önce Batman'dan göç etti, Arapsuyu mahallesinde ikamet ediyor)

Ayrıca göçmen deneyimlerinden köken bölgedeki sorunlara ek olarak ağırlıklı biçimde daha önce göç eden akrabaların (öncü göçmenlerin) olumlu geri bildirimlerle göçü motive ettiği ve onların varlığının başlı başına bir göç nedeni olduğu anlaşılmaktadır:

"Tabi. Şimdi bizim şeyimiz işsizlik nedeniyle. 1967'de başladı. Bekardım askerden sonra gelip gidiyodum buraya. Beş altı ay çalışıyodum sonra Batman'da yiyorduk. Sonra dedim madem ki bizim nasibimiz burdadır biz buraya göçelim. Yani bu nedenle göçtük 1974'te. İki tane çocuk vardı. Annem vardı hanım vardı geldik... Biz buraya geldikten sonra bütün akrabalarımızı da buraya çektik. Onlar da hiç pişman değil. Komşularımız hep akraba. Hep görüşüyoruz yani." (Erkek, 62 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Batman'dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

"1983 yılında Antalya'ya tek başıma geldim. Abimler burdaydı. Onlar burda inşaat işleriyle uğraşıyordu. Tabi geldiğimde daha çocuktum ilkokulu ortaokulu burda okudum. Liseyi bitirdikten sonra da burda kalmaya devam ettim. İş imkânları iyiydi çünkü." (Erkek, 41 yaşında, lise mezunu, memur, 33 yıl önce Batman'dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde ikamet ediyor)

Bazılarındaysa göç, farklı dinamiklerle tekrarlanan bir olaydır ve bu olayda ağlar çok güçlü olduğu için hareketler her defasında Antalya'da sonlanmıştır:

"1977'de babam işsizlikten dolayı bi de akrabalar burda olduğu için Antalya'ya gelme kararı alıyor. İşte annem, ben ve erkek kardeşimi alıp geliyo. İş falan buluyo. Biz de büyüyoruz bu arada sıkıntılarla beraber...Daha çocuk yaşta evlilikle karşı karşıya geldim...Bu defa Mardin Midyat'a gelin gittim. Evlendikten on beş gün sonra eşim askere gitti ailesiyle kaldım ama hiç yabancılık çekmedim. Gerçek ailem gibiydi. Orda da mutluydum. Ondan iki yıl sonra Antalya'ya geldik eşimle. Ama eşim uyum sağlayamayınca tekrar Mardin'e gittik. Ondan sonra eşim yurt dışına gitti çalışmaya, ben de yalnız kalınca ailemin yanına Antalya'ya döndüm tekrar." (Kadın, 40 yaşında, lise mezunu, ev kadını, 37 yıl önce Mardin'den göç etti, Arapsuyu mahallesinde ikamet ediyor)

Hedefe ilişkin diğer göç nedenleri, iyi yaşam koşulları, çocuklar için iyi bir gelecek, doğal güzellik ve sağlık hizmetlerindeki avantajlar şeklinde sıralanabilir. Bu çerçevede bir başka katılımcı şunları söylemektedir:

"...Sadece ilkokul mezunuyum. Buna üzülüyordum, sıkıntılar çektim, hiç olmazsa çocuklarım okusun, iyi yerlere varsın, kültür sahibi olsun en azından... Üç çocuğum ve hanımla birlikte ben Antalya'ya yerleştim. Yerleşmemin amacı da çocuklarım kültür sahibi olsun, bilgi sahibi olsun benim gibi cahil kalmasınlar. Bi de husumetlerden uzak dursunlar. En azından bi şehir görsünler." (Erkek, 58 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 37 yıl önce Batman'dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

4.1.2. Göçün tipi: "Biz de bunların yanına gidelim dedik."

Katılımcılardan bazıları için göç ekonomik bir karar olmayıp, yaşanan güvenlik sorunlarına verilen bir cevap olarak gerçekleşmiş bir yerinden olma hareketidir ve zorunlu göç tipine örnek oluşturmaktadır:

"Köydeyken durumumuz çok iyiydi, varlıktıydık. Ama kan davası vardı. Çok iyi olsa da durumumuz evlenince 9 sene kocamın ailesiyle yaşadık. Çünkü benim kocam şofördü. Geç geliyordu bazen. Ben çok korkuyordum tek başıma kalınca. Gece tüfek sesleri çoktu bazen korucular bazen askerler geliyordu. Ama terördekiler de rahat vermiyordu. Bizim kimseyle işimiz yoktu da işte kocamın babası tarafından kanlıları vardı. Biz her tüfek sesinde onlar gelmiş sanırdık. Onun için artık dayanamadık işte 30 sene önce geldik. Ama benim adam daha bekârken de buraya gelip gidiyomuş, işte hale meyve-sebze almaya. Onun için dedik burası iyi, geldik." (Kadın, 57 yaşında, okur-yazar değil, ev kadını, Batman'dan 31 yıl önce göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Katılımcılar arasında para kazanmak için tek başına göç eden hane halkı reislerinin parçalanma göçüne sunduğu örnekler mevcuttur:

"Batman'da yine iş bulamadım. Benim bacanak vardı, rahmetli Said, o Şehir Restoran'da şefi. O bana dedi gel Antalya'ya gidelim. Geldik, ben iş buldum önce. Sonra iki üç ay sonra hanımla çocukları aldım geldim. 1976'da dokuzuncu ayın on beşinde buraya hanım dört çocuk yerleştim." (Erkek, 68 yaşında, ortaokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Diyarbakır'dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Bazı katılımcılar ise bütün hane halkının katıldığı bir göç deneyimi yaşamak suretiyle aile göçünü gerçekleştirmiştir:

"Antalya'ya geleli 36 yıl olmuş, ben iki yaşındayken gelmişiz orda doğdum burda büyüdüm. Ailemle beraber geldik. Babam orda iş imkânı olmadığı için Antalya'yı daha uygun görmüş. Burda iş imkânları, hayat şartları daha güzelmiş. Bi de köyde biraz anlaşmazlık olmuş aileler arasında husumet falan o yüzden de köyden çıkmak isteyince Antalya'ya geldik. Önce tabi dayım burdaymış dayımın tavsiyesiyle gelinmiş buraya. Onlar iş imkanlarını da anlatınca babam burayı istemiş." (Kadın, 38 yaşında, ilkokul mezunu, bebek bakıcısı, 36 yıl önce Batman'dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde ikamet ediyor)

"...Amcamla beraber düşündük taşındık biz, önceden bizim akrabamız vardı. Taaa 1935'lerden beri kalanlar vardı burda. Biz de bunların yanına gidelim dedik. Burda (köyde) nasıl olsa çok az tarlamız vardı, onu sattık. 28 bin liraya sattık onunla eee bi araba kiraladık bindik geldik..." (Erkek, 66 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 42 yıl önce Siirt'ten göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Daha önce ağ göçüyle gelen kişilerle hayatlarını birleştirdikleri için bazı katılımcılar için göç, bir evlilik göçü özelliği taşımaktadır:

"Eşim burda ablasının yanında, ondan sonra belediyeye girdi. Beni istediler düğün yaptılar (Diyarbakır'dan) Hasankeyf'e götürdüler. 9 günlük evliydim. Eşim 15 günlük izin almıştı. Sonra ablasının evine geldik Soğuksu'ya (Antalya). 20 gün görümcemin evinde kaldık... Benim seçme şansım yoktu. Eşim daha önce işini ayarlamıştı. Ben evlenince geldim buraya." (Kadın, 49 yaşında, ilkokul mezunu, ev kadını, 31 yıl önce Diyarbakır'dan göç etti, Arapsuyu mahallesinde ikamet ediyor).

Araştırmanın bulguları, Antalya'ya göç edenlerin ayrıldıkları köken bölgenin iticilikleriyle hedef bölgenin çekiciliklerinin kombinasyonunda, yer değiştirdiklerine işaret etmektedir (*Lee'nin itme-çekme modeli*). Bazı göçmenler için ülke içi yerinden olmaya neden olan terör ve çatışma ortamı, kan davası, yetersiz eğitim fırsatları itici sosyal faktörleri oluştururken; düşük getirili işler, işsizlik ve iflas köken bölgenin itici ekonomik faktörlerine karşılık gelmektedir. İyi iş ve mülk, yatırım fırsatları hedefin göçmenleri cezbeden ekonomik çekici faktörleri arasında yer alırken; güvenli ortam koşulları, çocuklar için iyi eğitim olanakları, fakat özellikle akraba ve arkadaşları içeren ağların varlığı hedef bölgenin sosyal çekiciliklerini oluşturmaktadır. Ek olarak evlilik ve üniversite eğitimi, kişisel faktörler bağlamında diğer göç nedenleridir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illerin gelişmişlik düzeylerinin çok düşük (Yakar, 2013:38), buna karşılık Antalya'nın sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksinin yüksek olması (Yakar ve Saraçlı, 2010:53), göçmenlerin rasyonel ekonomik bir karar olarak iki bölge arasında birincisinden ikincisine insan akışlarının yüksek olmasını bir ölçüde açıklamaktadır (*Todaro'nun Neoklasik ekonomi mikro modeli*). Köken bölgede işsizlik ve düşük gelirli geleneksel işler oldukça yaygındır. Bununla bağlantılı olarak yaşanan ekonomik sıkıntılar ve yaşam koşullarının gittikçe zorlaşması, insanlarda bir yandan bu bölgeden uzaklaşma isteği uyandırmış; diğer yandan Antalya'nın turizmden kaynaklanan ekonomik fırsatları, hatta önceki deneyimler ve öncü göçmenlerin olumlu geri bildirimleri, potansiyel göçmenlerde göç sonrası iyi kazanç ve iyi yaşam beklentisi yaratmıştır. Böylece bazı olası göçmenler, köken ile hedef arasında beklenen gelir ve istihdam farkları nedeniyle ekonomik temelli bir göç kararı vermiştir. Bu yer değiştirme kararı, bazı hane halklarında parçalanma göçü, çoğunluğundaysa bütün hane halkının katıldığı aile göçü şeklinde gerçekleşmiştir. Parçalanma göçünde geride kalan hane halkı üyeleri, öncü göçmenlerin hedef bölgede onlar için uygun ortamlar sağlamasından sonra göç etmiş ve aileler birleşmiştir.

Ancak göç bazen iç içe geçmiş çeşitli nedenlerle gerçekleşen bir olgu olduğu halde, Türkiye'de başka gelişmiş göç hedefi olabilecek yerler varken Antalya'nın varış yeri olarak seçilmesinde, önceki deneyimler, fakat özellikle akrabalık ilişkisi temelli göçmen ağları, en önemli belirleyici olmuştur (*Sosyal sermaye ve ağ teorisi*). Genellikle düşük gelir ve eğitim düzeyleriyle karakterize olan Doğu ve Güneydoğulu birey ve aileler demografik, sosyal, ekonomik ve psikolojik zeminde maliyet ve risk taşıyan bir girişim olarak göçte ağlarını kullanmış, hatta hedef bölgede akrabaların varlığı, temel bir göç motivasyonu olmuştur. Böylece sosyal sermayenin temel özelliği olarak kişiler arası güven, köken ile hedef bölgelerdeki insanlar arasındaki dayanışmayı inşa ederek Antalya'ya göçün maliyet ve risklerini hafifletmede etkili bir araca ve çok önemli yapısal bir mekanizmaya dönüşmüştür. Antalya'ya ilk gelen öncülerin orada yararlanabileceği sosyal bağları olmadığından göç, onlar için daha yüksek maddi ve manevi maliyetler içermiştir. Ancak göçte ilk katılanlar sonraki yıllarda, geride kalan akrabalar, arkadaşlar ve hemşeriler için göç kararının verilmesinde ve göçün olası maliyetlerinin ve risklerinin azaltılmasında önemli bir unsura dönüşmüştür.

Köken bölge ile hedef bölgede önceki ve olası göçmenleri, diğer tanıdık, arkadaş ve kişileri içeren ağlar zamanla geliştikçe ve kurumsallaştıkça; kökende aynı yerleşim birimlerinden gelenlerin

Antalya'nın aynı mahallelerinde toplandığı, iki alan arasında mikro ölçekli bir sistem ortaya çıkarmıştır (*Göç sistemleri teorisi*). Aile üyeleri ve akrabaların köken bölgedeki olası göçmenlere Antalya'ya ilişkin bilgi akışı sağlamaları ve daha önce göç edenlerin durumlarına ilişkin olumlu geri bildirimler, böyle bir sistemin belirmesinde etkili olmuştur. Bununla ilişkili olarak Doğu ve Güneydoğu'da genellikle aynı iller, hatta köylerden Kürt kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, Antalya kentine göç etmiş ve kentin belirli mahallelerinde yoğunlaşma eğilimi göstermiştir.

Son olarak Antalya'ya gelen bazı göçmenlerin 1980'lerin ortalarından itibaren Doğu ve Güneydoğu Türkiye'de bölgesel iç çatışmaların tırmanmaya başlaması nedeniyle köken bölgedeki güvenlik sorunlarından kaynağını alan *ülke içi yerinden olma* hareketlerini deneyimlediklerine, ek olarak kan davaları ve aile içi çatışmaların da yine ölümcül sonuçları nedeniyle zorunlu göçte etkili olduğuna işaret etmek gerekmektedir. Bu tür göçe katılanlar önceki çalışmalarda işaret edilen (İlkaracan ve İlkaracan, 1999; Mooney, 2000; Yüceşahin ve Özgür, 2006) fiziki güvensizlik ve maddî yoksunluk koşulları nedeniyle göç etmiştir.

4.1.3. Göçün devamlılığı: “Her kuş alayıyla uçar”

Göçmenlerin Antalya'da ilk varış alanları sıklıkla Muratpaşa ilçesinde, Bandocular, Yüksekalan mahalleleri ile kentin Sigorta, Soğuksu, Eski Sanayi, Etiler, Eski Doğu garajı gibi merkezi alanlarıdır (Şekil 2 ve 3):

“İlk geldiğimde Muratpaşa'ya yerleştim, akrabalarım ve çevrem orada olduğu için üç sene kaldım orda, kirada Muratpaşa belediye civarı içinde. Orda kaldım çünkü hem iş yerine yakın hem de inşaat piyasası ordaydı o zaman. Merkeze yakındı. Hem iş yerlerine de yakındı. Akraba ve hemşeriler de yakındaydı. Onların katkıları da oldu. Hem işyerine yakın hem de eee çokluk çocuğum sıkıntı çekmesin diye yabancılık çekmesin diye.” (Erkek, 58 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 37 yıl önce Batman'dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

“İşte ilk geldiğimizde Kepez'de oturduk çünkü hem arsalar ucuzdu hem de Erzurumlular çok vardı... Burda çok akrabamız var zaten sık sık görüştüğümüz, memleket gibi.” (Kadın, 41 yaşında, ilkokul mezunu, ev kadını, 32 yıl önce Erzurum'dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde ikamet ediyor)

Doğu ve Güneydoğu Anadolu göçmenlerin Antalya'daki ikinci varış alanı, Teomanpaşa mahallesidir. Bir katılımcının kent içinde bu mahalleyi seçme sürecine ilişkin deneyimleri bu işleyişi özetlemektedir:

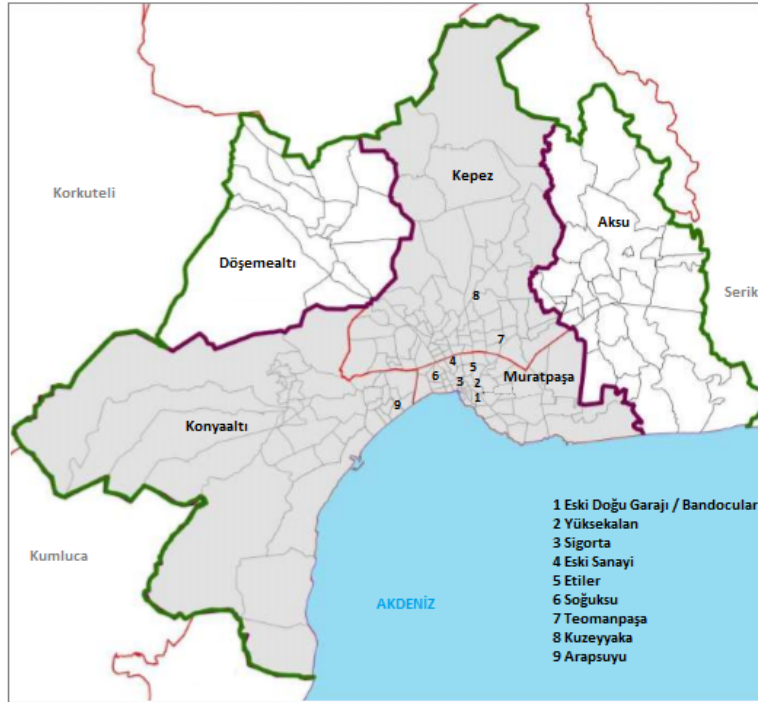
“...Bir sene kirada kaldım çarşıda. Bazı akrabalarım hemşerilerim dediler Teomanpaşa'da arsalar ucuz tabi o zaman tapu yoktu. Bir sene sonra 450 metre kadar bi arsa aldım çevirdim gecekonddu yaptım...” (Erkek, 68 yaşında, ortaokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Diyarbakır'dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Bazı öncü göçmenler, Antalya'da ilk yerleşim yerini bilinçli olarak seçmese de mülk sahibi olmak için başka mahallelere taşınmış, sonrasında yeni gelen akrabalarına yardımcı olmak suretiyle ağın bir parçası haline gelmiştir:

“Antalya Bandocular mahallesine yerleştik ilk. Rasgele yerleştik aslında kimseyi bilmiyoduk. Bir sene sonra Yüksekalan'a göçtük. Buralar iş merkezlerine piyasaya daha yakındı. İş ordaydı. Ordan bi sene sonra da Teomanpaşa'ya yerleştik. O zamanlar iş yok güç yok elde para yok. Tabi buralar hep dağlık taşlık. Biz buraya bi gecekonddu yaptık. Arsalar da çok çok ucuzdu. Ama şimdi burda her yer apartman evler güzel. Hiç pişman değiliz. Biz buraya

geldikten sonra bütün akrabalarımızı da buraya çektik. Onlar da hiç pişman değil. Komşularımız hep akraba.” (Erkek, 62 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Batman’dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

“İlk başta Sigorta’da oturmuşuz ben pek hatırlamıyorum. Orası çarşıya falan yakınmış diye. Sonra ben beş altı yaşındayken Teomanpaşa’ya yerleştik. O mahallede hemşeri çoktu zaten herkes dışardan gelmişti.” (Kadın, 40 yaşında, lise mezunu, ev kadını, 35 yıl önce Mardin’den göç etti, Arapsuyu mahallesinde ikamet ediyor)

Şekil 2. Katılımcıların Antalya kenti içinde seçtikleri oturma yerleri

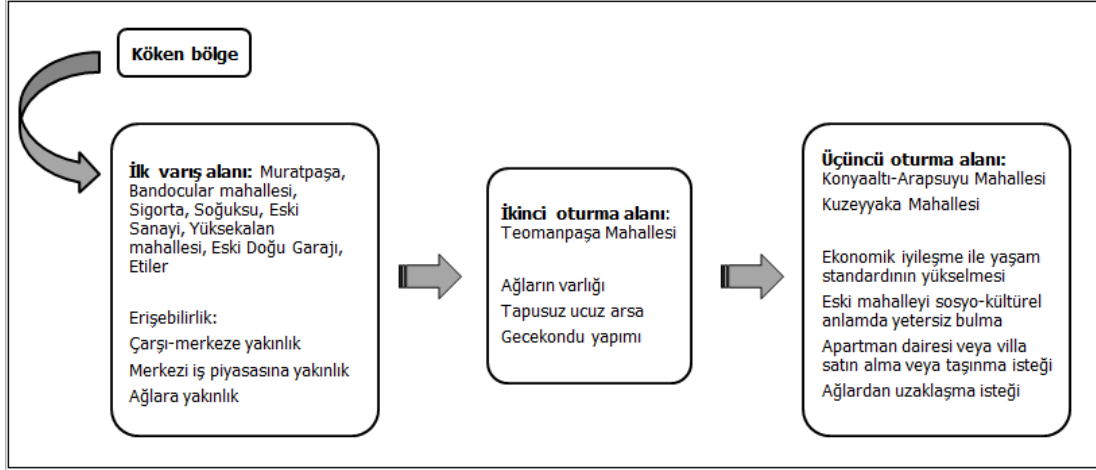
Kaynak: Deniz (2012)

Teomanpaşa mahallesine yerleşen göçmenlerin sonraki varış alanı, Antalya’da daha nitelikli konutların bulunduğu Arapsuyu Mahallesi (Konyaaltı İlçesi) ve Kuzeyyaka Mahallesi'dir (Kepez İlçesi):

“...Ben yabancılarla daha iyiyim onlarla daha çok konuşulacak şey var. Ama bi akraba falan olsa hemen onun bunun dedikodusunu yapar. Benim komşularım Ispartalı, Erzurumlu, Afyonlu. Biz çok iyiyiz onlarla, kardeş gibiyiz. Yani onlarla daha çok görüşürüm. Akraba hemşeriyle falan bayramdan bayrama...” (Kadın, 38 yaşında, ilkokul mezunu, bebek bakıcısı, 36 yıl önce Batman’dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde oturuyor)

“İlk geldiğimde abimlerin yanında kalıyodum, Yüksekalan mahallesinde. Buranın ulaşımı iyiydi, merkeze yakın. Sonra Teomanpaşa mahallesine taşındık. Akrabalar ordaydı, arsa fiyatları ucuzdu diye. O zamanlar bi de bütün akrabalar aynı yerde olalım aynı çatı altında olalım istiyoduk. Ama şimdi öyle değil her yerden insanlar benim yeni oturduğum yerde, hiç sorun da yok hatta eskisinden daha iyi bi ortam. Bi yere gittiğimizde komşumuza anahtar

birakıyoruz. Güveniyoruz.” (Erkek, 41 yaşında, lise mezunu, memur, 33 yıl önce Batman’den göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde oturuyor)

Şekil 3. Katılımcıların kent içi oturma yeri seçimi

Katılımcılarda sadece hemşeri ve akrabalarla değil zamanla farklı kökenden insanlarla ilişki kurma isteği artmaktadır. Bir göçmenin söylediği şu sözler bu eğilimi özetlemektedir:

“Burda hemşerim, akrabam var. Onlarla öyle görüşüyoruz ziyaret ediyoruz ama aynı memlekette olmayan arkadaşlarımız da var camiye gelip gidiyoruz. Burda her memlekette ahabamız var...sadece Tokat değil, Ankara değil, Kars değil. Her yerden insanla görüşüyoruz. Herkesle iyiyiz.” (Erkek, 68 yaşında, ortaokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Diyarbakır’dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Daha önce belirtildiği gibi göçmenler, öncü göçmenler olan akrabalarının varlığıyla öncelikli olarak; hedef bölgeyle bağlantı kurmuş ve göç kararını oluşturmuştur. Ağlar aynı zamanda olası göçmenlerin hareketlenmesini motive etmiş ve belki de göç kültürü yaratan geri bildirim mekanizmasının bir parçasını oluşturmuştur. Araştırmanın bulguları, göç eylemi gerçekleşip hedef bölgeye ulaşıldıktan sonra göçmenler, yine ağların desteğiyle geçici bir barınma yerine yerleşmiş ve iş bulmuştur. Böylece ağın temel unsuru olan akrabalar, göç sürecinde bilinmeyen bir yere gidildiğinde karşılaşılabilecek olası risk ve maliyetlerini azaltma rolünü oynamıştır. Ağlar, aynı zamanda göçmenlerin hedef bölge ve toplumla bütünleşmesinde de etkili olmuştur.

Antalya’daki Doğu ve Güneydoğulu göçmenler için kente yerleşme ve uyum sürecinde, akrabalarını ve hemşerilerini içeren ağlar, özellikle hedef bölgede oturma yeri seçiminde etkili olmuştur. Antalya’da ilk varış alanlarının tercih edilmesinde ulaşım ve yakınlık faktörleri önemlidir, ancak kentin merkezindeki çarşıya ve iş piyasasına yakınlığın yanı sıra, ağ unsurlarına yakınlık da göçmenler tarafından önemsenmiştir. Çoğu göçmen için mülk sahibi olmak için yeterli ekonomik birikimin sağlanmasına paralel olarak zaman içinde oturma yerini değiştirme eğilimi gözlenmiş ve bu ikametgâh hareketliliği sürecinde ağlara yakın olmayla birlikte, ucuz arsa temini ve bu arsalar üzerine gecekondu yapmanın mümkün olacağı bir yer seçilmeye çalışılmıştır. Bu kent içindeki ikametgâh hareketliliğinden sonra göçmenler artık kentle daha kalıcı bir ilişki kurmaya başlamış; tapusuz da olsa ağlara yakın bir gecekondu ya da arsa sahibi olmak onların Antalya kentini daha fazla benimsemesine yardım etmiştir.

Barınma sorunun çözülmesinden sonra göçmenler için kente alışmak, uyum sağlamak ve kent yaşamının sürdürülmesindeki günlük ilişkileri tesis etmek, ağlarla etkileşimi canlı tutan unsurlar halini almıştır. Ucuz, esnek ve örgütsüz iş gücünün parçası olan göçmenler, yaşamları belirli bir istikrara kavuşana kadar aynı kent bölgelerine kümelenme eğilimi göstermiştir. İnsanların işbirliğine ortam hazırlayan güven, karşılıklı anlayış, yazılı olan veya olmayan ortak değerler ve davranışlar (ağın sosyal sermayesi) sayesinde, göçmenlerin göç ve kentle bütünleşme süreci kolaylaşmıştır.

Knox ve Pinch (2010), grup içi bağlılığının çeşitli işlevler aracılığıyla azınlık gruplarda oturma yeri kümelenmesi eğilimine yol açtığını not etmektedir. Onlara göre bu işlevlerden *savunma işlevi*, belirli bir azınlık grubun üyelerinin izolasyondan kurtulması ve korunmasızlığının azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda göçmenler tarafından tanıdıkların, hemşerilerin ve kendi insanı olarak değerlendirilen diğer kişilerin varlığının önemsenmesi, oturma yeri seçiminde sınıfsal, etnik ve kültürel benzerliklere dikkat edildiğinin belirtisi olarak görülmektedir (Karakuş vd., 2014). Keyman'ın (2002) ifade ettiği gibi insanların farklı bir kültürle karşılaşmaları durumunda *topluluk duygusu*, araştırmamıza konu olan kişilerde de güvenli bir sığınmağa dönüşmüştür. Bu süreçte özellikle akraba ve hemşerilere yakın olma, göçmenler için bir güvenlik duygusu yaratmıştır. Hatta görüşmecilerden birinin "*Her kuş alayıyla uçar*" şeklinde kurduğu cümle, göçmenlerin topluluk olarak örgütlenmesinin önemini açıkça ortaya koymuştur. Daha önce göç etmiş, aynı köken alandan gelen ve ortak etno-kültürel geçmişe sahip akrabalar ve hemşeriler, bu hareketlerin karar verme, hedef seçimi ve göç eyleminden sonraki ekonomik ve psikolojik maliyetlerini azaltma işlevini görmüştür.

Kente gelen göçmenler için aile ve akrabalık ilişkileri çok önemlidir. Ancak bu ilişkilerin yetersiz kaldığı durumlarda, göçmenlerin yeni hayatlarını kolaylaştırmanın en pratik yolu, kente daha önce gelmiş, dolayısıyla yabancı olunan bu çevreyi daha iyi tanıyan hemşerileriyle ilişki kurmak olmuştur. Bu bağlamda hemşerilik, göçmen için akrabalık ve arkadaşlık bağları kadar önemli bir ağ unsuru halini almıştır. Göçmenler tarafından "var olma mücadelesi" olarak görülen göçte (Köse, 2008), hemşerilik ilişkisi, diğer ağ unsurlarıyla birlikte önemli bir çıkış yolu olarak değer bulmuştur.

Ne var ki kentle bütünleşme sürecinde büyük önem taşıyan ağ etkisinin devamlılığı, Antalya'da göçmenler için bireysel farklılıklar nedeniyle iki ayrı sonucu ortaya çıkarmıştır. Birincisi, Teomanpaşa Mahallesi'nde oturan ve genellikle orta gelir ve düşük eğitim düzeyine sahip hane halkları için kente uyum sürecinde ağlar önemli rol oynamış ve aynı mahallede akraba ve hemşeriye yakın olmaya özen gösterilmiştir. Benzer bir durum, orta-üst gelir düzeyine sahip ancak eğitim düzeyi yine düşük olan Konyaaltı-Arapsuyu mahallesindeki göçmenler için de geçerlidir. Hatta bu göçmenler arasında ağlara uzak olma, bir memnuniyetsizlik kaynağı olmuştur. Bu durum, Brown vd. (2003) belirttiği yer bağlılığına ilişkin kişisel deneyimin önemli bir biçimde fiziksel ve sosyal bağlama gömülülüğünün bir işareti olabilir.

İkincisi, Kuzeyyaka mahallesindekiler gibi Antalya'ya göç edenlerden bazılarında, kentte kalış süresinin uzamasına bağlı olarak beliren eğitim, gelir ve fırsatlara erişimdeki artış, hemşeri topluluğundan uzaklaşma eğilimine yol açmıştır. Her ne kadar ağlar, göçün başlangıç ve ilk yerleşme evresi boyunca göçmenin kentle bütünleşmesinde büyük önem taşısa da ilerleyen yıllarda ağlar olan ilişkiler zayıflamıştır. Hatta bu grubun üyeleri arasında ağlardan uzak ve farklı kültüre mensup daha eğitilmiş insanlarla bir arada olma isteği artmıştır. Bu bulgu, göç literatüründeki göçmenlerin gelir düzeyi de dâhil olmak üzere niteliklerinin artışına paralel olarak sosyal sermayeye daha az bağımlı olduklarına ilişkin kanıtlarla uyumludur (Choldin, 1973; Epstein, 2008). Göçmenlerin ekonomik olarak iyileşme göstermesi, eskiden oturdukları mahalleyi sosyo-kültürel anlamda yetersiz bulmasına ve ağlardan uzaklaşma isteğine, dolayısıyla kent içinde taşınmalarına yol açmıştır. Önceki çalışmalar göç edenlerin kentte kalış süresi uzadıkça, daha yüksek nitelikli bir konutta oturma ve aynı zamanda konut sahibi olma olasılıklarını artırdığına işaret etmektedir (Ersoy, 1985). Hedef bölgede geçirilen

sürenin uzamasına paralel olarak neredeyse tüm katılımcılarda sadece hemşeri ve akrabalarla değil farklı kökenden insanlarla ilişki kurma isteği artırmış ve toplumsal ilişkiler çok boyutlu bir hale dönüşmüştür.

4.2.Kentsel bütünleşme

4.2.1.Bütünleşmenin kolaylaştırıcıları: *"Gecekondu bitince, adam işe girdi, işte o zaman daha kolaydı artık"*

Araştırmaya katılan Antalya'daki Doğu ve Güneydoğulu göçmenler için kente uyum sağlamadaki önceliklerin başında, düzenli bir işin ve nitelikli olmasa bile göçmenin kendine ait bir evin sahibi olması gelmektedir. Ancak katılımcıların kente uyum kapasitesini yükselten en önemli faktör ekonomiktir ve Antalya'da iş fırsatlarının fazlalığı ve buna bağlı olarak da ekonomik refaha daha kolay ulaşılması çok önemlidir:

"...Bizden sonra benim dayım kızları amcamlar geldi...iş için geldi. Biz hep yanyana oturuyoruz evlerimiz yakın. Onun için çabuk alıştık...Gecekondu (evimiz tamamlanınca) bitince, adam işe girdi işte o zaman daha kolaydı artık" (Kadın, 57 yaşında, okur-yazar değil, ev kadını, 31 yıl önce Batman'dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Ancak başka bir katılımcının anlattıkları Antalya kentinin köken bölgeye göre güvenli olması, kentteki insanların çoğunlukla sıcakkanlı ve yardımsever olması, sosyal ortam koşullarının ve ilişkilerin gelişmişliğinin uyum sürecinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır:

"Benim çocuğum burdaydı, hastaydı o (zihinsel engelli). Çocuklarım oğlana yardım için geldiler tek tek. Sonra beni de çektiler buraya. Ben de geldim. Yani aile hepsi burdaydı. Benim sebebim iş de yoktu Batman'da. Çok şükür (burada) az çok ekmek yiyoruz... Burda herkes akraba, hemşeri... Burası ekonomik olarak iyi. Buranın insanları daha şey. Yani orası hep kin. Ama burası öyle değil. Burda dedikodu yok herkes saygılı ama memlekette değil böyle. Kimi korucu kimi apocu, kimi hizbullahçı, kimi devlete şey. Her biri biriyle uğraşıyordu. Ondan huzur yoktu. Ama burası öyle değil. Kimse dine, siyasete bakmıyo." (Erkek, 70 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 11 yıl önce Mardin'den göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Bunların yanında katılımcıların çoğu için kentsel bütünleşmenin kolaylaştırıcısı olarak ağların varlığı ve her geçen gün bu ağın biraz daha büyümesinin özel bir yeri bulunmaktadır:

"Elbette insan yabancı olduğu zaman tanımadığı kişilerin yanında bi garibanlık hissediyö. Fakat yine de buraya bizden önce gelen abilerimiz vardı. Onlarla diyalogumuz oldu..." (Erkek, 68 yaşında, ortaokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Diyarbakır'dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

"Önce tabi dayım burdaymış dayımın tavsiyesiyle gelinmiş buraya. Onlar iş imkânlarını da anlatınca babam burayı istemiş. İlk geldiğimizde Etiler'e yerleşmişiz. Çünkü orda dayımlar da oturuyomuş işte yakın olalım diye orayı seçmişler. Bi kaç yıl sonra Teomanpaşa mahallesinde babam arsa almıştı ev yaptık oraya göçtük..." (Kadın, 38 yaşında, ilkokul mezunu, bebek bakıcısı, 36 yıl önce Batman'dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde ikamet ediyor)

4.2.2.Bütünleşmenin zorlaştırıcıları: *"İnşallah terörist değildir"*

Katılımcılar bütünleşmeyi zorlaştıran faktörler arasında ekonomik olanları öne çıkarmaktadır. Bütünleşmede katılımcılar ekonomik zorlaştırıcı olarak işsizlik ve emek piyasasına yabancılık, buna

bağlı olarak oluşan maddi sıkıntılardan ve vasıfsız işlerde istihdam edilme zorunluluğundan söz etmektedir. Ayrıca geldikleri yerde kendi evlerinde ya da yakınlarının yanında yaşayan göçmenler için hedef bölgede kiracı olmak da uyumu zorlaştıran bir etmen durumuna gelmektedir:

“İlk geldiğimde işsizlik konusunda sıkıntı yaşadım. Çocuklar ufak olduğu için. Hayat şartları da zor. Sıkıntılar, piyasayı da bilmiyoduk. Çevreyi tanımiyodum fazla. Maddi olarak sıkıntı çektik ama Allah'a şükür şu anda gayet iyi.” (Erkek, 58 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 37 yıl önce Batman'dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

“Antalya'ya uyum sağladık evet. Ya şimdi geçim nedeniyle derdimiz çok büyüktü. Efendim geldiğimizde hep yabancılık çektik garibanlık çektik. Tabiki memleket hasreti çok çektik. Çektik ama alıştık sonunda. Burası ekmek kaynağı olduğu için her şeye katlandık. Kendimize çalıştık çabaladık. İyi kötü bi gecekondu yaptık. Sonra iş bulduk.” (Erkek, 62 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Batman'dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Katılımcıların belirttiği sosyo-kültürel zorlayıcılar ise kent yaşamına ve sosyal çevreye duyulan yabancılık, memleket hasreti, Kürt kimliğinden dolayı dışlanma ve bu nedenle etnik kimliğini gizleme zorunluluğu, kimlik ve kalabalık aile yapısı yüzünden ev bulamama, Türkçe ve okuma-yazma bilmemeyi içermektedir. Katılımcılardan bazılarının anlattıkları kültürel farklılık nedeniyle yaşanan bu sorunlara dikkat çekmektedir:

“Valla kültürel anlamda yaşanıldı. Şimdi buranın insanları daha serbest, biz daha sıkı insanlarız. Birazcık o sorunlar vardı. Gerçi ben küçüktüm ama o bize yansiyordu. Babam bizi dışarı çıkartmıyordu. Ama komşuların çocukları dışarıdaydı hep. İşte biz de hevesleniyoduk, onların yanına gitmek istiyoduk, hur gür çıkıyodu işte.” (Kadın, 41 yaşında, ilkokul mezunu, ev kadını, 32 yıl önce Erzurum'dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde ikamet ediyor)

“Sonra bi gün de ikinci çocuğum hastaydı. Serum taktılar hastanede kafasına. Beni dışarı çıkaracaklardı ama ana yüreği çıkmak istemedim. Sonra bi hemşire 'ayy' dedi, 'bu Kürtler gelip de bizim başımıza bela oluyolar, laf anlamıyolar, Türkçe anlamıyolar'. O zaman sinirlendim 'sen okumuş bi cahilsin senin gibiler terör yarattılar bu Türkiye'de' dedim. Dışlandık yani.” (Kadın, 49 yaşında, ilkokul mezunu, ev kadını, 31 yıl önce Diyarbakır'dan göç etti, Arapsuyu mahallesinde oturuyor)

“Ben küçüktüm tabi alışmam kolay oldu ama annem sıkıntı çektii dil yüzünden. Türkçesi yokmuş. Hatta ben hayal meyal hatırlıyom bi ev sahibimiz vardı bi gün yemek getirmiş. Ertesi gün tabağını istemeye gelince annem anlamamış ne dediğini sonra kadın elinden tutup mutfağa götürmüş ne istediğini sormuş. Kadın eliyle tabakları gösterip 'bunu istiyorum, çanak' demiş. Annem hala espiriyle ona tabak değil çanak der şimdi. Tabi zamanla dili öğrenince annem de alıştı buraya. Biz konuştukça o da öğrendi. Zaten şimdi Kürtçe konuşulmuyor desem yalan olmaz, kardeşlerim hiç bilmiyor mesela.” (Kadın, 38 yaşında, ilkokul mezunu, bebek bakıcısı, 36 yıl önce Batman'dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde ikamet ediyor)

Ancak göçmenlerin vurguladığı en önemli etmen, Kürt etnik kimliklerinden dolayı buldukları ortamlarda kendilerine ön yargılı bakış olarak belirlemektedir. Araştırmaya katılan iki göçmenin etnik kimliğe dayalı dışlanmaya ve yaftalamaya uğramalarını anlatan ifadeleri dikkat çekicidir:

“Benim sıkıntım memleket bize ait değilmiş gibi bi ön yargının olmasıydı. Bunun ezikliğini hep yaşadım. İlköğretimde bile Kürt olduğu söylemezdim benzemezdim de zaten. Kürt olduğumu

öğrenince konuşmamışlardı bi süre... Aşında bi uyumsuzluk yoktu çok iyidik ama Kürt olduğumu söyleyince değişiyolar. Onların gözünde Kürt cahil, bişey bilmeyen insandı. Belki ailelerinden öyle görüyolar. En büyük sorun buydu. Ben ev alıp taşındığımda bile apartman komşularım terörist taşındı apartmana demişler...Tanidikça sevdiler beni seviyolar koruyolar ama Mardinliyim deyince sanki ürküyolar...Bi de dört çocuğum var diye de şaşırıyolar. Hâlbuki bu benim tercihim severek isteyerek benim çocuklarım. Ben onlardan dolayı çok mutluyum. Önce kırılıyodum artık umursamıyorum...” (Kadın, 40 yaşında, lise mezunu, ev kadını, 35 yıl önce Mardin’den göç etti, Arapsuyu mahallesinde ikamet ediyor)

“Mesela bu yeni evimizdeyken, eşim apartman yöneticisiydi ilk başlarda. Bi gün bi komşu geldi yeni taşınmış daha, öğretmen. Aidatı verdi bana ben de faturayı getirmeye gittim içeri. Sonra içeri davet ettim kahve ikram etmek için. Geldi oturduk sohbet ettik sonra nereli olduğumuzu sordu. Biz de söyledik sonra ‘ayyy inşallah terörist değilsinizdir’ dedi.” (Kadın, 49 yaşında, ilkokul mezunu, ev kadını, 31 yıl önce Diyarbakır’dan göç etti, Arapsuyu mahallesinde oturuyor)

4.2.3.Kentsel memnuniyet: “Antalya gerçekten güzel bi memleket”

Katılımcılardan bazıları, Antalya kentinin fiziksel ve sosyal özelliklerini beğendiğini ve bu yüzden burada yaşamaktan memnun olduğunu, kopmamak üzere kente bağlandığını belirtmektedir:

“...Antalya bambaşka, Avrupalı bi şehir. Ulaşım yönünden her yönden çok rahat. Türkiye’nin bir numaralı şehri bence. Antalya’nın düzeni, tarihi, doğal güzelliği çok başka. Bu yüzden memnunum buradan, buralı gibiyim. Kolay kolay da kopmam zaten.” (Kadın, 40 yaşında, lise mezunu, ev kadını, 35 yıl önce Mardin’den göç etti, Arapsuyu mahallesinde ikamet ediyor)

“Antalyalı olduk. Çok fark vardı. Antalya’da iş vardı. Burda hava güzel sebze-meyve taze. Eee burası hemen hemen herkese cazip geliyo. Antalya gerçekten güzel bi memleket. Ben hep söylüyorum keşke imkânım olsa Antalya’nın sokaklarını altın yaparım. Şimdi gerçekten dünyanın en güzel memleketi. Antalya’yı gerçekten seviyoruz.” (Erkek, 68 yaşında, ortaokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Diyarbakır’dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Diğer taraftan Teomanpaşa mahallesindeki bazı katılımcılar, kat karşılığı müteahhitlerle anlaşıklarını ve bu sayede birkaç daireye birden sahip olduklarını ifade etmektedir:

“...Emekliyim kendi evim var. Bi arsam var, gecekondulu. Müteahhide verdim bana iki daire düşüyor. Buraya yerleştik, memnunuz.” (Erkek, 58 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 37 yıl önce Batman’dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

“...(İlk geldiğimizde) buralar hep dağlık taşlık. Biz buraya bi gecekondulu yaptık arsalar da çok çok ucuzdu. Ama şimdi burda her yer apartman evler güzel hiç pişman değiliz...” (Erkek, 62 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Batman’dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

İş ve barınma sorunlarını aşabilen göçmenlerin Antalya’da kentsel bütünleşme için ön koşulları sağlamış ve göçmen ağları, kentsel bütünleşme için önemli olan bu sorunların aşılmasında katkı sağlayan temel unsur olmuştur. Göç literatüründe köyden kente gelenlerin en temel iki ihtiyaç için doğrudan akraba ve hemşeri bağlarına gereklilik duyduğuna işaret etmektedir ki bunlardan biri iş, diğeri ise barınmadır (Güneş-Ayata, 1991). İnsanların oturdukları evin mülkiyet durumu da onların bir yere bağlılığını arttıran önemli faktörlerden birisini oluşturması (Göregenli vd., 2014) nedeniyle göçmenlerin kentle olumlu bir bağ kurmasında ev sahipliği de rol üstlenmiştir.

Aynı zamanda bir “kimlik kazanma mekanizması” olarak da görülen hemşerilik (Güneş-Ayata, 1991), daha önce hakkında çok az şey bilinen, fakat büyük umutlarla gelinen kentsel mekâna adım atıldığı andan itibaren aktif olarak işleyen ve göçmenlere büyük güvence sağlayan bir dayanışma ve ilişki ağı sunmuştur. Bu ilişki ağı sayesinde göçmenler Antalya’ya daha hızlı uyum gösterebilmiş ve mülk edinimi gibi çeşitli kolaylaştırıcıların da katkısıyla kentsel mekânı daha fazla sahiplenebilmiştir.

Kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan gruplar arasındaki refah düzeyi ve kültürle ilgili farklılıklar nedeniyle kente göç eden kültürel gruplar, hem içine katıldıkları yeni kültürel çevreye hem de yeni kentsel çevreye uyum sağlamak durumunda kalmaktadır (Karakuş vd., 2014:124). Antalya’ya göç eden Doğu ve Güneydoğu göçmenlerin de böyle bir uyum süreci yaşadıkları anlaşılmaktadır. Göçe katılan kişiler ve aileler, Antalya’ya yerleştikten sonra, yeni bir kültüre ve yaşam alanına uyum sağlamayı öğrenmiştir. Çoğunlukla Kürt kökenli olan göçmenler yaşadıkları etno-kültürel sorunlara rağmen kültürleşme stratejisi olarak iki kültürü de kucaklayan bütünleşmeyi tercih etmiş ve iki kimliği birleştirmiştir.

Ancak göçmenlerin uyum kapasitelerini arttıran asıl unsur, Antalya kentinden memnuniyet olmuştur. Göçmenler için Antalya’dan memnuniyet iki düzeyde ele alınabilir: Beğenmeye dayalı memnuniyet ve ranta dayalı memnuniyet. Türkiye'nin sosyo-ekonomik açıdan nispeten geri kalmış bölgelerinden gelen göçmenler için turistik bir kent olmanın sağladığı üstünlüklerini de bünyesinde barındıran Antalya, köken bölgeyle karşılaştırıldığında göçmenler arasında iyi bir imaja sahiptir. Kentin mekânsal dokusu ve görünümü kadar çevresinin doğal ve tarihsel özellikleri ve kozmopolit sosyal yapısı göçmenleri etkilemiş ve onların kenti beğenmelerine yol açmıştır.

Turizm sayesinde yerli ve yabancı turistleri ve göçmenleri kendine çeken Antalya’nın bu çerçevede sahip olduğu kültürel çeşitlilik ve sunduğu gelir artırıcı iş fırsatları, bununla birlikte kentleşme dinamikleriyle hızla büyüyen kentin göçmenlere sunduğu kentsel rant, onların kente bakışlarını olumlu yönde etkilemiş ve yaşamdan doyum düzeyini yükseltmiş; göç ettikleri toplum ve mekânla bütünleşmesini kolaylaştırmıştır. Kişisel saygınlığı, büyük ölçüde bireyin serveti ve statüsüyle ilişkilendiren toplumlarda mülkiyet, kendilemenin de bir unsurunu oluşturmaktadır (Bilgin, 1990). Ayrıca göçmenlerin kentin kendilerini sahiplendiğini düşünmeleri de göç eden ve göç alan grubun bir arada yaşamaya açık olmalarının bir belirtisi olarak kabul edilebilir ve bu uzlaşma, bütünleşmelerini olumlu etkilemiş olabilir. Zira baskın grup azınlık gruba sahip çıktığında, azınlık grubun baskın olan grupla kaynaşmaya, bütünleşmeye daha fazla istekli olduğu bilinmektedir (Göregenli ve Karakuş, 2014).

İlk yerleşildiğinde oldukça düşük fiyatlara alınan gecekonduların bugün daha kullanışlı ve modern birkaç daire kazandırması, doğal olarak göçmenler arasında ranta dayalı bir memnuniyet yaratmıştır. Bu çerçevede hedef bölgede ilk yerleşilen barınma amaçlı gecekonduların, kentsel büyümeyle sahipleri için büyük kazanç kaynağına dönüşmesinin, göçmen memnuniyetini artırıcı bir unsur oluşturduğunu ileri sürmek olasıdır. Zira göç sürecini yaşayan kişilerin şimdiki, geçmişteki ve gelecekteki yaşamının bilişsel ve duygusal olarak değerlendirmesi sonucu hissettiği memnuniyet düzeyi (yaşam doyumu), onların yeni kültüre uyumlarının önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Şeker ve Sirkeci, 2014:70). Yaşam doyumu belirli bir duruma ilişkin doyum değil, genel olarak yaşantıya ilişkin doyumu ifade etmektedir (Myers ve Diener, 1995). Antalya’daki göçmenlerin deneyimledikleri bazı olumsuzluklara rağmen genel bir yaşamdan memnuniyet içinde oldukları da ileri sürülebilir.

4.3. Aidiyet

4.3.1. Sosyal aidiyet: "Burası bizi sahiplendi."

Görüşülen katılımcılardan bazıları hem hemşerileri hem de diğer göçmen gruplarıyla ve yerlilerle bütünleştiğini, bu yüzden de kendisini içinde yaşadığı topluluğa ait hissettiğini belirtmektedir:

"Kendimi Antalyalı olarak hissediyorum buradan çok memnunum. Antalya'yla ilgili her şeye varım halka mahalleye hizmet. Burası bizi sahiplendi. Memlekete dönmeyi düşünmüyorum. Çünkü burada büyüdü çocuklarım. Biz mutluyuz burda. Doğu'ya gitmeyi düşünmüyorum. Buralarda hemşerilerim var. Komşular falan var ama hemşeri akraba olması önemli değil ki. İnsan olsun. Siyasi, dini fikri düşüncesi ne olursa olsun benim için önemli değil. İnsanlık daha önemli. Bazı komşularımız var bizim Ispartalı, Burdurulu, Antalyalı ben onlarla da çok iyiyim çocuklarım birlikte büyüdü. Aile gibiyiz." (Erkek, 58 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 37 yıl önce Batman'dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

"Burda hemşerim akrabam var. Onlarla öyle görüşüyoruz ziyaret ediyoruz ama aynı memlekette olmayan arkadaşlarımız var camiye gelip gidiyoruz. Burda her memleketten ahbabımız var mesela karşıda bi komşu var yeni geldi Tokat'lı o arkadaşla beraber ailecek çok samimiyiz, oturuyor sohbet ediyor. Sadece Tokat değil, Ankara değil, Kars değil, her yerden insanla görüşüyoruz, herkesle iyiyiz." (Erkek, 68 yaşında, ortaokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Diyarbakır'dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Bazı katılımcılar uzun zamandır burada yaşadıkları için kendilerini Antalyalı hissetmelerine rağmen burada öz kültürlerini de korumayı sürdürdüklerini ifade etmektedir:

"Evet (Antalyalı) hissediyorum, alıştım çünkü. Gitmem, ben artık buraya alışmışım. Bu defa orada zor olur. Benim memleketim burası. Aslında var ya biz Antalya'ya uymadık. Antalya'yı kendimize uydurduk. Yine kendimiz gibi yaşıyoruz. Rahat rahat." (Kadın, 41 yaşında, ilkokul mezunu, ev kadını, 32 yıl önce Erzurum'dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde ikamet ediyor)

Diğer bazı görüşmecilerse; kentte kalış sürelerinin kısalığı nedeniyle henüz aidiyet hissini oluşturmadığını, ancak zamanla bu duygunun oluşacağına inandıklarını belirtmektedir:

"Yarı yarıya desem daha iyi olur. Tam olarak daha değil. Zamana bırakmam lazım. Daha çok yeniyim burda. Eminim alışcam. Ama dönmeyi de düşünmüyorum tabii." (Kadın, 49 yaşında, lise mezunu, ev kadını, 6 yıl önce Van'dan göç etti, Arapsuyu mahallesinde ikamet ediyor)

Bazı katılımcılar Antalya'da Kürt kimliğinden dolayı dışlandığını düşünmekte ve bu yüzden sosyal olarak bir aidiyetsizlik duygusu taşımaktadır:

"Yok ben hala (uyum) sağlayamadım. Ulaşım zor burda. Akrabaların olmaması kendinizi yalnız hissetmeniz zor yani. Ekonomik olarak sorun yok ama. Ama ordaki ortam çok farklıydı... Biz ev ararken bi ev sahibine rastladık 'Ev kiralık mı?' dedik. Bize memleketimizi sordu. Ben de 'memlekete göre mi ev veriyonuz' dedim, ama ısrar etti adam. 'Doğuluyum' dedim. Öyle dememle 'ev yok' dedi. Bu da bi gerçek yani. Ben İstanbul'da da kaldım, İzmir'de de kaldım ama burası kadar doğululardan soğuk olan insanlar pek görmedim." (Erkek, 36 yaşında, lise mezunu, garson, 9 yıl önce Diyarbakır'dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde ikamet ediyor)

4.3.2. Mekânsal aidiyet: "Ben ev sahibi gibiyim, Antalyalı gibi"

Katılımcılar Antalya kentiyle bütünleştikten sonra yaşadıkları yerle bir aidiyet ilişkisi de geliştirmektedir:

“Tabi ki buraya aitim ben ev sahibi gibiyim Antalyalı gibi” (Kadın, 49 yaşında, ilkokul mezunu, ev kadını, 31 yıl önce Diyarbakır’dan göç etti, Arapsuyu mahallesinde ikamet ediyor)

“Elbette. Aşağı yukarı 38 sene oldu. Antalyalıyım desem yalan olmuyo. Fakat tabi benim kimliğim şu anda Batman üzerinde. Benim esas doğum yerim Diyarbakır Bismil. Ama Antalyalıyız diyoruz.” (Erkek, 68 yaşında, ortaokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Diyarbakır’dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Antalya’da görüşülen göçmenlerin kentle kurduğu duygusal bağın, onların yere (kente ve mahalleye) bağlılıklarını nasıl arttırdığını aşağıdaki ifadelerden anlamak mümkündür:

“Antalya’yla ilgili her şeye varım halka mahalleye hizmet. Burası bizi sahiplendi. Memlekete dönmeyi düşünmüyorum. Çünkü burada büyüdü çocuklarım. Biz mutluyuz burda. Doğu’ya gitmeyi düşünmüyorum. Buralarda hemşerilerim var” (Erkek, 58 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 37 yıl önce Batman’dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor).

“Artık gitmek de istemiyoruz burdan. Yaş gitti zaten, artık gitsem de ne fayda var. En rahat yerim burası. Ben burda ev sahibi gibiyim. Memleketle uğraşamam artık yaşlandım. Burdan memnunun insanlardan memnunum” (Erkek, 70 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 11 yıl önce Mardin’den göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

4.3.3. Göçmenin kalıcılığı: “Dönsek bizim burdaki gibi bi şansımız olmicak”

Göçmenler geri dönüş ve kalıcılığa ilişkin farklı düşünceler ifade etseler de aslında tüm katılımcılar "köken bölgeye dönmeyi düşünmeme" konusunda büyük ölçüde hemfikirdir. Buna göre göçmenlerin önemli bir kısmı geldikleri yere kesinlikle dönmeyi düşünmediklerini dile getirmektedir:

“Antalya bizim memleketimiz artık. Ondan ben köye dönmem. Hem dönsem napcam. Oraya hiç alışmam bu yaştan sonra.” (Kadın, 57 yaşında, okur-yazar değil, ev kadını, 31 yıl önce Batman’dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

“Bi yabancılık hissetmiyorum kendi memleketim gibi. Köye de dönmem artık çünkü buranın ortamına alıştık. Eşim çocuklarım yapamazlar orda.” (Erkek, 41 yaşında, lise mezunu, memur, 33 yıl önce Batman’dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde ikamet ediyor)

Katılımcılardan bazıları göç edilen yerde üçüncü kuşağın dünyaya geldiğini ve bu yere kök salındığını zorunlu olmadıkça geri dönmeyeceklerini belirtmektedir:

“Eee yani buraya yerleşip buraya kök saldığımız için yani. Ama gitmek valla zor yani. Düşünüyoruz da fakat oraya dönsek bizim burdaki gibi bi şansımız olmicak bütün çocuklarımız burda. Antalya doğumlu, hepsi evlenmiş ev almış çoluk çocuğa karışmış. Yani şu an mecbur kalmadıkça öyle bi niyetimiz yok yani.” (Erkek, 62 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 39 yıl önce Batman’dan göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

Ancak bazı göçmenler, toplumsal olarak alışmadığı için koşullu olarak köken bölgeye dönebileceklerini, yani Antalya’daki iş ve yaşam koşullarının geldikleri yerde bulunması durumunda geri gidebileceklerini belirtmektedir. Fakat bu koşulların köken bölgede yaratılabileceğine sanki kendileri de inanmamaktadır:

“Kendimi buraya ait hissetmiyom, bilmiyom güzel ama ısınmadım. Gerçi bizim için her yer Allah’ın toprağı da. Ama doğuda gördüğüm yakınlık burda yok. Zaten biz memleketimize her sene gidiyoz. Buradaki gelirim burdaki maaşım orda olsa giderdim. Ama kesin karar değil.”

Belki.” (Erkek, 66 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, 42 yıl önce Siirt’ten göç etti, Teomanpaşa mahallesinde ikamet ediyor)

“Uzun bi zaman geçmesine rağmen hala alışamadım. Ama dönmeyi de düşünmem yani onun için milli piyango çıkması lazım. Çünkü orda çalışma şartları sıfır.” (Erkek, 36 yaşında, lise mezunu, garson, 9 yıl önce Diyarbakır’dan göç etti, Kuzeyyaka mahallesinde ikamet ediyor)

Araştırmanın bulgularına göre Antalya’ya göç edenlerin sosyal aidiyetine ilişkin üç düzey belirlenebilir: Tamamlanmış aidiyet, olgunlaşmamış aidiyet ve aidiyetsizlik. Buna göre, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun farklı kentlerinden gelip kendini Antalyalı olarak tanımlayan bazı göçmenlerde kentsel aidiyet oluşmuştur. Bu göçmenlerden bazıları köken bölgeyle bağlarını büyük ölçüde koparsa da yaşam biçimlerini Antalya’ya taşımış ve hedefin fırsatlarını kullanarak yeni bir sosyal kimliğe uyum sağlayabilmiştir. İkincisi, Antalya’da kalış süresinin kısalığına ilişkin olarak henüz bulunduğu topluma sosyal aidiyeti olgunlaşmamış bir grup göçmenden söz edilebilir ki bu grubun üyelerinin zamanla aidiyet düzeyinin yükselmesi beklenebilir. Üçüncü grup ise sosyal aidiyetsizlik belirtisi göstermiştir. Göçmenler, etnik ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kaldıklarında göç ettikleri topluma bağlanmakta güçlük çekebilmektedir. Bu nedenle Antalya’da Kürt kimliğinden dolayı dışlandığını düşünen göçmenlerin bazılarının kentle bağ kurması zorlaşmış; onlarda sosyal olarak bir aidiyetsizlik duygusu oluşmuştur.

Önceki çalışmalar yere bağlılığı açıklayan sosyo-demografik faktörlerden biri olarak kabul edilen bir yerde yaşama süresinin ve mülk sahipliğinin bireylerin o yere olan bağlılıklarını önemli ölçüde etkilediğine vurgu yapmaktadır (Brown vd., 2003; Fried, 2000; Kasarda ve Janowitz, 1974; Sampson, 1988). Bir yerde daha uzun süre yaşayan insanlar, o yere daha büyük bir bağlılık hissi duymaktadır (Göregenli vd., 2014). Bireylerin yaşadıkları ve ilişki kurdukları fiziksel çevrelerine yönelik duygusal bağlılıkları (yere bağlılık), bireyin sosyal ilişkileri içerisinde köklenmekte ve insanlar sıklıkla topluluk bağlılıkları içerisinde sürekliliğe ihtiyaç duymaktadır (Fried, 2000). Böylece güvende hissetme ve sosyal bağlar, insanların yaşadıkları yere bağlılıklarını etkileyen en önemli sosyal değişken halini almaktadır (Lewicka, 2010). Yaşadığı yerde kendini güvensiz hisseden ve bu mekânı kontrol etme isteğine sahip bireylerin, yere bağlılıkları daha düşük olmaktadır (Brown vd., 2003). Oysa ait olunan sosyal grubun içinde, belirli bir yerde kümelenerek yaşama insanların kendini evde hissetmesini sağlamaktadır (Hopkins ve Dixon, 2006). Bununla birlikte iyi komşuluk ilişkileri ve oturlan mahalledeki arkadaş sayısının fazlalığı gibi unsurları içeren sosyal bağlar yere bağlılığı artırmaktadır (Göregenli vd., 2014). Araştırmacıların bulguları iç göçe katılanların yeni bir kültürle bütünleşme sürecinde, kültürel ve sosyal faktörler kadar, bunlarla etkileşim halindeki mekânsal faktörlerin de etkili olduğunu ve göç hedeflerindeki yerli nüfusun yaklaşımının kırdan kente göç edenlerin kültürle ve mekânla kurdukları ilişkide önemli görüldüğünü ortaya koymaktadır (Göregenli, 2014).

Doğu ve Güneydoğulu göçmenlerin Antalya’ya duydukları olumlu hisler, kenti muhtemelen benimsemelerine ve sahiplenmelerine, bu yeni yaşam yerine referanslı bir kimlik üretmelerine yol açmıştır. İnsan ile özel yerler arasında kurulan duygusal bağ olarak tanımlanan (Hidalgo ve Hernandez, 2001) ve aynı zamanda “yer kimliği”nin bir bileşeni” olarak kabul edilen (Lalli, 1992) yer bağlılığı, kimliği destekleyen ve psikolojik fayda sağlayan fiziksel ve sosyal araçlar için pozitif bir bağ oluşturmaktadır (Brown vd., 2003). Nitekim yer kimliğini, insanların bir yere olan bağlılığını veya o yerle olan ilişkisini etkileyen yer duygusunun bir alt kümesi olarak tanımlayan Hull vd. (1994), kişinin yer kimliğinin onun uyum hissini etkileyebileceğini; topluluk duygusunu güçlendirebileceğini, dolayısıyla da toplulukların ortak noktalar üzerine inşa edileceğini ileri sürmektedir. Aynı zamanda katılımcıların sıklıkla ifade ettiği kentin göçmeni sahiplendiği düşüncesi, onların Antalya kentinde

kendilerini ev sahibi gibi hissetmelerini sağlamıştır. Antalya ile ilgili her türlü hizmette yer alabileceklerini ifade etmeleri ise mekânsal aidiyetin bir kentlilik bilinci doğurduğuna işaret etmiştir.

Göçmenlerin kendileriyle karşılaştırıldığında çocuklarının ve torunlarının kendilerini Antalya'ya daha fazla ait hissettiklerini, bu yüzden de geri dönüşün mümkün olmadığını ifade etmeleri, bir yandan göç edilen yerde geçirilen sürenin bütünleşmedeki rolüne, diğer yandan ikinci ve üçüncü nesillerin Antalya'yla olan bağlarının çok daha kuvvetli olduğuna atıfla sonraki kuşaklarda yer kimliğinin daha da belirginleştiğini ima etmiştir.

5.Sonuç Yerine...

Günümüzün küreselleşen dünyasında toplumları derinden etkileyen göç olgusu, insanların bir yerden ayrılma ve gidilecek yeri seçme kararlarıyla başlayan, sonra yer değiştirme davranışına dönüşen; varış yerinde gidenlerin yeni bir yerle ve toplumla karşılıklı etkileşime geçtikleri, o yeri değiştiren ve temasta bulunulan toplum tarafından değiştirilen bu insanların eski ve yeni yaşam alanlarıyla kurdukları çoklu ilişkileri de içeren dinamik ve bütüncül bir süreç olarak işlemektedir. Bu yüzden bir ülkenin içindeki veya ulusal sınırları aşan göçü; tek yönlü ve göçmenin varış yerine ulaştığında sonlanan bir olgu olarak değil, hedef bölgeye ulaşıldıktan sonra da alt süreçlerle devam eden dinamik bir sistem şeklinde değerlendirmek, sosyo-mekânsal değiştirici bir unsur olarak göçe ilişkin yeni perspektifler geliştirmemize yardımcı olabilir.

Bu bağlamda düşünüldüğünde araştırmanın bulguları, ilk olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Antalya'ya göçün daha çok ekonomik temelli ve hane halkı göç modeline uygun bir işleyişte meydana geldiğini ortaya koysa da göçün birden fazla faktörün belirleyiciliğinde, daha karmaşık bir karar ve gerçekleşme mekanizmasının ürünü olduğunu; göçün açıklanmasına ilişkin farklı modellerin birbirini tamamlayıcı anlayışlar sağladığını göstermiştir.

Bu çalışmada göçmenlerin oluşturduğu ve kullandığı ağlar, hem sosyal hem de mekânsal anlam içerdiği ve sosyal olanın mekânsal olarak inşa edildiği için sosyo-mekânsal sermaye (*socio-spatial capital*) olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu bağlamda ortak coğrafi alan ve topluluğa dayalı hemşerilik ve akrabalık bağlarından kaynaklanan göçmen ağlarının, göç ve kültürleşme süreçlerinin çeşitli aşamalarında, çok önemli bir sosyo-mekânsal sermaye işlevini yerine getirdiğine işaret edilmiştir. Bu sosyo-mekânsal sermayenin, kentte geçirilen süre ve göçmenlerin veya aile üyelerinin nitelik kazanmasıyla etkinliğini yitirdiği veya form değiştirdiği belirlenmiştir.

Araştırmanın bir diğer sonucu, bir göç hedefi olarak turizm sayesinde sunduğu ekonomik fırsatlar, sahip olduğu kültürel çeşitlilik ve fiziksel güzellikleriyle Antalya kenti örneği, göçmenlerin kültürleşme stratejisi oluştururken mekânsal özelliklerden etkilendiğine; göç edilen mekânda zaman zaman yerli halkla dışlanma sorunu yaşamasına rağmen mekâna özgü ve onda gömülü olan özelliklerin göçmenlerin bütünleşme yönünde strateji geliştirmesini sağladığına ilişkin ipuçları sunmuştur.

Ilgın ve Hacıhasanoğlu (2006), fiziksel bir çevrenin kontrol edilebilmesi için gerçekleştirilen egemenlik alanına ilişkin kendileme davranışının; sahiplenme, mekânı koruma ve yer aidiyetini içeren üç unsurdan oluştuğunu belirtmiştir. Bu çalışmanın bulguları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Antalya'ya göç edenlerin kentle bütünleşme önceliğini iş sahibi olma ve barınma etmenlerinin oluşturduğunu göstermiştir. Bu iki etmen, *sahiplenilen bir mekân* yaratmış; zamanla *ev/arazi mülkiyeti* (rantı) yoluyla kent *korunan mekâna* dönüşmüştür. Kentin fırsatlarına erişim, mülk edinimi ve kentte yaşama süresinin artmasıyla göçmenlerde yere bağlılık duygusu yükselmiştir. Sosyo-mekânsal bir sermaye yaratmak suretiyle göç kararının alınmasında ve göçün gerçekleşmesinde aktif rol üstlenen ağların yardımıyla göçmenlerin çoğunda *mekânsal aidiyet* oluşmuş ve bir yer kimliği gelişmiştir.

Antalya'ya göç edenler kentte geçirilen süreyle ilişkili olarak farklı düzeylerde sosyal aidiyet gösterdiği halde; onlarda büyük çoğunlukla hedefe varıldıktan kısa bir süre sonra şekillenen mekânsal aidiyet eğilimi gözlenmiştir. Göçmenlere turizme dayalı sosyo-mekânsal özellikleriyle ikinci memleket duygusu yaratan Antalya kenti, onların bu mekânsal birime geliştirdikleri bağlılık duygusuyla bir yer kimliği kazanmasını sağlamış ve Antalyalı olmalarının önünü açmıştır. Böylece göçten mekânsal bütünleşmeye ve yersel kimlik oluşumuna uzanan yeni bir kentsel çevreye uyum serüveninde, göçmenlerin kentsel deneyimlerinin kent ölçeğinde değişebileceğinin ve sosyo-mekânsal etkileşim sürecinin uyumda belirleyici olduğunun izleri belirlenmiştir.

Son olarak yerel yönetimlerin kendi sorumluluk alanlarında oturan farklı grupların ayırt edici etnik ve kültürel özelliklerini koruyarak bir arada yaşamalarını mümkün kılacak politik bir ideolojiyi benimsemesi ve bu bağlamda kentler ile orada yaşayan tüm gruplar arasında yere bağlılık duygusu yaratılması için çaba harcaması kentsel politika geliştirilmesi ve toplumsal barış açısından önemli görülmektedir.

Referanslar

- Agesa, R.U., Kim, S. (2001). Rural To Urban Migration As A Household Decision: Evidence From Kenya. *Review of Development Economics*, 5(1), 60-75.
- Bal, H. (1997). Kentsel Toplum Anomi-Yabancılaşma Olgusu Kente Göç Edenlerin Alternatif Çözümü: Hemşeri Birlikleri. II. Uluslararası Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı içinde (s.431-440). Ankara: DİE.
- Berry, J.W. (1997). Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5-34.
- Berry, J.W. (2001). A Psychology Of Immigration. *Journal of Social Issues*, 57(3), 615-631.
- Berry, J.W. (2005). Acculturation: Living Successfully In Two Cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712.
- Berry, J.W. (2006). Stress Perspectives On Acculturation. D.L. Sam & J. W. Berry (Ed.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* içinde (s. 43-57). Cambridge: Cambridge University Press.
- Berry, J.W., Phinney, J. S., Sam, D. L., Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 55(3), 303-332.
- Bilgili, A., Aydoğan, F., Güngör, C. (1996). Doğu Anadolu Bölgesinde Zorunlu Göç Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi: Van Örneği. II. Uluslararası Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı içinde (s. 327-338). Ankara: DİE.
- Bilgin, N. (1990). Fiziksel Mekândan İnsani ya da İnsanlı Mekâna. *Mimarlık Dergisi*, 90(3), 62-65.
- Bordieu, P. (1980). *Le Capital Social*. *Actes De La Recherche En Sciences Sociales*, 31, 2-3. 10.11.2014 tarihinde <http://letunifor.xpg.uol.com.br/arquivos/capsoc2.pdf> adresinde erişildi.
- Boyd, M. (1989). Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. *International Migration Review*, 23(3), 638-670.
- Boyle, P., Halfacree, K., Robinson, V. (1998). *Exploring Contemporary Migration*. Harlow, Essex: Longman.
- Brown, B., Perkins, D.D., Brown, G. (2003). Place Attachment In A Revitalizing Neighborhood: Individual and Block Levels Of Analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 23, 259-271.
- Cadwallader, M. (1992). *Migration and Residential Mobility: Macro and Micro Approaches*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Castles, S. & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Choldin, H. M. (1973). Kinship Networks In The Migration Process. *International Migration Review*, 7(2), 163-175.
- Çağlayan, H., Özar, Ş. & Doğan, A. T. (2011). *Ne Değişti? Kürt Kadınların Zorunlu Göç Deneyimleri*. Ankara: Ayizi.
- Çelik, A. B. (2008). Batman İli Alan Araştırması Değerlendirmesi: Ülke İçinde Yerinden Edilmenin Sosyo-Ekonomik Sonuçları ve Geri Dönüş Önündeki Engeller. D. Kurban, D. Yüksek, A. B. Çelik, T. Ünal & A. T. Aker (Ed.), *Zorunlu Göç İle Yüzleşmek, Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası* içinde (s. 177-196). İstanbul: TESEV.
- DaVanzo, J. (1981). Repeat Migration, Information Costs And Location-Specific Capital. *Population and Environment*, 4, 45-73.

- De Haas, H. (2010). Migration Transitions: A Theoretical And Empirical Inquiry Into The Developmental Drivers Of International Migration. Oxford University International Migration Institute Working Papers, No: 24.
- Deniz, A. (2012). Rusya'dan Antalya'ya Ulaşırını Göç ve Bu Göçün Sosyo-Mekânsal Sonuçları. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Elrick, T. (2005). Migration Decision Making and Social Networks. EU Marie Curie Excellence Grant Project KNOWMIG.
- Elrick, T., Ciobanu O. (2009). Migration Networks And Policy Impacts: Insights From Romanian-Spanish Migrations. *Global Networks*, 9(1), 100-116.
- Epstein, G.S. (2008). Herd And Network Effects In Migration Decision-Making. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(4), 567-583.
- Erder, S. (1995). Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları. *Toplum ve Bilim*, 66, 106-121.
- Erder, S. (1996). İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye. İstanbul: İletişim.
- Erman, T. (1996). Kentteki Göçmenin Bakış Açısından Kent/Köy Kimliği "Niçin Köylüyüz Hala?", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 51(1), 289-304.
- Ersoy, M. (1985). Göç ve Kentsel Bütünleşme. Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Faist, T. (2003). Uluslararası Göç ve Ulaşırını Toplumsal Alanlar. İstanbul: Bağlam.
- Fawcett, J. T. (1989). Networks, Linkages and Migration Systems. *International Migration Review*, 23, 671-680.
- Fried, M. (2000). Continuities and Discontinuities of Place. *Journal of Environmental Psychology*, 20, 193-205.
- Göktürk, A. (1996). Zorunlu Göç ve Bir Kent: Diyarbakır. II. Uluslararası Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı içinde (s. 356-370). Ankara: DİE.
- Göregenli, M. (2010). Çevre Psikolojisi: İnsan-Mekân İlişkileri (1.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göregenli, M. (2014). Kente Entegrasyonun, Yer Kimliği, Bireycilik-Toplulukçuluk ve Kültürlenme Süreçleri Açısından İncelenmesi. TÜBİTAK 1001 Proje Sonuç Raporu (Proje No:111K249).
- Göregenli, M., Karakuş, P. (2014). Göç Araştırmalarında Mekân Boyutu: Kültürel ve Mekânsal Bütünleşme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 101-115.
- Göregenli, M., Karakuş, P., Özgen-Kösten, E.Y., Umuroğlu, İ. (2014). Mahallege Bağlılık Düzeyinin Kent Kimliği İle İlişkisi İçinde İncelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29 (73), 73-85.
- Görlich, D., Trebesch, C. (2008). Seasonal Migration And Networks: Evidence On Moldova's Labour Exodus. *Review of World Economics*, 144(1), 107-133.
- Guba, E.G. & Lincoln, Y.S. (1989). Fourth Generation Evaluation. London: Sage.
- Güneş-Ayata, A. (1991). Gecekonduarda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik. *Toplum ve Bilim*, Güz 52, 89-101.
- Hart, C. (1969). Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi. İstanbul: İTO Yayınları.
- Hidalgo, M.C., Hernandez, B. (2001). Place Attachment: Conceptual And Empirical Questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 273-281.
- Hopkins, N., Dixon, J. (2006). Space, Place And Identity: Issues Of Political Psychology. *Political Psychology*, 27, 173-185.
- Hull, R.B., Lamb, M., Vigo, G. (1994). Place Identity: Symbols Of Self In The Urban Fabric. *Landscape and Urban Planning*, 28(2-3), 109-120.
- İlgin C., Hacıhasanoğlu, O. (2006). Göç-Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi İçin Model: Berlin/Kreuzberg Örneği. *İTÜ Dergisi*, 5(2), Kısım:1, 59-70.
- İşık, O. (1994). Değişen Toplum/Mekân Kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekânsallaşması. *Toplum ve Bilim*, 64-65, 7-38.
- İşık, O. & M. Pınarcıoğlu (2001). Nöbetleşe Yoksulluk. İstanbul: İletişim.
- İlkkaracan, İ., İlkkaracan, P. (1999). 1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç. O. Baydar (Ed.). 75 Yılda Köylerden Şehirlere içinde (s. 305-322). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). Sonsöz: Kültürleşme ve Aile İlişkileri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 120-127.
- Karakuş, P., Göregenli, M. (2008). Linking Place Attachment With Social Identity Orientation: An Examination Of The Relationship Between Place Attachment, Social Identity Orientation And Integration To City. 29th International Congress of Psychology, 20-25 July 2008, Berlin, Germany.
- Karakuş, P. (2014). Farklı Kimlik Gruplarında Yer Kimliği, Yerin Anlamı Ve Kültürlenme Süreçleri (Basılmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Karakuş, P., Göregenli, M. ve Umuroğlu, G.İ. (2014). Göç, Çok-Kültürlülük, Yer Kimliği: Yerliler ve Göçmenler Açısından Kente Bağlılığın Belirleyicileri. KBAM 5. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu (16-18 Ekim 2014) Bildiriler Kitabı içinde (s. 123-136). Ankara.
- Kasarda, J. D., Janowitz, M. (1974). Community Attachment In Mass Society. *American Sociological Review*, 39, 328-339.
- Kaya, A. (2009). Türkiye’de İç Göçler Bütünleşme mi Geri Dönüş mü? İstanbul Diyarbakır Mersin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keyman, F. (2002). Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak: 11 Eylül, Modernite, Kalkınma ve Öteki Sorunsalı. *Doğu-Batı*, 18, 29-57.
- Kıray, M. (1970). Gecekondu. Türkiye’de Gecekondu Semineri, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Semineri, TMMOB.
- Kim, U. (1988). *Acculturation of Korean Immigrants to Canada*. (Basılmamış doktora tezi). Queen’s University, Kingston, Ontario.
- King, R. (2012). Theories And Typologies Of Migration: An Overview And A Primer. Malmö University Willy Brandt Series Of Working Papers In International Migration And Ethnic Relations , 3/12.
- Knox, P.L. & Pinch S. (2010). *Urban Social Geography: An Introduction* (6. Baskı). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Köse, A. (2008). Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3(1), 221-232.
- Kurtoğlu, A. (2005). Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler. *European Journal of Turkish Studies*. 10.01.2014 tarihinde <http://ejts.revues.org/375> adresinde erişildi.
- Kuş-Saillard, E. (2010). Ruhsal Hastalara Yönelik Damgalamaya İlişkin Psikiyatrist Görüşleri ve Öneriler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(1), 14-24.
- Kuş, E. (2012). Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel Mi? Nitel Mi? (4.Baskı). Ankara: Anı.
- Kümbetoğlu, B. (2012). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma (3. Baskı). İstanbul: Bağlam.
- Lahti, I.J., Horenczyk, G., Kinunen, T. (2011). Time And Context In The Relationship Between Acculturation Attitudes And Adaptation Among Russian-Speaking Immigrants In Finland And Israel. *Journal Of Ethnic And Migration Studies*, 37(9), 1423-1440.
- Lalli, M. (1992). Urban-Related Identity: Theory, Measurement and Empirical Findings. *Journal of Environmental Psychology*, 12, 285-303.
- Lee, E.S. (1966). A Theory Of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Lewicka, M. (2010). What Makes Neighbourhood Different From Home and City? Effects Of Place Scale On Place Attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 35-51.
- Likki, T.J. (2008). Place and identity: Meanings of place among Somali immigrants in a Finnish neighborhood. Helsinki: University of Helsinki Faculty of Social Sciences Social Psychology Master’s Thesis.
- Mabogunje, A.L. (1970). Systems Approach To A Theory Of Rural-Urban Migration. *Geographical Analysis*, 2(1), 1-18.
- MacDonald, J.S., Macdonald, L.D. (1964). Chain Migration, Ethnic Neighborhood Formation, And Social Networks. *Millbank Memorial Fund Quarterly*, 42(1), 82-97.
- Markley, E. (2011). Social Remittances And Social Capital: Values And Practices Of Transnational Social Space. *Quality of Life*, 22(4), 365-378.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J.E. (1993). Theories Of International Migration: A Review And Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J.E. (1998). *Worlds In Motion: Understanding International Migration At The End Of The Millennium*. Oxford: Oxford University Press.
- Massey, D.S. (2003). Patterns And Processes Of International Migration In The 21st Century. Conference on African Migration in Comparative Perspective, Johannesburg, South Africa, 4-7 June, 2003.
- Maxqda Reference Manual. (2014). Reference Manual MAXQDA For Windows, VERBI Software, Consult. Sozialforschung, Berlin/Germany, erişim: <http://www.maxqda.com>.
- McCatty, M. (2004). The Process Of Rural-Urban Migration In Developing Countries. 20.09.2014 tarihinde <http://carleton.ca/economics/wp-content/uploads/he-mccatty-machel.pdf> adresinden erişildi.
- McKenzie, D., Rapoport, H. (2007). Network Effects And Dynamics Of Migration And Inequality: Theory And Evidence From Mexico. *Journal of Development Economics*, 84(1), 1-24.
- Mooney, E.D. (2000). Principles Of Protection For Internally Displaced Persons. *International Migration*, 38(6), 81-101.
- Mulder, C.H. (2014). Local Ties and Family Migration. *Environment Planning A*, 46(9), 2195-2211.

- Munshi, K. (2003). Networks In The Modern Economy: Mexican Migrants In The U.S. Labor Market. *The Quarterly Journal of Economics*, 118(2), 549-599.
- Myers, D. G., Diener, E. (1995). Who Is Happy?, *Psychological Science*, 6(1), 10-19.
- Navas, M., Fernandez, R., Rojas, A. J., Garcia, M. C. (2007). Acculturation Strategies And Attitudes According To The Relative Acculturation Model (RAEM): The Perspectives Of Natives Versus Immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 31, 67-86.
- Önen, E. (1997). Kent, Dayanışma ve Hemşehrilik Dernekleri. II. Uluslararası Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı içinde (s. 450-458). Ankara: DİE.
- Peker, M. (1999). Türkiye’de İç Göçün Değişen Yapısı. 75 Yılda Köylerden Şehirlere içinde (s. 295-304). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Proshansky, H.M. (1978). The City and Self Identity. *Environment & Behavior*, 10(2), 147-170.
- Proshansky, H.M., Fabian, A.K., Kaminoff, R. (1983). Place-Identity: Physical World Socialization Of The Self. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57-83.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion Limited.
- Ritchey, P.N. (1976). Explanations of Migration. *Annual Review of Sociology*, 2, 363-404.
- Rohmann, A., Piontkowski, U., Van Randerborgh, A. (2008). When Attitudes Do Not Fit: Discordance Of Acculturation Attitudes As An Antecedent Of Intergroup Threat. *Society for Personality and Social Psychology*, 34(3), 337-352.
- Rose, G. (1995). Place and Identity: A Sense of Place. D. Massey ve P. Jess (Eds.). *A Place in the World? Places, Cultures and Globalization* içinde (88-132). Oxford: The Open University.
- Sam, D. L. (2006). Acculturation: Conceptual Backround And Core Components. D.L Sam ve J. W. Berry (Eds.). *The Cambridge Handbook Of Acculturation Psychology* içinde (s.11-26). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sampson, R. J. (1988). Local Friendship Ties And Community Attachment In Mass Society: A Multilevel Systemic Model. *American Sociological Review*, 5, 766-779.
- Sewell, G. H. (1964). *Squatter Settlements in Turkey: Analysis Of A Social, Political and Economic Problem* (Basılmamış doktora tezi), Massachusetts Institute of Technology.
- Şeker, B.D., Sirkeci, İ. (2014). Birleşik Krallık’daki Türkiye Kökenli Kadınlarda Yaşam Doyumu: Kimlik, Kültürleşme ve Ayrımcılık. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 69-81.
- Şenyapılı, T. (2006). Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar. A. Eraydın (Ed.), *Değişen Mekân* içinde (s. 84-122), Ankara: Dost.
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories*. New York: Cambridge University Press.
- Tekeli, İ. (1970). Gecekondu Planlama Yolları ve Sorunları. Türkiye’de Gecekondu Semineri, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Semineri, TMMOB.
- Tekeli, İ., Gülöksüz, Y. & T. Okyay (1976). *Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir*. İstanbul: Cem.
- Tekeli, İ. (2008). Türkiye’nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler. *Göç ve Ötesi* içinde (s. 42-65). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tezcan, T. (2008). *Küçük Türkiye’nin Göç Serüveni*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- The Social Issues Research Centre-SIRC (2007). *Belonging*. 28.8.2014 tarihinde <http://www.sirc.org/publik/belonging.pdf> adresinde erişildi.
- Todaro, M.P. (1969). A Model Of Labor Migration And Urban Unemployment In Less Developed Countries. *American Economic Review*, 59(1), 138-148.
- Todaro, M.P. (1976). *Internal Migration In Developing Countries*. Geneva: International Labor Office.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yakar, M., Saraçlı, S. (2010). Türkiye’de İller Arası Net Göçlerle İle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Arasındaki İlişkilerin Analizi. *e-Journal of New World Sciences Academy (NWSA) Nature Sciences*, 5(2), 46-59.
- Yakar, M. (2013). Türkiye’de İller Arası Net Göçlerle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Arasındaki İlişkinin Coğrafi Ağırlıklı Regresyon İle Analizi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 22(1), 27-43.
- Yasa, İ. (1966). *Ankara’da Gecekondu Aileleri*. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Gn. Md., Ankara.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6.Baskı), Ankara: Seçkin.
- Yüceşahin, M., Özgür, E. M. (2006). Türkiye’nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü. *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4(2), 15-34.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYE COĞRAFYASI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ

COĞRAFİ BİLİMLER DERGİSİ (Turkish Journal of Geographical Sciences)

YAYIN İLKELERİ

Coğrafi Bilimler Dergisi (CBD), Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin yayın organı olup, 2003 yılından itibaren hakemli olarak yılda iki sayı halinde yayımlanmaktadır. Dergide Coğrafya'nın tüm dallarını ilgilendiren konularda gerek coğrafya disiplinine gerekse diğer disiplinlere mensup araştırmacılar tarafından hazırlanmış orijinal makaleler yayımlanmaktadır. Coğrafi Bilimler Dergisi'nin yayın politikası; başta yeni bilimsel yöntem ve teknikler uygulanarak araştırma ve incelemeye dayalı bulgular elde edilmiş makaleler olmak üzere, ampirik ve derleme türü (model önerileri, literatür incelemeleri ve tartışmalar) makaleler yayımlamaktır.

Dergiye gönderilecek yazıların Editörler Kurulu'nun onayından geçmesi gerekmektedir. Ayrıca yazılar en az iki hakem tarafından değerlendirilir ve hakemlerden basılabilir görüşü alması şartıyla yayımlanır. Hakemlerden ve editörden yayımlanabilir görüşü alamayan makaleler yayınlanamaz ve yazarına iade edilmez. Çalışmanın, toplam 25 sayfadan fazla olmamasına özen gösterilmelidir (ana metin, referanslar, çizelge-şekiller ve fotoğraflar dahil). Dergide yayınlanan makalelerin sorumluluğu yazarına aittir. Yazarlar dergiye makale gönderirken, söz konusu çalışmalarının daha önce başka bir bilimsel yayın organında basılmamış veya basılmak üzere gönderilmemiş olduğunu kabul etmiş sayılır. Buna bağlı olarak makale değerlendirme sürecini daha verimli kullanabilmek ve derginin bilimsel kalitesini artırmak için yazarların aşağıda belirtilen makalenin biçim özellikleri'ne uymaları zorunludur. Diğer taraftan aynı gerekçeyle makalenin yapısı ile ilgili olarak yazarların makalenin yapısal özellikleri'ne uymaları önerilmektedir.

MAKALE İNCELEMESİ:

Dergiye yayımlanması amacı ile gönderilen makaleler baş editör ile alan (konu) editörünün incelemesi ve onayından geçtikten sonra en az iki hakem tarafından değerlendirilir, hakemlerin ve ilgili alan editörünün önerileri dikkate alınarak istenilen düzeltmelerin yapılması şartıyla yayımlanır.

MAKALENİN GÖNDERİLECEĞİ ELEKTRONİK ADRES ve GÖNDERİ PROSEDÜRÜ:

CBD'ye sunulan makaleler **tucaum.cbd@gmail.com** adresine e-posta yoluyla gönderilmelidir. Makale baş editöre ulaştıktan sonra yazara (veya çok yazarlı makalelerde iletişim yazarına) bir "alındı" e-postası gönderilmektedir. CBD'ye makale sunacak yazarlar MS word.doc veya MS word.docx formatında hazırlanmış üç doküman göndermelidirler.

Bunlardan ilki, derginin yayın ilkelerine uygun şekilde **isimsiz** olarak hazırlanmış; içinde **Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar, özetler, tam metin, referanslar** ve varsa **eklerin** de yer aldığı "**tam makale**" dosyasıdır.

İkincisi, içinde sadece **makalenin başlıkları** ve **özetinin** (makale yabancı dilde hazırlanmış ise yabancı dildeki özetin) yer aldığı word.doc veya word.docx dosyasıdır.

Üçüncüsü, içinde makalenin **Türkçe ve yabancı dildeki başlıkları** ile yazar/yazarların **akademik unvan, kurum bilgileri, açık adres, telefon numaraları** ve **e-posta** adreslerinin yer aldığı word.doc veya word.docx dosyasıdır.

Çok yazarlı makalelerde ikinci başlık sayfasında iletişim yazarı gösterilmelidir. Tercüme yazılarda eserin orijinal adı yazarı, yayınlandığı yer, yıl vb. künyesinin belirtilmesi ve tercümenin yayınlanılabileceğine dair izin yazısının çalışmaya eklenmesi gerekmektedir. Makaleler; Türkçe veya yabancı dilde kaleme alınabilir.

MAKALE TAKİBİ:

Yazarlar dergiye sundukları makalelerinin hangi aşamada (alan editörü incelemesi, hakem değerlendirmesi aşamaları) olduğu konusundaki bilgileri **tucaum.cbd@gmail.com** adresine durumu soran bir e-posta göndererek veya çok gerekli durumlarda idari editörden (Arş.Gör.Dr. Kerime Karabacak: (312) 310 32 80/1244) telefon aracılığıyla alabileceklerdir.

A. MAKALENİN BİÇİM ÖZELLİKLERİ

1. MAKALENİN BAŞLIĞI: Bir okuyucunun makale ile ilgili ilk olarak başlıkla ilişki kurduğu göz önünde tutulursa başlığın makalenin amacını ve sınırlarını tam olarak yansıtan niteliğe sahip olması çok önemlidir. Bu doğrultuda makale başlığı çok uzun olmamalı ve 10 kelimeyi geçmemesine özen gösterilmelidir. Makalenin başlığı, Times New Roman karakterinde kalın, sola yaslı 16 punto ve küçük harflerle yazılmalı (sözcüklerin baş harfleri büyük), başlığın paragraf boşlukları üst 60nk., alt 18nk. olarak ayarlanmalıdır. Bu başlığın altında makale Türkçe ise İngilizce, İngilizce ise Türkçe ikinci bir başlık yazılmalıdır. Bu ikinci başlık İtalik, Times New Roman karakterinde, sola yaslı, ve sadece ilk sözcüğün ilk harfi büyük (özel isimler hariç) 14 punto olmalıdır. Bu ikinci başlıktan sonra sadece üçüncü nüshada yer almak kaydıyla, yazar adı, unvansız, 12 punto, koyu ve sola yaslı, üst 18nk. boşluk bırakılarak Times New Roman karakterinde yazılmalı, altına italik, 10 punto ve sola yaslı olarak çalıştığı kurum adresi belirtilmelidir. Makalede bir iletişim yazarı belirlenmeli ve ilk sayfanın altına örnekte görüldüğü gibi iletişim yazarının e-posta adresi 9 punto ve sola yaslı olarak verilmelidir. Özet ile bu son başlık arasında iki satır aralığı bulunmalıdır. İki ya da daha fazla yazarlı makalelerde yazarların kimlik bilgileri arasında aralık verilmemelidir. Çok yazarlı makalelerde yazarların adresi aynı ise yazar isimlerine numara verilmeden tek bir adres yazılmalıdır. Eğer çok yazarlı makalede yazarların kurumları farklı ise örnekteki gibi düzenlenecektir;

Çamlıhemşin İlçesinde Doğal ve Beşeri Kaynak Tespitine Bağlı Olarak Geliştirilen Arazi Kullanım Kararları

Land use decisions based on the determination of natural and human resources in Çamlıhemşin district

Ali Özçağlar^{1*}, Nevin Akpınar²

¹ Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ankara

² Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara

* İletişim yazarı: A. Özçağlar, e-posta: ozcaglar@humanity.ankara.edu.tr (SAYFA ALTI BİLGİ NOTU ŞEKLİNDE)

2. ÖZ/ABSTRACT: Makalede Türkçe ve İngilizce hazırlanmış öz bulunmalıdır. Bilindiği üzere öz, makalede önemsiz ayrıntıların atlanarak çalışmanın konusu, amacı, yöntemi, veri derleme aracı/araçları ve teknikleri, analiz türü ve bulguların ya da sonuçların sunulduğu bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle öz, makalenin amacını, veri kaynaklarını, bulgularını ve sonuçlarını içermelidir. Öz, 150 sözcüğü geçmemelidir. Yazılacak özetler, tek paragraf, italik, 10 punto, Times New Roman karakterinde olmalıdır. Sadece Özet başlıkları, özet metninin başında koyu ve italik olarak yazılmalı, özetlerin sonuna yine aynı yazım özelliklerinde beş anahtar kelime verilmelidir. I. Özeti sonundaki anahtar kelimelerden sonra tek aralık verilerek diğer özete başlanmalıdır. Örneğin;

Öz: Kaz Dağı; Ege ve Marmara bölgeleri sınırındaki konumu, kıydan 1774 m lik görelî yükselti farkı ile hemen dikkat çeken bir yer şeklidir. Kaz Dağı yerşekli özellikleri ile yörede doğal ve sosyal ortam özelliklerinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Bu çalışmada Kaz Dağı'nın, az araştırılmış, kuzey kesiminin yerşekli özellikleri ele alınmıştır. Kaz Dağı kuzeyinin şekillenmesi Miyosen sonlarından başlayan gelişmelerin sonucudur.

Bununla birlikte Kaz Dağı'nın dağ özelliğini kazanması ve bugünkü görece yükseltisine çıkması genç tektonik hareketlerin eseridir. Kaz Dağı kuzeyi çok kökenli (polijenik) ve çok dönemli (polisiklik) gelişmelerin ürünüdür.

Anahtar Kelimeler: Kaz Dağı, jeomorfoloji, yerşekli, yersistemi, Bayramiç.

Abstract: Kaz Mountain is an outstanding landform with its location on Aegean and Marmara regions border and 1774 meters relative elevation difference from shore. Kaz Mountain have been determinative on forming of natural and social peculiarities in district through its landform features. In this study, landforms of northern part of Kaz Mountain which were little explored, are discussed. The forming of north of Kaz Mountain is a sequence of progresses which were started ends of Miosen. In addition, specializing mountain feature and reaching to current relative height of Kaz Mountain are the consequent of neo tectonic movements. The north of Kaz Mountain is the output of poligenic and polycyclic progresses.

Keywords: Kaz Mountain, geomorphology, landform, geosystem, Bayramiç.

3. ANAHTAR SÖZCÜKLER: Yayınlanan makalelere yer veren indeks ve öz (abstract) veri tabanlarında anahtar sözcükler ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Veri tabanları üzerinde yapılacak taramalardan rasyonel bir biçimde sonuçların alınabilmesi amacıyla anahtar sözcükler doğru verilmelidir. Çalışmanın uygulandığı coğrafi alan/bölge en sonda yer almalıdır.

4. SAYFA YAPISI: Makalenin sayfa yapısı üst 3cm., sol 2,5cm., sağ 2,5cm., alt:4cm. olarak ayarlanmalıdır. Makaleler, PC ortamında, MS Word.doc formatında, 11 punto Times New Roman karakteri ile tek satır olarak hazırlanmalı, paragraf arası verilmemeli, paragraflarda ilk satır girintisi ise 1.25 cm. olarak ayarlanmalı, metin içerisinde tablo ve şekiller dahil koyu karakterlere yer verilmemelidir.

5. METİN BAŞLIKLARI: Makalelerde kullanılacak başlıklar 11 punto Times New Roman karakterinde sadece ilk harfleri büyük, sola yaslı, paragraf girintisi 1.25 cm, üst ve alt boşlukları 6 nk. olacak, Giriş ve Sonuç dahil örnekteki gibi şekillendirilecek ve numaralandırılacaktır. Örneğin;

1. Giriş

2. Doğal Bölgeler

2.1. Jeomorfojenetik Bölgeler

2.1.2. Klimatik bölgeler

6. ŞEKİL VE ÇİZELGELER: Makaledeki şekil, harita ve fotoğrafların bilgisayar kayıtları, kaliteli basıma uygun yüksek çözünürlükte olmalı, makalede metin içerisine yerleştirilmeli ve baskı aşamasında orijinaleri de makaleyle birlikte gönderilmelidir. Çizelge başlıkları çizelgenin üstüne, çizelge kaynağı ise altına verilmeli, çizelgeler örnekteki gibi şekillendirilmeli, kesinlikle dikey çizgiler kullanılmamalıdır. Çizelgeler içerisinde koyu karakterlere yer verilmemelidir. Çizelge ve şekil açıklamalarında sadece ilk kelimenin baş harfi büyük, diğerleri küçük harflerle yazılmalıdır. Çizelge içerisindeki metinlerde de aynı kural geçerlidir. Tüm tablolar "Çizelge"; tüm grafik, harita ve çizimler "Şekil" olarak; fotoğraflar "Foto" olarak adlandırılmalıdır. Şekil ve fotoğraf isimleri (açıklamalar dahil) şeklin ya da fotoğrafın altında verilmelidir. Tüm şekil, çizelge ve fotoğraf adları 9 punto, Times New roman karakterinde olmalı, numaralandırmalardan sonra nokta verilmelidir. Çizelge, şekil ve fotoğraf kaynakları 8 punto olarak ayarlanmalıdır. Örneğin;

Çizelge 7. Yerleşim yerlerine göre Niğde İli'nin aldığı ve verdiği göç

Göç	Şehirden Şehre		Köyden Şehre		Şehirden Köye		Köyden Köye	
	Nüfus	Oranı	Nüfus	Oranı	Nüfus	Oranı	Nüfus	Oranı
Aldığı Göç	19735	%58	4531	%13	8533	%25	1503	%4
Verdiği Göç	18965	%54	9563	%27	4834	%14	1639	%5

Kaynak: TÜİK, 2000 Göç İstatistikleri

7. ATIFLAR: Metin içerisinde atıfta bulunan kaynaklar, yazarın soyadı, yayın yılı ve gerekirse sayfa numarası sıralamasıyla parantez içerisinde verilmelidir (Özçağlar,2001:35). Aynı yazarın aynı tarihli birkaç eseri varsa alıntılarda yıldan sonra a,b,c ... şeklinde numaralandırma yapılacaktır (Özçağlar, 2001a:47). Birden fazla esere atıfta bulunuluyorsa atıflar yayın tarihi sırasına göre verilmelidir (Timur, 1978; Akçadağ vd., 2000; Öktengil, 2004). Harita, şekil veya fotoğraf atıflarında ise örnekteki sistem kullanılacaktır (Çizelge 1; Foto 3).

İlgili çalışmalara yapılacak atıflarda yazarların soyadları ve yayın tarihi kullanılır. Örneğin;
 Oktay (1996) .....
 Oktay'a (1996) göre .....
 Oktay ve Brown (1986) .....
 Oktay ve Brown'a (1986) göre .....
 Yazar sayısı ikiden fazla olan eserlere metin içerisinde yapılacak atıflarda ilk yazarın soyadı yazılarak sonrakiler (vd) şeklinde belirtilecektir. Örneğin;
 Timur vd. (2000) .....
 (Akçadağ vd., 2000)

8. NOTLAR: Notlar bölümü açılacaksa: Yazarlar dipnotları, referanslar yada varsa teşekkür bölümünden önce "Notlar" başlığı altında vereceklerdir. Notlar, Times New Roman karakterinde 9 punto yazılacak ve satır girintisi verilmeyecektir. Örneğin;

Notlar

1. Nüfus artış hızı formülü, bir dönemdeki son sayım ile ilk sayımın e tabanına göre logaritmaları farkının 10' a bölünerek, 1000 ile çarpılması şeklinde açılmaktadır ki, sonuç binde artış hızı olarak ortaya çıkmaktadır.
 2. E = Ekonomik rant, Y = alana verim, p = ürün başına düşen pazarlama ücreti, a = ürün başına düşen üretim (nakliye hariç) ücreti, f = mesafeye bağlı olarak nakliye ücreti, k = mesafe'dir.

9. TEŞEKKÜR: Teşekkür bölümü açılacaksa: Bu bölümde yazar(lar), çalışmanın hazırlanması sürecinde yardım almış oldukları kişilere; çalışmaya parasal destek sağlayan kişi, kurum ya da kuruluşlara; ya da verilerin kullanılmasına izin veren kişi, kurum ya da kuruluşlara teşekkür edebilir. Bu not, çalışma metninin bitiminde ama referanslardan önceki kısımda yer almalıdır.

10. REFERANSLAR: Sadece metin içerisinde belirtilen çalışmalara bu bölümde yer verilmelidir. Bu bölümde, eksik (metinde belirtilmiş ancak referanslar kısmında yer almayan) ya da fazla (metin içerisinde belirtilmemiş ancak referanslar kısmında yer alan) kaynak isimlerine kesinlikle yer verilmemelidir. Referanslar, yazarların soyadına göre alfabetik sıra ile verilmelidir. Referanslar, bu başlık altında düzenlenerek, 9 punto, Times New Roman karakterinde yazılacaktır. Her eserin ikinci satırındaki girinti 1.00 cm. olacak ve eser adı italik olarak belirtilecek, süreli yayınlarda yayın yeri verilmeyecek ve makalelerin isimlerinde sadece cümlelerin ilk harfi büyük yazılacaktır.

Makaleler:

Brunetti, M.; Maugeri, M.; Nanni, T. (2001) "Changes in total precipitation, rainy days and extreme events in northeastern Italy", *International Journal of Climatology*, 21, 861-871.

Kitaplar:

Ökçün, A. G. (1997b) *1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, 2. Baskı, SPK Yay., Ankara.

Pointing, C. (2000) *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü*, Çev. A. Barış Sander, Sabancı Üniv. Yay., İstanbul.
 DİE, (2002) *Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri 1997*, DİE Basımevi, Ankara.

Kitap Bölümleri:

Uras, G. (1981) "Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları", *İçinde II. Türkiye İktisat Kongresi Bildiriler Kitabı*, DPT Yay., Ankara, 407-418.

Öniş, Z. (1994) "Liberalization, transnational corporations and foreign direct investment in Turkey: the Experience of the 1980s", In Şenses, F. (ed.), *Recent Industrialization Experience of Turkey in a Global Context*, Greenwood Press, London, 91-109.

Tez Çalışmaları:

Avcı, S. (1991) *Türkiye'de Şeker Sanayii*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv. Sos. Bil. Enst., İstanbul.

İnternet Kaynakları:

Üstel, F., (2004) *Zorunlu İç Göç Sonrası Köye Dönüş-Ön Rapor*, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), İstanbul (<http://www.tesev.org.tr>, 08.08.2005).

B. MAKALENİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ (Burada belirtilen açıklamalar öneri niteliğindedir)

1. GİRİŞ: Bu bölümün amacı, çalışmanın genel bir tespitini ve analizini yapmaktır. Çalışmanın amacı, konusu, dayandığı kuramsal çerçeve, çalışmanın aşamaları, bölümleri, işlenen düşünceler net ve bütünlüklü olarak kısaca özetlenerek okuyucuya aktarılmalıdır. Bu bölümde konunun ne olduğu, araştırmanın niçin yapıldığı, hangi bölümlerde nelerin söz konusu edildiği gibi soruların yanıtları yer almalıdır. Bu sorular arasında, var olan bir sorunu ortaya koymak, bir soruna çözüm getirmek, herhangi bir konuyla ilgili literatüre katkıda bulunmak gibi amaçlar bulunabilir. Bu bölümde konu ile ilgili literatür taramasına (istenildiğinde İlgili çalışmalar bölümü olarak ayrı bir başlık altında ele alınabilir, bkz. madde 3)ve araştırma yöntemine (istenildiğinde yöntem bölümü olarak ayrı bir başlık altında ele alınabilir, bkz. madde 4) de yer verilebilir.

2. KURAM: Buna konu da denilmektedir. Bu bölümde, çalışmanın dayandığı kuramsal çerçeveye yer verilir. Böylelikle hazırlanan makalenin hangi alan üzerinde hazırlandığı açıklanır. Bu bölümle ilgili anlatımlar, söz konusu çalışmaya açılım sağlayan kuramsal çerçeve ile sınırlı tutulmalıdır.

3. İLGİLİ ÇALIŞMALAR: Bu bölümde, makale konusuna giren alanda daha önce gerçekleştirilmiş benzer araştırmalara yer verilir. Bu bölüme çeşitli yazarlar 'literatür', 'alanyazın taraması' örneğinde olduğu gibi farklı isimler verebilmektedir. Söz konusu araştırmalarda hangi konuların, hangi yöntemlerle incelendiği, hangi sonuçlara ulaşıldığı vb. konulara kısaca burada değinilir. Ayrıca, makalenin ilgili alana getirdiği katkının belirlenmesi açısından da ilgili çalışmalara yer verilmesi önemlidir.

4. MATERYAL ve YÖNTEM: Bu bölüm açıldığında bu aşamaya kadar yapılan açıklamaların ışığında, var olan veya olduğuna inanılan sorunun ve çözümünün ortaya konulabilmesi için yürütülen araştırmaya ait bilgiler açıklanır. Çalışmada kullanılacak yaklaşım ve yöntemin tam bir betimlemesi yapılır. Bu bilgilerin verilme nedeni kullanılan yöntemin izlenmesi ile bir başka araştırmacının aynısını tekrarlamasına olanak tanınmasıdır. Bu nedenle yöntem, bilimsel bilginin temeli olan tekrar edilebilirlik koşulu için yeterli açıklıkta anlatılmalıdır. Ana kütlelin özellikleri, bilgi toplama tekniği, niçin bu veri toplama tekniğinin tercih edildiği, tekniğin avantajlı ve dezavantajlı yönleri tartışılır. Araştırmada veri derlemede kullanılan aracın geliştirilme aşamaları ve içeriği gibi konular olabildiğinde ayrıntılı bir biçimde açıklanır. Araştırma alan araştırması tekniklerinden biri ile gerçekleştirilmiş ise, seçilen örnekleme tekniği ve bu tekniğin tercih edilme nedenleri açıklanır.

5. ANALİZ VE BULGULARIN YORUMLANMASI: Bu bölüm araştırmanın esasını teşkil eden verilerin analizinin yapıldığı yerdir. Analiz bölümü, veri derlemeye dayalı olan çalışmalar için geçerlidir. Derleme (toplu bakış) türü makalelerde analiz bölümü genellikle bulunmaz. Buradaki açıklamalar genel olarak alan araştırması teknikleri ile derlenen verilerin analizi üzerine yapılmaktadır. Analiz çeşidinin seçimi, istatistiksel testler, güven aralığı, istatistiksel testlerin tercih edilme nedeni vb. noktalar bölümün giriş kısmında açıklanır. Bunlar yapıldıktan sonra sıra bulguların yorumlanması gelmiştir. Bulguların yorumlanması bölümünde ise, verilerin analizi ile elde edilmiş bulguların sunumuna yer verilir. Bulgular, araştırma soruları, başka deyişle hipotezler ile değerlendirilerek organize edilir. Hipotezlerin ışığında veriler incelenir, yorumlanır. Bulguların hipoteze uygunluğu değerlendirilir. Sunum biçimi; tablo, grafik ya da şekillerden biri veya birkaçı ile gerçekleştirilebilir. İstatistiksel analiz sonuçlarının sunumu da bu bölümde yapılır. Bulguların yorumlanması bölümünde bulguların tekli, ikili veya çoklu tablolar biçiminde istatistiksel testlerin sonuçları ile birlikte sunumunun tercih edilmesi yerinde olacaktır. Böylelikle hangi testin hangi veriler üzerine uygulandığına ilişkin bilgiler daha açık bir şekilde anlaşılır. Bulguların yorumlanması bölümünde örnekleme ilişkin genel bilgiler (demografik veriler), araştırmadan elde edilen bilgiler olmak üzere iki aşamada sunulmalıdır. Araştırmadan elde edilen bulgular ise kendi arasında bir veya birkaç aşamalı olarak sunulabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, makaleyi açıklamaları gereğinden fazla kullanılan tablolar ile boğmamaktır. Mümkün olduğunca tablolar birleştirilmeli ya da araştırma amacı/sorusu ile doğrudan ilgisi olmayan tablolar kullanılmamalıdır. Ayrıca genel bilgilerin tek bir tablo halinde sunulmasında yarar vardır.

6. SONUÇ: Makaleden elde edilen sonuçların özetlendiği, gerektiği durumlarda genellemelerin yapıldığı bölümdür. Bu bölüm, ele alınan sorunun kısa bir tekrarı ile başlamalı ve bunu, elde edilen sonuçların kısa bir özeti izlemelidir (ampirik çalışmalar için). İfadeler kısa ve öz olmalıdır. İlgili literatüre yapılan olası bilimsel katkı da burada kısaca özetlenebilir. Burada daha sonra bu alanla ilgili araştırmalarda bulunacak olanlara yol gösterici açıklamalar da yapılabilir. Olası araştırmacılara bu alanda hangi konuların araştırılmaya gereksinme duyduğu, araştırmalarda hangi konulara dikkat edilmesi gerektiği gibi açıklamalarda bulunulabilir.